

חֲנוּךְ

מִתְרַגֵּם וּמְפָרֵשׁ

אֶל־יָדֵי

א. ש. הַרְטוּם

הוצאת "בְּנֵה" תל־אָבִיב

מבוא כללי לספרים החיצונים

בשם ספרים חיצונים (בלועזית אפוקריפים, כלומר גנזים או נסתרים ומקצתם גם פסודאפינרפים, כלומר מיתסים למחבר שאינו מחברם האמתי) נוהגים לכוות ספרים אשר חברו, בנדאות או לפי השערה קרובה, על ידי יהודים בתקופה שבין כתיבת הספרים המאחרים ביותר שנכללו בקבץ של כתבי הקדש עד ימי התנאים, כלומר מן המאה הרביעית לסני הספירה הרגילה עד המאה השנייה לספירה זו. חלק מספרים אלה נכתב בלי ספק בעברית או בארמית, אבל, אם לא נביא בחשבון את „המגלות הנצורות“ (ראה להלן) לא הוצע אלינו המקור העברי של אף אחד מהם, חוץ מחלק של ספר בן סירא (אקלסיסטיקוס בלועזית). אשר רבו נתגלה לפני כמה עשרות שנים בגניזה של קהיר (ראה המבוא לספר זה). ספרים חיצונים אחרים נכתבו לכתחלה בשפות אחרות, במיוחד ביוונית.

הספרים החיצונים נמנים מקצתם עם כתבי הקדש של „הברית החדשה“ של עדות נצרות אחדות, ולכן הם נמצאים בכתבי היד ובהוצאות של המקרא בשפות שונות. ספרים חיצונים אחרים נשתמרו בידי הנוצרים אף על פי שלא חשבו לכתבי קדש. לספרים החיצונים הידועים מכבר נתווספו בימינו אחדים מן הספרים הכתובים בעברית אשר נתגלו משנת תשז ואילך במדבר יהודה (מגלות גנזות). אין נוהגים לכלל בין הספרים החיצונים ספריהם של שני ספרים יהודים מפרסמים, שחיו בתקופת חבורם של ספרים אלו, והם: ידידיה (פילון) האלקסנדרוני ויוסף בן מתתיהו (פלוניוס), אשר נכתבו יוונית.

הספרים החיצונים שונים הרבה זה מזה בתכנם, בסגנונם ובמנותם. יש ביניהם ספרי הסטוריה ואגדה, ספורים דמיוניים, ספרי שירה וחכמה ועוד. הספרים החיצונים ממלאים את החלל שבין הספרות המקראית ובין הספרות התלמודית, ומתוכם אפשר ללמד הרבה על תולדות היהודים, על השקפותיהם ועל מנהגיהם בתקופה ההיא. חשיבות יתרה נודעת לספרים ולקטעים הכתובים בעברית, כי מהם יש ללמד גם על התפתחות הלשון העברית בין תקופת המקרא לתקופת המשנה.

חזל הבדילו הבדלה מחלטת בין ספרי המקרא ובין הספרים החיצונים, כי רק בראשונים ראו ספרים אשר נכתבו על פי רוח הקדש. מעמד ביניים, בין כתבי הקדש ובין הספרים החיצונים, יחסו לספר בן סירא (ראה המבוא לספר זה), ר' עקיבא מנה את הקורא בספרים החיצונים עם אלה שאין להם חלק לעולם הבא (משנה סנהדרין י, א). לא פרשו שמות הספרים אשר להם נתפסו. בכל אופן, ברור שאין בכתו למי שקורא בהם סתם, כמו שקוראים בכל הספרים החלוניים, אלא לקורא בהם פדרף שקוראים בספרי המקרא, כלומר למי שמיחס להם קדשת כתבי הקדש. עבודה היא כי אבותינו

כל הזכויות שמורות
Copyright by Y. Orenstein,
"Yavneh" Publishing House Ltd.
4, Mazeh Street, Tel-Aviv

נדפס בישראל, תשכ"ט
Printed in Israel 1969

מבוא לספר חנוך א

הספר שלפנינו הוא קבץ חבורים המיחסים לחנוך בן ירד (בר' ה, יח-כד). מקצתם אפוקליפטיים (התגלותיים). דברי התורה על חנוך (שם, כב-כד) שונים במקצת מדבריה על שאר בני-אדם המזכירים לפניו ולאחריו. מאדם עד למך. דבר זה ובמיוחד העבדה כי נאמר עליו כי התהלך את האלהים ולא נאמר כי מת אלא כי לקח אותו אלהים. הביאה לידי יצירת כמה אנדות עליו. על התנהגותו בימי חייו, על דרך הסתלקותו מן העולם, על יחסיו עם המלאכים, ויש להניח כי ספרות רחבה ומסעפת נתחברה עליו. לספרות זו שייך ספר חנוך, העוסק במיוחד במה שנתגלה לו בשמים, הן על המאורות שקדמו לו, הן על תנועות צבא השמים ותופעות הטבע, הן על גורלם של הצדיקים והרשעים בעולם הבא, הן על קורות בני אדם בעתיד, הן על אחרית הימים וימות המשיח.

בספרים חיצוניים אחרים, ובמיוחד בספר היובלות ובספר צנאות בני יעקב, ואחרים כן בדברי סופרים נצריים קדמונים, בספר הזהר ובספרות היהודית של ימי הביניים מזכירים ספר חנוך וספרי חנוך ומובאים קטעים מהם, וחלק מחמור זה, אך לא הכל, נמצא בספר אשר לפנינו. בספר היובלות ד, יז-כד מדבר על חנוך בהתאם למה שיוצא מספרנו. מדברי הספר עצמו (ק בסוף), אם נניח שהם מוסבים אל הקודם להם, נראה, כי הוא, או חלק ממנו, כנה אגרת חנוך. ראה בפירוש שם. עכשיו רגילים לקרוא לו ספר חנוך א, כדי להבחין בינו ובין ספר ר' חנוך המכנה לפעמים חנוך ב.

נוף הספר לא היה ידוע באירופה עד מחציתה השנייה של המאה השמונה עשרה, רק היו ידיעות בלתי מדיקות על המצאות הספר בשפה האתיופית בין כתבי הקודש של הכנסייה החבשית, עד כי בשנת 1773 הובאו שלשה כתבי יד בשפה האתיופית הכוללים את הספר בשלמותו. קטעים אחדים מספרנו על-פי הנסח האתיופי פרסם בתרגום רומי De Sacy (1). רב החוקרים סוברים כי הנסח האתיופי תרגם מן הינונית, ואולם לא היה ידוע נסח יווני מלבד קטעים אחדים המובאים על-ידי הסופר הבינוני סינקליוס, מן המאה השמינית לספה"נ. יש גם משער כי הנסח האתיופי שלפנינו תרגם באופן ישיר מן המקור הארמי (2). מתוך אחד כתבי היד האתיופיים הוציא Lawrence בשנת 1821 תרגום אנגלי של הספר (3) ואחריו-כן הנסח האתיופי (4). נסח זה על פי כמה

(1) De Sacy S., Notice sur le livre d'Enoch, Paris, 1800, 16-32.

(2) Ullendorf E., An Aramaic „Vorlage“ of the Ethiopic text of Enoch? (Atti del convegno internazionale di studi etiopici Roma 1959, Roma 1960, 259-268).

(3) Lawrence R., The book of Enoch, Oxford, 1821; מהדורה שלישית, 1833; מהדורה שלישית, 1838.

(4) Lawrence R., Libri Henoch versio aethiopica, Oxoniae, 1838.

בכל הדורות לא נמנעו מקריאת הספרים החיצוניים ובהרבה פיוטים עתיקים, אנדות, מדרשים, ספרי מוסר ונכרת השפעה ישירה או עקיפה של ספרים אלו. הספרים החיצוניים הכוללים בנסח הינוני של המקרא (ספטואגינטה) תרגמו לעברית בקבץ זה מן הנסח הינוני, בעיקר לפי הוצאת Rahlfs. אשר לשאר הספרים, ציין במבוא של כל אחד מהם המקור של התרגום. בספרים אשר מקורם הוא נסח עברי שאבד, לא נתבנו לשחזר את הנסח המקורי, אלא לתת, כמו בשאר הספרים, תרגום בסגנון ברור ופשוט הקרוב, עד כמה שאפשר, למקור. השמות הפרטיים ונתנים בתעתיק מן המקור, והקורא ישים לב לכך, כי יש לראות בכל שווא הנמצא בשמות הלועזיים שווא נח, ובכל קמץ, קמץ רחב.

בסוף המבוא שלכל ספר ציינו הפרושים החשובים ביותר של הספר שיצאו לאור בעשרים השנים האחרונות. בהם ימצא הקורא ידיעות על הספרות הקודמת.

*

כל קטע פסוק המובא בבואר כדי לפרשו, מסמן בכוך בתחלתו וקו מלכסן בסופו. כנה: *...../.

* *
*

לוח הקצורים

לציון ספרי המקרא המובאים בפירוש

אס' —	אסתר	מל"א —	מלכים א'
במ' —	במדבר	מל"ב —	מלכים ב'
בר' —	בראשית	מש' —	משלי
דב' —	דברים	נח' —	נחום
דנ' —	דניאל	נחמ' —	נחמיה
דה"א —	דברי הימים א'	עוב' —	עובדיה
דה"ב —	דברי הימים ב'	עז' —	עזרא
הוש' —	הושע	עמ' —	עמוס
וי' —	ויקרא	צפ' —	צפניה
זכ' —	זכריה	קהל' —	קהלת
חב' —	חבקוק	שה"ש —	שיר השירים
יהו' —	יהושע	שופ' —	שופטים
יח' —	יחזקאל	שמ' —	שמות
יר' —	ירמיה	שמ"א —	שמואל א'
יש' —	ישעיה	שמ"ב —	שמואל ב'
מל' —	מלאכי	תהל' —	תהלים

כתבי יד יצא אחרי-כן לאור על-ידי Dillmann (5), Flemming (6), ולבסוף על-ידי Charles (7), על פי עשרים ושלשה כתבי יד.

בשנת 7-1886 נתגלו בקבר נצרי במצרים קטעים יווניים של הספר כתובים על קלף, המכילים א-לב, ו, תוספת שני של כ, ב-כא, ט פרסמו בפעם הראשונה Bouriant (8) ואחריו, עם תקונים שונים, Lods (9) אשר הוסיף הערות ותרגום צרפתי, Radermacher (10), Swete (11), Charles (12). קטע גדול אחר מן הנוסח היווני, המכיל צו, ו-קד; קו-קז, הכתוב בפפירוס, פרסם בשנת 1937 על-ידי Bonner (13) עם מבוא, הערות ותרגום אנגלי. קטע יוני קטן, המכיל פט, מב-מח, הנמצא בכתב יד של הוטיקון, בכתב מקצר, גלה ופרסם בצורתו המקורית Mai (14). אחרי-כן פוענו ופרסמו בצורה שלמה Gildmeister (15) ועל פי מהדורתו Lods (16), Charles (17). קטע אחד בלשון רומית מכתב יד הנמצא בבירטיש מהאום פרסם James (18), ואחריו Charles (19), Martin (20). קטעים אחדים בלשון ארמית מן הפרקים ל-לב; לה-לו נמצאו בין המגילות הגנוזות (21). בין מגילות אלו נמצאו גם שרידים אחדים בעברית אשר מלים אחדות שבהם דומות למלים שבספרנו, פרק קי (22). נתגלה גם קטע בלשון קופטית, השונה הרבה מן הנוסח האתיופית (23).

הספר נחלק לחמשה חלקים מלבד הפתיחה (א-ה): א) מעשי המלאכים הרעים ועונשם והעלאת חנוף (ו-לו); ב) ספר המשלים (לו-עא); ג) המאורות ותופעות הטבע

- (5) Dillmann A., Liber Henoch Aethiopice, Lipsiae, 1951.
- (6) Flemming J., Das Buch Henoch, Aethiopischer Text, Leipzig 1902.
- (7) Charles R. H., The Ethiopic version of the Book of Enoch, Oxford, 1906.
- (8) Bouriant M., Fragments grecs du livre d'Enoch (Mémoires publiés par les membres de la Mission archéologique française au Caire, 9, 1892, 91-136).
- (9) Lods A., Le livre d'Hénoch. Fragments grecs découverts à Akhmin, Paris, 1892.
- (10) Flemming J., Radermacher L., Das Buch Henoch, Leipzig, 1901.
- (11) Swete H. E., The old Testament in Greek; מהדורה שניה, Cambridge, 1899, 789-809.
- (12) Charles R. H., The Book Enoch, Oxford 1893, 326-370; The Book Enoch, Oxford, 1912.
- (13) Bonner C., The last chapters of Enoch in Greek, edited with the collaboration of H. C. Youtie (Studies and documents edited by K. Lake and S. Lake, 8), London, 1937.
- (14) Mai A., Nova collectio, 6, 1832; Nova patrum bibliotheca, 2, 1884.
- (15) Gildmeister, Ein Fragment des griechischen Henoch (Zeitschr. d. deutsch. Morg. Gesell. 9, 1855, 621-24).
- (16) ראה לעיל הערה 9 ע' 65-64
- (17) ראה לעיל הערה 12
- (18) James M. R., Apocrypha Anecdota, Texts and Studies, 2, Cambridge, 1883, 146-150
- (19) ראה לעיל הערה 12, ע' 375-373; ראה הערה 30, ע' 279-278
- (20) ראה הערה 33, ע' 280-278
- (21) Milik J. F., Henoch au pays des aromates (Revue biblique, 65, 1958, 70-77).
- (22) Milik I. T., The Dead Sea Scrolls fragment of the Book of Enoch (Biblica 32, 1951, 393-400).
- (23) Donadoni S., Un frammento della versione copta del libro di Enoch (Acta orientalia 25, 1960, 197-202).

(עב-פב); ד) תזיונות לעתיד (פד-צ); ה) - דברי חנוף אל בניו על מארעות שיתרחשו מימי חנוף עד אחרית הימים (צא-קח). זה הוא התוכן העיקרי של כל אחד מהחלקים; אולם נמצאים בהם קטעים שאין להם קשר ישיר עם הנושא העיקרי, וחוקרים רבים רואים בהם הוספות של העורך או גם של מעבדים ומעתיקים מאחרים. בין הקטעים האלה יש לצנן במיוחד ספורים על נח ועל המבול אשר לקחו מספר נח, שהיה, כנראה, במציאות כספר בפני עצמו, ושקטעים ממנו נמצאו בין המגילות הגנוזות שנתגלו במדבר יהודה (24).

בחלק הראשון מספר על המלאכים אשר ירדו מן השמים והזדונו עם בנות האדם, ועל עונשם: חנוף נשלח להודיע לנפילים אשר ילדו מהם את העונש אשר יטל גם עליהם. לפי דרישתם, בקש חנוף רחמים בעדם, אולם תפלתו לא נתקבלה (פרקים ו-ט). חנוף מספר אחרי-כן על מסעיו בקצות הארץ (י-לו): הוא מתאר גם את אשר ראה בסודות הבריאה: לפניו נתגלה מקומן של נשמות הצדיקים והרשעים בעולם הבא. על מסעיו של חנוף יש שני ספורים (יז-יט; כא-לו) וחלק מן החומר משתף לשני הספורים, אשר הראשון שבהם קצר בהרבה מן השני. יש סוברים כי הספור השני הוא המקורי וכי הראשון הוא קצור שנוסף על הספור השלם.

בספר המשלים נאמר כי ראה חנוף את משכנות הצדיקים, המלאכים המשרתים לפני אדון העולם, אוצרות הרוח, הנשם, הבקרים, הכוכבים (משל ראשון) וגם נתגלה לו ענין המשיח (משל שני) והמשפט הטוב הצפון לצדיקים אשר יעשה על-ידי המשיח (משל שלישי).

בחלק השלישי מתארים מהלך השמש והירח ונתנים הסברים על סבת השתנות ארץ היום והלילה וכמה תופעות אחרות ועל מספר ימי שנת השמש ושנת הירח. בחלק זה מרבים המקומות הסתומים שאין למצא להם פרוש המניח את הדעת וגם כמה סתירות. החלק הרביעי כולל מחזה נח על המבול וסקירה בצורת חזון נבואי של המארעות אשר נתרחו ביישראל.

בחלק החמישי שוב חזון נבואי על מארעות העתיד. כל ימי העולם נחלקים לעשר תקופות, הנקראות שבועות, מימי חנוף עד אחרית הימים, ואחרי-כן באות הבקחות לצדיקים ואימים לרשעים. בסוף ספור על לדתו של נח ונבואתו של חנוף על המבול. בחתימה מדבר על פרענות הרשעים ועל השובות אשר בהן עתידים להתברך הצדיקים.

רעיון יסודי העובר בכל חלקי הספר הוא הרעיון של העונש העתידי לרשעים, הנ מלאכים, הנ בני-אדם, ושל הטוב המוכן לצדיקים בחיי נצח של העולם הבא. בספר אפשר להכיר גם אחדות-מה בסגנון, ובסוויים אפייניים חזרים ונשנים בכל חלקי הספר:

קטע מספר 3. Barthélemy O. P., Milik J. T., Discoveries in the Judaean desert, 1955, 84-86. (24) הוא הקטע אשר עליו דן מיליק במאמר המובא לעיל (הערה 21)

מאידך נסא אין להכחיש כי בתלקים שונים נמצאים לפעמים דעות נוגדות זו לזו וסתירות ובטויים שאינם בתלקים אחרים. לכן יש סוברים כי כל הספר יצא מעטו של סופר אחד אשר אסף וסדר הבורים שונים שלו. ההבדלים והסתירות מתפרשים בקצרה, כי החבורים השונים נכתבו בזמנים שונים; אולם קשה להסכים לדעה זו; רב החוקרים החדשים סבורים כי ספרנו, בצורה שבה הגיע אלינו, הוא עבודת עורך אשר אסף חבורים שונים המתייחסים לתנוף והיוצאים מסביבה אחת, אשר העורך הסכים להשקפותיה ולדעותיה, ולא הקפיד לסלק נגידים וסתירות, וכי בקבץ הכנים, כאמור לעיל, גם קטעים לקוחים מספר נח. דעות הסוברים כי אין הספר אחיד חלוקות בקביעת החבורים אשר מהרפכם יצא הספר שלפנינו. רוחות ביניהם הדעה כי לספר המקורי שתיים הפרקים א-לו; עב-קה, ואילו הפרקים לו-עא שתיים למחבר אחר. על פסוקים או קטעים שונים שהם, לפי דעתם של חוקרים שונים, הוספות מאחרות, ראה בפרט.

אשר לזמן חבורו של הספר, סוברים חוקרים אחדים כי הוא נכתב, או נערך סופית, בראשית ימי החשמונאים, שכן אין בספרים רמזים ברורים למארכות אשר קרו אחרי מות יהודה המקבי, ועל תקופות מאחרות נמצאים רק דברי נבואה; כל דברי הספר יצאו מסופר (או מסופרים) אשר השקפותיו מזהות עם השקפותיהם של החסידים והנאמנים לתורה המתנגדים למתיננים. הבצה גם הדעה כי הספר חבר או נערך בתקופה קצת מאחרת, בימי המלכים ממשיפת החשמונאים. לפי דעה זו אין לזהות את הרשעים במתיננים ואת הצדיקים במתנגדים להם, אלא את הצדיקים בפרושים ואת הרשעים בצדוקים. החושבים כי אין הספר אחיד יחסו את חלקיו השונים לזמנים שונים, ויש שאחריו מקצתם עד המאה השנייה לסה"נ.

ההשקפות המבעות בספרנו, שיש להכיר בהן השפעות בבליה, מצריות ויוניות, שהתמזגו בהשקפות יהודיות מתקופת הבית השני, דומות לאלו המבעות בספרים חיצוניים אחרים, במיוחד בספר היוכלות ובספר צנאות בני יעקב. בספר היוכלות מדבר על ספר שכתב תנוף ומה שנאמר שם על תכנו מוכיח כי נרמז שם הספר אשר לפנינו או ספר דומה לו ממש (יוב"ד, ו' ואילך), אף כי לא כל המובא שם בדברי תנוף נמצא בספרנו. חוקרים אחדים שערו כי בספר משתקפות דעות האסיים. לאחר שנתגלו התעודות של הכת של מדבר יהודה, אשר ממנה יצאו המגילות הנצחות, צינו כמה נקודות-מגע בין ספרנו ובין ספרי הכת, הן בנוגע להשקפות, הן בנוגע לבטויים, ולכן יש סוברים כי המחבר היה שדך, כמו המחברים של הספרים החיצוניים הנ"ל, לכת ההיא או לחוג שממנו יצאו מיסדי הכת. במקומות אחדים אפשר שנוספו או שנו דברים אחדים על-ידי נארים.

אשר לשפה אשר בה נכתב הספר לכתחלה, הוכיח "הלוי" (25) כי היא השפה

(25) Hallévy J., Recherches sur la langue et la rédaction primitive du livre d'Enoch (Journal Asiatique, 6.e série, 9, 1867, 352-395)

העברית: דעה זו נתקבלה בדרך כלל, אף כי חוקרים אחדים סוברים כי השפה המקורית יכולה להיות גם הארמית, או גם מכריעים לצד שפה זו; וגם יש משערים כי קטעים אחדים, במיוחד הוספות מאחרות, נכתבו יונית לכתחלה. "הלוי" עצמו תרגם מן האתיופית את הספר לעברית בכונה לשחזר את צורתו המקורית, אולם רק חלק קטן מעבודתו זו יצא לאור (26). באותה כונה תרגם הספר לעברית אליעזר (Lazarus) גולדשמידט (27) על פי מהדורת Dillmann והוסיף לו הערות ומבוא בשפה הגרמנית.

ספר תנוף לא הזכיר בספרות התלמודית. יש לשער כי חז"ל תקדמונים לא ידעוהו או לא העריכוהו. עבודה היא כי מקצתם לא פורשו לשבח את דברי התורה על תנוף וגם חשבו כי הוא היה רשע ותנוף (ראה למשל בראשית רבה כה, א). בין המדרשים נמצאים ספרים המכנים "ספר תנוף" (ילינק, בית המדרש, ב, 114-117; ה, 170 ואילך), אולם הם ספרים שונים בהחלט מספרנו. לעצמת זאת - כבדו הרבה את תנוף הנוטים לסודות ולמיסטיקה, ובספרות ההיכלות מודה תנוף בשר הפנים ובמטטרון. מקבילים לספר תנוף נמצאים גם בספרים יהודיים אחרים, כגון ספר רזיאל, מדרש מעשה בראשית, פרקי ר' אליעזר ועוד (28). הנצרים ראו בדברי תנוף דברי נבואה ויש מהם שייחסוהו לתנוף עצמו והשתדלו לתרץ את הקשיה, איך נשמר הספר אחר המבול. דברי תנוף מובאים במקומות אחדים של ה"ברית החדשה" ואצל חכמי הנצרים הקדמונים. כנראה, נמנה הספר אצלם במשך זמן-מה עם כתבי הקדש, אולם אחר-כך נדחה ונשכח ורק בני הכנסייה הלבנטית שמרוהו.

בפרקים אשר מהם נשתמר נסח יוני, נעשה התרגום הנפוץ להלן - אשר, כמו בשאר הספרים החיצוניים, אין לו כונת שחזור - מן הנסח היוני לפי המהדורות הנפוצות לעיל (29); בפרקים האלה מסמנות בסוגריים עגלים מלים שאינן בנוסח האתיופי ושכנראה אינן מקוריות; בשאר הפרקים על פי התרגומים האנגליים של Charles (30), על פי התרגומים הגרמניים של Beer (31) ושל Flemming (32) ועל פי התרגום הצרפתי של Martin (33).

ראה הקדמה לתרגומו אשר פורסמה בעתון "המליץ" שנה לב, תרנ"ב, גיליון 169, ע' 7-8 (26)
ספר תנוף, תרגום משפת הכושית לשפת העברית והוסיף לו מבוא, הערות ובאורים אליעזר גולדשמידט (27)
Das Buch Henoch aus dem Aethiopischen in die ursprüngliche hebräische Abfassungssprache zurückübersetzt mit einer Einleitung und Noten versehen, Berlin, 1892.
Jellinek, Hebräische Quellen für das Buch Henoch (Zeitschr. d. deutschen morg. Ges., 7, 1853, 249). על זה ראה במיוחד (28)
ראה הערות 9-13 (29)
Charles, The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament, Oxford, 1913, 163-281. ראה הערה 12 ועוד (30)
Kautzsch E., Apokryphen und Pseudepigraphen des alten Testaments, 2, Tübingen, 1900, 217-310 (Beer, Das Buch Henoch). (31)
ראה הערה 10 (32)
Martin F., Le livre d'Hénoch, traduit sur le texte éthiopien, Paris, 1906. (33)

חֲנוּךְ א

א

* דְּבָרֵי בְרַכַּת חֲנוּךְ אֲשֶׁר בֵּרַךְ אֶת־הַנִּבְחָרִים הַצְדִּיקִים שֶׁהָיוּ בַּיּוֹם צָרָה כְּאֲשֶׁר יִשְׁמְדוּ כָּל־הָאֲוִיבִים וְיִוָּשְׁעוּ הַצְדִּיקִים.
 י וַיֵּשֶׁא חֲנוּךְ אִישׁ צְדִיק אֶת־מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר: חֲזוֹן נִתְגַּלָּה לִּי מֵאֵת אֱלֹהִים וּבְהִיּוֹת לִי [הַחֲזוֹן] רָאִיתִי אֵת מְרָאֵה הַקִּדּוּשׁ בְּשָׁמַיִם אֲשֶׁר גָּלוּ לִי מִלְּאֲכִים קְדוֹשִׁים וְאֲשָׁמַע אֶת־הַמְּלָאכִים, וְכֹאֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי מֵהֶם אֶת־הַכֹּל יָדַעְתִּי [אֶת־הַכֹּל] בְּרֹאוֹתַי, וְלֹא לְדוֹר הַזֶּה שָׁמַעְתִּי אֶת־לְבִי כִּי אִם לְדוֹר רַחוּק. י וְעַל הַנִּבְחָרִים אֲנִי מְדַבֵּר עֵתָה וְעַל־אֲדוֹתָם אֲשָׁא אֶת־מִשְׁלִי. וַיֵּצֵא הַקִּדּוּשׁ הַגָּדוֹל (אֲשֶׁר לִי)

חלק ראשון
פרשה א (א-ה)
מבוא

בְּפָרָשָׁה זוֹ הַמְשָׁמֶשֶׁת הַקִּדְמָה לְכָל הַסֵּפֶר, אַחֲרֵי הַכּוֹתֶרֶת (א, א), מְתָאֵר חֲנוּךְ חֲזוֹן לֹא לְבִנֵּי דוֹרוֹ אֲלָא לְדוֹרוֹת הַבָּאִים, הוּא חֲזוֹן יוֹם הַדִּין אֲשֶׁר בּוֹ יוֹפִיעַ אֱלֹהִים לְתֵת שְׁלוֹם וּבִרְכָּה לַצְדִּיקִים וְעָנֹשׁ וְהַשְׁמָדָה לְרָשָׁעִים (א, ב-ט). חֲנוּךְ קוֹרֵא אֶת בְּנֵי הָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן אֶל פְּעֻלוֹת אֱלֹהִים (ב) וְלִלְמֹד לְקַח מִצְבֵּא הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וּמִתּוֹפְעוֹת הַטֶּבַע הַנֶּאֱמָנִים לְמִצְוֹת אֱלֹהִים (ג, א-ה, ו). הַרְשָׁעִים הַעוֹבְרִים עַל מִצְוֹת אֱלֹהִים יִקְלְלוּ וְהַצְדִּיקִים יִבְרְכוּ (ה, ד-ט).
 הַקְטַע מִן אֵיךְ כָּל הַעֲצִים (ג, א) עַד וְהַתְּבוֹנְנוֹ עוֹד (ה, א) חֹסֵר בְּנִסַּח הַיּוֹנִי, כַּנֶּרְאָה בְּגִלְל טְעוֹת שֶׁל הַסּוֹפֵר. הַתְּרָגוּם הָעֵבְרִי נִתֵּן עַל פִּי הַתְּרָגוּמִים שֶׁל Charles, Martin, Flemming מִן הַנִּסַּח הָאֲתִיוֹפִי (רֹאֵה בְּמִבּוֹא).

א

(א) פְּסוּק זֶה מְשַׁמֵּשׁ כּוֹתֶרֶת לַסֵּפֶר אֲשֶׁר כְּתוּבָה לְהִרְאוֹת כִּי הַצְדִּיקִים יִבְרְכוּ וְהָרָשָׁעִים יִקְלְלוּ.
 * דְּבָרֵי / בְּנִסַּח הַיּוֹנִי לְשׁוֹן יְחִיד: דְּ ב ר .
 * אֵת הַנִּבְחָרִים הַצְדִּיקִים / בְּטוּ - חוֹזֵר פְּעָמִים רַבּוֹת בְּסִפְרֵנוּ (לח, ב וְאֵילֶה לט, ריז וְיִרֵד).
 * בַּיּוֹם צָרָה וְכו' / הַכְּתוּבָה, כַּנֶּרְאָה, לִימֵי צָרָה לְכָל־בְּנֵי־הָאָדָם אֲשֶׁר יִבּוֹאוּ לִפְנֵי הוֹפְעַת הַמַּשְׁיָח (הַשּׁוּחַ דֵּן יב, א). * כָּל־הָאֲוִיבִים / כְּלוֹמֵר הָרָשָׁעִים.
 (ב) * חֲזוֹן... וּבְהִיּוֹת לִי [הַחֲזוֹן] / אִם הַנִּסַּח נִכּוֹן, יֵשׁ לְרֹאוֹת בְּמַלְּיִם אֵלֶּה מְאֹמֶר מְסַנֵּר הַכּוֹלֵל הָעֶרֶת הַמְּתַבֵּר, כִּי דְּבָרֵי חֲזוֹן בְּנוּף רֹאשׁוֹן מִתְחִילִים אַחֲרֵי־כֵן. אֵף אֲפֹשֶׁר כִּי הַנִּסַּח הַנִּכּוֹן הוּא נִתְגַּלָּה לִי... וּבְהִיּוֹת לִי. * הַמְּלָאכִים / כֵּן לִפִּי תַקֵּן הַמַּתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת שֶׁל הַנִּסַּח הַיּוֹנִי.
 (ג) * וַיֵּצֵא / כָּאֵן מִתְחִיל תֹּאמַר יוֹם הַדִּין בְּעֵתִיד.
 * אֲשֶׁר לִי / הַכְּתוּבָה: אֲשֶׁר הוּא אֱלֹהֵי הַגָּדוֹל וְהַקִּדּוּשׁ.

בְּשָׁנִים הָאֲחֵרוֹנוֹת לֹא יֵצֵאוּ לְאוֹר פְּרוֹשִׁים שֶׁל סֵפֶר חֲנוּךְ. אֵת הַסִּפְרוֹת הַמִּדְעִית הַתְּחִלָּה עַד שָׁנַת 1955 יִמָּצֵא הַקּוֹרֵא בְּסוֹף מְאֹמֶר שֶׁל ד' פְּלוֹסֶר (אֲנִצִּיקְלוֹפֵדִיָּה מְקֵרֵית, ג, טוֹרִיס 205-210, יְרוּשָׁלַיִם תְּשׁוּבָה-1958). אַחֲרֵי־כֵן פְּרִסָּם מְאֹמֶר חָשׁוּב הָדֵן בְּמַסְעֵיו שֶׁל חֲנוּךְ: Grelot P., La géographie mythique d'Hénoch et ses sources orientales, Revue biblique 65 1958; 33-69, וְכו' גַּם צִיּוּרִים וּמַפּוֹת שֶׁל הַמַּסְעוֹת לִפִּי הַשְּׁעָרֹת הַמְּתַבֵּר.

עַל הַמְּקַבִּילוֹת לַסֵּפֶר חֲנוּךְ בְּסִפְרוֹת שֶׁל אֲרָם וְהִרִים רֹאֵה בְּמִיָּחָד: Grelot P., La légende d'Hénoch dans les Apocryphes et dans la Bible, Recherches de science religieuse 46, 1958, 5-26
 אֲשֶׁר לְבַעֲיָה עַל הַיָּמִים אֲשֶׁר בָּהֶם מִתְחִילוֹת הַתְּקוּפּוֹת לִפִּי מְתַבֵּר סִפְרֵנוּ רֹאֵה: Kutsch E., Der Kalender des Jubiläenbuchs (Vetus Testamentum 11, 1961, 39): Ettisch E. E., Das Buch Henoch und die vier Kardinalpunkte des Sonnenlaufes (שם שם, 441-445) וְתוֹשׁבְתוֹ שֶׁל Kutsch (שם שם, 205-207, 1962, 12).

ממענו. ואלהי עולם יתהלך על הארץ על הר סיני ויראה ממחנהו ויפיע בגבורת כחו משמי השמים. והכל יפתחו והעירים יאמינו (וישירו מסתורם בכל קצות הארץ) ותרדה ופחד גדול יאחזם עד אפסי ארץ. וההרים הגבהים יזועו (ויפלו וימסו) והגבעות הגבהות תשפלנה ותמסנה כדונג מפני להבה. והארץ תבקע בקיעים בחזק וכל אשר על הארץ יאבד ומשפט יהיה על הכל. ולצדיקים יעשה שלום ולגבירים יהיה מחסה ושלוש ועליהם יהיו רחמים. והיו כלם לאלהים ויתן להם חסד ויברך את כלם וישגיח על כלם ויעזר אותנו ויזרח להם אור [ויעשה עליהם שלום]. ה' יבוא עם רבבות קדשו לעשות משפט על הכל וישמיד את כל הרשעים ויוכיח כל בשר על כל מעשי רשעתם אשר הרשיעו ועל הדברים הקשים אשר אמרו ועל כל אשר אשמו לו ועל כל אשר אמרו עליו חטאים רשעים.

ב

* התבוננו אל כל המעשים אשר בשמים, איך לא ישנו את דרכיהם ואל המאורות אשר בשמים, איך כלם יוצאים ובאים, כל אחד מופיע מסדר בצבאו בזמן הקבוע ובמועדיהם ואינם עוברים את חקם. ראו את הארץ והתבוננו אל המעשים הנעשים בה מראש ועד סוף, איך אין בארץ דבר אשר ישמנה, כי הכל נראה לכם מעשי אלהים. ראו את הקיץ ואת החורף.

ג

* התבוננו וראו [בחרף] איך כל העצים מתלבשים ונושרים עליהם מלבד

(ה) * והעירים יאמינו / לפי נסח זה הפונה, כי הנסח הינוי אשר לפנינו הוא פרי עטו של פנראה, למלאכים אשר מרדו באלהים (ראה פרשה ב) ואז ישבו להיות נאמנים. המלאכים המורדים מכונים עירים לעתים קרובות בספרנו (ראה למשל י, ט, טו; יב, ב, ד; יג, ט ועוד הרבה) ובספרים אחרים (יוב, ד, טו ועוד). כיון שתשובת העירים לא הזכרה בשום מקום אחר בספרנו, נראה כי הנסח הנכון הוא הנסח האתיופי המוסר יחילו במקום יאמינו ויש משערים (דב, לג, ב).

ב

(א) השנה צד נפתלי ג, ב, ב"ט טז, כו-כח; מז' של' יח, יא-יב. * ובמועדיהם / בנסח הינוי המלה המורה על החגים.

ארבעה עשר אשר אינם משירים כי עומדים הם בעליהם הישנים עד אשר יבואו חדשים [במקומם] אחרי שנים ושלוש שנים.

ד

* התבוננו עוד אל ימי הקיץ, איך השמש ממעל לארץ ממולה ואתם מבקשים צל ומחסה מחם השמש, וגם הארץ בוערת מחמת חזק החם ואינכם יכולים ללכת לא על הארץ ולא על הסלע בגלל החם.

ה

* והתבוננו עוד איך העלים הירקים אשר בהם מתכסים העצים וכל פריהם [מגיע] אל כבוד ותפארת. וגם התבוננו ודעו את כל מעשיו והבינו כי אותם עשה בן אלהים חיים וכי הוא חי לכל הדורות. וכל מעשיו כל אשר עשה לכל הדורות בן מתהוים משנה לשנה וכל מעשיו ממלאים את תפקידם ואינם משתנים, כי הכל נעשה כמו לפי פקדה. ראו איך הים והנהרות יחד ממלאים את תפקידם ואינם משנים את מעשיהם מדבריו. ואתם לא נאמנתם ולא עשיתם על פי מצוותיו כי מריתם ודברתם דברים גבהים וקשים על גדלתו בפי טמאתכם, קשי לב, לא יהיה לכם שלום. לכן קללתם את ימיהם ושנות חייכם תאבדנה ושנות השמדתכם תרבינה בקללת עולמים ולא יהיו לכם רחמים (ושלום). ואז יהיו שמותיכם לקללת עולם לכל הצדיקים

ד

(א) * התבוננו / בנסח האתיופי ואת בונן, ואת בונן במקום התבוננו, יש להניח כי אולם כיון שגם לעיל (ב, א, ג) הנסח שהוא מוסר הנסח הינוי היה מוסר גם כן את התבוננו.

ה

(א) * והתבוננו / ראה ד, א. * (ב) * וכל מעשיו / הנסח, פנראה, משבש, והתרומם נתן לפי השערה. (ג) * מדבריו / ממה שהוא צנה בדבריו. (ד) * ואתם / הפניה לרשעים. * (ו) * לקל הצדיקים / בפי כל הצדיקים.

ויקללו בכם כל המקללים וכל החוטאים והרשעים ישבעו בכם. וילכל הנבחרים יהיה אור וחסד ושלוש והם יגללו ארץ, ולכם הרשעים תהיה קללה. י אז תנחם לנבחרים (אור וחסד והם יגללו ארץ ואז תנחם לכל הנבחרים) חכמה וכלם יחיו ולא יחטאו עוד לא בשגגה ולא מצאה ובאיש נאור יהיה אור ובאיש חכם בינה ולא יאשמו. * ולא יחטאו כל ימי חייהם ולא ימותו בקצף חמה כי ימלאו את מספר ימי חייהם וירבו ימי חייהם בשלום ותר בינה שנות שמחתם בששון ובשלום עולם כל ימי חייהם.

1

* ויהי כאשר רבו בני האדם בימים ההם וילדו להם בנות נאות ויפות.

* ויקללו בכם כל המקללים / הרוצה לקלל אחרים יאמר: תהיו כרשעים ההם, תהיו סמל לקללה. השנה "ולקח מהם קללה לכל גלות יהודה... לאמר: ישמך ה' כצדקיהו" וגו' (יר' כט, כב). * וכל החוטאים... בכם, אין הפגנה ברורה ואולי תוספת משבש. המרגש האתיופי מוסר: "ויקללו אתכם תמיד כחוטאים". (ז) השנה לעיל א.ח. (ח) * אור... הנבחרים / אין ספק כי קטע זה.

פרשה ב (ו-יא)

מבוא

בפרשה זו מספר על המלאכים אשר ירדו לארץ, באו על בנות אדם והולידו ענקים (ו-ז) ולמדו את בני האדם מעשים רעים וגלו להם סודות (ח). המלאכים הנאמנים התאוננו לפני אלהים על מעשי המלאכים הרעים (ט). אלהים שלח אחד המלאכים אל נח להודיע לו כי יהיה מבול על הארץ ולהורוהו איך יוכל להמלט (י, א-ג), ואחר-כך צוה את המלאכים הנאמנים לעזב את עזאל ואת חבריו ואת הבנים הנולדים מהם וילטו את הארץ (י, ד-כב). הפרשה מסתיימת בהבטחת טובה ובכרחה באחרית הימים (יא). המלאכים החוטאים מסמלים את הרשעים שבבני אדם. השנה הספורים על המלאכים הרעים בספר היובלות ד-ה ובצואות בני יעקב, ראונו ה.

הקטע י, א-ג שיה, כנראה, לספר נח. ראה במבוא לספר.

בקטע ו, א-י, יד נחם בין סוגרים מזוים (...). מה שחסר בנסח של סינקילוס (ראה במבוא לספר), ובמסור מה שנמצא רק בנסח הזה ולא בכתיב-היד. בפרש נסמן באות ס את הנסח של סינקילוס.

* ויראו אותן המלאכים בני-השמים ויחמדון העיריים ויתעו אחר יתן ויאמר איש אל רעהו: הבה, נבחר לנו נשים מבנות אדם (ונוליד לנו בנים). ויאמר להם שמחיו אשר היה ראשם: ירא אני פן לא תחפצו לעשות את-המעשה הזה ואהיה אני לבדי גושא חטא גדול. * ויענו לו כלם: נשבע כלנו באלה איש אל רעהו כי לא נעזב את-העצה הזאת עד אשר נבצע אותה ונעשה את-המעשה הזה. * וישבעו כלם בשבועה ובאלה איש אל רעהו. * ויירדו מאתים בימי ירד אל ראש הר חרמונים ויקראו את-ההר חרמון כי נשבעו ויחרימו איש את-רעהו במקום ההוא. * ואלה שמות ראשיהם: שמחיו הוא ראשם, ארתק, כמברא, סמני, דניאל, ארדרוס, סמיאל, יוריאל, כוכריאל, יחזקאל, בטריאל, סתיאל,

1

(א-ב) ראה ב'ו, א-ב.

מפני שבימיו ירדו מלאכי ה' הנקראים עירים על הארץ. להלן (שם שם, כב) נאמר כי העיד ירד על העירים אשר חטאו עם בנות האדם וכי העיד חנוך על כלם. גם סופרים נאזרים קדמונים אחדים רואים קשר בין השם חרמון ובין חטא המלאכים ואומרים כי מצאו ידיעה זו בספר אחר, וכנראה מתכוננים הם לספרנו. לפי המספר בספר היובלות ד, טו ירדו המלאכים כדי ללמד את בני-האדם, ורק לאחר שירדו חמדו את בנות בני-האדם (שם ה, א). לפי ספר צואות בני יעקב (צו, ראובן ה, ו) לא היו המלאכים יומי החטא, אלא בנות האדם פתו אותם. לפי אנדה המובאה בילקוט שמעוני (בר' רמז מד) ירדו המלאכים כדי להוכיח לקדוש ברוך הוא שלא ישלט בהם יצר הרע, אולם משירדו קלקלו עם בנות האדם.

(ד) * באלה / בנסח הינו פעל: ונחריים כלומר בחרם, באלה.

(ה) * ובאלה / ראה פסוק ד.

(ו) ברור כי הסופר של כתב היד של מצרים דלג

מן ובאלה איש אל רעהו עד ויחרימו איש את רעהו: אם לא נקבל את הנסח של ס לא יובן הבטוי במקום ההוא. לפי ספר היובלות ד, טו נקרא בנו של מהללאל ירד

עטריאל, סריאל, ברכיאל, עננתה, תוניאל, מריאל, עזאל, ריקיאל, טוריאל.
אלה הם עשרים ראשיהם וכל שאר המלאכים.

ז

* וינקחו להם נשים בשנות העולם אלה ושבעים כל אחד בחר לו נשים ויחלו לבוא אליהן ולהטמא בהן עד המבול וימלך להם שלשה דורות: בראשונה ענקים גדולים, והענקים הולידו את הנפילים, ולנפילים נולד אליאוד, ויירבו לפי גדלם וילמדו אותם להכין סמים ולחשים ולכרת שרשים ויגלו להם את הצמחים. וימרינו וימלך ענקים גדולים, שלשת אלפים אמה [קומתם]. ויאכלו את פרי עמל בני האדם, וכאשר לא יכלו [עוד] בני אדם לכלכלם, העזו הענקים [להתנפל] עליהם ויאכלו את בני האדם. ויחלו לחטא בעופות ובחיות ובדגים

את הצורה העברית, הם נתנים בצורה זו.
* עזאל / בנוסח של כתב היד המצרי אסאל, אבל, כנראה, הכונה לעזאל (ה.א.). * אלה הם עשרים / כך נראה לתקן עשרה שבנוסח

ז

(א) * בשנת... ושבעים / לפי ספר היבולות היה המעשה ביובל העשרים וחמשה (יוב' ה.א. השנה ד, ג) כלומר בשנים 1219-1225. * דורות / לפי פרוש אחר: מינים. * אליאוד / השנה יוב' ז, כב ושם הנוסח הוא אלו. * סמים / אפשר גם לתרגם: כפשים. השנה זחר א, נח, א. גם

ח

(א) * עזאל / ראה השם השלישי לפני הסוף ברשימה לעיל (ה.ז. ס): „ראשון עזאל העשרי בין הראשים“. ברשימה של ס (ה.ז.) המלאך העשרי הוא עזלול. * את המהצבים / אשר מהם מוציאים את המתכות היקרות. אפשר גם לתרגם המתכות, המהצבים וכי. ס: „ואת מהצבי (או: מתכות) האדמה ואת הזהב

ולאכל איש את בשר רעהו וישתו את הדם. ויאז האשימה הארץ את הרשעים.

ח

* וילמד עזאל את בני האדם לעשות חרבות וכלי נשק ומגנים ושריונות וכל כלי המלחמה למודי המלאכים ויגל להם את המהצבים ואת מלאכתם ואת הצמידים ואת התכשיטים ואת הפוד ואת המשקה ליפות העפעפים ואת כל מיני האבנים היקרות ואת המצבצים. * ויעשו בני האדם להם ולבניהם ולבנותיהם ויחטיאו וימנו את הקדושים, ויהי רשעה רבה על הארץ [ויזנו וימנו] וישחיתו בכל דרכיהם. * שמחזי למדם את הלחשים ואת כריתת השרשים, אך מרוס את בטול הלחשים, ריקיאל את האצטנינות, כוכיאל את חכמת הסימנים, סתיאל את חכמת הראיה בכוכבים, סריאל את מהלך הירח. * ובאבד בני האדם עלתה צעקתם השמימה.

לעיל ואולי הכונה לכוכריאל. חכמת הסימנים / לא ברור למה בדייק הכונה. ביוגית המלה מורה לפעמים על אבתנת המחלה על פי סימניה (דיאגנוזה). בפסוק זה נוסח שונה בהרבה מהנוסח של כתב היד המצרי: הוא מוסר: „ומשלם הראשי שמחזי למד להיות מבוכות (ז) בשכל ושרשי צמחי הארץ, פרמקוס האחד עשר למד רפואות, לחשים, חכמות ובטול לחשים. התשיעי למד חזות הכוכבים, הרביעי למד אצטנינות, השמיני למד חזות באויר, השלישי למד סימני הארץ, השביעי למד סימני השמש, העשרים למד סימני הירח, כל אלה התחילו לגלות את הסודות לנשיהם ולגלדיהם“. המספרים הסדורים באים במקום שמות המלאכים לפי הרשימה שבנוסח של ס ולפי זה האחד עשר הוא פרמקוס, התשיעי הוא בלקיאל, הרביעי כוכביאל, השמיני וקריאל, השלישי ארכיאל, השביעי שמפסיק, העשרים שריאל. לפי רשימה זו יש

לראות בשמות אחרים (ואולי, לפי הנוסח המקורי, בכלם) רמז לחכמה שהם למדו: כן, למשל, פרמקוס המורה ביוגית על רפואה (ולכן יש להניח שאינו מקורי ובא במקום השם הדומה ארמרוס), כוכביאל מלשון כוכב, מלמד אצטנינות, ארכיאל, מלשון ארץ, ארץ (ירי.א), מלמד סימני הארץ, שמפסיק, מלשון שמש, מלמד סימני השמש, סריאל, מלשון סהר, ירח, מלמד סימני הירח. (ד) גם כאן נוסח שונה וארוך מנוסח כתב היד המצרי: „ואחרי הדברים האלה החלו הענקים לאכל את בשר בני האדם ויחלו בני האדם להתמעט על הארץ והנשאים צעקו אל השמים על רשעתם ויאמרו להביא את זכרם לפני ה'“, ולפי הנוסח השני (ראה במבוא): „ויצעקו בני ישראל אל השמים ויאמרו: הביאו את משפטנו לפני העליון ואת השמדתנו לפני הכבוד הגדול, לפני אדון כל אדוני הגדלה“.

ט

* וַיִּשְׁקִיפוּ מִכָּאֵל וְאֹרִיאל וְרַפָּאֵל וְגַבְרִיאֵל וַיֵּרְאוּ מִן הַשָּׁמַיִם אֶת-הַדָּם הַנִּשְׁפָּךְ עַל הָאָרֶץ וְכָל-הָרָעָה וְהָרָשָׁעָה הַנַּעֲשׂוֹת עָלֶיהָ. * וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ: קוֹל צַעֲקוֹת [הַיּוֹשְׁבִים] עַל הָאָרֶץ [מִגִּיעַ] עַד שְׁעָרֵי הַשָּׁמַיִם. * נַפְשוֹת בְּנֵי-אָדָם מִתְחַנְּנוֹת וְאוֹמְרוֹת: הֲבִיאוּ אֶת-מִשְׁפָּטֵנוּ אֶל הָעֲלִיּוֹן וְאֶת-הַשֹּׁמֵד תְּנוּ לִפְנֵי כְבוֹד הַגָּדֹל לִפְנֵי אֱדוֹנֵי כָל-הָאֱדוֹנִים לַגָּדֹל. * וַיָּבֹאוּ אַרְבַּעַת רָאשֵׁי הַמַּלְאָכִים וַיֹּאמְרוּ לֵה: אַתָּה אֲדוֹן הָאֱדוֹנִים וְאַלֹהֵי הָאֱלֹהִים וּמֶלֶךְ עוֹלָמִים, כִּסֵּא כְבוֹדְךָ [קִים] לְכָל דּוֹרוֹת עוֹלָם וְשִׁמְךָ גָּדוֹל, קָדוֹשׁ וּמְבָרָךְ לְכָל-הַדּוֹרוֹת. * כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת-הַכָּל וְלָךְ כָּל-הַיִּכְלָת וְהַכָּל בְּרוּר וְגָלוּי לְפָנֶיךָ. * וְאַתָּה רֹאֶה אֶת כָּל-אֲשֶׁר עָשָׂה עֲצָאֵל אֲשֶׁר לָמַד אֶת כָּל-הָרָשָׁעָה עַל הָאָרֶץ וְאֶת כָּל-מַרְמָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ וַיַּגֵּל אֶת סוּדוֹת הָעוֹלָם אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם וַיַּלְמִדוּם וַיַּדְעוּם בְּנֵי-אָדָם. * וְאַתָּה אֲשֶׁר עָשָׂה שְׁמִיחִי אֲשֶׁר נָתַתָּ לוֹ רְשׁוֹת לְמַשֵּׁל עַל כָּל אֲשֶׁר עִמּוֹ. * וַיָּבֹאוּ אֶל בָּנוֹת אֲנָשִׁי הָאָרֶץ וַיִּשְׁכְּבוּ עִמָּהֶן וַיִּשְׁמְאוּ בְּזִקְבוֹת וַיַּגִּילוּ לָהֶן אֶת כָּל-הָעוֹנוֹת וַיַּלְמְדוּ אוֹתָן לְעוֹרֵר שִׁנְאָה. * וְתַלְדָּנָה מֵהֶם הַנָּשִׁים רַפָּאִים אֲשֶׁר בְּגִלְלָם נְפֻצּוּ עַל פְּנֵי אָרֶץ בְּנֵי-הָאָדָם וַיּוֹפִים וַתִּמְלֹא כָל-הָאָרֶץ [דָּם]

ט

(א) * אֹרִיאל / הָשֵׁם לֹא נִשְׁתַּמֵּר בְּשִׁלְמוֹתוֹ בְּכֹתֵב הַיָּד הַמַּצְרִי וְהוּא הַשְּׁלֵם עַל פִּי ס: לְהֵלֵן (י.א) בָּא אֶסְטֵרָאֵל בְּמָקוֹם שֶׁם זֶה. * וַיִּשְׁקִיפוּ... וְגַבְרִיאֵל / ס: „וַיִּשְׁמְעוּ אַרְבַּעַת רָאשֵׁי הַמַּלְאָכִים הַגָּדוֹלִים מִכָּאֵל וְאֹרִיאל וְרַפָּאֵל וְגַבְרִיאֵל וַיִּשְׁקִיפוּ עַל הָאָרֶץ מִמִּקְדָּשׁ הַשָּׁמַיִם.“ (ב) * נַפְשוֹת... וְאוֹמְרוֹת / ס: „כִּי רוּחוֹת בְּנֵי אָדָם וְנַפְשוֹתֵיהֶם נִגְנָחוֹת וּמִתְחַנְּנוֹת וְאוֹמְרוֹת.“ * וְאַתָּה הַשֹּׁמֵד תְּנוּ וְכו' / הַהוֹסָפָה נִמְצְאָה רַק בְּאַחַד הַנִּסְחִים שֶׁל ס. (ו) * וַיַּגִּילוּ... הָעוֹלָם / ס: „כִּי לָמַד אֶת הַסּוּדוֹת הַגָּלוּ לְ[תוֹשְׁבֵי] הָעוֹלָם.“ (ט) * רַפָּאִים / בְּנִסַּח שֶׁל כֹּתֵב הַיָּד הַמַּצְרִי טִי טִי טִי, שֵׁם עֲנָקִים מוֹרְדִים לְפִי הַמִּיתוּלוּנָה הַיּוֹנִית; מִלָּה יּוֹנִית זֶה מִשְׁמַשֵּׁת לְסַעֲמִים בְּשִׁבְעִים תַּרְגּוּם שֶׁל רַפָּאִים (שִׁמְרַב הַיָּת, כִּבְנֵי יֵג, לְפִי נִסַּח אַחֵד); ס: „בְּנִים עֲנָקִים.“ * וַיּוֹפִים / דְּבָרִים מְזִיפִים, זֶהוּ הַתַּרְגּוּם הַמִּלּוּלִי שֶׁל הַנִּסַּח הַיּוֹנִי וְהַכְּנַנִי: בְּנִים שָׂאִין הוֹרְתָם וְלִדְתָם בְּטֶהְרָה, מֵעֵץ מִמְּוִרִים. (י) * נַפְשוֹת הַמֵּתִים / הֵן הַנַּפְשוֹת הַנִּמְצְאוֹת בְּשִׂאֵל אוּ בְּעוֹלָם הַבָּא. * וְלֹא תוּכַל לְצַאֵת / הַכְּנַנִי, כְּנַנְיָה: הַאֲנָחוֹת הֵן תְּמִידִיּוֹת, אֵינָן פּוֹסְקוֹת. (יא) * נוֹשֵׂא אוֹתָם / אֵינָהּ מוּנָעִם, אַתָּה מוֹנִיחַ שְׁמַעְשֵׂיהֶם הָרָעִים יַעֲשֵׂה. * לָהֶם / לְרָשָׁעִים.

וְרָשָׁע. * וַעֲתָה הִנֵּה רוּחוֹת נַפְשוֹת הַמֵּתִים <צוֹעֲקוֹת ו> מִתְחַנְּנוֹת עַד שְׁעָרֵי הַשָּׁמַיִם וַתַּעַל אֲנָחְתָם וְלֹא תוּכַר יֵצֵאת מִפְּנֵי הַפְּשָׁעִים הַנַּעֲשִׂים עַל הָאָרֶץ. * וְאַתָּה יוֹדֵעַ הַכָּל לִפְנֵי הַיּוֹתוֹ, וְאַתָּה רֹאֶה אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וְאַתָּה נוֹשֵׂא אוֹתָם וְאֵינָהּ אוֹמֵר לָנוּ מָה רָאִינוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם עַל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה.

* אִזְּ דְּבַר הָעֲלִיּוֹן הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ נִיעַן וַיִּשְׁלַח אֶת-אֶסְטֵרָאֵל אֶל בֶּן-לִמְךָ: <לָךְ אֵל נָח> וַאֲמַר לוֹ בְּשִׁמִּי: הִתְקַבֵּל וְגִלְהָ לּוֹ אֶת-הַקֶּץ הַבָּא כִּי תִשָּׁחַת כָּל-הָאָרֶץ וּמִבּוֹל יִהְיֶה עַל הָאָרֶץ וְיִשָּׁחַת כָּל אֲשֶׁר בָּהּ. * וְלָמַד אוֹתוֹ אֵיךְ יִמְלֹט וַיִּשְׁאָר וַיִּרְעוּ לְכָל דּוֹרוֹת עוֹלָם.

* וְלִרְפָּאֵל אָמַר: לָךְ רַפָּאֵל וְאַסֵּר אֶת-עֲצָאֵל בְּרִגְלָיו וּבִידָיו, עַקְדֵּה אוֹתוֹ וְהַשְׁלִיכֵהוּ אֶל הַחֹשֶׁךְ וּפְתַח אֶת-הַמַּדְבָּר אֲשֶׁר בְּדִדְוָאֵל וְהַשְׁלִיךְ אוֹתוֹ שָׁמָּה. * וְשִׁים תַּחְתָּיו אֲבָנִים קָשׁוֹת וְחִדּוֹת וְכִסְהוּ בַּחֹשֶׁךְ וַיִּשְׁכֵּן שָׁם לְכָל-הַדּוֹרוֹת וְסָתַם אֶת-עֵינָיו וְלֹא יֵרְאֶה אוֹר. * וּבִיּוֹם הַמִּשְׁפָּט <הַגָּדוֹל> יוּבָא אֶל מוֹקֵד הָאֵשׁ. * וְתִרְפָּא הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁחַתְתָּהּ הַמַּלְאָכִים וְגִלְיָת אֶת רַפּוּאֵת הָאָרֶץ, לְמַעַן יִרְפְּאוּ אֶת-הַמַּכָּה וְלִמְעַן לֹא יֵאָבְדוּ כָל בְּנֵי-הָאָדָם בְּגִלְלָהּ <כָּל>-הַסּוּד אֲשֶׁר בּוֹ הָיוּ הָעִירִים [וְאֶת-הָאָרֶץ] וַיַּלְמְדוּ אֶת-בְּנֵיהֶם * וַתִּשָּׂם כָּל-הָאָרֶץ

(א) * אֶסְטֵרָאֵל / כְּנַנְיָה, הוּא אֹרִיאל. (ט, א). * בֶּן לִמְךָ / נָח (בר' ה, כח-כט). (ב) * הִתְקַבֵּל / הַכְּנַנִי, כְּנַנְיָה: הַתְּבִדּוּד, הַכְּבִדֵּל מִשְׁאָר בְּנֵי אָדָם. * כִּי תִשָּׁחַת / וְכו' רָאֵה בְר' ה. (ג) * וְלָמַד אוֹתוֹ אֵיךְ יִמְלֹט / ס: „וְלָמַד אֶת הַצִּדִּיק מִהַ יַּעֲשֶׂה, אֶת בֶּן לִמְךָ, וַיִּשְׁמַר לְחַיִּים אֶת נַפְשׁוֹ וַיִּמְלֹט לְעוֹלָם.“

(ד) * הַחֹשֶׁךְ / מָקוֹם חֹשֶׁךְ, וְהַכְּנַנִי לְמַדְבָּר. הַשְׁוָה „בָּאָרֶץ צִיָּה וְצִלְמוֹת“ (יר' ב, ו). * וּפְתַח / הַכְּנַנִי כְּנַנְיָה: וּפְתַח אֶת פִּי כְּדִי שִׁיבִלְעֵה אֶת עֲצָאֵל (הַשְׁוָה בְּמ' טו, ל, לב). * בְּדִדְוָאֵל / יֵשׁ מִשְׁעָרִים כִּי הַכְּנַנִי לְבֵית חִדּוּדוֹ (מִשְׁנֵה יוֹמָא, ח ותר' ג' יונתן וי' טו, כא-כב) בְּמַדְבָּר אֲשֶׁר אֵלָיו הָיוּ

מְשִׁלְחִים אֶת הַשְּׁעִיר לְעֲצוּאָה: לְפִי הַשְּׁעִירָה אַחֲרָת, הָשֵׁם הוּא בְּדִי וְכְנַנְיָה דוֹד אֵל אֲשֶׁר בּוֹ יִשָּׂם עֲצוּאֵל עַל הָאֵשׁ בְּיוֹם הַדִּין (פסוק ו). (ה) * אֲבָנִים קָשׁוֹת וְחִדּוֹת / ס: „אֲבָנִים קָשׁוֹת וְאֲבָנִים חִדּוֹת.“ אֲשֶׁר לְעִנְשׁוֹ שֶׁל עֲצוּאֵל הַשְׁוָה זֶה. (ו) * וּבִיּוֹם הַמִּשְׁפָּט הַגָּדוֹל / הַתַּעַר גָּדוֹל מוֹסֵב אֶל מִשְׁפָּט בְּנִסַּח הַיּוֹנִי. (ז) שְׁמוֹ שֶׁל רַפָּאֵל מוֹרָה עַל תְּפִקִּידוֹ שֶׁל מִרְפָּא; הַשְׁוָה טוֹב' ג, טו-טז; יב, יד-טו. * הָעִירִים / ס: הַמַּלְאָכִים. כְּנַנִי הַפְּסוּקָה הִיא, כְּנַנְיָה: בְּשֶׁר לְבִנֵי אָדָם כִּי עַל-יְדֵי הַמִּשְׁפָּט הַגָּדוֹל בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תַּעֲלֶה עַל הָאָרֶץ רַפּוּאֵת

וּתְשַׁחֲתָהּ בְּמַעֲשֵׂי לְמוֹד עֲזָאֵל, וְכָתַב עָלָיו אֶת כָּל־הָעֲוֹנוֹת. * וּלְגַבְרִיאֵל אָמַר ה': לֵךְ אֶל הַמַּמְזֹרִים אֶל הַמְזִיפִים וְאֶל בְּנֵי הַזְנוּנִים וְאֶבֶד אֶת בְּנֵי הָעִירִים מִקֶּרֶב בְּנֵי־הָאָדָם. שְׁלַח אוֹתָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ בְּמִלְחַמַת הַשָּׁמַד, כִּי לֹא יִהְיֶה לָהֶם אֲרֹךְ יָמִים. * וְלֹא־בֹתִיהֶם תִּהְיֶה כָל־תַּפְסָּלָה בַּעֲדָם כִּי יָקֻוּ לַחַיּוֹת חַיִּי עוֹלָם וְכִי יִחְיֶה כָל־אֶחָד מֵהֶם חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה. * וַיֹּאמֶר אֶל מִיכָאֵל: לֵךְ וְגִלִּיתָ לְשִׁמְחוֹ וְלִיתֵר הַמְּלָאכִים אֲשֶׁר עִמּוֹ כִּי בַּהֲדוֹנָם עִם הַנָּשִׁים נִטְמָאוּ עִמָּהֶן בְּטִמְאַתָּן. * וְכֹאֲשֶׁר יִשְׁחָטוּ בְּנֵיהֶם וְיִרְאוּ אֶת הַשְּׁמֶדֶת אֲהוּבֵיהֶם תֹּאסְרֶם לְשִׁבְעִים דּוֹרוֹת בְּעַמְקֵי הָאָרֶץ עַד יוֹם <מִשְׁפָּטָם> כְּלִיּוֹנָם עַד כְּלוֹת מִשְׁפָּט עוֹלָמִי עוֹלָמִים. * אֲזִי יִבְאֹו אֶל תְּהוֹ הָאֵשׁ וְאֶל הָעֲנָוִי וְאֶל הַכֹּלָל לְמַאֲסָר עוֹלָם.

למכות אשר באו עליה בחטאם של העירים אשר גלו את הסודות לבני־הָאָדָם ובגלל חטא בני־הָאָדָם אשר גלו את הסודות לבניהם. את הבטוי וגלית את רסואת הארץ... את המכה נראה לבאר: הודע להם באחו דרך יוכלו בני־הָאָדָם לרפא את מכת הארץ. (ח) הכנה לצרות אשר באו על הארץ בגלל חטא עזאל וזבדיו. * במעשי למוד עזאל / בגלל מעשי עזאל אשר למד. * וכתב וכו' / וכתב כתב האשמה על עזאל. * עליו / בס כפי בלשון נקבה מוסב אל המלה שפרושה למוד, נקבה ביונית.

(ט) * הממזרים / הן בנסח הינו הן בנסח האתיופי מלה שאיננה באותן שפות ושהיא, כנראה, תעתיק בלתי מדויק של ממזרים. ס: הענקים: סינקילוס, או הסופר של כתב היד שממנו העתיק, לא הבין את המלה שבנסח והחליף אותה במלה שפרושה ענקים שאינה מתאימה לענין כאן. * המזיפים / ראה מ. ט.

(י) * תפלה / מלה זו היא על פי תקן שהציע למלה שבנסח הינו שאין לה מובן. לפי זה פגת הפסוק היא, כנראה: אבות הענקים.

* וְאֲשֶׁר יִשְׁרָף וְיִשְׁמַד יֹאסֵר עִמָּהֶם מַעֲתָה וְעַד סוֹף הַדּוֹרוֹת. * הַשָּׁמַד אֶת כָּל־רוּחוֹת הָעִירִים יַעַן כִּי הִרְעוּ לְבִנֵי־הָאָדָם. * וְהַשָּׁמַד אֶת כָּל־הָרִשְׁעָה מִן הָאָרֶץ וְכָל מַעֲשֵׂה רָשָׁע יִסּוֹף, וְיִפְיַע נִטְע הַצֹּדֵק וְהָאֱמֶת לְעוֹלָם וּמַעֲשֵׂה הַצֹּדֵק יִהְיֶה לְבִרְכָּה וְיִנָּטַע בְּשִׁמְחָה. * וְעַתָּה יִמְלָטוּ כָל־הַצִּדִּיקִים וְיַחֲיוּ עַד אֲשֶׁר יוֹלִידוּ אֲלָפִים וְיִמְלָאוּ בְּשָׁלוֹם כָּל יְמֵי נְעוּרֵיהֶם וְשִׁבְתוּתֵיהֶם. * אֲזִי תַעֲבֹד כָּל־הָאָרֶץ בַּצֹּדֵק וְיִנָּטַע בָּהּ עֵץ וְתִמְלֹא בִרְכָּה. * וְכָל עֲצֵי הָאָרֶץ יִשְׁמְחוּ וְיִנָּטְעוּ וְיִטְעוּ גִפְנִים, וְהֵן - הַגִּפֶּן אֲשֶׁר יִטְעוּ - יַעֲשׂוּ אֲלֵפֵי כְּדֵי יָיִן וְכָל מִדַּת זִיתִּים תַּחַת הַבַּת תַּעֲשֶׂה עֲשָׂרָה בָּתִּים. * וְאֵתָה טָהַר אֶת־הָאָרֶץ מִכָּל־טִמְאָה וּמִכָּל־רִשְׁעָה וּמִכָּל־עֲוֹן וּכְפָשַׁע וּמָחַק אֶת כָּל־הַטִּמְאֹת הַנַּעֲשׂוֹת עַל הָאָרֶץ. * וְכָל־הָעַמִּים

(יח) * וינטע בה עץ / אפשר לפרש עץ כשם קבוצי: עצים. לפי פרוש אחר הכנה לעץ החיים אשר ינטע ביום הדין הגדול (כה, ה).

(יט) * ישמחו וינטעו / הבטוי אינו ברור ואולי משבש ולכן נראה להעדיף את הנסח האתיופי: ינטעו עצי חמדה. * גפנים... אשר יטעו / בנסח הינו שם שהוראתו גפן, או כרם וכאן, כנראה, הכנה לגפן, כי המלה אשר תרגמנו כדי מורה על־פיהרל על כלי לא גדול כל כך, שהיו משתמשים בו לנטילת ידים, או לערות יין מכלי גדול אל כלי קטן, או לנסף יין לכבוד המתים. המלים הגפן אשר יטעו המהות מאמר מסור באות להודיש כי כל אחת מן הגפנים, לא כל הגפנים ביחד, יעשו אלפי כדי יין. * וכל מדת וכו' / הי בנסח הינו והן באתיופי שם המורה על מדת סתם ולא על מדת מסימת וקשה להאמין כי זהו הנסח המקורי, כי משני אין להבין מה יהיה פרוץ הארץ, ולכן יש לשער כי בנסח המקורי היה שם של מדת מסימת אשר לא ידעו המתרגמים כמה היא מכילה. (כ) * מכל טמאה... ומחק וכו' / הכנה

(טו) בפסוק זה מדבר על המשפט הסופי ביום הדין הגדול.

(טז) ספק אם פגת הפסוק למבול ולמה שיהיה אחריו, או לאחרית הימים. אם הכנה למבול, יש לראות במלים ויפיע נטע הצדק רמז לאברהם ולצאצאיו בני ישראל. * ומעשה... לברכה וכו' / לפי פרוש אחר אין להשלים הצדק ויש לקרוא ותטעו במקום וינטע (ראה להלן) והכנה: מעשי בני־הָאָדָם, כלומר מלאכותיהם, יהיו מברכים ולכן הם יטעו ויעבדו את האדמה בשמחה כי יהיו בטוחים כי יצאו פרות רבים וטובים. * וינטע / כתב היד הינו לקוי כאן וההשלמה היא על פי הנסח האתיופי, ויש מציעים לנסח ויטעו.

(ז) * ושבתותיהם / פגת המלה כאן אינה ברורה. יש מפרשים בדחק כי במלה שבת נרמזים ימי התקנה, ימי מנוחה, בנגד אל ימי הנעורים. אחרים סוברים כי יש לפגנו טעות הבאה מקריאה לא נכונה של הנסח העברי המקורי שלא היה מנקד והיה כתוב בכתב חסר: שבתם כלומר שבתם וקנתם, והמתרגם קרא שבתם.

יעבדוני ויברכוני וישתחווי לי. כ ותטהר כל־הארץ מכל־תועבה ומכל־טמאה וכעס ושוט ולא אשלח עוד עליה לכל דורות העולם.

יא

* ואז אפתח את אוצרות הברכה אשר בשמים להורידם על מעשי בני־האדם ועל עמלם. ד ואז אמת ושלום יתחברו יחד לכל ימי עולם ולכל דורות בני־האדם.

יב

* לפני הדברים האלה גלקח חנוך ולא ידע איש מבני־האדם איפה גלקח ואיהו ומה היה לו. ד וכל־מעשיו [היו] עם העירים וכל־ימיו עם קדושים. ו ואני חנוך הייתי עומד ומברך את אדון הגדלה מלך העולמים. והנה העירים אשר לקדוש הגדול קראו לי: י חנוך סופר הצדק, לך ודבר אל עירי השמים אשר אחרי עזבם את־השמים הגבהים, מקדש צמידת עולם, הטמאו בנשים וכאשר עושים בני הארץ כן אף הם עושים ויקחו להם נשים: השחתה גדולה

בנראה, לא לסליחת העוונות שנעשו אלא (כב) * וכעס וכו' / מאחר שאין רשעה אין להסרת הרשע מעל פני האדמה, כמבאר פרענות. * אשלח / יש להשלים: כל מיני בפסוק כב. פר ענות. בתרגום האתיופי: מבול.

יא

(א) ראה דב' כח, יב.

פרשה ג (יב—יג)

מבוא

חנוך, אשר לקח מן הארץ והיה עומד לפני אלהים, קבל מן המלאכים הנאמנים את התפקיד להודיע לעירים את עונם (יב). חנוך מלא את תפקידו והעירים פחדו ובקשו ממנו לכתב בקשה בעדם ולקראה לפני אלהים (יג, א—ו). חנוך עשה כרצונם ותנה לו תשובה בחזון (יג, ז—י).

יב

(א) * הדברים האלה / הגזרות על העירים השניה (שס) כמשמעו ולפי זה במלה האלהים (ט—א) * גלקח וכו' / ראה ברא' כד. הפונה למלאכים. (ב) כנראה פרש מתבר ספרנו את הבטוי (ג) * סופר / השנה צב. א. ויתהלך חנוך את האלהים בפעם (ד) * מקדש צמידת עולם / זהו התרגום

השחתם את־הארץ. ה ולא יהיה לכם שלום ולא סליחה. ואשר לבניהם אשר ישמחו בם י יראו את רצח אהוביהם ויאנחו על אבדן בניהם ויתפללו לעולם ולא תהיה להם לרחמים ולשלום.

יג

* ויאמר חנוך אל עזאל: לך, לא יהיה לך שלום. משפט קשה יצא עליך לאסרך. ד ולא תהיה לך הנחה ובקשה על מעשי הרשע אשר למדת ועל כל מעשי רשעה ופשע ועון אשר הורית לבני־האדם. ד אז הלכתי ואדבר אל כלם, וכלם פחדו ורעד ויראה אחוזם. י ובקשוני לכתב להם נסח בקשה למען תהיה להם סליחה ולקרא בעדם את נסח הבקשה לפני אדון השמים. ה כי לא יוכלו עוד לדבר ולא להרים את־עניהם אל השמים מבושה על אשר חטאו ונשפטו. י אז כתבתי את נסח בקשתם ואת־התפלות על רוחותיהם ועל אשר התפללו בעדם למען יהיו להם סליחה וארץ. י ואלך ואשב על מי דן בארץ דן אשר מימין למערב חרמון. ואקרא את נסח תפלותיהם כאשר

המלולי של הנסח היוני והכנה, כנראה: מקום קדוש אשר היה עליהם לעמוד שם לעולם, לא לעזבו. (ו) * ולא תהיה וכו' / הנשוא הוא התפלה: תפלתם לא תקבל ולא תביא לרחמים ולשלום. באחד הנסחים חסר משפט זה.

יג

(א) * עזאל / הוא האשם הראשי (ח, א). * קשה / בנסח היוני: גדול. * לאסרך / ראה יד. (ב) * ובקשה / תפלותיה לא תקבלנה. לפי פרש אחר: לא יהיה לך מליץ שיתפלל בעדך. (ג) * אל כלם / אחרי אשר דבר עם עזאל לבדו, פנה אל כלם. * וכלם וכו' / אף כי עדין לא נאמר להם כי יעשו, פחדו בדעתם כי חטאו, או אולי הגיד להם עזאל כי הרשעו. (ד—ה) לא העזו לפנות ישר אל אלהים ולא בקשו מרפאל שיגיש את בקשתם. (ו) * וארץ / ארץ אפים, לפי פרש אחר: ארצה, שבצווע עונם ידחה. הצע גם לפרש ובין הדין ולא שם לב לעבודה כי המקום

נרדמתי ונהגה באו אלי חלומות ונפלו עלי חזיונות וארא חזיונות קצף (ויבוא קול אומר): דבר אל בני השמים להאשימם. * וכאשר התעוררתי הלכתי אליהם וכלם ישבו יחדו מתאבלים באבל סטא אשר בין הלבנון ובין סניסל, חפויי פנים. ואניד להם את כל החזיונות אשר ראיתי בשנתי ואחל לדבר את דברי הצדק ואאשים את עירי השמים.

יד

* ספר דברי צדק והאשמה לעירים אשר מעולם על פי מצות הקדוש הגדול בחזון הנה.

* ראיתי בשנתי את אשר אמר עמה בלשון בשר וברוח פי אשר נתן הגדול לבני אדם לדבר בהם ובכינת הלב, * אשר ברא את העירים בני השמים ויתנם להפחור. * את בקשתכם, מלאכים, כתבתי ובחזיוני הראיתי זאת ולא נתקבלה בקשתכם. * למען לא תעלו עוד לשמים לעולם ונגזר לאסר אתכם

נקרא בשם זה רק לאחר שבכשוהו בני ישראל בימי השופטים (שופ' יח, כז-כט). * מימין למערב חרמון / דרומית-מערבית לחרמון. (ט) * באבל סטא / ברור כי יש קשר בין שם המקום ובין אבל אבל קשה לקבוע מה הוא המקום. המקום. כידוע בהרבה שמות מקום נמצא היסוד אבל, כגון אבל השמים (במ' לג, מט), אבל בית מעכה (שמ"ב כ, יח), אבל מים (דה"ב טו, ד). * סניסל / גם שם זה אינו ברור. הצע לזהותו בגזסר או בשניר.

פרשה ד (יד-טז)

מבוא

לפרשה זו כותרת מיוחדת (יד. א) אשר בה היא מכנה ספר, ובה מספר חנוך לעירים את חכן חזונו: בקשתו לטובת העירים לא נתקבלה (יד, ב-ו); חנוך העלה לשמים, ראה את מושב כבוד אלהים (יד, ח-כה), אלהים בעצמו צוה את חנוך להוכיח את העירים על חטאיהם ולפרש להם את עונשם ואת עונש ורעם (טו-טז).

סינקילוס (ראה במבוא) מביא קטע מספר חנוך אשר אינו לא בנסח היווני ולא בנסח האתיופית שהגיעו אלינו. משערים כי מקומו אחרי טז, א. ראה תרגומו בנספח א (עמ' 138).

יד

(א) * ספר / ראה במבוא לספר. (ב) * בלשון וכו' / הכנה: אלהים אשר נתן לבני האדם הדבור והכינה נתן לי כשרון להביע בלשוני הנמרית את אשר ראיתי בחזון הרוחני. (ג) לפי הנסח אשר לפנינו נראה לבאר: אשר ברא את העירים כיצורים ובחורים ונשגבים. ברור יותר, ואולי הוא הנכון, הנסח שבתרגום האתיופית: "אשר ברא גם אותי ונתן לי להאשים

בכבלי הארץ לכל דורות עולם. * ובגלל הדברים האלה תראו באבדן בניכם האהובים לכם ולא תהיה לכם תועלת מהם כי יפלו לפניכם בחרב. * ולא תהיה [מקבלת] תפלתכם בעדם ובעדכם ותכפו ותתפללו ולא תדברו דבר מן הכתב אשר כתבתי.

* וכן הראה לי בחזון. הנה בחזון עניים קראוני וערפלים השמיעוני את קולם ומרוצי הכוכבים ובקרים הריצוני ובהילוני ורוחות בחזוני הפריחוני וירימוני למעלה * וביאוני אל השמים, ואבוא עד אשר קרבותי אל חומה בנויה אבני ברד ולשונות אש סביב להן ויחלו להפחידני. * ואבוא אל לשונות האש ואקרב אל בית גדול בנוי אבני ברד וקירות הבית כעין לוחות אבן וכלם היו שלג והקרקע שלג. * והג כעין מסלות כוכבים ובקרים ובתוכם כרובי אש ושמיהם מים. * ואש בוערת סביב לקירות והשערים לוחטי אש. * ואבוא אל הבית ההוא, חם כאש וקר כשלג וכל מזון מחיה אין בו; פחד כסני ורעדה אחזתני. * ואהי רוגז ורועד, ואפל על פני וארא בחזוני. * ונהגה נגדי שער

את העירים בני השמים". הפעל המורה על האשמה דומה ביונית לפעל המורה על בחירה. (ד) * זאת / הנאמר להלן.

(ה) * בכבלי הארץ / הכנה, כנראה: הארץ תשמש כבלים לכם, כלומר תהיו כבולים במעמקי (י. יב).

(ו) * ובגלל הדברים האלה / לפי נסח זה נבאר: כתוצאה מעוונותיכם, או: כתוצאה מן הדין הנחרץ עליכם. התרגום האתיופית מוסר: ולפני כן, וכנראה זה הוא הנסח הנכון (השוה דב' כח, מא).

(ז) * ולא תדברו / בטוי זה סותר את הנאמר לפני זה: ונתפלל. יש סוברים כי הכנה: לא תרשו להתפלל על פי הנסח שכתבתי לכם. יש משערים כי לפי הנסח המקורי הכנה היא: ולא תקבלו דבר ממה שאתם מבקשים. סבת השבוש לפי השערה זו היא כי הפעל הנמצא בנסח היווני, המורה על דבור, דומה לפעל המורה באותה שפה על קבלה.

(ח) * וכן... בחזון / הכנה לנאמר אחרי-כן. * קראוני / כנראה כגון הנסח העברי המקורי היתה: באו לקראתי, דגמת "פחד קראני" (איוב ד, יד). * וערפלים השמיעוני את קולם / שמעתי קול מתוך הערפלים כאלו דברו הערפלים. * הפריחוני / כן לפי התרגום האתיופית, אולם הפעל שבנסח היווני הוא עומד, ולכן אין מובן לפני ומתקבלת על הדעת ההשערה שבנסח היווני המקורי, אשר היה גם לפני המתרגום האתיופית, היה הפעל המשמש תרגום של ויגז (במ' יא, לא) שהוראתו העביר והוא ושתבש לפעל דומה שפרשו עף, פרח.

(יא) * והג / בנסח היווני בלשון רבים. * מסלות כוכבים / הרקיע, המשמש מסלות לכוכבים. * מים / הכנה, כנראה, שקופים כמים ואולי מקור הבטוי הוא "המקרה במים על יותיו" (תהל' קד, ג).

(יב) * לוחטי אש / אש לוחטת.

אחד פתוח והפית גדול מלהפית) שהוא וכלו בנוי לשונות אש. * והכל נעלה בכבוד ובתפארת ובהדר עד אשר לא אוכל לספר לכם על כבודו ועל הדרו. * קרקעו אש וממעל ברכים ומסלות כוכבים ונגו אש בוערת. * ואביט וארא כסא גבה ומראהו כ[מראה] גדלח והגלגל כ[גלגל] שמש זורחת ו[שם] מראה כרובים. * ותחת הכסא יצאו נהרות אש לוחטים ולא יכלתי להביט * והכבוד הגדול ישב עלי; לבשו כמראה שמש בהיר ולכן מכל-שלג. * ולא יכל כל-מלאך לבוא אל הפית ההוא ולראות את-פניו בגלל הדרו[ו] וכבודו[ו]. * ולא יכל כל-בשר לראות את-האש הלוהטת מסביב, ואש גדולה עמדה אצלו ואיש לא יגש [אליה] מסביב; רבי רבבות עמדו לפניו וכל-דברו מעשה. * וקדושי המלאכים הנגשים אליו אינם סרים בלילה ואינם מתרחקים ממנו. * ועד עתה הייתי [נופל] על פני ורועד ויקרא לי ה' בפיו ויאמר: גש-הנה, חנוך, ושמע את-דברי. * ויגש אלי אחד הקדושים ויעירני ויקימני ויביאני עד השער ואני השפלתי את-פני.

* ויען וידבר אלי: איש אמת וסופר אמת. ואשמע את-קולו. אל תירא, חנוך, איש אמת וסופר אמת, בוא הנה ושמע את-קולי. * לך ואמר אל שולחיה: עליכם לבקש בעד בני-אדם ולא על בני-אדם [לבקש] בעדכם. * למה עזבתם את-השמים הגבהים הקדושים לעולם ותשכבו עם הנשים ותטמאו בכוונות האדם ותקחו [אותן] לכם לנשים? עשיתם כבני-אדם ותולידו לכם בנים, הענקים. * ואתם קדושים ורוחות חיים נצחיים, ותטמאו בדם הנשים ותולידו בדם בשר ותחמדו דם בני-אדם כאשר גם הם עושים, בשר ודם, אשר ימותו ויאבדו. * בגלל זאת נתתי להם נשים, למען יזרעו אותן ויולידו בָהֶן בנים למען לא יחדל להם כל-מעשה על הארץ. * ואתם, רוחות חיים נצחיים, אשר לא ימותו לכל דורות עולם, וילכן לא עשיתי בכם נקבות, [כי] רוחות השמים בשמים מושבם. * ועתה הענקים אשר נולדו מרוחות ומבשר יקראו רוחות חזקים על הארץ ובארץ יהיה מושבם. * רוחות רעים יצאו מגופם כי מן בני-אדם נהיו ותחלת יצירתם ותחלת יסודם מן העירים

(ד) * ואתם... נצחיים / באשר אתם יצורים נצחיים אין עליכם להמשיך את חייכם בנרעכם ולכן היחסים המיניים אסורים עליכם כי כל כוננתם להחיות זרע. * בשר ודם / יצורים חמריים, לא רוחניים ככם.

(ה-ו) רק בגלל המשכת החיים של יצורים העתידים למות נתתי לבני האדם נשים כדי שיזדווגו להן לשם הולדת זרע, אולם לכם, יצורים נצחיים, אין צורך בנשים ואסור לכם להזדווג להן. * למען לא יחדל וכו' / הפונה, בנראה: למען לא תפסק כל פעלת בני-האדם אחרי מות בני דור אחד. ויש משערים כי המתרגם קרא בטעות בנסח העברי המקורי דבר במקום זכר או זכר ותרגם משה.

(ו) אחרי המלה ואתם בא בנסח הינוני הפעל היה בזמן הווה, הווים, ובנסח האתיופית בזמן עבר וטסר לפני-כן כלומר: לפני החטא הייתם נצחיים. אם הנסח האתיופית הוא הנכון, יש להניח כי למלאכים החוטאים אבדה תכונת הנצחיות; ויש מציעים תקן של אות אחת בנסח הינוני אשר לפיו יהיה הפעל בזמן עבר.

(ח) * רוחות... על הארץ / ס: רוחות רעות יקראו. * ובארץ / ס: כי על הארץ.

(ט) התוצאה של טבעם הכפול, רוחני וחמרי, תהיה כי יהיו חזקים כיצורים נצחיים, אולם כחם יהיה לרעה מחמת הצד החמרי שבהם. * רוחות רעים יצאו / ס: „רוחות רעים יהיו הרוחות אשר יצאו“. * בני אדם / בנסח הינוני של כתב היד ובנסח האתיופית מלה שפרושה העליונים, אבל בודי נכון הוא נסח ס אשר בו מלה שפרושה בני אדם, שהיא דומה קצת

(טו) * והפית / הפית אשר בו נכנסים דרך השער. * מהפית ההוא / ראה פסוק יג.
(יז) * ומסלות / ראה פסוק יא. * וממעל / בתקרה.
(יח) * והגלגל / הכסא היה מנח על גלגלים. לתאור הכסא השנה דג' ו. ט. * ו[שם] מראה כרובים / המתרגם נתן על פי תקן והשלמה לנסח הינוני המוסר צרוף אותיות שאין לו מובן כפאן. לפי השערה אחרת: ושמו

טז

(א) * איש... אמת / (בפעם הראשונה) מלים אלו כאן הן, בנראה, כפול של מלים אלה הנאות אחר-כך. * וסופר אמת / ראה יב.
(ב) * עליכם... אדם / מתפקיד המלאכים להתפלל בעד בני אדם. * ולא וכו' / אף כי

הַקְדוּשִׁים [וְ]רוּחוֹת רָעִים יִקְרְאוּ. י. <רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם בְּשָׁמַיִם יִהְיֶה מוֹשְׁבָם וְרוּחוֹת הַנּוֹלָדִים אֲשֶׁר נוֹלְדוּ עַל הָאָרֶץ עַל הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבָם>. יא. וְרוּחוֹת הַעֲנָקִים יִרְעוּ לַעֲנָנִים, יִשְׁחִיתוּ, יִתְנַפְּלוּ וַיֵּאָבְקוּ זֶה עִם זֶה רוּחוֹת הַעֲנָקִים הַקָּשִׁים יִשְׁלִיכוּ עַל הָאָרֶץ, יַעֲשׂוּ מְרוּצוֹת וְלֹא יֵאָכְלוּ דָבָר כִּי לֹא יִרְעֻבוּ וְ[לֹא] יִצְמָאוּ וַיִּתְנַשְּׁוּ. יב. וְהַרוּחוֹת הָאֵלֶּה יִתְנַשְּׁאוּ עַל בְּנֵי-הָאָדָם וְעַל הַנָּשִׁים כִּי יֵצְאוּ מֵהֶם.

טז

* מִיּוֹם הַרְצָח וְהַאֲבִדוֹן וְהַמָּוֶת, מֵאָז הַרוּחוֹת הַיוֹצְאוֹת מִנֶּפֶשׁ בְּשָׁרָם יִשְׁחִיתוּ בְּלִי מִשְׁפָּט, כֵּן יִשְׁחִיתוּ עַד יוֹם קֵץ הַמִּשְׁפָּט הַגָּדוֹל אֲשֶׁר בּוֹ יִכְלֶה הַדּוֹר הַגָּדוֹל. י. וְעַתָּה [אָמַר] לַעֲרִירִים אֲשֶׁר שָׁלְחוּהָ לְבַקֵּשׁ בַּעֲדָם, אֲשֶׁר הָיוּ [לְפָנֵי-כֵן]

בִּינִית לַמֶּלֶךְ שְׁפֹרֶשֶׁה עַל יוֹנִים. * יִקְרְאוּ. ס: יִהְיוּ. (יא) * יִרְעוּ לַעֲנָנִים / אִם הַנֶּסֶח נָכוֹן, הַכְּנָה הִיא אוֹלִי כִּי הֵם יִסּוּ לְשׁוֹב הַשָּׁמַיִם וּבַעֲבָרָם דֶּרֶךְ הַעֲנָנִים יִיקוּ לָהֶם. בְּמָקוֹם הַמֶּלֶךְ שְׁפֹרֶשֶׁה עֲנָנִים ס מוֹסֵר מֶלֶךְ דּוֹמָה שְׁפֹרֶשֶׁה רּוּעִים, כְּלוּמֵר מִשְׁחִיתִים, וְלִפִּי זֶה יֵשׁ לְתַרְגֵּם רְשָׁעִים אֶת הַמֶּלֶךְ שְׁתַּרְגֵּמֵנוּ יִרְעוּ וְהַעֲנִין בְּרוּר יוֹתֵר. הַצֵּעַ גַּם לִקְרֹא מְעִינִים בְּמָקוֹם עֲנָנִים, וְאַחֲרֵים שְׁעָרוּ כִּי בַּנֶּסֶח הַמְּקוּרִי הָיָה נִסְיָ לִים, מֶלֶךְ דּוֹמָה לַמֶּלֶךְ הַיּוֹנִית שְׁפֹרֶשֶׁה עֲנָנִים וְלִפִּי זֶה שֵׁם זֶה הוּא לִרְ אֶל עֲנָקִים אוֹ נוֹשֵׂא שֶׁל הַפְּעָלִים יִשְׁחִיתוּ וכו'. * מְרוּצוֹת /

טז

(א) מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בּוֹ הִחֲלוּ הָעִירִים לְהִרְעַע עַל הָאָרֶץ וְעַד יוֹם הַדִּין בְּאַחֲרִית הַיָּמִים לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט עַל כָּל הָרָעוֹת אֲשֶׁר יִבְיֹאוּ לְעוֹלָם. * הַדּוֹר הַגָּדוֹל / הַכְּנָה, בְּנִרְאָה, לְדוֹרוֹת בְּנֵי אָדָם בְּעוֹלָם הַהוּא. (ג) מִלְּכֵד הַחֲטָא שֶׁל הַדּוֹגְנוֹתָם עִם בְּנוֹת הָאָדָם

בְּשָׁמַיִם: י. גַּם אֲתֵם הֵייתֶם בְּשָׁמַיִם וַיִּדְעַתֶּם [גַּם] כָּל-סוֹד אֲשֶׁר לֹא נִתְּנָה לָכֶם וְכָל-סוֹד הַבָּא מִן אֱלֹהִים, וַתִּגְדּוּ אוֹתוֹ לְנָשִׁים בְּקָשִׁי לְבַבְכֶּם, וּבְסוֹד זֶה הִרְבּוּ הַנִּקְבוֹת וְהַנָּשִׁים אֶת-הָרָעוֹת עַל הָאָרֶץ. י. אָמַר אֶפּוֹא לָהֶם: אֵין שְׁלוֹם [לָכֶם].

יז

* וַיִּקְחוּ אוֹתִי וַיְבִיאוּנִי אֶל מָקוֹם אֶחָד אֲשֶׁר הִנֵּמְצָאִים בּוֹ הֵם כְּאֵשׁ לוֹהֶטֶת וּבִרְצוֹתָם הֵם נִרְאִים כְּבְנֵי-אָדָם. י. וַיְבִיאוּנִי אֶל מָקוֹם אֶפֶל וְאֵל הָר אֲשֶׁר רֹאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיִם. י. וַאֲרָא מָקוֹם הַמְּאוֹרוֹת וְחִדְרֵי הַכּוֹכָבִים וְהָרָעִמִּים, וּבְמַעֲמָקֵי הָאֵוִיר מָקוֹם קָשֶׁת אֵשׁ וְהַחֲצִיִּים וְאֲשָׁפוֹתֵיהֶם וְכָל-הַבְּרָקִים. י. וַיְבִיאוּנִי אֶל הַמַּיִם הַחַיִּים וְאֵל אֵשׁ הַמַּעֲרָב אֲשֶׁר הִיא גַּם הַמְּהוּה אֶת-כָּל מְבוֹאֵי הַשָּׁמַיִם. י. וְנִבּוֹא עַד גֹּהֵר אֵשׁ, אֲשֶׁר בּוֹ יוֹרְדֵת בְּמְרוּצָה אֵשׁ כְּמַיִם וְזוֹרְמֶת אֶל יָם הַמַּעֲרָב הַגָּדוֹל.

„וַיִּדְעַתֶּם אֶת כָּל סוֹד כִּי אֵין סוֹד אֲשֶׁר לֹא וכו'. * וּבְסוֹד זֶה וכו' / בְּסוֹדוֹת אֲשֶׁר נִתְּנָלוּ נִתְּנָה לָכֶם וְכָל סוֹד הַבָּא מִן הָאֱלֹהִים הַנִּדְּתֶם” לָהֶם הִשְׁתַּמְשׂוּ בְּנֵי הָאָדָם לְרָעָה.

פרשה ה (יז-יט)

מבוא

פְּרָשָׁה זוֹ כּוֹלֶלֶת אֶת הַסְּפֹר הָרִאשׁוֹן (רְאֵה בְּמִבּוֹא לְסִפְר) עַל מַסְעוֹ שֶׁל חֲנוּךְ בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ. הוּא עוֹבֵר בְּמָקוֹמוֹת שְׁבָהֶם מִתְּהוֹמִים עֲצָמִים שְׁמִימִיִּים וְתוֹפְעוֹת שׁוֹנוֹת בְּשָׁאוֹל, בִּיסוּדוֹת הָאָרֶץ וּבְקִצּוֹתֶיהָ (י, א-יח, ט); אַחֲרֵי-כֵן הוּא רּוֹאֶה תְּהוֹם עֲמָקָה וְשׁוּמְמָה (יח, י-ג). הַמֶּלֶךְ מְסַבֵּיר לְחֲנוּךְ כִּי תְּהוֹם זוֹ מִשְׁמַשֶּׁת בֵּית-כֶּלָּא לְכּוֹכָבִים שְׁחָטְאוּ וְלַעֲרִירִים אֲשֶׁר הִדְּוּנוּ עִם בְּנוֹת הָאָדָם (יח, ד-יט, ג).

הַפְּסוּקִים יח, ט-יט, ב מְקַבְּלִים בְּעֶרְךָ אֶל פֶּרֶק כֹּא שֶׁבְּסִפּוֹר הַשָּׁנִי: יז, ד אֶל פֶּרֶק כג; יח, ו-ח אֶל פֶּרֶק כה; יח, א אֶל פֶּרֶק־לד-לו. אֲשֶׁר לִיחַס בֵּין שְׁנֵי הַסְּפֹרִים רְאֵה בְּמִבּוֹא לְסִפְר. הַתּוֹאִרִים סְתוּמִים בְּמָקוֹמוֹת רַבִּים וְקָשָׁה לְהַבִּינֵם בְּדִיוֹק.

יז

(א) * הִנֵּמְצָאִים בּוֹ וכו' / הַכְּנָה, בְּנִרְאָה, לְמִלְאֲכֵי אֵשׁ אֲשֶׁר יְכוֹלִים, לְסִי חֲסָצִם, לְהִרְאֹת בְּצִוִּית בְּנֵי-אָדָם. (ב) * וְאֵל הָר וכו' / בְּטוֹי זֶה בָּא, בְּנִרְאָה, לְפָרֵשׁ אֶת הַקּוֹדֵם: הַמָּקוֹם הָאֶפֶל הָיָה עַל הָר שְׂרָאשׁוּ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיִם. (ג) הַמָּקוֹם מִשְׁמַשׁ מַחֲסֵן לְחַמְרִים אֲשֶׁר מֵהֶם מִתְּהוֹת תוֹפְעוֹת שׁוֹנוֹת. * מָקוֹם... הַכּוֹכָבִים / הַכְּנָה, בְּנִרְאָה, לְאֹר אֲשֶׁר הוּא מָקוֹר וְרִיחַת הַכּוֹכָבִים. הַשּׁוֹה מֵא, ד-ה. (ד) * הַמַּיִם הַחַיִּים / הַמַּעֲנִן אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ נוֹבֵעַ הַגֹּהֵר הַמְּתָאָר בְּפִסּוֹק הַבָּא אַחֵר זֶה. * וְאֵל אֵשׁ וכו' / אֵין הַבְּטוֹי בְּרוּר. אוֹלִי הַכְּנָה הִיא כִּי אֵשׁ הַמַּעֲרָב מְהוּה אֶת הָאֹר הַמְּאִיר אֶת

יד

הַשְׂמִים בַּעַת שְׁקִיעַת הַחֲמָה (השוח פרק כג).
 (ה) * אֵל יָם וְכו' / אִם זֶהוּ מָקוֹם הַנִּמְצָא בְּאֶמֶת
 בְּעוֹלָם זֶה, הַכּוֹנֵה הָיָא לְמָקוֹם מִפְּנֵי הַיָּם
 הַמִּיָּכוֹן בְּאוֹרֵינוּס הָאֵטְלָנְטִי, הַנִּחָשֵׁב כְּסוֹף
 מִצֶּרֶב הָעוֹלָם לְפִי דַעוֹת הַקְּדָמוֹנִים. יִישׁ
 סוֹבְרִים כִּי הַכּוֹנֵה לְנֹהַר וְלַיִם מִיתוֹלוֹנִיִּים
 שְׁבִשְׂאוֹל.
 (ו) הַכּוֹנֵה לְשִׂאוֹל וּלְנֹהֲרוֹתֶיהָ. אִם הַנִּסָּח הֵינֵנּוּ
 הוּא הַנִּכּוֹן, מְדַבֵּר כָּאֵן עַל נֹהֲרוֹת רַבִּים, אֲשֶׁר
 אֶחָד מֵהֶם גָּדוֹל מִכָּלֶם. לְפִי הַמִּיתוֹלוֹנִיָּה הַיִּנִּינִית.

(א) * קֶשֶׁט / זו אחת ההוראות של הפעל הינני וכן הבין גם המתרגם האתיופאי. לפי פירוש אחר: סדר. הרוחות הן מעין השלמה למעשה בראשית: לפי הפרוש הראשון אולי הכוונה לתנועות הנגרמות על-ידי הרוחות, המוסיפות יפי וזמן ליצורים. לפי הפרוש השני, הרוחות נותנות סדר ליצורים בהזיון אותם ממקום למקום.

(ב) * אבן פנת הארץ / ראה איוב לה. נ. ארבע

בְּשָׂמִים מְסָעִים עַל מַרְפְּבוֹת אֲשֶׁר הָרִוּחַ מְנִיעָה
אוֹתָן.

(ה) * הַשְׂאֹת אֶת הָעֵנִים / כֵּן לִפִּי הַנֶּסֶח
הָאֲתוּפִי; הַנֶּסֶח הַיּוּנִי הַמּוֹסֵר הַנּוֹשְׂאֹת
בְּעֵינָן הוּא בּוֹדֵי מִשְׁבֹּשׁ. גַּם הָעֵנִים יֻכְּלוּ
לְהִשָּׂאֵר תְּלִידִים עַל הָאֶרֶץ כִּי רוּחוֹת מוֹנְעוֹת
אוֹתָם מִנֶּסֶחָה. * בְּקֻצּוֹת וְכו' / הַכּוֹנֵה, כְּנֹרָאָה,
לְעִמּוּדִים אֲשֶׁר עָלֵיהֶם מִנְּחִים הַשְׂמִים הַנִּמְצָאִים
בְּקֻצָּה הָאֶרֶץ (לג.ב).

(ו) * הָהָרִים / תִּדְּוּעַ מוֹכִיחַ כִּי הָעֵנָן יִדְּוֶה
לְקוֹרְאִים אֲשֶׁר אֵלֵיהֶם פּוֹנֶה הַמַּחֲבֵר. הָרִים
אֵלָיו שֶׁשָּׁמָּה כָּסֵא לְאֱלֹהִים כְּאֲשֶׁר יֵרֵד לִפְקֹד
אֶת הָאָרֶץ (כה.ג). * שְׁלֹשָׁה / מְלֶה זֶה חֲסִרָה
בְּנוֹסח הַיְיָ וּבְנוֹרָא הַשְּׁמִטָּה בְּטַעֲמוֹת: הֵיא
נִמְצְאָת בְּנוֹסח הַאֲתוּפָה.

(ז) * צְבָעוֹנִית / בְּנִסַּח הָאֲתוּיֹפִי הַמִּלָּה הַמְשֻׁמֶּשֶׁת
תָּרַגְמָה שֶׁל תְּרָשִׁישׁ (שִׁמְכָה, כ.). * טָתוֹן / בֶּן
בְּנִסַּח הַיִּינִי וְלֹא נִמְצָא פָּרוֹשׁ לַמִּלָּה זוֹ. שְׂאִינָה
יִינִית. יֵשׁ מְשַׁעְרִים כִּי הִיא תַעֲתִיק מִטְעָה שֶׁל
פִּסְטָה (שִׁמְכָה, ז.).

(ח) * הִיָּה אֶל הַשָּׁמַיִם / הַפִּנּוּת, כְּנִרְאָה, הַתְּרוֹמָם

כלפי השמים. * פוּדַ / בּוֹסַס הִינְי מְלָה לֹא
יִנְיֵת אֲשֶׁר הִיא, בְּנִרְאָה, תַּעֲתִיק שֶׁל פּוּדַ.
גַּם בּוֹסַס הָאֲתוּיִּי מְלָה אֲשֶׁר אוֹלִי הִיא תַּעֲתִיק
שֶׁל פּוּדַ. אַחֲרִים סוֹבְרִים כִּי הַפְּנֹה לִשְׁשׁ אוֹ
לִבְהֵט. * אֲבֵן סַפִּיר / הַשֹּׁה (שֵׁם כֹּדֶי; י' יח' א. כו.).

(י) כִּוְנַת הַנֶּסֶח אֲשֶׁר לְפָנֵינוּ הִיא אוֹלֵי כִּי שָׁם קָצָה הָאָרֶץ וּקְצָה הַשָּׁמַיִם הַתְּחִמּוֹנִים הַמְּאַהֲלִים עַל הָאָרֶץ.

(יא) * תָּהוּם / אֵין כָּאן הַמְלָה הַיְוֹנִית הַמְשֻׁמָּשֶׁת
בְּרִגְלֵי תַרְצוּם שֶׁל תָּהוּם אֵלֶּא מְלָה הַמּוֹרָה
עַל מְקוֹם תָּלוּל מֵעֵין בּוֹר עֲמָק. * לְעַמּוּדֵיכִי /
הַכְּנָה, כְּנֻרָאָה, כִּי לְתוֹךְ תָּהוּם יֵרְדוּ עַמּוּדֵי
אֵשׁ הַמְהָרִים עַמּוּדִים לְשָׁמַיִם. הַנֶּסֶח הַמְקוּרִי
הָיָה אוֹלֵי מֵעֵין „תָּהוּם גְּדוֹלָה לְתוֹכָהּ יֵרְדוּ
עַמּוּדֵי אֵשׁ, עַמּוּדֵי הַשָּׁמַיִם”.

(יב) * מקום / מה הוא המקום הזה מבאר להלן
(פסוק יד).

(יד) * הַמְלֶאֶךְ / אוֹרִיֵּאל (יט, א). * בֵּית פֶּלֶא /
סבת הענש מפרשת בפסוקים הבאים אחר זה.

את מצות ה' בתחלת עלייתם (כי המקום אשר חוץ לשמים ריק הוא) כי לא יצאו בעתם. ^ט ויכעס עליהם ויאסרם עד עת קץ שנות חטאם, עשרת אלפים שנה.

יט

* ויאמר אלי אוריאל: פה יעמדו המלאכים אשר הודונו עם הנשים, ורוחותיהם המשתנים לצורות שונות יענו את בני האדם ויתעומו לזבח לשדים עד המשפט הגדול אשר בו ידונו עד כלותם. ^י ונשי המלאכים הממרים תהיינה לשעירים. ^{יא} ואני חנוך לבדי ראיתי את המראות האלה קץ הכל, ולא יראה איש מבני האדם כאשר ראיתי אני.

(טו) * המסתובבים באש / הם הכוכבים הבוררים (פסוק יג). * בתחלת וכו' / נרמזת כאן אנדה המספרת, בנראה, כי בתחלת ימי העולם היו כוכבים אשר סרבו לצאת ממקומם כמצות הבורא. * כי המקום וכו' / קשה להבין את המלה כי וכנראה כל המשפט, החסר בנסח האתיופית, הוא תוספת מאחרת הנבאה לצין כי המקום, מחוץ לשמים, אשר נמצאו בו הכוכבים ושממנו סרבו לצאת הכוכבים המורדים, נשאר ריק, כי הכוכבים המורדים העברו אל תהום המתארת לעיל.

(טז) * שנות / כן נראה לקרא במקום מלה יוגית דומה שאין לה מובן כאן. * עשרת אלפים שנה / השנה כאן.

יט

(א) * אוריאל / הוא המלאך הנזכר לעיל (יח, יד). * פה / אותו מקום שמש מקום פרענות לכוכבים שסרבו לצאת ולמלאכים אשר הודונו עם בנות האדם. דברי פסוק זה לפי הנסח היווני נראים כסותרים את דברי הספר עצמו לעיל (י, יג), כי לפי הכתוב שם יסגרו המלאכים המורדים תחת הארץ עד יום הדין ורק אז יבאו אל תהום האש. זאת ועוד: בפסוק שלפנינו מיוחסת למלאכים המורדים השחתת בני אדם, אשר במקום אחר (טז, ח-טז, א) היא מיוחסת לענקים בניהם. יש משערים כי מחבר הקטע אשר לפנינו אינו מחברו של הקטע הסותר אותו (ראה במבוא לספר). לפי הנסח האתיופית אין סתירה, ואולי שנה המתרגם לאתיופית את

כ

* [ואלה] מלאכי הכחות. ^א אחר המלאכים הקדושים אשר על תבל ועל שאול. ^ב רפאל, אחד המלאכים הקדושים אשר על רוחות בני האדם. ^ג רעואל, אחד המלאכים הקדושים הנוקם מעולם המאורות. ^ד מיכאל, אחד המלאכים הקדושים, העומד על טובי העם ועל הטהור. ^ה שריאל, אחד המלאכים הקדושים אשר על הרוחות החוטאות ברוח. ^ו גבריאל, אחד המלאכים הקדושים אשר על גן [עדן] ועל הנחשים והכרובים. ^ז רמיאל, אחד המלאכים הקדושים אשר נתנו אלהים על המתבדלים. שבעה שמות ראשי המלאכים.

האנדה היוגית או לבעלי החיים שהזכיר ישעיה ובעות לילית כשדים יושבי המדבר. אם כן, ואשר זהו בשדים שוכני החירות. בספר חיצוני עונשן של הנשים אשר חטאו עם המלאכים אחר (חזון בירור א, ח) מזכרות ביחד סירנות הוא שתהפכנה לשדים.

פרשה ה (כ)

מבוא

פרק זה עומד בפני עצמו והוא בא להפסיק בין הספור הראשון ובין הספור השני של מסעות חנוך. הוא כולל רשימה של מלאכים. אשר ליחס בין רשימה זו ובין שאר חלקי הספר ראה במבוא לספר.

פרק זה והבא אחריו נשתמרו בכתב היד היווני, שנתגלה במצרים בשני נסחים. ראה שם. המלים החסרות באחד הנסחים נמנעו בחנוך סוגרים מוויים.

כ

(ד) * הנוקם / כן לפי התרגום האתיופית; הנסח היווני משבש בשני כתבי היד. אם הנסח נכון, הכונה: השופט של צבאות השמים. יש משערים כי בנסח היווני המקורי היתה מלה שפרשה: המבעיר, המדליק.

(ה) * טובי העם / הנסח האתיופית מוסר הטובים שבבני אדם, ואולי יש לפרש כן גם את הנסח היווני והכונה לעם ישראל שכן מיכאל הוא שר ישראל (דני, כא, יב, א).

* הטהור / יש מפרשים כי הכונה לגיהנם. לפי הנסח האתיופית: ועל העם.

(ו) * החוטאות ברוח / הכונה אולי: החוטאות בענינים רוחניים.

(ז) * רמיאל ... המתבדלים / מלים אלו, אף כי חסרות הן באחד הנסחים היוניים, הן בנסח האתיופית, ונראה שיש לקבלן, כי אם לא כן לא יגיע אל מספר שבעה מלאכים. בנוד לזה, יש סוברים כי בנסח המקורי היה כתוב ששה, ולכן אין להוסיף רמיאל. * המתבדלים / אולי הכונה למורדים ולמתקוממים. על תפקידו של המלאך רמיאל השנה חזון בירור א, נה, ג.

כא

« ואסע עד בהו. » ושם הבטתי אל דבר נורא, לא ראיתי שמים ממעל ולא ארץ מוסדה כי אם מקום בהו נורא. » וארא שם שבועה כוכבי שמים אסורים ומשליכים בו, דומים להרים גדולים ובוטרים באש. » ואמר: בגלל איזו סבה <נאסרו ומדוע> השליכו הנה? » ואמר לי אוריאל, אחד המלאכים אשר היה אתי, והוא היה מנהיגם, ואמר לי: חנוך, על מה אתה שואל ועל מה אתה חפץ לדעת את-האמת? » אלה הם מכוכבי השמים הממרים את מצות ה'. הם נאסרו פה עד מלאת עשרת אלפי שנה, עת חטאייהם. » ומשם נסעתי אל מקום אחר נורא ממנו נארא דברים נוראים מהם, אש גדולה בוערת ולוהטת שם ולמקום שהוא בקע עד תהום, מלא עמודי אש גדולה מורדים, [ו]לא יכלתי לראות ולא [יכלתי] לשער לא מדה ולא רחב. » ואמר: מה נורא

פרשה י (כא-לו)

מבוא

פרשה זו כוללת את הספור השני של מסע חנוך (ראו המבוא לפרשה ה). חנוך ראה את המקום שבו אסורים המלאכים (כא) ואת מקום מושב הנפשות עד יום הדין (כב); בין הנפשות האלה ראה חנוך את נפשו של הבל; במקום שהוא נפשות הרשעים מחלקות לסוגים שונים. אחר-כך ראה חנוך את האש הדולקת אחרי המאורות (כג), את ההרים שבצפון-מערב אשר בהם כסא הכבוד ועץ החיים (כד-כה), את ארץ-ישראל ואת ירושלים (כו), את הגיא המקלל המשמש מושב לרשעים (כז), מקום שהיה שומם בעבר ושהפך לפורה (כח), את גן עצי הבשם (כט-לב, א). הוא מניע אל ים-סוף ורואה עצים רבים וביניהם עץ הדעת (לב, ב-ו), ושערי השמים (לג-לו). בפסוק לב, ו מסתים כתב היד היוני.

בין המגלות שנתגלו במדבר יהודה נמצאו קטעים בשפה הארמית, הכוללים ל, א-לב, ג (ראה במבוא לספר). את חלופי הנסחים שבהם נתן בפרוש בתרגום עברי מסמנים באותיות אר.

כא

- (א) * בהו / בנסח היוני מלה שפרשה המדיק הרגיל הוא סבה מורה לפעמים על חסא.
(ה) * מנהיג / פנראה, אין הכנה שהיה מנהיג הוא: בלי צורה ותמששת תרגום של בהו
(כר.א.ב). תפנה לשטח שמחוץ לארץ ולשמים.
(ג) * דומים להרים / בנסח האתיופ: יחדו
פְּהָרִים.
(ד) * סבה / בנסח האתיופ: חטאת ואפשר
שם גם פנת הנסח היוני, כי המלה שמוכנה

המקום <הנה> ומה אים לראות! » ויעני <אחד המלאכים הקדושים אשר היה אתי> ואמר לי: חנוך, מדוע פה נראת ופחדת? ואען: על המקום הנורא הנה ועל מראהו האים. » ואמר: זה מקום בית כלא למלאכים. פה יאסרו עד אחד לעולם.

כב

« ומשם נסעתי אל מקום אחר, ויראני לצד מערב הר אחר גדול ורם מסלע קשה. » ובו ארבעה מקומות תלולים, עמקים וחלקים מאד; שלשה מהם חשוכים ואחד מאיר ומעין מים בתוכו. ואמר: מה עמקים וחלקים הבתרים האלה וחשוכים למראה. » ויען רפאל, אחד המלאכים הקדושים אשר היה עמי, ואמר אלי: המקומות התלולים האלה [הוכנו] למען תאספנה אליהם רוחות נפשות המתים. בגלל זה הקצו להאסף הנה כל נפשות בני-האדם.

- (ז) * תהום, מלא / בנסח האתיופ: שמי המלים מחברות: תהום מלאה כלומר: עד תכלית תהום. * לראות... מדה / ארף. בנסח האתיופ: „לראות את רחבו ואת גדלו ולא יכלתי לשער את מוצאו (או: מראהו)“.
(ח) * ומה אים / בנסח האתיופ: ומה צער.
(ט) * ועל מראהו האים / בנסח האתיופ: ומפני מראה הצער הזה.

כב

- (א) * מקום אחר / הוא מושב המתים, שאול, אף לפי ספרנו אין זו נמצאת מתחת לארץ אלא בסוף המערב. * לצד מערב / גם היינים והמזרים חשבו כי מושב המתים במערב, לפי עדותו של יוסף בן מתתיה (מלח.ב.ח, יא 155) חשבו האססים כי מקום גן עדן הוא מעבר לאוקינוס. כלומר: במערב. * הר אחר / בין שלא תזכר כאן הר אחר, הכנה היא: דבר אחר, הר. * מסלע קשה / בנסח האתיופ: וסלע קשה.

והמקומות האלה נעשו להחזיק אותן עד יום משפטן ועד הקץ והעת הקבוצה אשר בה יהיה בהם המשפט הגדול. "וארא אנשים מתים... ויעל קולו עד השמים ויתאונן. ונאשאל את-רפאל המלאך אשר היה עמי ואמר לו: למי הרוח הזאת המתאוננת, אשר קולה עולה ומתאונן עד השמים? ויעניי לאמר: זאת היא הרוח היוצאת מהכל אשר הרגו קין אחיו והכל מתאונן על זאת עד אשר יאבד ורעו מעל פני הארץ וישמד ורעו מזרע בגי-האדם. ונאשאל על כל-הבתרים מדוע נפרדו אחד מאחד? ויעניי לאמר: שלשה אלה נעשו להפריד את רוחות המתים וכן נפרד לרוחות הצדיקים המקום אשר שם מעין מים המאיר בו. וכן נברא לחוטאים כאשר ימותו ויקברו בארץ ולא נעשה בהם משפט בחייהם. י למען תפרדנה רוחותיהם לפרענות גדולה זאת עד היום הגדול, יום המשפט, המכות והעניינים לרוחות המקלות עד עולם. שם יאסר אותן עד עולם. י כן הקצה [מקום] לרוחות המתאוננות המגלות על אודות מיתתן כאשר נהרגו בימי החוטאים. י וכן נברא [מקום] לרוחות בגי-האדם אשר לא היו חסידים כי אם חוטאים, אשר

ומחבר הפרגום שממנו נובע הנסח האתיופאי פרשו לפי הוראת השרש בערבית, וכנראה לפעמים גם בעברית המקראית. (ד) אין למקומות אלו תפקיד של גן עדן או גיהנום אלא של מקום לשיבה ארצית עד יום הדין, אולם כבר מיעדים מקומות שונים לנפשות לפי צדקתן או רשעתן כמבאר להלן. (ה) בפסוק זה ובשנים הבאים אחריו מדבר על הראשון מארבעת המקומות (פסוק ב): בו נמצאות נפשות הצדיקים אשר נהרגו. בכתב היד אחרי המלים שפרשן אנשים מתים ביינוי פועל בלשון יחיד ביחס גנטיבוס שפרשו מתאונן (אותו פועל הנמצא להלן לפני עד השמים) וכנראה הנסח לקוי בחסר. אולי הכונה היא כי בין שאר המתים ראה אחד המתאונן. לפי הצעת תקן אחרת, יש לקרא

איש מת במקום אנשים מתים. בנסח האתיופאי הכל בלשון רבים, אולם גם זה אינו נראה נכון כי בפסוק הבא אחר זה מדבר על מתאונן אחד. (ו) * ונאשאל / כן בנסח האתיופאי וכן יש לתקן ביינוי המוסר בסעות וישאל. (ז) * מהכל... אחיו / ראה ברה"ת. * מתאונן על זאת / ראה שם שם, י. * ורעו / של קין. (ח) * מאחד / כן בנסח האתיופאי וכן צריך להיות בנסח הינוי במקום מעולם. המלה שפרשה עולם דומה ביינוית למלה שפרשה אחד. (ט) * שלשה אלה / שאר שלשת המקומות המיעדים לשלשה סוגי נפשות כמבאר להלן. * וכן נפרד / הראשון משלשת מקומות אלה והוא מיעד לשאר נפשות הצדיקים. (י) * במקום השלישי נמצאות הנפשות של

הם רשעים וחלק להם עם הפושעים. ורוחותיהם הסובלות פה הנענשות פחות מהם, לא תענשנה ביום המשפט ולא תתעוררנה מפה. יי ואברך את אדון הכבוד ואמר: ברוך אתה, ה', אדון הצדק לעולם.

כג

* ומשם הלכתי אל מקום אחר לבוא השמש מערבה לקצות הארץ. * וארא אש רצה אנה ואנה אשר לא נחה ולא הפסיקה את-המרוצה, ביום ובלילה [והוסיפה] לרוץ תמיד. * ונאשאל לאמר: מדוע אין לה מנוחה? ויעניי רעואל, אחד המלאכים הקדושים אשר עמי: מרוצת האש הזאת היא אש אשר לצד המערב המפרנסת את מאורות השמים.

כד

* ויראני הרי אש בוערים בלילה. * ונאעבר אותם וארא שבעה הרים נהדרים, כלם שונים זה מזה, ואבניהם מצטינות בפינן, וכלם נהדרים, מפארים ויפי מראה. שלשה פונים אל מזרח, זה נשען על זה, ושלשה אל דרום זה על זה ותלולים, צמקים וקשים אשר לא קרבו זה אל זה. * ולקר הר שביעי בתוכם

הרשעים אשר לא נעשה בהם משפט בחייהם ונקברו ברגיל. (יב) המקום הרביעי הוא לנפשות הרשעים אשר נהרגו בגלל חטאיהם בימי חייהם. * המגלות על אודות מיתתן / המודיעות את נסבות מותן. * בימי החוטאים / בזמן אשר בו היו הרשעים שולטים. (יג) בפסוק זה מדבר עוד על הרשעים שבמקום

הרביעי ובו מבאר כי מפני שסבלו בעולם הזה תהיה פרעונתם בשאול ובעולם הבא קשה פחות מפרעונתם של הרשעים אשר לא נתנו את הדין בעולם הזה. * לא תתעוררנה מפה / הוראתו המדיקת של הפעל שבמקור היינוי היא: תתעוררנה עם (אחרים), והכונה: לא תעברנה אל מקום פרעונת אחר יחד עם נפשות שאר הרשעים.

כז

הצע תקן אשר לפיו בנסח המקורי היתה מלה שפרושה המפרנסת, והכונה כי האש התיא היא מקור האור שבמאורות השמים (השם יד, ד).

כח

יש להשלימן על פי הנסח האתיופאי. * זה נשען על זה / הכונה, כנראה: היו מהנים שרשרת הרים, רכס.

(ב) * וכלם / מוסב אל ההרים. אפשר גם לתרגם והכל מוסב אל כל מה שראה. * שלשה פונים / מלים אלה אינן בנסח היינוי

עולה מאד בנבנה דומה למושב כסא ומסביב לו עצים יפי מראה. וביניהם עץ אשר פמוהו מעולם לא הריחותי ולא איש אחר שמח בהם, ואין לכל [עץ] אחר [ריח] דומה לו כי ריחו טוב מכל הבשמים ועלהו ופרחו ועצו אינם בלים לעולם, ואשר לפרות, הם כאשכולות תמרים. ואמר: מה יפה העץ הזה ומה טוב ריחו ומה נחמדים עליו ופרחיו נחמדים למראה. ויענו מיכאל, אחד המלאכים הקדושים אשר עמי, והוא מושל על [המקומות] האלה.

כה

« ויאמר אלי: חנוך, מדוע אתה שואל ומדוע התפלאת על ריח העץ ומדוע רוצה אתה לדעת את האמת? ואען לו: רוצה אני לדעת על הכל והרבה יותר על העץ הזה. ויען לאמר: ההר הנבנה הזה אשר ראשו דומה לכסא אלהים, הוא המושב אשר יושב עליו האדון הגדול, אדון הכבוד, מלך עולם כאשר ירד לפקד את הארץ בחסד. ויעץ הבשם הזה, אין רשות לכל בשר לגע בו עד המשפט הגדול אשר בו נקמת הכל והקץ עד עולם. ואז יתן פרי לצדיקים ולחסידים, ויהיה לבחירים לחיים ולקמזון. וינטע במקום קדוש אצל בית אלהים ומלך עולם. ואז שוש ישישו ויגילו ויבואו למקדש, וריחו בעצמותיהם ויארכו חיים על הארץ מאבותיהם ובימיהם לא יאחזום ענניים, מכות ושטים. ויברכו את אלהי הכבוד, מלך עולם.

(א) את הנסח הינוי אפשר להבין בדחק אם נניח כי במלה ול ה' הפנה לכלל ההרים (השנה) הבטוי המקראי הר אפרים) וכי שבעת ההרים היו מהרים מעין שני רכסים מקבילים

כה

(ג) * ההר הנבנה הזה / ההר הנמצא באמצע. * פאשר וכו' / ביום הדין הגדול. (ד) * אין רשות / בנסח הינוי ואין רשות וברור כי יש לחזק את מלת החבור או להניח כי חסר משהו. * אשר בו וכו' / במשפט הגדול ושפטו הכל ואז יהיה סוף לעולם הזה.

כו

(א) * לאמצע הארץ / לירושלים (יח) * המוספים וכו' / פן

אשר הכין לאנשים הצדיקים דברים כאלה ויברא אותם ויאמר לתת להם.

כו

ומשם הלכתי לאמצע הארץ וארא מקום מברך אשר בו עצים ולקח סעיפים המוסיפים לצמח אחרי אשר גברת העץ. ושם ראיתי הר קדוש. ותחת ההר מים ממזרח וירימתם לדרום. וארא במזרח הר אחר גבה ממנו וביניהם תהום עמקה אשר אין לה רחב ומים עוברים בה למטה תחת ההר. ולמעברו הר אחר שפל ממנו ואין לו גבה וגי' עמק ויבש ביניהם. וגי' אחר עמק ויבש בקצה שלשת ההרים. וכל התהומות היו עמקות מאד, מסלע קשה, ועץ לא נטע בהן. ואתפלא על התהום ואתפלא מאד.

כו

« ואמר: מדוע אדמה זאת מברכת וכלה מלאה עצים ונתהום מקללת? ויען ויאמר אלי: הארץ מקללת למקללים עד עולם: פה יאספו כל-המקללים האומרים בפיהם דבור בלתי מתאים וגד ה' והמדברים קשות על כבודו. פה יאספו ופה יהיה מושבם. באחרית הימים בימי משפט האמת לפני כל-הצדיקים תמיד פה יברכו הצדיקים את אדון הכבוד, מלך

את חיי עם ישראל באחרית הימים. (ב) * הר קדוש / ההר שעליו נבנה בית-המקדש. * מים / השנה יח, מ, א-ב. * וירימתם / פן לפי הנסח האתייופי ולפי תקן קל בנסח הינוי המוסר מלה המורה ברזל על שקיעת המאורות, שאין לה מובן כאן. הפננה, כנראה, לשלח ולגתל קדרון. (ג) * הר ... ממנו / הר היתים. * וביניהם / פן

כו

(ב) * ויען ... אלי / מלים אלו חסרות בנסח הינוי ונמצאות באתייופי: וברור כי בנסח הינוי השמטו בטעות. * הארץ מקללת / בנסח האתייופי: הניא המקלל הזה, ונראה כי המלה הינוית שפרשה ארץ, הדומה למלה העברית גי'א, באה כמעתיק למלה זו. הפננה

לא

* ומעבר להם הלכתי למזרח, וארא הרים אחרים ובהם חרשות עצים ומהם יוצא נקטר הנקרא צרי וחלבנה. * ומעבר להרים ההם ראיתי הר אחר למזרח קצות הארץ וכל העצים [אשר בו] מלאים שמן בשם בדמות שקדים וכאשר טוחנים [אותו] הוא ריחני מכל.

לב

* ואחרי הבשמים ההם בצפון לצד מזרח ראיתי שבעה הרים מלאים גרד טוב וקנה וקנמון ופלפל. * ומשם נסעתי על ראשי כל ההרים ההם בהיותי רחוק הרבה למזרח הארץ. ואעבר ממעל לים-סוף ואלף עד הקצה ומשם עברתי עד זוטיאל. (ואבוא אל גן הצדק וארא הרחק מן העצים האלה עצים רבים וגדולים מן העצים ההם, ושנים שם גדולים הרבה, יפים, מפארים ומהדרים, ועץ הדעת אשר אוכלים מפריו הקדוש ויודעים דעת רבה. * העץ

ל

(א) * להם / אר: לנהרות האלה. הלוט". * לעץ וכו' / אר: וקני בשם
(ב) * דומה וכו' / אר: יפה וריחו כריח טובים".

לא

(א) * ובהם / אר: ונח בהם ראיתי". * נקטר / מלה יונית המורה על משקה האלים ובדרך השאלה על משקה משבח. * צרי / בנסח היוני מלה לא יונית אשר היא, כנראה, תעתיק של צרי ובנסח האתיופית תעתיק של המלה שבנסח היוני.
(ב) * שמן בשם / כן לפי תקח שהצע לנסח כתב היד שאין לו מובן. * בדמות שקדים / אר: "והוא דומה לקלפות". אחרי מלה זו קרע במגלה, ואולי היתה שם מלה שפרושה שקדים. * טוחנים / אר: "טוחנים קלפות אלו".

לב

(א) * ראיתי / אר: הראיתי. * וקנה / קנה בשם. בקטע הארמי צפר ולא ידוע מה זה, ואולי צפרן.
(ב) * נסעתי / אר: הסעתי. * על ראשי / אר: (למ)זרח. * הרבה / אר: מהם. * ים-סוף / בנסח היוני ים אדם וכן גם ב-אר.

(ב) * נסעתי / אר: הסעתי. * על ראשי / אר: (למ)זרח. * הרבה / אר: מהם. * ים-סוף / בנסח היוני ים אדם וכן גם ב-אר.
(ג) * נהר / אר: נהר. * פלפל / אר: פלפל. * נקטר / אר: נקטר. * צרי / אר: צרי. * וקנה / אר: וקנה. * וקנמון / אר: וקנמון. * ופלפל / אר: ופלפל. * ומשם / אר: ומשם. * נסעתי / אר: נסעתי. * על ראשי / אר: על ראשי. * למזרח / אר: למזרח. * הרבה / אר: הרבה. * מן העצים / אר: מן העצים. * האלה / אר: האלה. * עצים / אר: עצים. * רבים / אר: רבים. * גדולים / אר: גדולים. * שם / אר: שם. * גדולים / אר: גדולים. * הרבה / אר: הרבה. * יפים / אר: יפים. * מפארים / אר: מפארים. * ומהדרים / אר: ומהדרים. * ועץ / אר: ועץ. * הדעת / אר: הדעת. * אשר / אר: אשר. * אוכלים / אר: אוכלים. * מפריו / אר: מפריו. * הקדוש / אר: הקדוש. * ויודעים / אר: ויודעים. * דעת / אר: דעת. * רבה / אר: רבה. * העץ / אר: העץ.

עולם. * בימי משפטם יברכו על הרחמים אשר חלק להם. * ואברך את אדון הכבוד ואני את-כבודו ואהליל גדלתו כיאה.

כח

* ומשם הלכתי לאמצע מנדוכרה וארא את-[המקום] שהוא שומם וגלמוד, * מלא עצים ומן הזרעים מים בלי גשם מובאים ממעל, * כמו צנור שופע המביא מים וטל מכל הצדדים אל צפון על מערב.

כט

* משם נסעתי אל מקום אחר בבדרכה ואלף למזרח הדר ההוא. * וארא את עצי המשפט הנותנים ריח בשמים לבונה נמר ועציהם דומים לשקד.

ל

* ומעבר להם הלכתי הרחק למזרח וארא מקום אחר גדול, עמק מים. * ובהם גם עץ דומה בצבעו לעץ לוט הבשמים. * וליד שפות התלולים ההם ראיתי קנמון בשם.

שפרושה הרשעים, אולם ברור כי על הצדיקים את אלהים.
(ד) פרוש לפסוק הקודם תמסביר מדוע יברכו הצדיקים מדבר כאן.

כח

(א-ג) * לאמצע מנדוכרה / המלה מנדוכרה היא, כנראה, תעתיק של מדבר אשר המתרגם היוני ראה בו בטעות שם מקום. גם השבועים במקום אחד (יח' יח, יב) ראו במלה מדבר שם מקום, ובמקום אחר (שם ה, ו) הוסיפו לתרגום של מדבר תעתיק של מלה זו כאלו היא מורה על שם אותו מדבר. * את... וגלמוד / המקום ההוא אשר קדם לכן היה שומם וכו' (בשוה יח' מ, ח). אף אפשר לפרש שומם וגלמוד בלתי משב, אולם מלא עצים וכו'.
(ב-ג) * ומן הזרעים / אין דרך להבחין מלים

כט

(א) * בבדרכה / בנסח היוני כנראה גם כאן תעתיק של מדבר. הנסח האתיופית מוסר במדבר. ראה כה. א.
(ב) * עצי המשפט / אולי הכונה לעצים שפרושה ינתן לאכל לצדיקים (כד, ד, כה, ח). ויש מציעים לתקן עצי ריח. * ועציהם / הכונה לגזע. * לשקד / אף אפשר שהכונה לאגוז או לערמון.

טל וגשם. ב בדרך שער אחד הן נושבות לטובה, אולם כֹּאֲשֶׁר תִּשְׁכַּח בְּעַד שָׁאֵר שְׁנֵי הַשְּׁעָרִים, הן נושבות בְּכַח, מְבִיאֹת אֶסּוֹן עַל הָאָרֶץ וְהֵן נוֹשְׁבוֹת בְּחֹזֶק.

לה

* מִשֶּׁם הִלְכְּתִי מִעֶרְבָה לְקִצּוֹת הָאָרֶץ וְאֵרָא שֵׁם שְׁלֹשָׁה שְׁעָרֵי שָׁמַיִם פְּתוּחִים, כֹּאֲשֶׁר רָאִיתִי בַּמִּזְרָח, וּמִסְפַּר הַשְּׁעָרִים שָׁנָה וּמִסְפַּר הַמוֹצָאִים שָׁנָה.

לו

* מִשֶּׁם הִלְכְּתִי דְרוֹמָה אֶל קִצּוֹת הָאָרֶץ וְשֵׁם רָאִיתִי שְׁלֹשָׁה שְׁעָרֵי שָׁמַיִם פְּתוּחִים אֲשֶׁר מֵהֶם יוֹצְאוֹת רוּחוֹת הַדְּרוֹם [הַמְּבִיאֹת] טל, גֶּשֶׁם וְרוּחַ. ב ומִשֶּׁם הִלְכְּתִי מִזְרָחָה אֶל קִצּוֹת הַשָּׁמַיִם וְשֵׁם רָאִיתִי אֶת שְׁלֹשָׁת שְׁעָרֵי הַשָּׁמַיִם הַמְּזֻרְחִים פְּתוּחִים וּמִמַּעַל לָהֶם שְׁעָרִים קְטָנִים. ג דֶּרֶךְ כָּל־אֶחָד מִשְּׁעָרִים אֵלֶּה עוֹבְרִים כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם; הוֹלְכִים מִעֶרְבָה בְּדֶרֶךְ אֲשֶׁר הָרָאוּ [לְלֶכֶת בָּהָּ]. ד וכֹּאֲשֶׁר רָאִיתִי זֹאת בִּרְכֹתִי, וְכֵן בְּכָל־עֵת בִּרְכֹתִי, אֶת אֲדוֹן הַכְּבוֹד אֲשֶׁר עָשָׂה וּפְלָאוֹת גְּדוּלוֹת וּמִפְאָרוֹת לְהִרְאוֹת אֶת גְּדֻלַּת פְּעָלֹו לְמַלְאָכָיו וּלְנַפְשוֹת הָאָדָם לְמַעַן יִהְיֶה לָהֶם מַעֲשֵׂהוּ וְאֶת כָּל־בְּרִיאָתוֹ וּלְמַעַן יֵרְאוּ אֶת מַעֲשֵׂה כְחוֹ, יִהְיֶה לָהֶם מַעֲשֵׂה יְדֵי הַגְּדוֹל וַיְבָרְכוּהוּ לְעוֹלָמִים.

לז

* חֲזוֹן שְׁנֵי אֲשֶׁר חָזָה; חֲזוֹן חֲכָמָה אֲשֶׁר רָאָה חֲנוּךְ בֶּן־יִרְדְּ בֶן־מַהֲלָאֵל בֶּן־קִיִּין בֶּן־אֲנָשׁ בֶּן־שֵׁשֶׁת בֶּן־אָדָם. ד וְזֹאת הִיא תַּחֲלִיל דְּבָרֵי חֲכָמָה אֲשֶׁר נִשְׁאָתִי

לה

(א) * כֹּאֲשֶׁר רָאִיתִי בַּמִּזְרָח / בֵּית שְׁעַל שְׁעָרֵי (לה, ב) יֵשׁ לְהוֹסִיף אַחֲרֵי־כֵן אוֹ לְתַקֵּן הַמִּזְרָח לֹא מִדְּבַר לִפְנֵי זֶה אֶלָּא אַחֲרֵי־כֵן צָפוֹן בְּמָקוֹם מִזְרָח.

לו

(ד) * יִהְיֶה לָהֶם... יֵרְאוּ / נִסַּח אַחֵר: "לְמַעַן יִהְיֶה לָהֶם מַעֲשֵׂהוּ וּלְמַעַן תִּרְאֶינָה כָּל בְּרִיּוֹתָיו".

חלק שני

הקדמה (א)

מבוא

פָּרָק זֶה מְשַׁמֵּשׁ הַקְּדָמָה לַחֲלָק הַנִּקְרָא "סֵפֶר הַמְּשָׁלִים", אֲשֶׁר עֶקֶר תְּכַנֵּן הוּא עַל הַמְּשִׁיחַ וְעַל גִּבְרֵל הַצְּדִיקִים וְהַרְשָׁעִים.

לז

(א) כּוֹתֶרֶת הַחֲלָק. * חֲזוֹן שְׁנֵי / אֵין בְּשׁוּם מָקוֹם הַעוֹרֵף לְחֲזוֹן רֹאשׁוֹן אֶת תֵּכֶן הַפָּרָקִים יֵד לִפְנֵי זֶה כּוֹתֶרֶת לְחֲזוֹן הָרֹאשׁוֹן. בְּנִרְאָה, חֲשַׁב וְאֵילָף. * חֲנוּךְ וְכו' / רָאָה בְרִיָּה וְכו'.

ההוא דומה בְּנִבְיָהוּ לְאָרֶץ; עָלָיו דּוֹמִים לְחֶרֶב וּפְרִיּוֹ כֹאֲשֶׁכְּלוֹת גִּפְן נְחֻמְדִּים מְאֹד וְרִיחוֹ גוֹדֵף הַרְחֵק מִן הָעֵץ. " אֲזִי אֲמַרְתִּי: מַה יִּפְּהָ הָעֵץ וּמַה נְחֻמְדִּי לְמַרְאֶה! י וַיַּעַן רַפְּאֵל הַמַּלְאָךְ הַקְּדוֹשׁ אֲשֶׁר הָיָה עִמִּי: זֶה הוּא עֵץ הַדַּעַת אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ אָכַל אָבִיךָ הַנֶּזֶק וְאִמְךָ הַזִּקְנָה אֲשֶׁר הָיוּ לִפְנֵיךָ וַיִּלְמְדוּ חֲכָמָה וַתִּפְקַחְנָה עֵינֵיהֶם וַיַּדְעוּ כִּי עֲרָמִים הֵם וַיִּגְרְשׁוּ מִן הַגֶּן.

לג

* וּמִשֶּׁם הִלְכְּתִי עַד קִצּוֹת הָאָרֶץ וְאֵרָא שְׁלֹשׁ חַיּוֹת גְּדוּלוֹת שׁוֹנוֹת זוֹ מִזוֹ וְעוֹפוֹת שׁוֹנִים אִישׁ מִרְעוּהוּ בַּמִּרְאָה, בְּיָפִים וּבְקוֹלָם. ב מִמִּזְרָח לַחַיּוֹת הָאֵלֶּה רָאִיתִי קִצּוֹת הָאָרֶץ, אֲשֶׁר שָׁם נָחִים הַשָּׁמַיִם וְשְׁעָרֵי הַשָּׁמַיִם הָיוּ פְּתוּחִים. ג וְאֵרָא אֶיךָ יוֹצְאִים כּוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְאֶסְפֵּר אֶת־הַשְּׁעָרִים אֲשֶׁר בְּדֶרֶכָם הֵם יוֹצְאִים וְאֶכְתֹּב אֶת כָּל־מוֹצְאֵיהֶם, לְכָל־אֶחָד לְבַד לְמִסְפָּרָם וּלְשִׁמוֹתֵיהֶם, לְחַבּוּרֵיהֶם וּלְמִקְוֵמוֹתֵיהֶם, לְזִמְנֵיהֶם וּלְחֻדְשֵׁיהֶם, עַל־פִּי אֲשֶׁר הָרָאִנִי אוּרִיָּאֵל, הַמַּלְאָךְ אֲשֶׁר הָיָה אִתִּי. ד הוּא הָרָאִנִי הַכֹּל וַיִּכְתֹּב לִי הַכֹּל, וַיִּכְתֹּב לִי גַם אֶת־שְׁמוֹתֵיהֶם, אֶת־חֻקֵּיהֶם וְאֶת־לְהֻקוֹתֵיהֶם.

לד

* מִשֶּׁם הִלְכְּתִי צְפוֹנָה לְקִצּוֹת הָאָרֶץ וְשֵׁם רָאִיתִי פְּלָא גְדוֹל וּמִפְאָר בְּקִצּוֹת כָּל־הָאָרֶץ. ב שֵׁם רָאִיתִי שְׁלֹשָׁה שְׁעָרֵי שָׁמַיִם פְּתוּחִים בְּשָׁמַיִם, מִכָּל־אֶחָד מֵהֶם יוֹצְאוֹת רוּחוֹת הַצָּפוֹן [וְ]כֹאֲשֶׁר אֶחָת מֵהֶן נוֹשְׁבֶת [וְהָיָה] קָר, בְּרֶד, כְּפוֹר, שֶׁלֵּג.

לפי הנסח היווני, שְׂרָאָה אֶת הַעֲצִים מִרְחוֹק, עָלָיו צוּה אָדָם "כְּלוֹמֵר עֵץ הַדַּעַת. * אוֹכְלִים יוֹדְעִים / נוֹשֵׂא סֵתְמִי. גְּרָאָה שְׁלֹא וְכִנְסָה אֶל הַגֶּן. * וְשִׁנִּים / עֵץ הַדַּעַת וְעֵץ הַחַיִּים. אוֹלָם אַחֲרֵי־כֵן מִדְּבַר רַק עַל עֵץ הַדַּעַת. בְּסִפֵּר הַזֶּה פֶּרֶשׁ בְּשִׁלּוֹחַ (חֲלָק ב, דף נה, א) נִאֲמַר בְּשֵׁם סֵפֶר חֲנוּךְ, כִּי הַקְּדוֹשׁ בְּרִיךְ הוּא הָרָאָה לְחֲנוּךְ אֶת עֵץ הַחַיִּים, וְזֹאת הָעֵץ אֲשֶׁר

לג

בַּחֲלָק הַזֶּה בְּמֵאֲרוֹת (פָּרָקִים עב-עב).
(ב) רָאָה יֵה. (ג) שְׁעָרֵי הַשָּׁמַיִם מִתְאַרְיִם בְּאַרְכִּיּוֹת לְהִלָּן.
(ד) * לְהֻקוֹתֵיהֶם / נִסַּח אַחֵר: תִּפְקִידֵיהֶם.

לד

(א) * פְּלָא / נִסַּח אַחֵר: מַעֲרָכָה, מִתְקָן.

את-קולי להגיד ולספר ליושבי הארץ. שמעו, ראשונים, וראו, אחרונים, את-הדברים הקדושים אשר לפני אדון הרוחות. טוב יותר להגיד אותם לראשונים ולא גמנע [גם] מן האחרונים את ראשית החכמה. עד עתה לא נתנה מאת אדון הרוחות חכמה כזאת אשר קבלתי לפי ביתי ברצון אדון הרוחות אשר מאתו נתן לי חלק בתי הנצח. שלשה משלים נאמרו לי ונשאתים להגידם אל יושבי הארץ.

לח

* משל ראשון. כאשר יופיע קהל הצדיקים וישפטו הרשעים על עונותיהם ויגרשו מפני האדמה. וכאשר יופיע הצדיק לעיני הצדיקים הנבחרים אשר מעשיהם תלויים באדון הרוחות ויופיע האור לצדיקים ולנבחרים יושבי הארץ, איפה יהיה משכן החסאים, איפה יהיה מקום מנוחה לכופרים באדון הרוחות? טוב היה להם לולא נולדו. כאשר יתגלו סודות הצדיקים ישפטו החוטאים והרשעים יגרשו מפני הצדיקים והנבחרים. מאן לא יהיו עוד שליטי הארץ חזקים וגאים ולא יוכלו לראות את פני הקדושים כי אור ה'

- (א) * ראשונים / אבותינו שעדיין היו בחיים.
 (ב) * אחרונים / בני הדורות הבאים. * אדון הרוחות / ראה חשב ג. כד. בטרז זה נמצא בספרנו יותר ממאה פעמים.
 (ג) * נאמרים / נאמרים נשגבים בצורה שירית (במ' כג, ז, ית איוב כז, א).
 (ד) * נתן לי / חנוך אשר לא מת אלא נלקח מ' (בר' ה, כד) זכה לחי נצח.
 (ה) * משלים / נאומים נשגבים בצורה שירית (במ' כג, ז, ית איוב כז, א).

פרשה א (לח-מד)

מבוא

פרשה זו כוללת את המשל הראשון. ההבדל בין הרשעים ובין הצדיקים לעתיד לבוא ותאור המצב אחרי המשפט אשר יעשה לרשעים (לח); חנוך ראה בחזון את משכן הצדיקים והמשכן (לט) ומלאכי הפנים (מ); לחנוך נתגלו סודות השמש והירח (מא). משכנות החכמה והרשע (מב). סודות הפוכים (מג) ההפכים לברקים (מד).

לח

- (א) * כאשר וכו' / כאשר תגיע עת הגמול.
 * קהל הצדיקים / ראה תהלי קמט, א.
 (ב) * הצדיק / הכונה, כנראה, למשיח אשר יופיע באחרית הימים בבוא ימי הגמול. לפי

יופיע על פני הקדושים הצדיקים והנבחרים. בעת ההיא יאבדו המלכים והמושלים ומסרו לידי הצדיקים והקדושים. ומאן לא יבקש איש להם רחמים מאדון הרוחות כי בא קץ חייהם.

לט

* בימים ההם ירדו בחירים וקדושים בני מרומי השמים ותרעם יתאחד עם בני-האדם. ובימים ההם קבל חנוך ספרי ועם וחמה וספרי רגו וגרוש ולא יהיו להם רחמים, אמר אדון הרוחות. בעת ההיא לקחתני רוח סערה מעל פני הארץ ונתיחני בקצה השמים. ושם ראיתי חזון אחר: משכנות הקדושים ומקומות המנוחה אשר לצדיקים. ויעיני ראו את-משכנותיהם בקרב מלאכי צדקו ומקומות המנוחה אשר להם בקרב הקדושים, המבקשים, המתחננים, המתפללים בעד בני-האדם, והצדק זורם פנים לפניהם והרחמים כסל על הארץ. כן יהיה בתוכם לעולמי עולמים. ובמקום ההוא ראו עיני את בחיר הצדק והאמונה, וצדק ישלט בימים ההם והצדיקים והבחירים יהיו בלי מספר לפניו לעולמי עולמים. וראיתי משכנו תחת פני אדון הרוחות,

- (א) * כאשר... הצדיקים / כאשר יודע מה יתגלו הצדיקים. * והרשעים וכו' / הרשעים יפרדו מן הצדיקים.
 (ב-ד) * שליטי הארץ / בבטוי זה ובדומים לו יש רואים רמז לשלטון הצדוקים ולשליטים האחרונים ממשפחת החשמונאים.
 (ו) המשפט יהיה סופי: אחרי תי העולם הזה אין עוד לא בקשות ולא רחמים.

לט

- (א-ב) * בימים... וגרוש / קשה לראות קשר בין מלים אלו ובין העונן, ולכן יש סוברים כי קטע זה הוא הוספה מאחרת אשר בה נרמז חטא העירים שעליו מדבר בחלק הראשון של הספר. לפי זה בחירים... השמים הם המלאכים לפני חטאם. לפי סברה אחרת מדבר כאן במלאכים שלא חטאו וירדו להתרועע עם הצדיקים אשר בארץ, אולם לפי פרוש זה אין להבין את הרמז לספרי פרענות. אם נניח כי באמת לפנינו הוספה,
- (א) * רוח סערה / נסח אחר: עזון וסערה.
 (ה) * והצדק וכו' / השנה עמ' ה, כד מכתב ה, ו.
 (ו) * בחיר הצדק והאמונה / המשיח. כנראה, פרוש מחבר ספרנו את המלה בחירי (יש' מב, א) כרומות על המשיח. לפי נסח אחר בלשון רבים בחירי וכו' והכונה לצדיקים.
 * לפניו / לפני המשיח.
 (ז) * משכנו / של המשיח. לפי נסח אחר:

הצדיקים והבחירים מזהירים לפניו כזהר האש, פיהם מלא ברכה, שפתותיהם משבחות את שם אדון הרוחות, והצדק לא יעבר מלפניו והישר לא יעבר מלפניו. * שם חפצתי לגור ונפשי התאונה למשכן ההוא; שם היה בראשונה חלקי, כי כן נחקק לי מלפני אדון הרוחות. * בימים ההם שבחתי ורוממתי את שם אדון הרוחות בברכות ובתשבחות כי יעד לי ברכה וכבוד על פי רצון אדון הרוחות. * וזמן רב ראו עיני את המקום ההוא ואברכהו ואשבחהו לאמר: ברוך הוא וברוך יהיה מעולם ועד עולם. * אין לפניו קץ, טרם יברא העולם, הוא ידע את אשר יהיה בעולם מדור לדור טרם יברא תבל. * אשר אינם יושבים מברכים אותך, הם עומדים לפני כבודך, הם מברכים, משבחים ומרוממים לאמר: קדוש קדוש קדוש אדון הרוחות הוא ממלא את הארץ רוחות. * ושם ראו עיני את כל-אשר אינם יושבים עומדים לפני ומברכים ואומרים: ברוך אתה וברוך שם ה' לעולמי עולמים. * וישנו פני עד אשר לא יכלתי עוד להביט.

מ

* ואחרי-כן ראיתי אלפי אלפים ורבבות רבבות, המון בלי מספר ובלי חשבון, עומדים לפני אדון הרוחות. * אחרי-כן הבטתי וארא בארבעת עברי אדון הרוחות, ארבעה פנים שונים מאלה אשר אינם יושבים ואלמד את-שמותיהם כי המלאך ההולך אתי הודיעני את-שמותיהם ויראני את כל-

- משכנותיהם. * והישר וכו' / חסר בכתבי יד אחדים.
(ח) כשיגרו הצדיקים במקום המיעד להם. יחפץ חנוך להיות אתם. * שם היה וכו' / מלכתחלה גור כי יהנה עם הצדיקים מאשר של ימות המשיח.
(י) * ואברכהו וכו' / הכנונים מוסבים אל אדון הרוחות.
(יא) * אין לפניו קץ / אין גבול להנחתו: הוא היה והוא הונה והוא יהיה.
(יב) * אשר אינם יושבים / המלאכים, שהם ערים תמיד. קדוש וכו' / השנה יש'ג.
* הוא ממלא וכו' / אולי הנסח משבש וצריך להיות מלא כל-הארץ כבודו (שם).
(יד) זהר הדברים אשר ראה כמעט עור אותו

מ

- (א) * אלפי וכו' / השנה די'וי.
(ב) * ארבעה וכו' / הם מלאכי הפנים: מיכאל, רפאל, גבריאל, פנואל (פסוק ט). השנה עא, ט.
(ג) * אדון הכבוד / נסח אחר: אדון הרוחות. המלאכים אלה אינם מן המלאכים שאינם יושבים הנזכרים לעיל.

הנסתרות. * ואשמע את קול ארבעת הפנים האלה משבחים לפני אדון הכבוד. * הקול הראשון ברח את אדון הרוחות לעולמי עולמים. * ואשמע את-הקול השני מברך את-הבחיר ואת-הבחירים התלויים באדון הרוחות. * ואשמע את-הקול השלישי מבקש ומתפלל בעד יושבי הארץ ומתחנן בשם אדון הרוחות. * ואשמע את-הקול הרביעי מגרש את-השטנים ולא נתנם להגיע אצל אדון הרוחות להאשים את יושבי הארץ. * אחרי-כן שאלתי את מלאך השלום ההולך אתי והמראה לי את כל-הנסתרות: מי הם ארבעת הפנים האלה אשר ראיתי ושמעתי וכתבתי את-דבריהם? * ויאמר לי: הראשון הוא מיכאל הרחמן וארץ הרוח; השני, הממנה על החליים ועל כל-מכות בני-האדם, הוא רפאל; השלישי, הממנה על כל-גבורה, הוא גבריאל; הרביעי, הממנה על התשובה ועל תקנת נוחלי חיי נצח, שמו פנואל. * אלה הם ארבעת מלאכי אדון הרוחות וארבעת הקולות אשר שמעתי בימים ההם.

מא

* ואחרי-כן ראיתי את כל-סודות השמים ואיך נחלקת המלכות ואיך נשקלים על המאוננים מעשי בני-האדם. * שם ראיתי את משכן הבחירים ואת משכן הקדושים ושם ראו עיני את כל-החוטאים הכופרים בשם אדון הרוחות מגרשים מן המקום הזה, מובאים בשבי ואינם יכולים לשכן שם בגלל הענש

- (ד) * הקול הראשון / מיכאל. שמו מורה על העבדה שהוא מברך אלהים באמרו: מי כאל.
(ה) * הקול השני / רפאל. * הבחיר / המשיח.
(ו) * הקול השלישי / גבריאל.
(ז) * הקול הרביעי / פנואל. * השטנים / השטן ועוזריו, המשטנים והמקטרגים. נסח אחר: השדים.
(ח) * מלאך השלום / בן מננה המלאך המלנה
את חנוך גם במקומות אחרים בספרנו (ג, ה).
(ט) * הממנה... רפאל / המביא רפואה ולכן שמו רפאל. * גבריאל / מלשון גבורה.
* פנואל / בנראה מתפרש שמו: פנו אל אל.
במקומות אחרים בספרנו אשר בהם נמנים ארבעת מלאכי הפנים נמצא אוריאל במקום פנואל (ט, א). אולם אין תפקידו של אוריאל כתפקידו של פנואל (כ, ב, עה, ג).

מא

- (א) * המלכות / הכננה אינה ברירה. יש משערים כי היא למלכות המשיח. לפי דעות אחרות, לשלטון העולם או למלכות שמים.

הבא מאדון הרוחות. וְשֵׁם רָאוּ עֵינֵי אֶת סוּדוֹת הַבֶּרֶק וְהָרַעַם, וְאֵת סוּדוֹת הָרוּחוֹת, אִיךְ מַחְלָקוֹת הֵן לְגֹשֶׁב עַל הָאָרֶץ, וְאֵת סוּדוֹת הָעֲנָנִים וְהַטָּל, וְשֵׁם רָאִיתִי מֵאֵין הֵן יוֹצְאוֹת בַּמָּקוֹם הַהוּא, וּמֵאֵין יֵרֹוּ אֶת עֵפֶר הָאָרֶץ. וְשֵׁם רָאִיתִי חֲדָרִים סְגוּרִים אֲשֶׁר מִשָּׁם מַחְלָקוֹת הָרוּחוֹת, חֲדָר הַכֶּרֶד וְהָרוּחַ, חֲדָר הָעֶרְפֶּל, וְהָעֵב הַמֵּרְחֹף מִשָּׁם עַל הָאָרֶץ מֵרָאשִׁית הָעוֹלָם. וְנֹאֲרָא אֶת חֲדָרֵי הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ, אֲשֶׁר מִשָּׁם הֵם יוֹצְאִים וְלִשָּׁם הֵם שֹׁבִים, וְשִׁיבָתָם הַנִּהְדָּרֶת, וְאִיךְ אֶחָד גִּבָּה מִן הַשָּׁנִי וּמֵה מְסֻלָּתָם הַקְּבוּעָה וְאִיךְ אֵינָם סָרִים מִדֶּרֶכָם וְאֵינָם מוֹסִיפִים עַל מְסֻלָּתָם וְאֵינָם גּוֹרְעִים דָּבָר מִמֶּנָּה וְשׁוֹמְרִים אֲמוּנָה זֶה לְזֶה תָּמִיד לְפִי הַשְׁבוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעוּ בִּינֵיהֶם. וְהַשֶּׁמֶשׁ יוֹצֵא בְּרָאשׁוֹנָה וְהוֹלֵךְ בְּדֶרֶכוֹ בַּפְּקֻדֹת אֲדוֹן הָרוּחוֹת וְשִׁמּוֹ יַעֲמֵד לְעוֹלָמִי עוֹלָמִים. וְאַחֲרֵי־כֵן רָאִיתִי דֶּרֶךְ הַיָּרֵחַ הַמְּכֻסָּה וְהַגְּלוּיָהּ; הוּא מְשָׁלִים אֶת מְסֻלָּתוֹ דֶּרֶכוֹ בַּמָּקוֹם הַהוּא בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, וְזֶה עוֹמֵד לְעַמֵּת זֶה לְפָנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת, וְהֵם מוֹדִים וּמִתְלַלִּים וְלֹא יִנּוּחוּ, כִּי תוֹדָתָם הִיא מְנוּחָתָם. וְהַשֶּׁמֶשׁ עוֹשֶׂה סְבוּבִים רַבִּים אִם לְבִרְכָּה אִם לְקָלָלָהּ, וּמִתְלַלֵּךְ דֶּרֶךְ הַיָּרֵחַ הוּא אֹרֵךְ לְצַדִּיקִים וְחֹשֶׁךְ לַחֹטְאִים בְּשֵׁם ה' אֲשֶׁר הַבְּדִיל בֵּין אֹרֵךְ וּבֵין חֹשֶׁךְ וְאֲשֶׁר חָלַק אֶת רוּחוֹת בְּנֵי־הָאָדָם וַיַּחֲזֹק אֶת רוּחוֹת הַצַּדִּיקִים בְּשֵׁם צִדְקוֹ. כִּי אֵין מִלֶּאךְ מַעֲכָב וְאֵין כַּח יָכוֹל לְעַכֵּב, כִּי הוּא מְמַנֶּה לָהֶם שׁוֹפֵט וְהוּא יִשְׁפֹּט אֶת־כָּלֶם לְפָנָיו.

- (ג) רב החוקרים סוברים כי פסוק זה והבאים אחריו עד פסוק י ועד בכלל אין כאן מקומם כי אינם מתאימים לענין. יש סוברים כי הם שייכים לספר התגלות נח.
- (ה) * ושיבתם / ממערב למזרח. * מסלתם / דרך הלוקם. * ושומרים אמונה וכו' / השמש והירח, אשר להם מיתס מחבר ספרנו רצו ובחירה, באלו נשבעו ללכת כל אחד בדרכו ולא להפריע איש את רעהו.
- (ו) * המכסה והגלויה / כאשר הירח אינו נראה וכאשר הוא נראה. * תודתם וכו' / בהודותם לאלהים הם מרגישים את עצמם בפנויה.
- (ח) * לברכה / לצדיקים. * לקללה / לרשעים. * חלק את רוחות בני האדם / מבטוי זה נראה כי מאמין המתבר בגורה קדומה מאת אלהים הקובע מי יהיה צדיק ומי רשע. דעה זו מביעת בכתבי הכת של מדבר יהודה ובמיוחד במגילת ההודיות (ראה במבוא לספר).
- (ט) לפי השערת החוקרים המובאה לעיל (פרוש לפסוק ג) פסוק זה הוא המשך לפסוק ג. * כי... לעכב / המשפט ביד אלהים לבדו. * שופט / הפונה, בנראה, למשיית.

מב

(א-ב) השנה איוב כח, יג-יד: ברוך ג, טו ואילך: בן סירא כד, ד.

מב

* החכמה לא מצאה מקום לגור בו וינתן לה מקום מגורים בשמים. * החכמה יצאה לשכן בקרב בני האדם ולא מצאה משכן; ותשב החכמה אל מקומה ותקבע את דירתה בקרב המלאכים. * והרשעה יצאה מתדריה; היא מצאה את אשר לא בקשה ותשכן בקרבם, כגשם במדבר וכטל על ארץ צמאה.

מג

* וארא עוד ברקים וכוכבי השמים וארא איך הוא קורא אותם בשמותיהם והם שומעים לו. * וארא את מאוזני הצדק איך הם נשקלים לפי מדת אורם, רחב שטחיהם ויום הופעתם, ואיך סבובם מוליד את הברק וארא את סבובם לפי מספר המלאכים ואיך הם שומרים את אמונתם איש אל רעהו. * ואשאל את המלאך ההולך עמי והמגלה לי את הנסתרות: מה אלה? * ויאמר אלי: אדון הרוחות הראך את משלם: [אלה] הם שמות הקדושים היושבים בארץ ומאמינים בשם אדון הרוחות לעולמי עולמים.

מד

* וארא עוד דברים אחרים על אודות הברקים, איך קמו כוכבים אחדים והיו לברקים ואינם יכולים לעזוב עוד את צורתם.

- (ג) הרשעה לא צפתה למצא מקום מגורים שהמדבר והאדמה היבשה מקבילים ושם בארץ, אולם הרשעים קבלוה ברצון כמו וטל.

מג

גם פרק זה והבא אחריו נחשבים בעיני חוקרים רבים כהוספות זרות לענין, כי בדרך כלל אין מחבר חלק זה של הספר, הוא ספר המשלים, עוסק בתופעות הטבע.

- (א) * הוא קורא / הנושא הוא אלהים, השנה יש' מ, כח תחל' קמו, ד.
- (ב) * מאוזני הצדק / לדונם לפי מעשיהם. ראה מא, א. * ואיך... הברק / הברקים נחשבים כתוצאה מסבוב הכוכבים. * סבובם לפי מספר המלאכים / על כל אחד מן הכוכבים ממה מלאך ועל כן מספר הכוכבים כמספר המלאכים.
- (ד) * משלם וכו' / הכוכבים משמשים משל, סמל, לקדושים: אולי מספר הצדיקים יהיה כמספר הכוכבים ושם כל אחד מהכוכבים מקביל לשם אחד הקדושים.

מד

(א) * קמו כוכבים וכו' / הפונה אולי לכוכבים הנפלים (מטאורים).

מה

* הנה המשל השני של הכופרים בשם מושב הקדושים וגם [בשם] אלהי הרוחות. * הם לא יעלו השמימה ולא יבואו ארצה; זה חלק החוטאים אשר כפרו בשם אדון הרוחות ואשר ישמרו ליום מצוקה וצרה. * ביום שהוא ישב בחירי על כסא כבוד ויבחר בתוך מעשיהם ומקומות מנוחתם יהיו בלי מספר ונפשותיהם תחזקנה בתוכם כאשר יבואו בחירי ודורשי שם כבודי. * ביום שהוא אושיב את בחירי בתוכם ואשנה את השמים ואעשה ברכה ואור לעולם. * ואהפך את הארץ ואעשה ברכה ואושיב בה את בחירי ולא ידרכו בה החוטאים והפושעים. * כי ראיתי והשבתי שלום את צדיקי ואושיבם לפני, אך משפט החוטאים קרוב [לבוא] לפני למען אשמידם מפני הארץ.

מו

* שם ראיתי אור ראש הימים וראשו כצמר צחר ועמו אחר אשר מראהו מראה אדם ומראהו מלא חן כאחד המלאכים הקדושים. * ואשאל את-

פרשה ב (מה-ז)

מבוא

המשל השני: גורלם של הכופרים, התחדשות השמים והארץ (מה); ראש הימים, הוא אלהים, ובן-האדם, הוא המשיח (מו); דם הצדיקים דורש נקמה ובבוא הנקמה ישמחו הצדיקים (מו); מקורות הצדק והתקמה ופעולות המשיח; ענש המלכים והשליטים (מח); כח המשיח ותחמתו (מט); כבוד הצדיקים ומצוקת החוטאים ביום הדין (ז); תחית המתים הצדיקים (נא); הרים עשויים מתכות שונות ימוטו לפני בחירי האל (נב); עמק אשר בו מכינים מלאכי הפרענות את כלי השטן (נג, א-ה); בית צדק הבחיר (נג, ו-ז); עמק האש ועשית כלי הפרענות (נד, א-ו); המבול (נד, ו-ה, ב); המשך של נד, ו (נה, ג-ד); השמדת אוהבי המלאכים הרעים (נו, א-ד); מסע הפרתים והמדיים נגד ארץ בחירי האל המסתים בהשמדתם (נו, ד-ח); עגלות נושאות אנשים הבאות על הרוחות עוברות בשמים (נו).
בפרשה כמה בטיים שאינם ברורים ובמקומות אחדים קשה לראות קשר עניני בין פסוק לפסוק. אשר לקטע על המבול ראה הפרוש.

מה

(א) כותרת המשל. * בשם מושב הקדושים / הצדיקים. בפסוק זה נרמזים, כנראה, הצדיקים המלה שם מורה על עצם הדבר, ותכונה לעולם הבא.
(ב) * ולא יבואו ארצה / לאחר שתחדש הארץ

המלאך ההולך עמי והמגיד לי את כל-הנסתרות על-אודות בן-האדם ההוא: מי הוא ומאין בא? מדוע מתהלך הוא עם ראש הימים? * יענוני ויאמר: הוא בן-האדם אשר לו הצדק והצדק שוכן עמו, והוא יגלה את כל אוצרות הנסתרות, כי בחר בו אדון הרוחות ובחלקו יתרון צדק לפני אדון הרוחות לעולם. * בן-האדם אשר ראית יקים את המלכים ואת השליטים ממשכנותיהם ואת הגבורים מכסאותיהם והוא יתיר את מושכות הגבורים וישבר את שני החטאים * ויוריד את המלכים מכסאותיהם וממלכותיהם, כי לא רוממהו ולא שבחיהו ולא הכירו מאין נתנה להם המלכות. * הוא יפיל את פני הגבורים וימלא אותם בוש. חשך יהיה מקום מגוריהם ותולעים יהיו משכבם ולא יקוו לקום ממשכבם, כי לא רוממו את שם אדון הרוחות. * אלה הם אשר ישפטו את כוכבי השמים וירימו את ידיהם נגד העליון, וידרכו על הארץ וישבו בה וכל-מעשיהם רשע ומראים עולה. כחם בעשרם ואמונתם באילילים אשר עשו בידיהם, ויכפרו בשם אדון הרוחות. * הם רודפים את קהלותיו ואת הנאמנים הדבקים בשם אדון הרוחות.

(פסוק ה) ישובו בה הצדיקים בלבד ולא יהיה בה עוד מקום לרשעים. * ליום וכו' / ליום המשפט, המתאר בפסוק הבא את זה.
(ג) * בחירי / המשיח (ראה לט, ו). * ויבחר בתוך מעשיהם / יקבע את ערכו של כל מעשה ומעשה שלהם כדי לשפט את כל אחד בצדק.

מו

(א) * ראש הימים / זה הוא התרגום המלולי של המקור והכנה, כנראה, לעתיק יומין (ד, יז, ט) כלומר אלהים. * וראשו כצמר צחר / השנה שם. * אחר / הוא המשיח (פסוק ג ואילך).
(ג) בפסוקים אלו מתארים מעשי הצדק של המשיח.
(ג) * והוא יגלה... הנסתרות / הכנה לזכירתיהם של הצדיקים ולאשרם ולפשעיהם של הרשעים ולפרענותם.
(ה) * רוממהו, שבחיהו / הפגיים מוסבים

מז

* ובימים ההם יעלו תפלת הצדיקים ודם הצדיקים מן הארץ לפני אדון הרוחות. * בימים ההם יתחברו הקדושים היושבים במרום השמים בקול אחד ויתחננו, יתפללו, ישבחו, יודו ויברכו את שם אדון הרוחות על דם הצדיקים אשר נשפך ותפלת הצדיק לא תהיה לריק לפני אדון הרוחות ויעשה להם משפט ולא יסבילו לעולם. * בעת ההיא ראיתי את ראש הימים יושב על כסא כבודו וספרי החיים פתוחים לפניו וכל צבאו השוכן בשמים ממעל ומסביב לו עומדים לפניו. * ולבב הקדושים מלא שמחה כי מספר [ימי] הצדק קרוב ותפלת הצדיקים נשמעה ודם הצדיק נדרש לפני אדון הרוחות.

מח

* ובמקום ההוא ראיתי את מעין הצדק אשר אינו פוסק ומסביב לו מעינות חכמה רבים וכל הצמאים שותים מהם ומלאו חכמה ומגוריהם עם הצדיקים הקדושים והבחירים. * ובשעה ההיא אשר יקרא בשם בן-האדם ההוא לפני אדון הרוחות ושמך יקרא לפני ראש הימים, * וסתר גבראו השמש והאותות, סתר נעשו כוכבי השמים, נקרא שמו לפני אדון הרוחות, * הוא יהיה מקל לצדיקים למען יוכלו להשען עליו ולא יפלו, הוא יהיה אור לגוים, הוא יהיה תקנה לנשברי לב. * כל יושבי ארץ יפלו לפניו וישתחוו ויברכו וישירו

מז

(א) * ודם הצדיקים / אשר שפכוהו הרשעים. הנסח האתיופאי לשון יחיד הצדיק ולכן יש רואים כאן הוספה נוצרית הרומזת להריגת ישו. אולם שמוש שם במספר יחיד בהוראת שם קבוצי נמצא גם במקומות אחרים (צב, ג). ובפסוק הבא אחר זה אין ספק כי בבטוי תפלת הצדיק הכונה לצדיקים. יש סוברים כי בהזכרת שפיכת דם הצדיקים נרמזים מעשי רצח של אלכסנדר יצ'.

מח

(א) * ובמקום ההוא / בשמים, ולא בארץ (ב) ביום הגלות המשיח. (ג) מאמר מסור, אשר פגתו להסביר כי המשיח (מב, א-ב).

לאדון הרוחות. * ובגלל זה גבחר ונסתר לפניו בריאת תבל ולעולם. * חכמת אדון הרוחות גלתה אותו לקדושים ולצדיקים, כי שמר את חלק הצדיקים יען שנאו וכוזו עולם העול הזה ושנאו את כל-מעשיו וכל-דרכיו בשם אדון הרוחות, כי למען שמו נושעו והוא נוקם את-חיייהם. * בימים ההם יפלו פני מלכי הארץ והשליטים אשר להם הארץ בגלל מעשי ידיהם, כי ביום יגונם וצרתם לא יצילו את-נפשם. * ואמסרם לידי בחירי כקש באש וכעופרת במים, הם יבערו לפני הקדושים ויטבעו לפני הצדיקים, [ו]לא ימצאו עקבותיהם. * וביום צרתם תהיה מנוחה על הארץ. לפנייהם יפלו ולא יקומו ולא יהיה איש אשר ישלח להם יד ויקימם, כי כפרו באדון הרוחות ובמשיחו. יהי שם אדון הרוחות מברך.

מט

* כי החכמה נשפכת כמים ולא יחדל הכבוד מלפניו לעולמי עולמים. * כי הוא חזק בכל סתרי הצדק; הרשע יעבר כצל ולא יהיה לו מעמד, כי הבחיר עומד לפני אדון הרוחות וכבודו לעולמי עולמים, וכחו לכל-הדורות. * בו שוכנת רוח החכמה והרוח הנותנת בינה ורוח דעת וגבורה ורוח הלשנים בצדק. * הוא ישפט את-הנסתרות ולא יוכל איש לדבר לפניו דברי שקר, כי הוא הבחיר לפני אדון הרוחות כפי רצונו.

לא יברא א, אלא הוא קדם לבריאת המאורות. המלה שם מורה כאן על תהויה. (ד) המושג פסוק ב. * אור לגוים / ראה יש' מב, ה. מט, ו. (ו) * ובגלל זה / בגלל הנאמר בפסוקים ד-ה. (ז) * חכמת... / ולצדיקים / על-ידי דברי הנביאים. * חלק / רכוש, נחלה. אחרי התגלות

מט

(א) * החכמה / הכונה לדעת ה' וליראתו. * נשפכת כמים / השוה יש' יא, ט. * מלפניו / מלפני המשיח. (ב) * חזק בכל סתרי הצדק / יש לו כח ויכלת לדעת ולגלות את כל הנסתרות. * מעמד / עומד / במקור האתיופאי שם ופעל משרש אחד. (ג) השוה יש' יא, ב. * הישנים בצדק / ישני עפר שמתו בצדקתם. (ד) השוה שם שם, ג.

ג

* ובימים ההם יהיה שנוי [גורל] לקדושים ולבחירים: אור הימים ישכן עליהם ותפארת וכבוד יבואו אל הקדושים. * וביום הצוקה תתאסף רעה על החטאים, והצדיקים ינצחו בשם אדון הרוחות והוא יוכיח לאחרים למען ישובו ויעזבו מעשי ידיהם. * לא יהיה להם כל-כבוד מאת שם אדון הרוחות, אך בשמו יושעו וירחמם אדון הרוחות כי רבים רחמיו. * והוא צדיק במשפטו ולפני כבודו ומשפטו יעמדו הרשעים; אשר לא ישוב-יאבד לפניו. * ומאז לא ירחמם, אמר אדון הרוחות.

נא

* ובימים ההם תשיב הארץ את-פקדונה ותשיב שאל את אשר קבלה וישיב אבדון את-חובו. * והוא יבחר בתוכם את-הצדיקים ואת-הקדושים, כי קרוב היום אשר בו יושעו. * בימים ההם ישב הבחיר על כסאי וכל סתרי החכמה יצאו מעצות פיו, כי נתן [לו] אדון הרוחות את-אלה ויפארהו. * בימים ההם ירקדו ההרים כאילים ותנבעות כבני צאן שבעי חלב וכל-הצדיקים יהיו למלאכים בשמים. * פניהם יאירו בשמחה, כי בימים ההם יופיע הבחיר ותגל הארץ וישכנו בה הצדיקים והבחירים יתהלכו בה.

נא

- (א) * תשיב הארץ את פקדונה / הנפשות הקבורים נחשבים כפקדון בידי הארץ; הם יצאי מקבריהם וישובו לחיים. * ותשיב וכו' / גם הנפשות הנמצאות בשאול תשובנה לתחייה ותתחברנה אל הנפשות. לא ברור ההבדל בין שאול ובין אבדון ולכן נראה כי השתמש המחבר בשני בטרם מקבילים אשר
- (ב) * ינצחו / במלחמת הצדיקים ברשעים (השוחזרים) * לאחרים / יש סוברים כי הפונה לגוים.
- (ג) הנצחיים אשר יקבלו עליהם על שמים או החוזרים בתשובה יושעו, אולם לא יהיה להם כל הכבוד אשר לצדיקים.
- (ד) אשר לא ישוב, לא יהנה עוד מרחמי האל ויאבד עם הרשעים.
- (א) * תשיב הארץ את פקדונה / הנפשות הקבורים נחשבים כפקדון בידי הארץ; הם יצאי מקבריהם וישובו לחיים. * ותשיב וכו' / גם הנפשות הנמצאות בשאול תשובנה לתחייה ותתחברנה אל הנפשות. לא ברור ההבדל בין שאול ובין אבדון ולכן נראה כי השתמש המחבר בשני בטרם מקבילים אשר
- (ב) * והוא / המשיח הבוחן את מעשי בני האדם (מה. ג).
- (ג) * הבחיר / המשיח. * כסאי / אלהים הוא המדבר (ג. ה), או יש לנסח כסאי.
- (ד) * וכל הצדיקים וכו' / בעולם הבא יעלו הצדיקים לדרגת מלאכים.

נב

* ואחרי הימים האלה במקום אשר בו ראיתי את כל חזיונות הנסתרות, כי נשאתי בסערת רוח והובאתי לצד מערב, * שם ראו עיני את כל נסתרות השמים אשר יהיו, הר ברזל, הר נחשת, הר כסף, הר זהב, הר מתכת רכה והר עופרת. * ואשאל את-המלאך ההולך עמי לאמר: מה הם הדברים האלה אשר ראיתי בסתר? * ויאמר אלי: כל אשר ראית ישרת את שלטון משיחו למען יהיה מושל וחזק על הארץ. * ויען מלאך השלום ויאמר אלי: חכה מעט ויגלו לך כל-הנסתרות אשר הקים אדון הרוחות. * ההרים אשר ראו עיניך, הר הברזל, הר הנחשת, הר הכסף, הר הזהב, הר המתכת הרכה והר העופרת, יהיו כלם לפני הבחיר כדונג לפני אש וכמים המגרים מעל ההרים האלה ויהיו בלי פח לפני רגליו. * והיה בימים ההם לא יושע איש לא בזהב ולא בכסף ולא יוכל איש להמלט. * לא יהיה ברזל למלחמה ולא ילבש איש שריון; הנחשת תהיה ללא הועיל, הבדיל לא ישמש לכל-דבר ולא יחשב והעופרת לא תדרש. * כל-הדברים האלה ישמדו ויאבדו מעל פני האדמה כאשר יופיע הבחיר לפני אדון הרוחות.

נב

* ושם ראו עיני עמק ופיותיו רחבים ועמקים, וכל-היושבים על הארץ.

נב

- (א) * במקום... הנסתרות / בשמים.
- (ב) * רכה / קלה להמס. אולי הפונה לבדיל (פסוק ח) אולם במקום אחר (סו. ז-ח) נראה כי יש להבחין בין מתכת רכה ובין בדיל.
- (ג) * ישרת וכו' / הפונה היא פי כאשר ישמיד המשיח את ההרים, הם ישמשו הוכחה לכוחו. כיון שהתשובה על שאלת חנוך נמנית בפסוק ה, יש סוברים כי פסוק זה הוא הוספה מאחרת.
- (ה) * מלאך השלום / ראה מ. ה. * אשר
- הקים וכו' / נסח אחר: „המעשרות את אדון הרוחות“.
- (ו) * כדונג לפני אש / השונה מיכה א, ד מהל' צו. ה.
- * לפני רגליו / הוא ירמסם.
- (ז) השונה צפ' א, יח.
- (ח) כל המתכות תהיינה ללא תועלת: הן אלה שממן עושים כלי נשק הן הנותנות אשר לעשירים. * ולא ילבש איש שריון / כן לפי הנסח והפרוש הברורים יותר.

נב

- (א) הפונה כנראה לעמק יהושפט (יואל. ג) אולם כאן לא מדובר כמו בדברי יואל על מקום אשר בו מכינים את הפרענות.

על הים ועל האיים, מביאים לו דורונות, מתנות ומנחות אף העמק העמק לא ימלא. * ידיהם פושעות בפשע, והחוטאים יאבדו לפני אדון הרוחות ויגרשו מעל פני ארצו תמיד לעולמי עולמים. * כי ראיתי את כל מלאכי הפרענות יושבים [שם] ומכינים את כל כלי השטן. * ואשאל את מלאך השלום ההולך עמי: הכלים האלה, למי מכינים אותם? * ויאמר אלי: את הכלים האלה הם מכינים למלכים ולאדירי הארץ למען ישמדו בהם.

* אחרי-כן יגלה הצדיק והבחיר את בית עדתו: מאז לא ידחו עוד הצדיקים בשם אלהי הרוחות. * ההרים האלה לא יעמדו עוד לפני צדקו כמו הארץ, והנבעות תהיינה כמעין מים והצדיקים ינוחו מעשק החוטאים.

נד

* ואבוא ואפן אל צד אחר של הארץ וארא שם בקעה עמקה אשר בה אש בוערת. * ויבאו המלכים והשליטים וישלכו אל הבקעה העמקה ההיא. * שם ראו עיני איך יהיו עושים כלי ענויים, שרשרות ברזל אשר לא יוכל איש לשקלן. * ואשאל את מלאך השלום ההולך עמי לאמר: למי מוכנות שרשרות הענויים האלה? * ויאמר אלי: השרשרות האלה מוכנות לצבאות עזאזל לקחת אותם ולהשליכם לתהום כל-פרענות ולכסות את-לחייהם באבנים מחספסות כאשר צנה אדון הרוחות. * ואחרי-כן ביום הגדול ההוא יקחום מיכאל, גבריאל, רפאל ופנואל וישליכום ביום ההוא אל התנור

- (ד) * מלאך השלום / ראה מ.ח.
(ו) * בית עדתו / בית אשר בו מתאספים בני עדת המשיח, כלומר: הצדיקים. אולי בית זה הוא בית-המקדש. ויש רואים כאן רמז לבתי-קנסיות.
- (ז) * ההרים, הנבעות / משל למלכים ולאדירים. * תהיינה כמעין מים / ימסו כמים (נב.ו). לפי נסח אחר אין מלת שלילה לפני יעמדו, ולפי נסח זה הכונה בנראה: ההרים ישפלו עד שיהיו כשאר חלקי הארץ, לא יתרוממו עליהם.

נה

- (א) * בקעה וכו' / בנראה ויא בן העם, דרומית מערבית לעמק יהושפט.
(ד) * מלאך השלום / ראה מ.ח.
- (ה) * בקסוק זה מתארת הפרענות הראשונה של המלאכים הרעים (פרקים י-ט). * לתהום כל פרענות / אין כאן הכונה לגיהנום הנרמז

הבוער למען יענשם אדון הרוחות על רשעתם, כי הם נעשו עבדי השטן ויחטיאו את יושבי הארץ.

* בימים ההם תבוא פרענות אדון הרוחות ויפתח את כל מקווי המים אשר בשמים ומעינות אשר תחת השמים ותחת הארץ. * כל-המים האלה יתערבו אלה באלה; המים אשר ממעל לשמים הם ממין זכר, והמים אשר מתחת לארץ הם ממין נקבה. * וכל-היושבים ביבשה והיושבים תחת קצות השמים יאבדו. * אשר על-כן יכירו את-הרשעה אשר עשו על הארץ ובה יאבדו.

נה

* אחרי-כן נחם ראש הים ויאמר: לחנם השמדתי את כל יושבי הארץ. * וישבע בשמו הגדול: מעתה לא אעשה כן על כל יושבי הארץ, אפן אות בשמים ויהיה אות ברית ביני וביניהם לעולם, כל ימי שמים על הארץ.

* והנה אשר יהיה לפי פקדתי: אם ארצה לקחת אותם ביד המלאכים ביום הפרענות והצרה בגלל זאת, אניח את-חמתי וענשי עליהם, חמתי וענשי, נאם ה' אדון הרוחות. * מלכים גבורים יושבי הארץ, תראו את-בחירי יושב על כסא כבוד ושופט את עזאזל ואת כל-חבריו ואת כל-חילו בשם אדון הרוחות.

- בפסוק הבא אחר זה. * מחספסות / לא חלקות, מלאות בליטות חדות.
(ו) פרענותם הסופית של העירים (י.ו).
(ח) הרעיון המבוע כאן, ושלפיו מצויים מים ממין זכר ומים ממין נקבה הוא מקור בבלי.
(ז) רב החוקרים רואים בקטע המתחיל בפסוק

נה

- (א) * לחנם / כי גם אחרי המבול תהיה הארץ מלאה חמס בקדם לכן.
(ב) ראה בר' ט, יא ואילך.
(ג) המשך של פרק נה. * עליהם / על המלאכים
- זה והמסתיים בפסוק נה, ב הוספה לקוחה מספר נח (ראה במבוא לספר).
(ח) הרעיון המבוע כאן, ושלפיו מצויים מים ממין זכר ומים ממין נקבה הוא מקור בבלי.
(ז) רב החוקרים רואים בקטע המתחיל בפסוק
- החוטאים, כמפרש בפסוק הבא. * בגלל זאת / לפי תקון בנסח המקור יש להבין ל פני-כן.
(ד) קדם שישפטו יראו המלכים החוטאים אשר יעשה המשיח ויבינו כי קשה יהיה המשפט גם עליהם.

נו

א וארא שם את חילות מלאכי הפרענות הולכים ושוטים ושרשרות ברזל ונחשת בידיהם. ב ואשאל את מלאך השלום ההולך עמי לאמר: אל מי הולכים המחזיקים בשוטים? ב ואמר אלי: אל בחיריהם ואהוביהם למען ישלכו אל תהום הבקעה העמקה. ג וכאשר תמלא הבקעה בחיריהם ואהוביהם, עת חיהם תמלא ועת תעוּתם לא תחשב עוד.

ה בימים ההם ישובו המלאכים אל מזרח אל הפרתים והמדדים, ירגיזו את המלכים, רוח מהומה תלבשם ופילום מכסאותיהם ויגוּסו כפארות ממעונותיהם וכזאבים רעים בתוך עדריהם. ו יעלו וידרכו את ארץ בחיריו, וארץ בחיריו תהיה לפניהם גרן ומסלה. ו ועיר צדיקי תהיה מכשול לסוסייהם ויעשו מלחמה ביניהם וימינם תחזק נגד עצמם. איש לא יכיר את אחיו, וכן לא יכיר את אביו ואת אמו עד אשר ימלא מספר הפגרים, ולמותם

נז

יחזקאל (יח' לח-לט). המשיח ימנע את מלכיהם.
(ו) * ויעלו / מלכי הגויים לפני מפלתם. * ארץ בחיריו / ארץ ישראל. * גרן ומסלה / מקום דישת התבואה ומדרג כף רגל.
(ז) * ועיר צדיקי / ירושלים. * תהיה מכשול / בה יפלו. * ויעשו מלחמה ביניהם וכו' / תשועה יחיו לח, כב, חגי ב, כב, זכ' יד, ג-ד.
(ח) * ויהיה סוף לאבדנם / הפגנה, כנראה: יהיה סוף להשמדתם כי כלם ישמדו. לפי סברה אחרת אבדנם תהשמדה שהם גרמו. קמים גם נסחים אחרים, אבל הם עוד פחות ברורים.
(ה) * הפרתים והמדדים / עמים אלו באים לסמל את העמים החזקים כמו גוג ומגוג בדברי

נז

(א) אולי הפגנה לקבוצת הנזירות באחרית הימים: בני ישראל המפגרים ישובו אל ארצם

פרשה ג (נח - עא)

מבוא

פרשה זו כוללת את המשל השלישי: אשר הקדושים (נח); הברקים, המאורות והרעם (נט);

ופרענותם לא יהיו לריק. ב בעת ההיא תפתח שאל את גרונה, והם יבלעו ויהיה סוף לאבדנם; שאל תאכל את החוטאים בפני הבחירים.

נז

א ויהי אחרי כן וארא חיל מרכבות אחר אשר עלו עליהן בני אדם וילכו על הרוחות ממזרח וממערב עד דרום. ב וישמע רעש מרכבותיהם וכאשר היה ההמון הזה הרגישו הקדושים מן השמים, עמודי הארץ נודעו מיוסדם וישמע מקצה השמים ועד קצהם יום אחד. ג וכלם השתחוו ויעבדו את אדון הרוחות. זה הוא סוף המשל השני.

נח

א ואחל לשאת את המשל השלישי על הצדיקים והבחירים. ב אשריכם, צדיקים ובחירים, כי חלקכם מאשר. ג הצדיקים יהיו באור השמש והבחירים באור חיי נצח וימי חיהם יהיו בלי סוף, [ול]ימי הקדושים יהיו בלי מספר. ד יבקשו את האור וימצאו הצדק אצל אדון הרוחות. שלום לצדיקים בשם

רעידת השמים (ס, א-ו); בהמות וליתן (ס, ז-י); סודות היסודות ותופעות השבע (ס, יא-כה); מדידת מקום מושבם של הצדיקים על ידי המלאכים (סא, א-ז); משפט הקדושים על ידי הבחיר (סא, ח-יג); משפט המלכים והשליטים (סב, א-יב); אשר הצדיקים (סב, יג-טז); המלכים והשליטים מבקשים מנוחה למען יוכלו להתודות על חטאיהם ותפלתם אינה מתקבלת (סג); מקום הפרענות של המלאכים אשר חטאו (סד); חנוך מגיד לנח כי יבוא המבול והוא ימלט (סה); מלאכי הפרענות מתכוננים לשלח את המים על הארץ (סו); הבטחות אלהים לנח (סז, א-ג); נהרות אש שבהם נענשים המלאכים הרעים ואשר בהם יענשו המלכים והשליטים (סז, ד-יג); מיכאל ורפאל מתפללים על הדין הנורא הנעשה במלאכים הרעים (סח-סט, א); שמות המלאכים הרעים ותפקידיהם (סט, ב-ד); השבועה המסתורית אשר עליה מוסד העולם (סט, טו-כט).

כאן מסתים המשל השלישי והאחרון. בשני הפרקים הנספחים אל המשל מספר על חנוך אשר העלה השמימה (ע), ראה את סודות השמים ואת המלאכים ואת ראש הימים וקבל את ברכותיהם (עא). לפי דעתם של חוקרים רבים לא היו במשל השלישי בצורתו המקורית הקטעים נט - ס; סה - סט, כה ואולי היו במקומם קטעים אשר אבדו.

נח

(א) פותרת המשל. (ג) הצדיקים והבחירים ימצאו בעולם הבא; (ב) המחבר פונה, בתור הקדמה, לצדיקים שחיהם שם ימשכו בלי סוף, לנצח, והם יתהירו עצמם. פותר השמש.

אֲדוֹן הָעוֹלָם. "אֲחֵרֵי-כֵן יֹאמֶר לְקְדוּשִׁים בְּשָׁמַיִם לְבַקֵּשׁ סוּדוֹת הַצֶּדֶק, חֶלֶק הָאֱמוּנָה, כִּי הוּא מְזַהֵר בְּשִׁמְשׁ עַל הָאָרֶץ וְהַחֹשֶׁךְ חִלָּף. י וַיְהִי אֹר לְאֵין עֶרֶךְ, וְלֹא יָבוֹאוּ בְּמִסְפָּר יְמֵיהֶם כִּי לֵדָם לֶכֶן יְסוּף הַחֹשֶׁךְ, יִכּוֹן הָאֹר לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת וְאֹר הָאֱמֶת יִכּוֹן לְעוֹלָם לִפְנֵי אֲדוֹן הָרוּחוֹת.

נט

* בְּיָמִים הָהֵם רָאוּ עֵינֵי אֶת סוּדוֹת הַבְּרָקִים וְהַמְּאוֹרוֹת וּמִשְׁפָּטָם; הֵם מְאִירִים לְבָרֶךְ אוֹ לְקַלֵּל לְפִי רִצּוֹן אֲדוֹן הָרוּחוֹת. " וְאִרְאָה שֵׁם אֶת סוּדוֹת הָרַעַם וְכֹאשֶׁר הוּא רוֹעֵם מִמַּעַל בְּשָׁמַיִם נִשְׁמַע קוֹלוֹ, וַיִּרְאֵנִי אֶת מוֹשְׁבוֹת הָאָרֶץ וְקוֹל הָרַעַם הוּא קוֹל שְׁלוֹם וּבְרָכָה אוֹ קִלְלָה לְפִי מִצְוֹת אֲדוֹן הָרוּחוֹת. " וְאַחֲרֵי-כֵן הִרְאֵיתִי כָל סוּדוֹת הַמְּאוֹרוֹת וְהַבְּרָקִים, [וְ]הֵם מְאִירִים לְבָרֶךְ וּלְהַשְׁבִּיעַ.

ס

* בְּשָׁנָה חֲמֵשׁ מֵאוֹת לַחֲמִי תַּנּוּךְ, בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי, בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ, בְּמִשְׁל הַזֶּה, רָאִיתִי כִּי רָעְדוּ שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם רַעְדָּה גְּדוֹלָה וְצָבָא הָעֲלִיּוֹן וְהַמְּלָאכִים

(ה) * סוּדוֹת הַצֶּדֶק / הָאֲשֶׁר, שָׁכַר צִדְקָם, אֲשֶׁר עַד אִזְּזָה נִסְתָּר. * חֶלֶק הָאֱמוּנָה / הָאֲשֶׁר הִנָּחַן לְחֶלֶק לְנֶאֱמָנִים. * וְהַחֹשֶׁךְ חִלָּף / לְצַדִּיקִים בְּעוֹלָם הַבָּא הָפֵל אֹר, אֵין חֹשֶׁךְ. (ו) * וַיְהִי... עֶרֶךְ / לְפִי פְרוֹשׁ אַחֵר: וְלֹא יִתְּדֵל הָאֹר. * וְלֹא יָבוֹאוּ בְּמִסְפָּר יְמֵיהֶם וְכֹר / וְלֹא תִהְיֶה אִפְשָׁרוֹת לְסַפֵּר אֶת יְמֵיהֶם כִּי, לְאַחֵר שִׁסּוּף הַחֹשֶׁךְ, לֹא יִהְיֶה עוֹד לִילָה בֵּין יוֹם לַיּוֹם: לְצַדִּיקִים יִהְיֶה יוֹם אֶחָד אַרְבָּע שְׁמִשְׁשׁ לְעוֹלָמִים בְּלִי הַפְּסָק.

נט

(א) * הֵם מְאִירִים וְכֹר / הָאֹר הַבָּא מִן הַמְּאוֹרוֹת יִהְיֶה לְבָרֶכָה אוֹ לְקַלְלָה לְפִי רִצּוֹן הַבוֹרָא. (ב) * נִשְׁמַע קוֹלוֹ / בְּאַרְצָה. * וְקוֹל הָרַעַם... וּבְרָכָה אוֹ קִלְלָה / הַשּׁוֹה הַפְּסוֹק הַקּוֹרֵם. (ג) * וּלְהַשְׁבִּיעַ / הַבְּרָקִים מְבַשְּׂרִים גִּשְׁם אֲשֶׁר יִרְדּוּ לְרוּחַ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תְּבוֹאוּתֶיהָ מִשְׁבִּיעוֹת אֶת הַבְּרִיּוֹת.

ס

לְדַעַת רַב תַּחוּקִים וְלִקַּח פָּרָק זֶה מִסְפָּר נַח. רָאָה בְּמִבּוֹא לְסַפֵּר. (א) * תַּנּוּךְ / כְּנִרְאָה נִפְלָה טַעוֹת בְּנִסַּח וְשׁ לְדַעַת רַב תַּחוּקִים וְלִקַּח פָּרָק זֶה מִסְפָּר נַח. רָאָה בְּמִבּוֹא לְסַפֵּר. * בְּמִשְׁל הַזֶּה / בְּמִלִּים אֵלּוּ רוֹאִים רַב תַּחוּקִים הוֹכַחָה כִּי אֵין הַפָּרָק שֶׁיֵּךְ לְסַפֵּר הַמְּקוֹרֵי.

בְּאֵלֶּפֶי אֲלָפִים וּרְבִי רַבּוֹת חָרְדוּ תַּרְדֵּה גְּדוֹלָה. " וְרָאשׁ הַיָּמִים יָשַׁב עַל כִּסֵּא כְבוֹדוֹ וְהַמְּלָאכִים וְהַצַּדִּיקִים עָמְדוּ סָבִיב לוֹ. " וְאֵנִי, רַעְדָּה גְּדוֹלָה אַחֲזוֹתִנִי, פָּחַד תִּפְשָׁנִי, נִפְתַּחוּ כְלִיּוֹתַי, נִמְסּוּ מִתְּנִי וְאֶפֶל עַל פָּנַי. " וַיִּשְׁלַח מִיכָאֵל מִלֶּאדָּה אַחֵר מִקְרֵב הַקְּדוּשִׁים וַיְקִימֵנִי וְאַחֲרֵי אֲשֶׁר הִקְיֵמֵנִי שָׁבָה רוּחִי וְלֹא יָכַלְתִּי לְשַׁאת אֶת מִרְאֵה הַצָּבָא הַהוּא וְחָרַדְתִּי הַשָּׁמַיִם וְנִצּוּעֵיהֶם. " וַיֹּאמֶר אֵלַי מִיכָאֵל: מְדוּעַ חֲזוֹן הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִבְּהִילָה? עַד הַיּוֹם הַזֶּה הִיָּתָה עֵת רַחֲמִי, הוּא הִיָּה רַחֲמָן וְאַרְבָּע אִפְּסִים לְיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ. " אַךְ בְּבוֹא הַיּוֹם וְהַשְׁלֵטוֹן וְהַעֲנֵשׁ וְהַמְּשַׁפֵּט אֲשֶׁר הִכִּין אֲדוֹן הָרוּחוֹת לְאֵלֶּה אֲשֶׁר אֵינִם נִכְנָעִים לְמִשְׁפַּט הַצֶּדֶק וְלִכּוּפָּרִים בְּמִשְׁפַּט הַצֶּדֶק וּלְנוֹשְׂאֵי שְׁמוֹ לִשְׂנוֹא הַיּוֹם הַהוּא הוֹכֵן בְּרִית לְבַחֲרִים וּפְקִידָה לְחוֹטְאִים, אִזְּזָה אֶת-הַקְּטָנִים עִם אֲמָם וְאֶת-הַיְלָדִים עִם אֲבִיהֶם.

י וְשָׁנִי יִצְוִרִים נִפְלָאִים [יְהִי] נִפְרָדִים בַּיּוֹם הַהוּא: אֶחָד נִקְבָּה וְשְׁמוֹ לְוִיתָן לְשֹׁכֵן בְּתֵהוּם הַיָּם, עַל מַעֲיֵנוֹת הַיָּם, " וְאַחֵד זָכַר וְשְׁמוֹ בְּהֵמוֹת, הַמְּמִלָּא בְּחֻזּוֹ אֶת-הַמַּדְבָּר הַגָּדוֹל הַנִּקְרָא דִּנְדָּאן מִמְּזִיחַ לִנֵּן אֲשֶׁר בּוֹ גָּרִים הַבְּחִירִים

שְׁהָרִי אֵין כָּאֵן מִשְׁל אֵלֹא חֲזוֹן: לְפִי דַעַתָּם הַמְּלָה מִשְׁל בָּאָה לְהַתְאִים אֶת הַהוֹסְפָה לְעֶשֶׂר הַסֵּפֶר אֲשֶׁר הוּא סֵפֶר הַמִּשְׁלִים. (ב) * וְרָאשׁ הַיָּמִים / רָאָה מִ, א. * וְהַצַּדִּיקִים / אֵם הַנִּסַּח נִכּוֹן, הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַקְּדוּמִים, הֵם אֲנִשֵׁי הַדּוֹרוֹת הַרְאִשׁוֹנִים שְׁמֵתוּ לִפְנֵי שְׁנַת חֲמֵשׁ מֵאוֹת לַחֲמִי נַח. הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַיּוֹשְׁבִים בֵּין הַמְּלָאכִים בְּעוֹלָם הַבָּא. וְשׁ סוֹבְרִים כִּי הַנִּסַּח הַנִּכּוֹן הוּא: וְהַמְּלָאכִים הַקְּדוּשִׁים. (ה) * עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְכֹר / עַד עֲכָשׁ נִשָּׂא אֱלֹהִים אֶת עֲוֹנוֹת בְּנֵי אָדָם. * הוּא / אֱלֹהִים. (ו) * הַיּוֹם / יוֹם הַדִּין. * וְהַשְׁלֵטוֹן / וְהַיּוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִרְאָה שְׁלֵטוֹנוֹ שֶׁל אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ. * אֵינִם נִכְנָעִים / הַתְּרַעַם נִתָּן לְפִי תַקֵּן לְנִסַּח הָאֱתִיוֹפִי אֲשֶׁר בּוֹ אֵין מִלַּת שְׁלִילָה לִפְנֵי הַמְּלָה שְׁפִירוּשָׁה נִכְנָעִים. לְפִי סְבָרָה אַחֲרֵת קָרָא הַמְּתַרְגֵּם שְׁהָרִי אֵין כָּאֵן מִשְׁל אֵלֹא חֲזוֹן: לְפִי דַעַתָּם הַמְּלָה מִשְׁל בָּאָה לְהַתְאִים אֶת הַהוֹסְפָה לְעֶשֶׂר הַסֵּפֶר אֲשֶׁר הוּא סֵפֶר הַמִּשְׁלִים. (ה) * וְהַצַּדִּיקִים / אֵם הַנִּסַּח נִכּוֹן, הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַקְּדוּמִים, הֵם אֲנִשֵׁי הַדּוֹרוֹת הַרְאִשׁוֹנִים שְׁמֵתוּ לִפְנֵי שְׁנַת חֲמֵשׁ מֵאוֹת לַחֲמִי נַח. הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַיּוֹשְׁבִים בֵּין הַמְּלָאכִים בְּעוֹלָם הַבָּא. וְשׁ סוֹבְרִים כִּי הַנִּסַּח הַנִּכּוֹן הוּא: וְהַמְּלָאכִים הַקְּדוּשִׁים. (ה) * עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְכֹר / עַד עֲכָשׁ נִשָּׂא אֱלֹהִים אֶת עֲוֹנוֹת בְּנֵי אָדָם. * הוּא / אֱלֹהִים. (ו) * הַיּוֹם / יוֹם הַדִּין. * וְהַשְׁלֵטוֹן / וְהַיּוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִרְאָה שְׁלֵטוֹנוֹ שֶׁל אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ. * אֵינִם נִכְנָעִים / הַתְּרַעַם נִתָּן לְפִי תַקֵּן לְנִסַּח הָאֱתִיוֹפִי אֲשֶׁר בּוֹ אֵין מִלַּת שְׁלִילָה לִפְנֵי הַמְּלָה שְׁפִירוּשָׁה נִכְנָעִים. לְפִי סְבָרָה אַחֲרֵת קָרָא הַמְּתַרְגֵּם שְׁהָרִי אֵין כָּאֵן מִשְׁל אֵלֹא חֲזוֹן: לְפִי דַעַתָּם הַמְּלָה מִשְׁל בָּאָה לְהַתְאִים אֶת הַהוֹסְפָה לְעֶשֶׂר הַסֵּפֶר אֲשֶׁר הוּא סֵפֶר הַמִּשְׁלִים. (ה) * וְהַצַּדִּיקִים / אֵם הַנִּסַּח נִכּוֹן, הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַקְּדוּמִים, הֵם אֲנִשֵׁי הַדּוֹרוֹת הַרְאִשׁוֹנִים שְׁמֵתוּ לִפְנֵי שְׁנַת חֲמֵשׁ מֵאוֹת לַחֲמִי נַח. הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַיּוֹשְׁבִים בֵּין הַמְּלָאכִים בְּעוֹלָם הַבָּא. וְשׁ סוֹבְרִים כִּי הַנִּסַּח הַנִּכּוֹן הוּא: וְהַמְּלָאכִים הַקְּדוּשִׁים. (ה) * עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְכֹר / עַד עֲכָשׁ נִשָּׂא אֱלֹהִים אֶת עֲוֹנוֹת בְּנֵי אָדָם. * הוּא / אֱלֹהִים. (ו) * הַיּוֹם / יוֹם הַדִּין. * וְהַשְׁלֵטוֹן / וְהַיּוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִרְאָה שְׁלֵטוֹנוֹ שֶׁל אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ. * אֵינִם נִכְנָעִים / הַתְּרַעַם נִתָּן לְפִי תַקֵּן לְנִסַּח הָאֱתִיוֹפִי אֲשֶׁר בּוֹ אֵין מִלַּת שְׁלִילָה לִפְנֵי הַמְּלָה שְׁפִירוּשָׁה נִכְנָעִים. לְפִי סְבָרָה אַחֲרֵת קָרָא הַמְּתַרְגֵּם שְׁהָרִי אֵין כָּאֵן מִשְׁל אֵלֹא חֲזוֹן: לְפִי דַעַתָּם הַמְּלָה מִשְׁל בָּאָה לְהַתְאִים אֶת הַהוֹסְפָה לְעֶשֶׂר הַסֵּפֶר אֲשֶׁר הוּא סֵפֶר הַמִּשְׁלִים. (ה) * וְהַצַּדִּיקִים / אֵם הַנִּסַּח נִכּוֹן, הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַקְּדוּמִים, הֵם אֲנִשֵׁי הַדּוֹרוֹת הַרְאִשׁוֹנִים שְׁמֵתוּ לִפְנֵי שְׁנַת חֲמֵשׁ מֵאוֹת לַחֲמִי נַח. הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַיּוֹשְׁבִים בֵּין הַמְּלָאכִים בְּעוֹלָם הַבָּא. וְשׁ סוֹבְרִים כִּי הַנִּסַּח הַנִּכּוֹן הוּא: וְהַמְּלָאכִים הַקְּדוּשִׁים. (ה) * עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְכֹר / עַד עֲכָשׁ נִשָּׂא אֱלֹהִים אֶת עֲוֹנוֹת בְּנֵי אָדָם. * הוּא / אֱלֹהִים. (ו) * הַיּוֹם / יוֹם הַדִּין. * וְהַשְׁלֵטוֹן / וְהַיּוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִרְאָה שְׁלֵטוֹנוֹ שֶׁל אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ. * אֵינִם נִכְנָעִים / הַתְּרַעַם נִתָּן לְפִי תַקֵּן לְנִסַּח הָאֱתִיוֹפִי אֲשֶׁר בּוֹ אֵין מִלַּת שְׁלִילָה לִפְנֵי הַמְּלָה שְׁפִירוּשָׁה נִכְנָעִים. לְפִי סְבָרָה אַחֲרֵת קָרָא הַמְּתַרְגֵּם שְׁהָרִי אֵין כָּאֵן מִשְׁל אֵלֹא חֲזוֹן: לְפִי דַעַתָּם הַמְּלָה מִשְׁל בָּאָה לְהַתְאִים אֶת הַהוֹסְפָה לְעֶשֶׂר הַסֵּפֶר אֲשֶׁר הוּא סֵפֶר הַמִּשְׁלִים. (ה) * וְהַצַּדִּיקִים / אֵם הַנִּסַּח נִכּוֹן, הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַקְּדוּמִים, הֵם אֲנִשֵׁי הַדּוֹרוֹת הַרְאִשׁוֹנִים שְׁמֵתוּ לִפְנֵי שְׁנַת חֲמֵשׁ מֵאוֹת לַחֲמִי נַח. הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַיּוֹשְׁבִים בֵּין הַמְּלָאכִים בְּעוֹלָם הַבָּא. וְשׁ סוֹבְרִים כִּי הַנִּסַּח הַנִּכּוֹן הוּא: וְהַמְּלָאכִים הַקְּדוּשִׁים. (ה) * עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְכֹר / עַד עֲכָשׁ נִשָּׂא אֱלֹהִים אֶת עֲוֹנוֹת בְּנֵי אָדָם. * הוּא / אֱלֹהִים. (ו) * הַיּוֹם / יוֹם הַדִּין. * וְהַשְׁלֵטוֹן / וְהַיּוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִרְאָה שְׁלֵטוֹנוֹ שֶׁל אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ. * אֵינִם נִכְנָעִים / הַתְּרַעַם נִתָּן לְפִי תַקֵּן לְנִסַּח הָאֱתִיוֹפִי אֲשֶׁר בּוֹ אֵין מִלַּת שְׁלִילָה לִפְנֵי הַמְּלָה שְׁפִירוּשָׁה נִכְנָעִים. לְפִי סְבָרָה אַחֲרֵת קָרָא הַמְּתַרְגֵּם שְׁהָרִי אֵין כָּאֵן מִשְׁל אֵלֹא חֲזוֹן: לְפִי דַעַתָּם הַמְּלָה מִשְׁל בָּאָה לְהַתְאִים אֶת הַהוֹסְפָה לְעֶשֶׂר הַסֵּפֶר אֲשֶׁר הוּא סֵפֶר הַמִּשְׁלִים. (ה) * וְהַצַּדִּיקִים / אֵם הַנִּסַּח נִכּוֹן, הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַקְּדוּמִים, הֵם אֲנִשֵׁי הַדּוֹרוֹת הַרְאִשׁוֹנִים שְׁמֵתוּ לִפְנֵי שְׁנַת חֲמֵשׁ מֵאוֹת לַחֲמִי נַח. הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַיּוֹשְׁבִים בֵּין הַמְּלָאכִים בְּעוֹלָם הַבָּא. וְשׁ סוֹבְרִים כִּי הַנִּסַּח הַנִּכּוֹן הוּא: וְהַמְּלָאכִים הַקְּדוּשִׁים. (ה) * עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְכֹר / עַד עֲכָשׁ נִשָּׂא אֱלֹהִים אֶת עֲוֹנוֹת בְּנֵי אָדָם. * הוּא / אֱלֹהִים. (ו) * הַיּוֹם / יוֹם הַדִּין. * וְהַשְׁלֵטוֹן / וְהַיּוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִרְאָה שְׁלֵטוֹנוֹ שֶׁל אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ. * אֵינִם נִכְנָעִים / הַתְּרַעַם נִתָּן לְפִי תַקֵּן לְנִסַּח הָאֱתִיוֹפִי אֲשֶׁר בּוֹ אֵין מִלַּת שְׁלִילָה לִפְנֵי הַמְּלָה שְׁפִירוּשָׁה נִכְנָעִים. לְפִי סְבָרָה אַחֲרֵת קָרָא הַמְּתַרְגֵּם שְׁהָרִי אֵין כָּאֵן מִשְׁל אֵלֹא חֲזוֹן: לְפִי דַעַתָּם הַמְּלָה מִשְׁל בָּאָה לְהַתְאִים אֶת הַהוֹסְפָה לְעֶשֶׂר הַסֵּפֶר אֲשֶׁר הוּא סֵפֶר הַמִּשְׁלִים. (ה) * וְהַצַּדִּיקִים / אֵם הַנִּסַּח נִכּוֹן, הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַקְּדוּמִים, הֵם אֲנִשֵׁי הַדּוֹרוֹת הַרְאִשׁוֹנִים שְׁמֵתוּ לִפְנֵי שְׁנַת חֲמֵשׁ מֵאוֹת לַחֲמִי נַח. הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַיּוֹשְׁבִים בֵּין הַמְּלָאכִים בְּעוֹלָם הַבָּא. וְשׁ סוֹבְרִים כִּי הַנִּסַּח הַנִּכּוֹן הוּא: וְהַמְּלָאכִים הַקְּדוּשִׁים. (ה) * עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְכֹר / עַד עֲכָשׁ נִשָּׂא אֱלֹהִים אֶת עֲוֹנוֹת בְּנֵי אָדָם. * הוּא / אֱלֹהִים. (ו) * הַיּוֹם / יוֹם הַדִּין. * וְהַשְׁלֵטוֹן / וְהַיּוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִרְאָה שְׁלֵטוֹנוֹ שֶׁל אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ. * אֵינִם נִכְנָעִים / הַתְּרַעַם נִתָּן לְפִי תַקֵּן לְנִסַּח הָאֱתִיוֹפִי אֲשֶׁר בּוֹ אֵין מִלַּת שְׁלִילָה לִפְנֵי הַמְּלָה שְׁפִירוּשָׁה נִכְנָעִים. לְפִי סְבָרָה אַחֲרֵת קָרָא הַמְּתַרְגֵּם שְׁהָרִי אֵין כָּאֵן מִשְׁל אֵלֹא חֲזוֹן: לְפִי דַעַתָּם הַמְּלָה מִשְׁל בָּאָה לְהַתְאִים אֶת הַהוֹסְפָה לְעֶשֶׂר הַסֵּפֶר אֲשֶׁר הוּא סֵפֶר הַמִּשְׁלִים. (ה) * וְהַצַּדִּיקִים / אֵם הַנִּסַּח נִכּוֹן, הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַקְּדוּמִים, הֵם אֲנִשֵׁי הַדּוֹרוֹת הַרְאִשׁוֹנִים שְׁמֵתוּ לִפְנֵי שְׁנַת חֲמֵשׁ מֵאוֹת לַחֲמִי נַח. הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַיּוֹשְׁבִים בֵּין הַמְּלָאכִים בְּעוֹלָם הַבָּא. וְשׁ סוֹבְרִים כִּי הַנִּסַּח הַנִּכּוֹן הוּא: וְהַמְּלָאכִים הַקְּדוּשִׁים. (ה) * עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְכֹר / עַד עֲכָשׁ נִשָּׂא אֱלֹהִים אֶת עֲוֹנוֹת בְּנֵי אָדָם. * הוּא / אֱלֹהִים. (ו) * הַיּוֹם / יוֹם הַדִּין. * וְהַשְׁלֵטוֹן / וְהַיּוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִרְאָה שְׁלֵטוֹנוֹ שֶׁל אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ. * אֵינִם נִכְנָעִים / הַתְּרַעַם נִתָּן לְפִי תַקֵּן לְנִסַּח הָאֱתִיוֹפִי אֲשֶׁר בּוֹ אֵין מִלַּת שְׁלִילָה לִפְנֵי הַמְּלָה שְׁפִירוּשָׁה נִכְנָעִים. לְפִי סְבָרָה אַחֲרֵת קָרָא הַמְּתַרְגֵּם שְׁהָרִי אֵין כָּאֵן מִשְׁל אֵלֹא חֲזוֹן: לְפִי דַעַתָּם הַמְּלָה מִשְׁל בָּאָה לְהַתְאִים אֶת הַהוֹסְפָה לְעֶשֶׂר הַסֵּפֶר אֲשֶׁר הוּא סֵפֶר הַמִּשְׁלִים. (ה) * וְהַצַּדִּיקִים / אֵם הַנִּסַּח נִכּוֹן, הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַקְּדוּמִים, הֵם אֲנִשֵׁי הַדּוֹרוֹת הַרְאִשׁוֹנִים שְׁמֵתוּ לִפְנֵי שְׁנַת חֲמֵשׁ מֵאוֹת לַחֲמִי נַח. הַכְּנָה לְצַדִּיקִים הַיּוֹשְׁבִים בֵּין הַמְּלָאכִים בְּעוֹלָם הַבָּא. וְשׁ סוֹבְרִים כִּי הַנִּסַּח הַנִּכּוֹן הוּא: וְהַמְּלָאכִים הַקְּדוּשִׁים. (ה) * עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְכֹר / עַד עֲכָשׁ נִשָּׂא אֱלֹהִים אֶת עֲוֹנוֹת בְּנֵי אָדָם. * הוּא / אֱלֹהִים. (ו) * הַיּוֹם / יוֹם הַדִּין. * וְהַשְׁלֵטוֹן / וְהַיּוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִרְאָה שְׁלֵטוֹנוֹ שֶׁל אֱלֹהִים עַל הָאָרֶץ. * אֵינִם נִכְנָעִים / הַתְּרַעַם נִתָּן לְפִי תַקֵּן לְנִסַּח הָאֱתִיוֹפִי אֲשֶׁר בּוֹ אֵין מִלַּת שְׁלִילָה לִפְנֵי הַמְּלָה שְׁפִירוּשָׁה נִכְנָעִים. לְפִי סְבָרָה אַחֲרֵת קָרָא הַמְּ

והצדיקים, אשר משם לקח סבי, שביעי אחרי אדם, האיש הראשון אשר עשה אדון הרוחות. * ואשאל מלאך אחר למען יראני את פח היצורים הנפלאים האלה איך הפרדו ביום אחד והשליכו אחד לתהום הים ואחד לארץ המדבר. * ויאמר אלי: אמה, בן-אדם, פה רוצה אמה לדעת את-הנעלם. * וידבר אלי מלאך אחר, ההולך עמי והמראה לי את-הנעלם, ראשית ואחרית בשמים ממעל ותחת הארץ בתהום ובקצות השמים וביסודות השמים, * ובחדרי הרוחות איך נחלקות הרוחות, איך נשקלות, איך נבדלים ונספרים מקורות הרוחות כל-אחד לפי פח הרוח וכח הירח ואורו לפי פח צדק ומחלקות הכוכבים לפי שמותיהם, וכל-חלקה הנעשית. * והרעם במקומות אשר הוא נופל וכל-החלקות הנעשות בבקרים למען יאירו ולמען יציתו צבאותיהם מיד. * לרעם מקומות מנוחה עד אשר יאלץ להשמיע קולו והרעם והברק אינם נפרדים בכל-דבר והולכים שניהם על-ידי הרוח ואינם נפרדים. * כי כאשר מאיר הברק הרעם נותן קול, והרוח מרגיעה אותו ומתחלקת בגיהם בשוה, כי אוצר ומגיהם כחול וכל-אחד מהם נעצר

בשם זה או דומה לו אינו ידוע. * אשר משם לקח סבי / זה הוא, לפי הידוע לנו, המקור הקדום ביותר על האגדה של העלאת חנוך לשמים המיסדת על דברי הכתוב (בר' ה, כד). המתרגם הרומי של ספר בן-סירא הביא אגדה זו בתרגומו (בן סירא מד, טז). * שביעי אחרי אדם / חנוך הוא דור שביעי לאדם הראשון (ג, ג). (ט) ראה הפרוש לפסוק כה.

(יא) במקום התשובה לשאלה (פסוק ט) בא כאן תאור ארץ על-ידי מלאך אחר (פסוקים יא—כג) של סודות הטבע ותופעותיו, ולכן נראה שגם קטע זה אינו שייך לצורה המקורית של הספר. * ראשית ואחרית / עבר ועתיד. לפי פרוש אחר: מראשו ועד סופו.

(יב—ג) דברי פסוקים אלו אינם ברורים. נעשו כמה נסיונות לפרוש הנסח ולתקנו, אבל אין אף אחד מהם מניח את הדעת. גם קשה לקבוע בכל מקרה ומקרה אם במלה רוח הכפנה

(טז) * רוח הים / הכח הרוחני השולט על הים. * משיב אותו ברכסן / שראים במלים אלו רמז

ברסן והוא מושב בלח הרוח וכן הוא מנהג לפי רב ארצות תבל. * רוח הים זכר וגבור וילפי פח גבורתו משיב אותו ברכסן וכן הוא נדחה ומפזר בכל הרי הארץ. * ורוח הכפור הוא מלאך בפני עצמו ורוח הברד הוא מלאך טוב. * ורוח השלג מורידה אותו בלח עצמה; לו רוח מיחדת העולה ממנו כעשן ושמה קר. * ואין רוח הערפל מחברת אליהם בחדריהם כי חדר מיחד לו כי דרכו באור ובחשך, בחורף ובקיץ, ובחדרו המיוחד לו מלאך. * ורוח הטל משכנה בקצה השמים והוא סמוך לחדרי הגשם; מרצתו המיוחדת בחורף ובקיץ, ונענו המיוחד לו ונענו הערפל מחברים ואיש נותן לרעהו. * וכאשר רוח הגשם מתנועעת [לצאת] חוץ מחדרה באים המלאכים, פותחים את-החדר ומוציאים אותו ובהתפשטו על כל-הארץ הוא מתחבר אל המים אשר בארץ. * כי המים הם למען היושבים על הארץ כי הם לארץ מזון הבא מאת העליון אשר בשמים ולכן לגשם מדה והמלאכים מקבלים זאת. * וראיתי את כל-אלה עד גן הצדיקים. * ויאמר לי מלאך השלום אשר היה עמי: שני היצורים הנפלאים האלה המתאימים

רוח ונענים מיחדים לו כי הטל יורד הן בקיץ והן בחורף והגשם יורד רק בחורף; גם בין הענן ובין הערפל יש איזה קשר, כי אחד יכול להתפשט לשני.

(כא) * וכאשר... מחדרה / בהגיע עונת הגשמים. בסוף פסוק זה בכתבי יד אחדים נוספות כמה מלים אשר הן פנראה חזרה על מלים קודמות הבאה מטעות סופר.

(כב) בית שהמים הם מתנת אליהם לבני-אדם לטובתם, מלאכים משגיחים עליהם. * מדה / חק, קו קבוע. * והמלאכים מקבלים זאת / והמלאכים מקבלים את התפקיד לחלק את הגשם כראוי: לפי סברה אחרת יש לתרגם: והמלאכים מבינים, או יודעים זאת, כלומר יודעים איך לחלקו.

(כג) * עד גן הצדיקים / עד שהגעתי אל הגן אשר בו שוכנות רוחות הצדיקים (פסוק ח).

(כד—כה) פסוק כד הוא המשך פסוק ט וכולל

לשפל מי הים ולנאותם. * נדחה וכו' / פנראה משתקפת כאן דעה שמעינות המים אשר בהרים נזונים במי הים המתפשטים מתחת לארץ.

(יז) * מלאך טוב / פנראה, רוצה המחבר להדגיש כי כל תופעות הטבע, גם הנראות מידיות, ככרך, הן מעשי אלהים על-ידי מלאכי השוכנים, ולהתנגד לדעה עממית שבא הברד מפת רוח רעה או שד.

(יח) כל אחת מתופעות הטבע יש לה רוח מיחדת.

(יט) על היות לערפל רוח מיחדת אשר לה חדר נבדל מחדריהן של שאר הרוחות מוכיחה העבודה כי הערפל יכול להופיע בכל עונת השנה ובכל שעות היום ואינו קשור בתופעות אחרות אשר להן עתים קבועות. * ובחדרו המיוחד לו מלאך / נסח אחר: „ורוחו היא מלאך המיוחד“.

(כ) קים דמיון-מה בין הטל ובין הגשם: לשל

לגדלת אדון העולם יהיו למאכל. כה כאשר יגנוח עליהם ענש אדון הרוחות, יגנוח למען לא [יהיה] עליהם ענש אלהי הרוחות לריק ואחר-כך כן יהיה המשפט ברחמי ובארץ אפיו.

סא

* נארא ביקמים ההם והנה נתנו חבליים ארפים למלאכים ההם ויקחו להם כנפים ויעופו וילכו לצד צפון. * נאשאל את המלאך ואמר לו: מדוע לקחו את החבליים וילכו? ויאמר אלי: הלכו למד. * ויאמר אלי המלאך ההולך עמי: הם מביאים לצדיקים את מדות הצדיקים ואת חבלי הצדיקים למען ישענו בשם אדון הרוחות לעולמי עולמים. * הבחירים יחלו לשכן עם הבחירים והמדות האלה תנתנה לאמונה ותחזקנה את הצדק. * המדות האלה תגלינה את כל סודות עמק הארץ, ואלה אשר השמדו במדבר, ואלה אשר השמדו עמק הארץ, ואלה אשר השמדו במדבר, ואלה אשר השמדו על ידי דגי הים והחיות למען ישבו וישענו על יום הבחיר, כי לא יאבד איש לפני אדון הרוחות ולא יוכל איש לאבד. * וכל אשר במרום השמים קבלו פקדה, כח, קול אחד ואור אחד כאש. * לברכו... לרוממו, לשבחו בחכמה ולהיות חכמים בדבור וברוח החיים.

סא

תשובה על השאלה המצעת שם, אבל אינו ברור. יש סוברים כי חסר כאן משהו או כי הנסח משבש. * יהיו למאכל / אם זה הוא המרגום הנכון, נרמזת כאן אנדת חז"ל אשר לפיה יהיה בשר הלהיתן למאכל לצדיקים לעתיד לבוא. לפי סברה אחרת יש למרגום יהיו נזונים והפגנה כי יאכלו להיתן ובהמות את בשר בעלי החיים אשר לא מצאו מקלט בתבה. בכתבי היד נמצאים בפסוק כו המלים

(א) * למלאכים ההם / יש משערים על יסוד בטיי זה כי בספרנו בצורתו המקורית נקבו המלאכים בשמותיהם בקטע של הספר אשר לא הגיע אלינו. אחרים סוברים כי הפגנה למלאכים ההם / יש הזכירו בפרקים הקודמים. (ג-ה) פסוקים אלו אינם ברורים בכל פרטיהם: הפגנה הכללית היא, כנראה: המלאכים באים למד את המקומות המיעדים לצדיקים אחרי

* נאדון הרוחות הושיב את הבחיר על כסא כבוד, הוא ישפט את כל מעשי הקדושים במרום השמים ומעשיהם ישקלו במאזנים. * וכאשר ישא את פניו לשפט את דרכיהם הנסמרות כדבר אדון הרוחות ואת ארחותיהם במשפט צדק אשר לאדון הרוחות, ידברו כלם בקול אחד ויברכו וישבחו וירוממו ויקדשו את שם אדון הרוחות. * והוא יקרא לכל צבא השמים ולכל הקדושים במרום וצבא אדון העולם, הפרובים, השרפים, האופנים, לכל מלאכי כח ולכל מלאכי השלטונות ולבחיר ולשאר הפחות אשר על הארץ ועל המים. * ביום ההוא ישאו את הקול ויברכו וישבחו וירוממו ברוח אמונה, ברוח חכמה, ברוח [ברוח] ארץ אפים, ברוח רחמים, ברוח צדק ושלוה וברוח חסד ויאמרו כלם בקול אחד: ברוך ומברך שם אדון הרוחות לעולם ועד. * יברכוהו כל אשר אינם יושבים במרום השמים, יברכוהו כל הקדושים אשר בשמים וכל הבחירים היושבים בגן החיים וכל רוח אור אשר תוכל לברך ולשבח ולרומם ולקדש את שמך המברך וכל בשר ישבח ויברך על כל רחמיו [את שמך לעולמי עולמים. * כי גדולים רחמי אדון הרוחות, הוא ארץ אפים ואת כל מעשיו ומדת מעשיו גלה לצדיקים ולבחירים בשם אדון הרוחות.

מותם, בלי הבדל במה שנוגע לסבת מיתתם: במותם יתחברו הצדיקים, הם הבחירים, עם הצדיקים אשר מתו לפנייהם; שם יתגלו להם סודות ויתכוו ליום הבחיר, כלומר ליום הופעת המשיח. (ד) * את הצדק / לפי נסח אחר: את קול הצדק. (ו) * וכל אשר במרום השמים / נסח אחר: „וכל הפתות השוכנות בשמים ממעל“ ואין הבדל במובן; הפגנה למלאכים שוכני שמים. (ז) * לברכו... לשבחו / הפגנה שבפועלים אלו מוסבים אל המשיח. אחרי לברכו בטיי לא ברור אשר הוראתו היא בראשונה או: בדרך הראשון. * ולהיות וכו' / משפט זה בא כנראה לבאר בתחמה חכמת

המלאכים אשר בה יברכו וישבחו את המשיח באה מדבור האלהים וברוח החיים אשר הוא נפת בהם. (ח-ט) הפגנה למשפט אשר יעשה המשיח בשם אלהים על המלאכים. (י) * והוא / אלהים. * יקרא / יאסוף אליו. * מלאכי השלטונות / הפגנה, כנראה, למלאכים הממנים על האמות והמדינות. (יא) כל צבא השמים והמשיח יברכו את אלהים. (יב) כל שוכני שמים וארץ יברכו את אלהים. בסוף פסוק זה פונה המחבר באופן אשר אל האלהים. * כל אשר אינם יושבים / ראה לט, יב. (יג) * בשם וכו' / כנראה מאמר מסגרת הפולל דברי המחבר: את דברי אני אומר בשם אלהים.

סב

* בן צנה האדון את המלכים, את השליטים, את הרמנים, את יושבי הארץ ויאמר: פקחו עינים והרימו קרניכם אם תוכלו להכיר את הבחיר. * ואדון הרוחות ישב על כסא כבודו, רוח הצדק נשפכה עליו ודבר פיו המית את כל החוטאים ויאבדו מפניו כל הרשעים. * ביום ההוא יעמדו כל המלכים והשליטים והרמנים ומושלי הארץ ויכירוהו ויכירוהו כאשר ישב על כסא כבודו; בצדק ישפטו לפניו ודבר שוא לא יאמר לפניו. * וחיל יבוא עליהם כאשר לאשה המקשה בלדתה בבוא הילד לפתח רחמה והיא מתעצבת בלדתה. * קצתם יביטו אל קצתם והם יבהלו, הם ישפילו פניהם ויאחזום עצב כאשר יראו את בן-האדם יושב על כסא כבודו. * והמלכים והשליטים וכל מושלי הארץ ישבחו, יברכו וירוממו את המולך על כל-נעלים. * כי קדם כל נסתר היה בן-האדם וישמרהו העליון לפני גבורתו ויגלהו לבחירים. * נעדרת הבחירים והקדושים תזרע וכל-הבחירים יעמדו לפניו ביום ההוא. * וכל-המלכים והשליטים והרמנים וכל אשר מושלים בארץ יפלו לפניו על פניהם וישתחוו ויקוו לבן-האדם ההוא ויתחננו לו ויבקשו ממנו רחמים. * ואדון הרוחות יפצר בהם למען ימקרו לצאת מפניו וימלאו פניהם בושח וחסד יצטבר על פניהם. * ומלאכי הפרענות יקבלום למען יעשום, אותם אשר עשקו את-בניו ואת-בחיריו. * והיו לראוה לצדיקים ולבחיריו וישמחו בהם כי אף אדון הרוחות יגוע עליהם וחרבו תרוה מדמם. * והצדיקים והבחירים יושעו ביום ההוא ולא יוסיפו לראות את פני החוטאים והרשעים. * ואדון הרוחות ישכן עליהם, ועם בן-האדם ההוא הם יאכלו.

סב

- (א) * המלכים... הארץ / כל יושבי תבל האדם / כנוי למשיח. בנסח אחר: בן האשה מגדולם עד קטנם. וכנראה זה שני נצרים.
- (ב) * ישב / מתקבל על הדעת תקון אשר הצע של ספרנו היה המשיח קים מימי בראשית והוא היה נסתר. לפני הופעתו גלהו אלהים לבחירים על-ידי דברי הנביאים ואחר-כך לכל יושבי הארץ כדי שישפט אותם.
- (ג) * שוא / שקר. השובה וכו' / השוה ישא.
- (ד-ה) הפל יפחדו ממשפט המשיח. * בן- (יא) * ומלאכי הפרענות יקבלום / לפי נסח

ישבכו ויקומו לעולמי עולמים. * והצדיקים והבחירים יקומו מן הארץ, יחדלו להשפיל את-פניהם וילבשו בגדי כבוד. * וכך יהיו בגדיהם: בגדי חיים מאת אדון הרוחות, ובגדיהם לא יכלו וכבודם לא יעבר מלפני אדון הרוחות.

סג

* בימים ההם יתחננו השליטים והמלכים מושלי הארץ אל מלאכי הפרענות אשר נמסרו להם לתת להם מעט מנוחה למען יוכלו לנפל ולהשתחוות לפני אדון הרוחות ולהתנדות על חטאיהם לפניו. * ויברכו וישבחו את אדון הרוחות ויאמרו: ברוך אדון הרוחות, אדון המלכים, אדון השליטים, אדון העשירים, אדון הכבוד ואדון החכמה, אשר לפניו ברור כל-סוד. * וגבורתך לדורי דורות וכבודך לעולמי עולמים, כל-סודותיך עמקים ואין להם מספר, ואין חקר לצדקתך. * עתה ידענו כי עלינו לשבח ולברך את אדון המלכים והמולך על כל-המלכים. * ויאמרו: מי יתן לנו מנוחה לפאךך ולהודות לך ולהכירך מול כבודך! * עתה שואפים אנחנו למעט מנוחה ואין אנחנו מוצאים אותה; גרשנו ולא השגנו אותה; האור חלף מלפנינו והחשך מושבנו לעולמי עולמים. * כי לא האמנו לפניו ולא שבחנו את שם אדון הרוחות ולא שבחנו את-אדונו כי תקנתנו היתה בשבט מלכותנו ובכבודנו. * וביום צערנו ומצוקתנו לא הושיענו ואין אנחנו מוצאים מנוחה להודות ואמנותנו כי אדונו נאמן בכל-מעשיו ובמשפטיו ובצדקו וכי משפטו אין לו משוא פנים. * אנחנו עוברים מלפניו מפני מעשינו, וחטאינו נחשבו בצדק. * ועתה יאמרו אל מלאכי הפרענות: נפשנו שבעה טובות רשע ואין מונעות

- אחר: "והוא ימסרם למלאכי הפרענות". (יד) * עליהם / על נפשות הצדיקים אשר ישובו לתחייה. * ועם בן-האדם וכו' / והצדיקים יהיו מחברת המשיח.
- (יג) * ולא יוסיפו וכו' / כי כלם ישמדו.

סג

- (א) המלכים והשליטים כבר נסו לבקש רחמים מלכותנו. * ואין אנחנו וכו' / עתה מאמינים אנחנו באלהים ובצדקתו ולא נתנה לנו מנוחה כדי שנוכל להביע את רגשותינו.
- (ב) * ולא הושיענו / הושיענו הוא, כנראה, שבט (ט) * עוברים מלפניו / ראה סג, י.

אותנו מרדת לענוי שאול. * ואחר-כן ימלאו פניהם חשך ובושה לפני בן-האדם ויגרשו מלפניו ויחרב תשכן לפניו בתוכם. * כה אמר אדון הרוחות: זאת הפקדה על השליטים המלכים והרמים ומושלי הארץ ומשפטם לפני אדון-הרוחות.

סד

* וארא פנים אחרים במקום הנסתר שהוא. * ואשמע קול מלאך אומר: אלה הם המלאכים אשר ירדו על הארץ ויגלו לבני-האדם את-הנסתרות ויסיטו את בני-האדם לחטא.

סה

* בימים ההם ראה נח כי הארץ שקעה וכי השחתתה קרובה. * ויסע משם בליד אל קצות הארץ ויקרא לחנוך סבו ויאמר נח שלש פעמים בקול עצוב: שמעני, שמעני, שמעני. * ואמר לו: אמר לי מה עובר על הארץ כי הארץ בעמל והיא מזדעזעת, פן אבד עמה. * ואחר-כן היה רעש גדול על הארץ וקול גשם מן השמים ואפל על פני. * ויבוא חנוך סבי ויש אלי ויאמר לי: מדוע צעקת אלי בקול עצב ואנחות? ואחר-כן יצאה פקדה מפני ה' על-אודות יושבי הארץ כי מלאה השחתתם, כי ידעו את כל סודות המלאכים

(י) * טובות רשע / טובות אשר השגנו על-ידי (יא) * ימלאו פניהם חשך וכו' / גם הפעם לא מעשי רשע. תקבל תפלתם.

סד

(א) * פנים אחרים / פני המלאכים אשר חטאו. (ב) ראה פרק נה.

סה

(א) * שקעה / עומדת לשקע, להשמד. (ב) * סבו / ראה ס. ה. לפי הנסח של המסורה ושל תרגום השבעים ולקח חנוך קדם שגילד נח. דברי המחבר מתאימים כאן למספרי השנים על נח ועל חנוך לפי הנסח השמרוני. לפי נסח זה גילד נח מאה וארבעים שנה לפני הלקחו של חנוך. (ג) * ואמר / נח מדבר כאן בגוף ראשון. (ד) * אין חנוך משיב על שאלת נח. יש משערים כי חסר משהו בנסח אשר לפנינו. לפי סברה (א) * שקעה / עומדת לשקע, להשמד. (ב) * סבו / ראה ס. ה. לפי הנסח של המסורה ושל תרגום השבעים ולקח חנוך קדם שגילד נח. דברי המחבר מתאימים כאן למספרי השנים על נח ועל חנוך לפי הנסח השמרוני. לפי נסח זה גילד נח מאה וארבעים שנה לפני הלקחו של חנוך. (ג) * ואמר / נח מדבר כאן בגוף ראשון. (ד) * אין חנוך משיב על שאלת נח. יש משערים כי חסר משהו בנסח אשר לפנינו. לפי סברה (ח) * כראשון / כמו הכסף, * וקודם / אין

וכל חמס השטנים ואת כל-כחותיהם הנסתרים ואת כל כחות המכשפים והמנחשים וכח עושי מעשי מסכה בכל הארץ. * ואיך נוצר הכסף מעפר הארץ ואיך נעשית המתכת היצוקה על הארץ. * כי העופרת והבדיל אינם נוצקים על-ידי הארץ כראשון: מעין יוצר אותם ומלאך נמצא שם וקודם והוא עומד בראש. * ואחר-כן החזיק סבי חנוך בידו, ויקם אותי ויאמר לי: לך, כי שאלתי את אדון הרוחות על-אודות הרעש הזה על הארץ. * ויאמר אלי: בגלל רשעתם נחרץ משפטם ולא יחשבו לפני החדשים אשר בהם בקשו לדעת כי תשחת הארץ עם כל-תושביה. * ולכם לא תהיה פליטה לעולם כי למדום את-הנסתרות והרשעו ואתה, בני, ידע אדון הרוחות כי בר אתה ונקי מהאשמה הזאת, בנסתרות. * והוא יעד את-שמה בקרב הקדושים, והוא ישמרך בתוך יושבי הארץ, הוא יעד את ורע צדקה למלוכה ולכבוד גדול ומרצה יצא מקור צדיקים וקדושים, והם יהיו בלי מספר לעולם.

סו

* ואחר-כן הראני את מלאכי הפרענות אשר היו נכונים לבוא לשלח את כל שפעת המים אשר מתחת לארץ להביא משפט וכלה על יושבי הארץ. * ויצו אדון הרוחות את-המלאכים היוצאים כי לא ירימו את-ידיהם כי

להבין מלה זו כאן והנסיגות שנעשו לפרשה אינם מצלחים. יש משער כי המתרגם האתיופי קרא בטעות ויקדם במקום ויקירם והפנה: יקיר, כלומר יחיל (יריג) את המתכות. (ט) כאן באה התשובה על השאלה (פסוק ג). (י) * ולא יחשבו וכו' / לפי הנסח שלפנינו נראה לבאר: החשבונות אשר עשו בני-האדם כדי לדעת באיזה חדש תשחת הארץ אינם חשובים לפני: ההשמה תבוא בזמן אשר אני קבעתי. ויש משערים כי המתרגם קרא בטעות בנסח העברי המקורי חדשים במקום חדשים כלומר מעשי בשוף ולפי זה יש

לפרש: איני מתחשב עם מעשי כשופיהם אשר בהם דרשו לדעת כי הארץ תשחת, או מתי תשחת. (יא) * להם / למלאכים הרעים. * בר אתה וכו' / לא הלכת אחרי העצות של המלאכים הרעים אשר גלו את הנסתרות. * בנסתרות / במה שנגע לנסתרות שנתגלו. (יב) * והוא / אלהים. * יעד את שמה / נתן לשמה, כלומר לה, חלק, מנה אותה. * ורע צדקה / ורעה הצדיק. * מקור צדיקים וקדושים / אברהם. * והם / צאצאי אברהם, בני ישראל.

סו

(א) * הראני / תושא חנוך. * שפעת וכו' / (ב) * היוצאים / למלא את תפקידם. * כי לא ירימו... יחפו / הרמת הידים היא כנראה אות מי תהום (בר' ז, יא).

אם יחכו, כי המלאכים הָהֵם הָיוּ [מַמְנִים] על שפעת המים. י ואצא מאת פני חנוך.

סו

* ובימים ההם הָיָה עָלַי דְּבַר אֱלֹהֵי הָעוֹלָם וַיֹּאמֶר: נָח, עֲלֵה גִּוְרְלָךְ לִפְנֵי, גִּוְרֵל אֲשֶׁר אֵין בּוֹ דָּפִי, גִּוְרֵל אֲהַבָה וְיִשָּׁר. י ועתה הולכים המלאכים לעבד בעצים וכאשר יגמרו [מלאכה] זו, אשים את ידי עליה, וזרע חיים יצא ממנה ויהיה שנוי למען לא תשאיר הארץ בלי יושב. י ואקים את-זרעך לפני לעולמי עולמים ואפיץ את-היושבים אתה ולא יהיו עקרים על פני הארץ והוא יברך וירבה על פני הארץ בשם ה'.

י והוא יכלא את-המלאכים אשר למדו את-הרשע בעמק הבוער אשר הראני לפני-כן סבי חנוך, במערב, ובין הרי הזֶהָב, הכסף, הברזל, המתכת היצוקה והבדיל. י וארא את-העמק שהוא אשר בו מהומה רבה והמית מים. י וכאשר נגמר כל-זה, מן מתכת היצוקה באש ההיא, ומן הרעש אשר הרעיש [את-המים] במקום ההוא עלה ריח גפרית ותתערב עם המים ההם והעמק הזה אשר בו המלאכים אשר הסיתו [את בני-האדם] בוער מתחת לארץ הזאת. י ומעמקה יוצאים נהרות אש אשר בהם נענשים המלאכים ההם אשר

הנָתַן לַמַּמְנִים עַל מַעֲשֵׂי־טָהוֹם: מַלְאָכֵי הַפְּרַעֲנוֹת מְצִיִּים לַהֲיֹת נְכוּנִים, אוֹלָם לֹא לְמַהֲרָ לַתֵּת אֶת הָאוֹת לְבִקְעַת מַעֲשֵׂי־טָהוֹם, אוֹלֵי כְּדֵי שִׁסְפִּיק נָח לְבִנוֹת אֶת הַתֵּבָה.

סו

- (א) * עלה גורלך לפני / קבעתי את גורלך.
 * גורל אהבה וישר / המוכיח על אהבת אלהים אותך ועל ישרו, או: שהוא שקר על אהבתך את האלהים ועל ישרך.
 (ב) * לעבד בעצים / לעשות תבת עץ. לפי הנאמר כאן היתה התבה מעשה ידי המלאכים. במקום אחר (פס, א) נאמר כי נח עשה את התבה בהתאם לספור שבתורה (בר' ו, כב; השוה שם שם, יי). * שנוי / דבר משנה, יוצא מן הכלל.
 (ג) * ואפיץ... אתה / ראה בר' יא. * ולא יהיו עקרים / לפי אחד המקומות של הנסח. נעשו גם נסיונות אחרים לתקן את הנסח שאינו ברור.
- (ד) * בעמק וכו' / לא נאמר קדם לכן כי חנוך הראהו עמק. הכונה, כנראה, למתאר לעיל (בר, א).
 (ה) מי המבול ואש וגפרית מערבים הביאו מהומה נוראה בעמק אשר בו המלאכים הרעים.
 (ח) כנראה נרמזים כאן מים חמים וגפריתיים אשר בימי המחקר היו טובלים בהם מלכים ואנשי תענוג לרפואה. בהריושם את חם המים

הסיתו את יושבי הארץ. י המים ההם יהיו בימים ההם למלכים ולשליטים ולרמים וליושבי הארץ לרפואת הבשר ולמוסר הרוח; כי רוחם מלאה תאנה ולכן יוסרו בגופם כי כפרו באדון הרוחות והם יראו את-מוסרם כל-יום ולא יאמינו בשמו. י ולפי שרפת בשרם בחזקה, כן תשתנה רוחם לעולמי עולמים כי לא ידבר איש לפני אדון הרוחות דבר שקר. י כי יבוא עליהם המשפט כאשר האמינו בתענוג בשרם וכפרו ברוח ה'. י בימים ההם יחול שנוי במים ההם עצמם כי כאשר נענשים המלאכים האלה במים האלה חם המעניות ההם משתנה, וכאשר המלאכים עולים מן המעניות ההם משתנים [המעניות] ומתקררים. י ואשמע את-מיכאל עונה ואומר: הענש הזה אשר בו נענשים המלאכים הוא עדות למלכים ולשליטים מושלי הארץ. י כי מי הפרענות האלה הם לרפואת בשר המלכים ולתענוג בשרם, אך [הם] אינם רואים ואינם מאמינים כי המים ההם ישתנו ויהיו לאש בוערת לעולם.

סח

* ואחר-כך מסר לי סבי חנוך את פתרון כל-הסודות בספר ובמשלים אשר נתנו לי ויאספם לי בדברי ספר המשלים. י וביום ההוא ענה מיכאל ויאמר אל רפאל: כח הרוח נושא אותי ומרגיוני מפני קשי משפט הסודות,

הָיָה עָלֵיהֶם לַחֲשֹׁב עַל פְּרַעֲנוֹת הַמַּלְאָכִים הָרָעִים הַנִּדְּוִנִּים בְּמִים חֲמִים יוֹתֵר, רוֹתָחִים, (ראה פסוק יג) וְלִלְמֹד לִקְחַת, אוֹלָם הֵם חֲסִרֵי דַעַת וְאֵינֶם מַקְבְּלִים מוֹסֵר. י ש משערים כי לעיני המחקר היו אוֹלֵי חֲמֵי מְכִירוֹס (יוסף בן מתתיהו מלחמות ז, ה, ג [186 ואילך]) הַקְּרוּבִים לְמַחְצֵי הַגִּפְרִית. (ט-י) אוֹלֵי הַכֹּהֵנָה כִּי בַּהֲרִיזָם שֶׁבִּשְׂרָם כִּמְעַט נִשְׂרָף מִזֶּחַם הַמִּים מִשְׁתַּנֵּי רוּחָם וְהֵם נוֹטִים לְהִכִּיר בְּאַלְהֵים, אֲשֶׁר קִדְּם כִּפְרוּ בּוֹ בְּהִיּוֹתָם שְׂקוּעִים בְּתַאוּתֵיהֶם. (יא) מִדַּת הַחֵם שֶׁל הַמִּים תְּלוּיָה בְּהַמְצָאָם אוֹ

בַּהֲעֲדָרָם שֶׁל הַמַּלְאָכִים הַנִּדְּוִנִּים בְּמִים הָהֵם: כְּשֶׁאֵין שָׁם הַמַּלְאָכִים הַמִּים מִתְקַרְרִים וְכִשְׁהֵם נִמְצָאִים שָׁם מִתְחַמְמִים. (יב-יג) הַמַּלְאָכִים טוֹבְלִים לְתַעֲנוּג בִּשְׂרָם בְּמִים חֲמִים שֶׁהֵם סִמֵּל לַמִּים הַרוֹתָחִים אֲשֶׁר בָּהֶם נַעֲנָשִׁים הַמַּלְאָכִים הָרָעִים: אֵלּוּ הָיוּ בְּעָלֵי שֶׁכֶּל יִשְׂרָאֵל, הָיוּ מְבִינִים כִּי גַם הֵם יִשְׁפְּטוּ עַל מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים בְּמִים רוֹתָחִים בְּדוּמָה לַמַּלְאָכִים הָרָעִים. (יג) * הַמַּלְאָכִים / כֵּן יֵשׁ בְּלִי סִפֵּק לְתַקֵּן בְּמִקוֹם הַמַּלְאָכִים שֶׁבִּנְסַח הָאֲתוּפִי.

סח

(א) פסוק זה הוא לפי תכנון סיום לספר מוסף מיכאל לדבר. * פתרון / במקור האתיופ מלה שפרושה אותות שאין לה המשלים ולכן נראה שאינו במקומו כי בפסוק

משפט המלאכים. מי יוכל לשאת את המשפט הקשה אשר נחרץ ואשר לפניו הם נמוגים? ויען שוב מיכאל ויאמר אל רפאל: מי הוא אשר לבו לא יפגע על המשפט הזה ואשר לא יהמו כליותיו בדבר המשפט אשר נחרץ על אלה אשר גרשו כן. ויהי כאשר עמד מיכאל לפני אדון הרוחות ויאמר לו רפאל: לא אהיה בעדם בעיני ה' כי אדון הרוחות כועס עליהם, יען כי הם עושים בדמות האדון. על-כן יבוא עליהם כל-הנעלם לעולמי עולמים כי לא מלאך ולא בן-אדם יקבל את-חלקו, והם לבדם קבלו את-עונשם לעולמי עולמים.

סט

* ואחרי המשפט ההוא יפחידום ויגזיזום כי הראו את-זאת ליושבי הארץ. ונהגה שמות המלאכים האלה, ואלה הם שמותיהם. הראשון בהם הוא שמחזי, השני ארטיקיפה, השלישי ארמן, הרביעי כוכבל, החמישי טוראל, הששי רומיאל, השביעי גניאל, השמיני גקל, התשיעי ברכיאל, העשירי עזאזל, האחד עשר ארמרוס, השנים עשר בטרילאל, השלושה עשר בססאל, הארבעה עשר חננאל, החמשה עשר טורילאל, הששה עשר סימפיסאל, השבעה עשר יתריאל, השמונה עשר תומאל, התשעה עשר טריאל, העשרים רומאל, העשרים ואחד עזאזל. ואלה הם ראשי מלאכיהם ושמות ראשי

מוכן פה. לפי השערה אחרת צריכה להיות כגון מלה שפרושה תורת. * ואספסם וכו' / מכאן נראה שהיה בידי המחבר ספר שלם הנקרא ספר המשלים.

(ב) * קשי... המלאכים / קשי המשפט אשר נחרץ על המלאכים בעונש על אשר גלו את הסודות. לפי פרוש אחר: המשפט הנסתר אשר נחרץ על המלאכים. * ואשר לפניו וכו' / לפי פרוש אחר: ולא ימוג מפניו

(ג) * אלה וכו' / המלאכים אשר גרשו מן השמים להביאם אל מקום פרענותם. לפי פרוש אחר הפונה להעברת המלאכים ממקום פרענותם הראשונה למקום פרענותם הסופית. יש גם

המאות, ראשי החמשים וראשי העשרות. ו שם הראשון הוא יקון: הוא אשר הסית את כל בני המלאכים ויורידם אל הארץ ויסיתם בבנות האדם. שם השני הוא אסבאל: הוא יעץ עצה רעה לבני המלאכים הקדושים ויתעם לטמא את-בשרם בבנות האדם. ו שם השלישי הוא גדריאל: הוא אשר הראה את כל נגעי המות לבני-האדם, הוא אשר השיא את-חנה, הוא אשר הראה את כלי המות לבני האדם והשריון והמגן והחרב לקרב וכל כלי מות לבני-האדם. ומידו יצאו גיד יושבי הארץ מן היום ההוא ועד עולמי עולמים. שם הרביעי הוא פנמואה: הוא הורה לבני האדם את-המר ואת המתוק והורה להם את כל סודות חכמתם. * הוא אשר למד את בני-האדם לכתב בדיו ובפפירוס ורבים הם אשר תעו בגלל זה מעולם ועד עולם ועד היום הזה. * כי בני-האדם לא נוצרו לחזק כן את נאמנותם בקלמוס ובדיו. * כי בני-האדם לא נבראו באפן אחר מן המלאכים, כי אם להיות צדיקים וטהורים, והמות המשחית את-הכל לא היה משיגם, אולם בגלל ידיעתם הם אוכדים ובכח זה הוא בלע אותי. * שם החמישי הוא כשדיאה: הוא אשר הורה לבני אדם את כל מכות הרוחות והשדים הרעות ומכות העבר בפסן למען יפל ומכות הנפש, ושיכת הנחש והמכה הבאה בצהרים, בן-הנחש אשר שמו טבעט. * וזה הוא מספר בסבאל אשר הראה לקדושים את ראש

סט

(ב) הרשימה דומה במקצת לזמנת לעיל (ה). * ורבים וכו' / המצאת הכתב ומכשירי הכתיבה אולם כמה פרטים הם שונים. מלבד זאת, שם השמות נתנים כשמות ראשי המלאכים, וכאן כשמות המלאכים: שמות הראשים נתנים להלן (פסוקים ג ואילך).

(ד) * הוא אשר / כאן מיוחסת ליקון הפעלה אשר לעיל (ה). היא מיוחסת לשמחזי.

(ה) * אסבאל / יש סוברים כי הצורה המקורית של השם היא עזבאל כלומר עוזב האל.

(ו) * הראה... נגעי המות / הדברים הרעים המביאים מות. לעיל (ה, א) מיוחסת לעזאל עשית כל נשק.

(ט) * בדיו / התרגום המלולי הוא: ב מי פית.

* ורבים וכו' / המצאת הכתב ומכשירי הכתיבה התעלה את בני-האדם לחשב כי יש להאמין רק במה שהוא מאשר בכתב, ועל-ידי כך נתמנעה נאמנותם של בני-אדם כמבאר בפסוק הבא. (יא) השוה חכמת שלמה א, יג-יד. * ובכח וכו' / ובגלל זאת גם אותי השיג המות. יש מציעים לתקן: „ובגלל זאת הם כלים“.

(יב) * ומכות... יפל / הפונה, כנראה, לפעולות הנורמות הפלה. * והמכה הבאה בצהרים / מקור תבטוי הוא תהל צא, ו. * בן-הנחש וכו' / לא ידוע מה נרמז כאן. יש משערים כי הפונה למין נחש המתקפל (הנקרא טבעט) הרגיל להכיש בצהרים.

השבוּעָה כְּאִשֶּׁר שָׁכַן בְּמָרוֹם בְּכָבוֹד וְשָׁמוֹ הוּא בִּיקָא. י' הוּא בִּקְשׁ מִמִּכָּאֵל כִּי יוֹדִיעַ לוֹ אֶת-הַשֵּׁם הַסּוּדִי לְמַעַן יִזְכִּירָהוּ בַשְּׁבוּעָה לְמַעַן יִרְעֶדוּ לִפְנֵי שֵׁם זֶה וַשְּׁבוּעָה זוֹ. אֱלֹהִים אֲשֶׁר הָרָאוּ לְבְנֵי-הָאָדָם אֶת כָּל-הַסּוּדוֹת. כ' וְהִנֵּה כֹחַ הַשְּׁבוּעָה הַזֹּאת: הִיא חֲזָקָה וְעֲצוּמָה וְהוּא הַיֵּיחַ הַשְּׁבוּעָה הַזֹּאת, אֲקָאָה, בִּיד מִיכָאֵל. כ' וְהִנֵּה סוּדוֹת הַשְּׁבוּעָה הַזֹּאת וְהוּא חֲזָק בַּשְּׁבוּעָתוֹ וְעַל יָדוֹ נִתְּלוּ הַשָּׁמַיִם טָרָם יִבְרָא הָעוֹלָם וְעַד עוֹלָם. י' וְהָאָרֶץ נוֹסְדָה עַל הַמַּיִם וּמִסּוּדוֹת הַקְּהָרִים הַנּוֹסְפָרִים בָּאִים מִיָּם יָפִים אַחֲרֵי בְרִיאַת תְּבֵל עַד עוֹלָם. י' וּבַשְּׁבוּעָה הַזֹּאת נִבְרָא הַיָּם וְאֵין הוּא עוֹבֵר [אֶת-הַגְּבוּל] מִבְּרִיאַת הָעוֹלָם וְעַד עוֹלָם. כ' וּבַשְּׁבוּעָה הַזֹּאת חֲזָקוֹ הַתְּהוֹמוֹת וְהֵן קִימוֹת וְאֵינָן מִשְׁנוֹת אֶת-מְקוֹמָן מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם. כ' וּבַשְּׁבוּעָה הַזֹּאת מְשַׁלִּימִים הַשָּׁמַיִם וְהַיָּרֵחַ אֶת-מְרוּצָתָם וְאֵינָם עוֹבְרִים אֶת-חֻקֵּיהֶם מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם. כ' בַּשְּׁבוּעָה הַזֹּאת מְשַׁלִּימִים הַכּוֹכָבִים אֶת-מְרוּצָתָם וְהוּא קוֹרָא אוֹתָם בְּשִׁמוֹתֵיהֶם וְהֵם עוֹנִים לוֹ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם. כ' וְכֵן רוּחוֹת הַמַּיִם וְהַרוּחוֹת וְכָל-הַנְּשִׁיבוֹת וְדַרְכֵיהֶן בְּקֶרֶב כָּל קְבוּצוֹת הַרוּחוֹת. כ' וְכֵה נִשְׁמָרִים קוֹל הָרַעַם וְאוֹר הַבֶּרֶק, וְכֵה נִשְׁמָרִים אוֹצְרוֹת הַבָּרָד, וְאוֹצְרוֹת הַכֶּפֶז וְאוֹצְרוֹת הָעֶרְפֶּל וְאוֹצְרוֹת הַנֶּשֶׁם וְהַטֵּל. כ' כָּל-אֱלֹהִים נִאֻמָּנִים וּמוֹדִים לִפְנֵי אֲדוֹן הַרוּחוֹת וְהֵם מִתְּלָלִים אוֹתוֹ בְּכָל-כֶּחֶם, וְכָל-כֶּלֶתָם בְּכָל-הוֹדָאָה. וְהֵם מוֹדִים, מְשַׁבְּחִים וּמְרוֹמְמִים אֶת שֵׁם אֲדוֹן הַרוּחוֹת לְעוֹלָמִי עוֹלָמִים. כ' עֲלֵיהֶם קִיַּמַת שְׁבוּעָה זֹאת וְהֵם נִשְׁמָרִים עַל יְדֵיהֶם וְאַרְחוֹתֵיהֶם

(יג) * מְסַפֵּר / מִתְּקַבֵּל עַל הַדַּעַת הַהִשְׁעָרָה
כִּי מֶלֶךְ זֶה בָּאָה מִשְׁעוֹת בְּתַרְגֻּם. בְּנִסְחַת הַמְּקוֹרֵי
הִיא הַשֵּׁם פִּקְדָה בְּהוֹרָאת תַּפְקִיד וְהַמְּתַרְגֵּם
הַבִּינָה בְּהוֹרָאת מְסַפֵּר. בְּנִרְאָה, פִּקְדָת פִּסְבָּאֵל
הִיא לְהוֹדִיעַ לְמַלְאָכִים אֶת הַשְּׁבוּעָה הַגְּדוּלָה
(רֹאשׁ שְׁבוּעָה) אֲשֶׁר נִשְׁבַּע אֱלֹהִים בְּקִבְעוֹ אֶת
הַתַּפְקִידִים וְהַחֲקִים שֶׁל כָּל הַיְּצוּרִים. * רֹאשׁ
הַשְּׁבוּעָה וְכו' / הַכּוֹנֵה, בְּנִרְאָה, לְשְׁבוּעָה אוֹ
לְהַשְׁבִּיעַ בְּשֵׁם אֱלֹהֵי הָעוֹלָם. * וְשָׁמוֹ וְכו' / לֹא
בְּרִיר מֶה הִיא הַכּוֹנֵה.
(יד) * הַשֵּׁם הַסּוּדִי / אוֹלֵי הַכּוֹנֵה לְשֵׁם
הַמְּפָרֵשׁ.
(טו-יז) פְּסוּקִים אֲלֵה סְתוּמִים בִּיחָד וְלֹא הִצַּע

לָהֶם שֵׁם פְּרוֹשׁ הַמִּתְקַבֵּל עַל הַדַּעַת.
(יח) בְּהִתְאֵם לְשְׁבוּעָה שֵׁם אֱלֹהִים אֶת הַחֹל
בְּגוּבֵל הַיָּם כְּדִי שֶׁלֹּא יַעֲבֹר מִחוּץ לְתַחוּמוֹ
בַּעַת זַעְמֹו (הַשּׁוּה יִרְמִיָּה ה', כב).
(כב) גַּם הַרוּחוֹת נוֹשְׁבוֹת בְּכֹחַ הַשְּׁבוּעָה.
(כג) * וְכֵה / בַּשְּׁבוּעָה.
(כד) בְּה פּוֹעֲלוֹת כָּל תּוֹפְעוֹת הַטֶּבַע.
* וְכָל-כֶּלֶתָם בְּכָל הוֹדָאָה / הַכּוֹנֵה, בְּנִרְאָה:
וְהֵם מוֹדִים לוֹ עַל שֶׁהוּא מְכַלְפֵּל אוֹתָם.
(כה) דְּבָרֵי סָפִים עַל תּוֹצְאוֹת הַשְּׁבוּעָה.
(כו) * כִּי נִגְלָה וְכו' / לֹא בְּרִיר. רֹאשׁ הַפְּרוֹשׁ
לְפָסוּק הַבָּא.
(כז) כָּאֵן חוֹרִים אֶל עֵנֶן הַמְּשִׁית. וְאוֹלֵי בְּגִלָּל

וְדַרְכֵיהֶם שְׁמוּרִים וְלֹא יִשְׁחָתוּ כֵּן י' וְהֵם בְּשִׁמְחָה גְּדוּלָה וַיְבָרְכוּ וַיִּתְּלֻּ וַיְרוֹמְמוּ כִּי נִגְלָה לָהֶם שֵׁם בֶּן-הָאָדָם. כ' הוּא יֹשֵׁב עַל כִּסֵּא כְבוֹדוֹ וְכָל-הַמְּשַׁפֵּט נִתֵּן לְבֶן-הָאָדָם וְהוּא יִרְחִיק וַיַּאֲבֹד אֶת-הַנְּחֹשָׁאִים מֵעַל פְּנֵי הָאָרֶץ. כ' הֵם יֹאסְרוּ בַּשְּׂרָשָׁאוֹת וּבִמְקוֹם אֲשֶׁר בּוֹ יִתְאַסְפוּ לְהַשְׁמָדָה יִסְגְּרוּ וְכָל-מַעֲשֵׂיהֶם יִאֲבָדוּ מֵעַל פְּנֵי הָאָרֶץ. כ' וּמֵאֵז לֹא יִהְיֶה דְבָר מִשְׁחָת כִּי בֶן-הָאָדָם הוֹפִיעַ וַיֹּשֶׁב עַל כִּסֵּא כְבוֹדוֹ, וְכָל-רַע יַעֲבֹר וַיִּלָּךְ מִפְּנֵי וַיְדַבֵּר בֶּן-הָאָדָם יָקוֹם לִפְנֵי אֲדוֹן הַרוּחוֹת. זֶה הוּא מִשַּׁל חֲנוּךְ הַשְּׁלִישִׁי.

ע

* וַיְהִי אַחֲרֵי-כֵן וַיִּתְּרוּמָם שְׁמוֹ בַּעַת חֲזִיו אֶצֶל בֶּן-הָאָדָם הַהוּא וְאֶצֶל אֲדוֹן הַרוּחוֹת רַחוּק מִקְרֵב יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ. כ' וַיִּנָּשֵׂא בְּמִרְכְּבוֹת רוּחַ וְשָׁמוֹ נִעְלָם מִקְרָבָם. כ' אַחֲרֵי הַיּוֹם הַהוּא לֹא נִמְנִיתִי עוֹד עִמָּהֶם, וְהוּא הוֹשִׁיבֵנִי בֵּין שְׁתֵּי רוּחוֹת, בֵּין צָפוֹן וּבֵין מַעֲרָב, בְּמָקוֹם אֲשֶׁר בּוֹ לְקַחוּ הַמַּלְאָכִים חֻבְלִים לְמַד לִי אֶת מוֹשֵׁב הַבְּחִירִים וְהַצְדִּיקִים. י' וְשֵׁם רֹאשִׁיתִי אֶת-הָאֲבוֹת הָרִאשׁוֹנִים וְאֶת-הַצְדִּיקִים הַיּוֹשְׁבִים בְּמָקוֹם הַהוּא מֵעוֹלָם.

עא

* וַיְהִי אַחֲרֵי-כֵן וַתִּחַבֵּא נַפְשִׁי וַתַּעַל הַשְּׁמִימָה וַאֲרָא אֶת בְּנֵי הַמַּלְאָכִים הַקְּדוּשִׁים מִתְּהַלְכִים עַל לְהָבוֹת אֵשׁ, בְּגִדֵיהֶם לְבָנִים וְכֵן גַּם מְלַבּוֹשִׁם וּפְנִיָּהֶם מְאִירִים כְּשֶׁלֶג. כ' וַאֲרָא שְׁנֵי נְהָרוֹת אֵשׁ; אוֹר הָאֵשׁ הַזֶּה הָיָה מְזַהֵר כְּבִרְקָת

זֶה נִזְכָּר בֶּן-הָאָדָם בְּפָסוּק תְּקוּדָם כְּדִי לְחַבֵּר (כח) * הֵם / הַרְשָׁעִים.
שְׁנֵי קְטָעִים שָׂאִין בֵּינֵיהֶם קֶשֶׁר אֲמִתִּי. (כט) * וּמֵאֵז / אַחֲרֵי מִשְׁפָּט הַמְּשִׁית.

ע

(א-ב) דְּבָרֵי הַמְּחַבֵּר.
(א) * שָׁמוֹ / שֶׁל חֲנוּךְ, כְּלוּמַר חֲנוּךְ עֲצוּמוֹ.
(ב) * וַיִּנָּשֵׂא בְּמִרְכְּבוֹת רוּחַ / פְּרוֹשׁ לְפָסוּק
הַקְּדוּם: הַעֲלָה לְשָׁמַיִם בְּסַעְרָה בְּמִרְכְּבוֹת רוּחַ,
בְּדוּמָה לְאֵלֵיהֶו (מִלִּבִּי, יא). * מִקְרָבָם / מִקְרֵב
בְּנֵי אָדָם.
(ג) כָּאֵן מִתְּחִילִים שׁוֹב דְּבָרֵי חֲנוּךְ. * רוּחוֹת /
אֵין הַכּוֹנֵה לְרוּחוֹת הַנּוֹשְׁבוֹת אֶלֶּא לְאַרְבַּע
רוּחוֹת הָעוֹלָם. * בְּמָקוֹם וְכו' / רֹאשׁ סא.
א וְאֵילֶךְ.
(ד) * הָאֲבוֹת הָרִאשׁוֹנִים / הַנְּאֻשִׁים אֲשֶׁר מֵתִ:
לִפְנֵי הַלְקַח חֲנוּךְ. * מֵעוֹלָם / מִיּוֹם מוֹתָם.

עא

(א) * וַתִּחַבֵּא / נִעְלָמָה מֵעֵינֵי בְנֵי אָדָם. עַל הִיקְנֻתוֹ. מֶלֶךְ זֶה מְשַׁמְשֵׁת בַּשְּׁבָעִים (שִׁמ' כה).
(ב) * כְּבִרְקָת / בְּמִקְוֵי הָאֲתִיּוּפִי מֶלֶךְ הַמּוֹרָה י' וְעוֹד) תַּרְגֻּם לְתַכְלֵת, שָׂאִין לָהּ מוֹבֵן כָּאֵן.

ואפל על פני לפני אדון הרוחות. ומיכאל המלאך, אחד מראשי המלאכים, אחזני ביד ימיני ויקמיני ויביאני אל המקום אשר שם כל הסודות ויראני את כל סודות הרוחות ויראני את כל סודות הצדק. ויראני את כל סודות קצות השמים ואת כל חדרי הכוכבים וכל המאורות אשר משם הם יוצאים לפני הקדושים. ויסתר את רוחי בשמי השמים ושם ראיתי בתוך האור שהוא כבית אשר נבנה באבני אלגביש ובתוך האבנים האלה לשונות אש חיה. ותרא רוחי אזור המקיף באש את הבית והוא מארבע זוויותיו עד הנקרות האלה המלאים אש חיה והם מקיפים את הבית ההוא. ומסביב שרפים, אופנים, כרובים: אלה אשר אינם ישנים ושומרים את כסא כבודו. וארא מלאכים בלי מספר, אלפי אלפים ורבי רבבות המקיפים את הבית ההוא, ומיכאל ורפאל וגבריאל ופנואל המלאכים הקדושים אשר במרום השמים באים בבית ההוא ויוצאים ממנו. ויצאו מן הבית ההוא, מיכאל וגבריאל ורפאל ופנואל והמון מלאכים קדושים בלי מספר. ועמהם ראש הימים: ראשו לבן וטהור כצמר, ובגדיו אין לתארו. ואפל על פני וכל גופי נמס וכל רוחי נהפכה ואקרא בקול גדול ברוח חזקה ואברך ואהלל וארומם. וברכותי אשר יצאו מפי ומצאו רצויות לפני ראש הימים. ויבוא ראש

מדברי חז"ל (שמות רבה לח, ט) נראה כי היו מזהים יקנתון בברקת. (ה) * ויסתר את רוחי / לפי הנסח הזה נראה כי הסתיר מיכאל את חנוך מעיני המלאכים. נסח אחר: ותסתיר הו הרוח ולא ברור מי נסתר, כי חנוך הוא המדבר, ואולי יש לקרא: ותסתירני הרוח. * בבית / פן לפי תקון שהציע: בגן מעין בית: השנה יד, ואילך. (ו) * אזור וכו' / לפי נסח אחר, "אזור המקיף את בית האש והוא ועל ארבע זוויותיו נהרות

חלק שלישי (עב-פב)

מבוא

חלק זה מהנה ספר בפני עצמו והוא, בדרך כלל, מעין מסכת מדעית אשר בה מתארים מהלך המאורות, דרכי הרוחות וחלקי הארץ. דברי הספר במקומות רבים סתומים ואין בידינו להביןם

הימים עם מיכאל, גבריאל, רפאל ופנואל ואלפי מלאכים ורבבותיהם בלי מספר. ויבוא אלי וישאל לי לשלום בקול ויאמר אלי: אמה, אמה הוא בן-האדם אשר הולד לצדק, וצדק ישכן עליה וצדק ראש הימים לא יעזבה. ויאמר אלי: הוא יקרא עליה את השלום בשם העולם הבא כי משם יצא השלום למן בריאת העולם והוא יהיה עליה לעולם ולעולמי עולמים. והכל ילכו בדרךך עד אשר לא יעזבה הצדק לעולם; עמה יהיה מושבם ועמה חלקם וממך לא יפרדו לעולם ולעולמי עולמים. וכן יהיה; ארץ ימים עם בן-האדם והוא ושלום יהיה לצדיקים ודרך ישרה לצדיקים לשם אדון הרוחות לעולמי עולמים.

עב

* ספר חליפות מאורות השמים, איש איש לפי מיניהם איש לפי גבורתם ולפי זמנם, איש לפי שמותיהם ומקום הולדם ולפי חדשיהם, אשר הראני אוריאל, המלאך הקדוש אשר היה עמי אשר הוא מנהיגם; ויראני את כל-כתבם כאשר הוא, לפי כל שנות העולם ועד עולם עד אשר תעשה הפעולה הנדשה אשר תשאר עד עולם. * הנה חק המאורות הראשון, מאור השמש: צאתו הוא בשערי השמים אשר מצד מזרח, ובואו בשערי השמים אשר מצד מערב.

על ברים. אפשר שהמתרגמים כבר לא הבינו את דברי המקור. אחרי פסוק פתיחה (עב, א) מדבר על השמש (עב, ב-לו), על תקופות הירח (עב), על שנת הירח ועל ההבדל אשר בינה ובין שנת החמה (עב), על הימים הנוספים אשר בשנת החמה ועל המלאכים הממנים עליהם ועל המאורות (עב, א-ג), על שערי השמש (עב, ד-ט), על הרוחות ושעריהן (עב), על ארבע רוחות העולם (עב, א-ג), על שבעת הריי ושבעת נהרותיו (עב, ד-ח). אחרי-כן באים פרטים נוספים על השמש והירח (עב) ודברי סכום על חקי המאורות (עב), ומתארים שניים בחקי השבע בגלל מעשי הרשעים (פ). בסוף חלק זה מדבר על לוחות השמים (פא, א-ב), מובאים דברי ברכה והודיה של חנוך (פא, ג-ד), מספר על שליחותו של חנוך (פא, ה-ו) ומובאים דברי חנוך אל מתושלח בנו כדי שימסרו לצאצאיו: בהם מדגש במיוחד הענין של ארבעת הימים הנוספים על ימי שנת הירח ומדבר על המאורות והמלאכים מנהיגיהם (פב). לפי דעתם של רב החוקרים אין הפרקים פ-פא שייכים לספרנו בצורתו המקורית. דברי הספר על ההבדל בין שנת הירח לבין שנת החמה כוללים סתירות. על הפרטים ראה בפרוש.

עב

(א) * ספר... ולפי חדשיהם / כותרת הספר. (ב) תורת שערי השמים היא ממקור * מנהיגם / אוריאל הוא הממנה על המאורות. בבלי.

י וארא ששה שערים אשר שם במקום צאת השמש וששה שערים אשר שם במקום בוא השמש, והירח יוצא ובא בשערים האלה וכן מנהיגי הכוכבים עם מנהיגיהם. ששה שערים במזרח וששה במערב וכלם זה אחר זה בסדר טוב וחלונות רבים מימין השערים האלה ומשמאלם. י המאור הגדול אשר שמו שמש יוצא ראשון וסביבתו כסביבת השמים וכלו מלא אש מאירה [ו]בוערת. י הרוח נושבת על המרכבה אשר הוא עולה בה והשמש בא ונעלם מן השמים והוא שב צפונה ללכת אל המזרח והוא מנהג למען יבוא בעד השער [אשר נקבע לו] ייאר [שוב] על פני השמים. י כן הוא יוצא בחדש הראשון בשער הגדול והוא יוצא ברביעי מששת השערים אשר במזרח. י לשער הרביעי הזה אשר ממנו יוצא השמש בחדש הראשון שנים עשר חלונות פתוחים, אשר מהם יוצאת להבה כאשר הם נפתחים בזמנם. י באשר

(ד) * וסביבתו... השמים / השמים והשמש מקיפים את הארץ בסביבה אחת. לפי פירוש אחר: הוא עגל כשם שהשמים עגולים.

(ה) * הרוח... בה / הרוח מגיעה את המרכבה אשר עליה עושה השמש את סביבו. גם הרעיון של מרכבת השמש הוא ממקור בבלי. * והשמש וכו' / לאחר שהאיר ביום, השמש, בהגיעו למערב, הוא פונה אל הצפון ואינו נראה בארץ במשך כל הלילה עד כי למחרת בבקר שוב עולה במזרח. * מנהג / כנראה על-ידי מלאך.

(ו-לד) בכל יום השמש יוצא מאחד מששת השערים אשר במזרח ובא בשער שממול לו במערב. דרך השער הראשון במזרח ובמערב עובר השמש במשך חודש החל מיום תקופת טבת אשר בו היום קצר ביותר והלילה ארוך ביותר ובכל יממה היום הולך ומתארך והלילה הולך ומתקצר. במשך שני חודשים אחרים השמש יוצא ובא דרך השער השני והשלישי וגם אז היםים הולכים ומתארכים והלילות הולכים ומתקצרים. ביממה הראשונה אשר

בה הוא יוצא ובא דרך השער הרביעי חלה תקופת ניסן, שבה היום והלילה שווים, ואחרי-כן במשך שלשה חודשים, אשר בהם השמש יוצא ובא דרך השער הרביעי, תחמישי והששי, מוסיפים הימים להתארך והלילות להתקצר עד כי בתקופת תמוז היום ארוך ביותר והלילה קצר ביותר. אחרי-כן הוא יוצא ובא דרך אחד השערים בסדר הפוך: דרך השער הששי, תחמישי והרביעי הוא יוצא ובא במשך שלשה חודשים שבהם הימים מתקצרים והלילות מתארכים עד תקופת תשרי אשר בה הימים והלילות שווים, ואחרי-כן בצאת השמש ובבואו דרך השער השלישי, השני והראשון מוסיפים הימים להתקצר והלילות להתארך עד שהוא מגיע שוב בתקופת טבת למקום שממנו יצא בראשונה וכן הלאה בכל שנה. בדרך זו מפרש מחבר ספרנו את העבדה כי מדת הארץ של הימים ושל הלילות משתנית לפי עונות השנה: על-פי שיטתו יש להניח כי המרחק בין השער אשר ממנו יוצא השמש ובין השער שבו הוא שוקע הולך ורב מן השער הראשון (תקופת

יוצא השמש בשמים הוא יוצא בשער הרביעי שהוא במשך שלשים בקר ובשער הרביעי הוא יורד ממערב השמים. * בעונה הדיא היום ארוך מהיום [הקודם] והלילה קצר מהלילה [הקודם] עד הבקר השלישי. * ביום שהוא הוא ארוך מהלילה שני חלקים מהיום והיום הוא בדיוק עשרה חלקים מהלילה בדיוק שמונה חלקים. * והשמש יוצא בשער הרביעי הזה והוא בא ברביעי והוא שב בתחמישי במזרח שלשים בקר. והוא יוצא בשער הזה והוא בא בשער התחמישי. * ואז היום ארוך בשני חלקים, והיום אחד עשר חלקים, הלילה קצר יותר והוא שבעה חלקים. * והוא שב למזרח ובא בשער הששי והוא קם ובא בשער הששי אחד ושלשים בקר לפי אותו. * וביום שהוא היום ארוך מהלילה והיום כפל מהלילה, והיום שנים עשר חלקים והלילה קצר יותר והוא ששה חלקים. * והשמש עולה באפן אשר היום נעשה קצר יותר והלילה ארוך יותר

טבת) לשער הששי (תקופת תמוז), וכל כמה שהמרחק גדול יותר, דרוש לשמש יותר זמן כדי להשלים את מהלכו, ולכן מתארך היום ומתקצר הלילה.

(ו) * בחדש הראשון / כל חודש החמה הוא בן שלשים יום או שלשים ואחד יום, אשר בהם השמש יוצא במזרח דרך אחד השערים ובא במערב דרך השער אשר ממולו. בהתאם לחשבון החדשים במקרא, חושב מחבר ספרנו לראשון את החודש שבו חלה תקופת ניסן, אשר בו השמש יוצא ובא דרך השער הרביעי.

(ז) * שנים עשר חלונות / כנגד שתיים עשרה שעות שבהן נראה השמש בארץ בתקופת ניסן. (ט) * היום וכו' / הימים הולכים ומתארכים והלילות הולכים ומתקצרים. מזה נראה כי בכל יום השמש יוצא ממקום אחר מזה שביום הקודם באותו שער ובכל יום הוא הולך ומתקרב אל השער אשר ממנו יצא בחדש הבא. (י) * ביום שהוא / ביום האחרון שהשמש עובר דרך השער הרביעי. * הוא ארוך וכו' / היממה וחלקה לשמונה עשר חלקים. אפשר שתלקה זו

היא המצאה של מחבר ספרנו או שהיא מוספת על איזו מסורת. ביום תקופת ניסן היום והלילה ארוכים כל אחד תשעה חלקים של יממה. אחרי שלשים יממות, היום התארך ב-1/18 והלילה נתקצר באותה מדה, ולכן היום ארוך ב-2/18 יותר מן הלילה: מדת היום 10/18 ומדת הלילה 8/18.

(יב) במשך החודש השני היום מתארך ב-1/18 נוסף והלילה מתקצר באותה מדה. מדת היום בסוף החודש היא 11/18 ומדת הלילה 7/18, וכן הלאה בכל חודש חדש עד תקופת תמוז כמבאר בפסוקים הבאים. * ארוך / יותר מאשר בתקופת ניסן כשהיום והלילה שווים.

(יג) * אחד ושלשים בקר / בחדש האחרון של כל קמוצת שלשה חודשים יום נוסף. * לפי אותו / לפי האות שלו. הכונה, כנראה, כי בו חלה התקופה: יום התקופה נוסף על שלשים היום שבכל חודש.

(יד) ביום תקופת תמוז מדת היום 12/18 ומדת הלילה 6/18 כלומר מדת היום כפולה ממדת הלילה. מצב כזה אינו קיים בארץ-ישראל

והשמש שב אל המזרח ובא אל השער הששי ודרך יוצא ושוקע שלשים בקר. ובמלאת שלשים בקר מתמעט היום בחלק אחד בדיוק והיום הוא אחד עשר חלקים והלילה שבעה חלקים. * והשמש יוצא ממערב דרך השער הששי הזה והולך למזרח ויוצא דרך השער החמישי ושוקע במערב שוב דרך שער המערב החמישי. * בעונה הזאת מתמעט היום בשני חלקים והיום הוא עשרה חלקים והלילה שמונה חלקים. * והשמש יוצא מן השער החמישי הזה ושוקע בשער המערב. * ביום ההוא היום שנה ללילה והוא נעשה שנה [לו] והלילה תשעה חלקים והיום תשעה חלקים. * והשמש יוצא מן השער הזה ושוקע במערב ושב אל המזרח ויוצא בשער השלישי בקר ושוקע במערב בשער השלישי. * ביום ההוא הלילה ארץ מהיום והלילה ארץ מהלילה [הקודם] והיום קצר מהיום [הקודם] עד הבקר השלישי והלילה עשרה חלקים בדיוק והיום שמונה חלקים. * והשמש יוצא מן השער השלישי הזה ושוקע בשער השלישי במערב ושב למזרח והשמש יוצא בשער השני במזרח שלשים בקר וכמו כן הוא שוקע בשער השני במערב השמים. * וביום ההוא הלילה אחד עשר חלקים והיום שבעה חלקים. * והשמש יוצא ביום הזה מן השער השני הזה ושוקע במערב בשער השני ושב למזרח בשער הראשון אחד ושלשים בקר ושוקע בשער הראשון במערב השמים. * ביום ההוא הלילה נעשה ארץ יותר והוא כפל היום והלילה שנים עשר חלקים והיום ששה חלקים. * והשמש סים את חלקיו והוא חוזר שוב אל החלקים האלה ובא בכל שעריו שלשים בקר ושוקע במערב ממולו. * וביום ההוא

אלא במקומות הנמצאים מצפון לה. מעבדה זו יש מסיקים כי ספרנו לא נתחבר בארץ-ישראל, אלא אולי בצפון אסיה הקטנה. (טו) * ובא וכו' / במשך חדש שוב השמש יוצא ובא דרך השער הששי והימים הולכים ומתקצרים והלילות הולכים ומתארכים על פי המדה שבה התארכו והתקצרו מתקופת טבת לתקופת תמוז. (יט-לא) ראה פסוקים יב ואילך. (לב) * שלש מאות שנים וארבעה ימים / שמונה חדשים בני שלשים יום וארבעה בני שלשים ואחד. דעתו של מחבר ספרנו כאן היא כדעתו של מחבר ספר היובלות (יוב' ה, לב ואילך). (לג) ההבדל בארץ הימים והלילות ובקצרים תלוי בדרך הלכו של השמש. (לד) הפתה לעונה אשר בה הימים הולכים ומתארכים, ולהפך בעונה שהימים מתקצרים והלילות מתארכים. (לה) * ששים פעמים / בכל חדש, השמש עובר בכל אחד מהשערים פעם אחת בכל יום. כאן אינם באים בחשבון ארבעת החדשים בני שלשים ואחד יום; בארבעה חדשים

מתמעט הלילה בארכו חלק אחד מתשעה והלילה אחד עשר חלקים והיום שבעה חלקים. * והשמש שב ובא בשער השני במזרח והוא שב על החלקים האלה שלשים בקר הוא יוצא ושוקע. * וביום ההוא הלילה מתמעט בארכו והלילה עשרה חלקים והיום שמונה חלקים. * ביום ההוא השמש יוצא מן השער השני הזה ושוקע במערב ושב למזרח ויוצא בשער השלישי אחד ושלשים יום ושוקע במערב השמים. * ביום ההוא הלילה מתמעט והוא תשעה חלקים והיום תשעה חלקים והלילה שנה ליום והשנה היא שלש מאות שנים וארבעה ימים בדיוק. * ארץ היום והלילה וקצר היום והלילה נבדלים על ידי מהלך השמש. * בגלל זה יאריך מהלכו מיום ליום ויקצר מהלכו ללילה. * וזה הוא חק השמש ומהלכו ותשובתו כאשר הוא שב ויוצא ששים פעמים, המאור הגדול הזה הנקרא שמש לדורי דורות. * והיוצא הוא המאור הגדול והוא נקרא על פי מראהו כאשר צנה ה'. * כאשר הוא יוצא כן הוא שוקע ואינו מתמעט ואינו נח כי הוא רץ יום ולילה ואורו מזהיר פי שבעה מן הירח, אולם מדות שניהם שוות.

עג

* אחרי חק זה ראיתי חק שני, חק המאור הקטן אשר שמו ירח. * סביבתו כסביבת השמים והרוח נושבת על המרכבה אשר עליה הוא עולה והאור נתן לו במדה. * ובכל-חדש הוא משנה צאתו ושקעו וימי כימי השמש וכאשר האור נעשה שנה הוא אחד משבעה מאור השמש. * וכן הוא יוצא בראשונה

אלו הוא עובר שמים וששים פעמים. (לו) * ואינו מתמעט / כמו שמתמעט הירח. (לו) * והיוצא / המאור אשר מדבר לעיל * פי שבעה מן הירח / כשאור הירח מלא (עג, ג). על יציאתו. * על פי מראהו / מפני שנראה גדול משאר צבאות השמים. * כאשר צנה ה' / ראה בר' א, טו. (לז) * ואינו מתמעט / כמו שמתמעט הירח. * פי שבעה מן הירח / כשאור הירח מלא (עג, ג). אולם... שוות / לפי אגדת חז"ל (תלמוד בבלי חלין ט, ג) אמנם נבראו השמש והירח בגדל שנה, אולם אחרי-כן נתמעט הירח.

עג

(ב) ראה עב, ד-ה. בארץ ימי השמש. * וכאשר וכו' / מדת אור הירח משתנית בכל יום: כשאורו הוא שנה, כלומר מלא, הוא אחד משבעה מאור השמש (עב, לו). (ג) * ובכל חדש... כימי השמש / גם הירח, בדומה לשמש, משנה בכל חדש את מקום צאתו ואת מקום שקעו. וארץ ימי הירח הוא

את-מושבותיהם כאשר הראני ואתאר את-חדשיהם כאשר הם ואת מראה אורם עד אשר עברו חמשה עשר יום. : בשביעות יחידות הוא משלים את כל-אורו במזרח ובשביעות יחידות הוא משלים את כל-חשכו במערב. : ובחדשים מסמים הוא משנה את [מקום] שקעו ובחדשים מסמים הוא ממשיך את-מהלכו שלו. : בשני חדשים הוא שוקע עם השמש, בשני השערים האלה אשר באמצע, השער השלישי והשער הרביעי. : הוא יוצא בשבעה ימים, הוא מסתובב וחוזר שוב דרך השער אשר [בו] יוצא השמש, ומשלים את כל-אורו והוא מתרחק מן השמש ובא בשמונה ימים בשער השלישי אשר ממנו יוצא השמש. : וכאשר יוצא השמש מן השער הרביעי, הוא יוצא בשבעה ימים עד אשר הוא יוצא מן התמישי והוא חוזר שוב בשבעה ימים אל השער הרביעי והוא משלים את כל-אורו, והוא מתרחק ובא בשער הראשון בשמונה ימים. : והוא חוזר שוב בשמונה ימים בשער הרביעי אשר ממנו יוצא השמש. : כן ראיתי את-מושבותיהם איך יוצאים הירחים והשמש שוקע בימים ההם. : אם מחברים חמש שנים, לשמש שלשים יום יתרים ומספר הימים אשר אליו

אינו נראה. ביום השני, כשמקבל עוד 1/28, (ח) בשאר שלשה עשר יום עד היום אשר ב הוא מואר ב-1/14 וכבר הוא נראה.

עד

גם פרק זה הוא בחלקו סתום. (א) * מהלך... [אחר] / מלבד מהלך השמש וחקו (פרק עב). * הוא / הירח. * עושה וכו' / הולך במשך החדשים. (ב) * את כלם / את כל תקופות הירח. * מושבותיהם / מקומות המצאם. * חמשה עשר יום. / בדיוק או בערך. מיום המולד עד היום שבו הירח נראה כלו מואר. (ג) ראה הפרק הקודם. (ד) אולי הפונה כי בחדשים אחדים מהלך הירח משתנה לפי מהלך השמש ובחדשים אחרים אינו תלוי בו. הפרטים באים בפסוקים הבאים. אולם רב דבריהם סתומים ובלתי מובנים. (ט) * הירחים / הפונה, כנראה, לצורות השונות

במזרח ביום השלישי וביום ההוא הוא מופיע והוא לכם תחלת החדש ביום השלישי עם השמש, בשער אשר בו יוצא השמש. : ומחציתו נראית בחלק אחד משבעה וכל-כדורו הוא ריק בלי אור, מלבד חלק אחד משבעה [ממחציתו] וחלק אחד מארבעה עשר יש בו אור. : ובעת אשר הוא מקבל חלק אחד משבעה וחצי מאורו, אורו הוא חלק אחד משבעה וחצי. : הוא שוקע עם השמש וכאשר יוצא השמש יוצא הירח עמו והוא מקבל חצי האור ובלילה הזה בתחלת בקרו בתחלת יום הירח, שוקע הירח עם השמש והוא בחשך במשך הלילה בשלשה עשר חלקים וחצי. : והוא מזוהר ביום הזה בחלק אחד משבעה [מחציו] בדיוק, והוא יוצא ונוטה למזרח השמש והוא מאיר בשאר ימיו בשלשה עשר חלקים.

עד

* וארא מהלך אחר וחק [אחר] על פיו הוא עושה את מהלך החדשים. : ואת כל-אלה הראני אוריאל, המלאך הקדוש אשר הוא מנהיג את-כלם, ואתאר

(ד) כשהשמש והירח נפגשים בפעם הראשונה ביום המולד יוצא הירח דרך אותו שער אשר בו יוצא השמש. * ביום השלישי / של חדש השמש. (ה-ח) בפסוקים אלו רוצה המחבר להסביר את השנויים החלים באור הירח בכל יום יום של החדש; בהם חלופי נסחים רבים ואין בידינו להבין את דברי המחבר ואת חשבוניתיו. התרגום נתן לפי הנסחים הנראים פחות סתומים. אולי כבר לא הבין המתרגום האתיופאי את דברי המקור. לפי דעתם של המפרשים, אשר לא הצליחו לבאר את כל הפרטים, זהו עקר דברי המחבר: הירח מחלק לחלקים: בכל יום מיום המולד עד היום אשר בו הוא נראה כלו מואר, מקבל אור מן השמש חלק אחד בנוסף על החלקים שהיו לו ביום הקודם, ולהפך מן היום אשר בו הירח הוא מלא עד המולד הולך ומתמעט בכל יום

מספר חלקיו המקבילים את האור מן השמש. (ה) * ומחציתו... משבעה / בפסוק זה ובבאים אחריו המדבר תמיד במחצית הירח והפונה, כנראה, לצד הירח הפונה אל הארץ, כי מחציתו השניה נסתרת ממנה. ביום המולד נראית מחצית 1/7, כלומר 1/14, ובכל יום נוסף 1/14 עד שהירח נראה כלו. בפסוק זה ובבא אחריו מדבר על מקרה שחלק הירח המואר הולך וגדול במשך ארבעה עשר יום. (ו) הפונה היא, כנראה, ביום הראשון כשהירח מקבל 1/7 מחצי אורו, חלק אחד משבעה וחצי (1/14 + 1/7) ממחציתו כלומר 3/28 מואר, והוא נראה.

(ז) בפסוק זה ובבא אחריו מדבר על המקרה שעוברים חמשה עשר יום מיום המולד ליום אשר בו אור הירח מלא. * חצי האור / חצי 1/14 כלומר 1/28. * והוא בחשך וכו' / כיון שרק $1/28 = \frac{1}{14} - \frac{13^{1/2}}{14}$ ממנו מואר ו- $\frac{13^{1/2}}{14}$ בחשך.

מגיעה אחת מחמש השנים כאשר הן שלמות שלש מאות שנים וארבעה ימים. י"א עודף [ימי] השמש והכוכבים אשר הוא ששה ימים [בכל-שנה] עולה [בחמש שנים] לשלשים יום: [תקופת חמש] שנות הירח היא אפוא קצרה בשלשים יום [מתקופת] השמש והכוכבים. י"ב והשמש והכוכבים מוצאים בכל-שנה ושנה לפי מושבותיהם לעולם, אינם מקדימים ואינם מאחרים אף ביום אחד, והם מחליפים את-השנה בדיוק גמור כל-שלש מאות שנים וארבעה ימים. י"ג לשלש שנים אלה תשעים ושנים ימים ולחמש שנים אלה שמונה מאות ועשרים יום ולכן לשמונה שנים אלפים תשע מאות ושנים עשר [יום]. י"ד לירח עצמו ימיו בשלש שנים הם אלה ששים ושנים יום, ובחמש שנים חסרים לו חמשים יום ובסופן מוסיפים אלה ששים ושמונה ימים. י"ה ובחמש שנים יהיו לירח אלה שבע מאות ושבעים יום ובשמונה שנים אלפים שמונה מאות שלשים ושנים יום. י"ו כי בשמונה שנים חסרים שמונים יום וכל-הימים החסרים בשמונה שנים הם שמונים יום. י"ז והשנה נשלמת בדיוק לפי מושבות עולמם ומושב השמש היוצא מן השערים אשר בהם הוא יוצא ושוקע שלשים יום.

לפיה יש מחזור של שמונה שנים ומעברות הן השנים השלישית, החמישית והשמינית של המחזור (מחזור של קליאוסטרטוס): בשמונה שנים של שלש מאות שנים וארבעה ימים מספר ימות החמה הוא 2912 ובשמונה שנות הירח של 354 יום 2832 ימים; אם מוסיפים שלש פעמים 30 יום, כלומר 90 יום, יהיו ימי הירח 2922; ואולם כדי לקבל סברה זו, יש להניח כי פאן ראה מחבר ספרנו את שנת החמה כבת $365\frac{1}{4}$ יום (בגוד לנאמר לעיל) ואז גם מספר ימי 8 שנות חמה יהיה 2922.

(יד) * ובסופן / בסוף שלש שנים. הסוברים כי הנסח של הפסוק נכון רואים במלים אלו תוספת שוליים. והסוברים כי הנסח משבש וכי בנסח המקורי לא הזכירו בפסוק זה חמש שנים; לפי סברה זו, במקום ובחמש שנים וכו' יש לקרא: „ובשלש שנים חסרים שלשים

י"א) חזרה על הנאמר בחלק הראשון של הפסוק הקודם אשר בו נחשבת שנת החמה בת שלש מאות וששים יום. (יב) * והשמש והכוכבים / אין ספק כי כן יש לקרא במקום הירח שבכתבי היד. אלו היינו מקבלים את הנסח של כתבי היד, היה יוצא כי מספר ימות הירח הוא כמספר ימות השמש. מלבד זאת, כל הפסוק, חוץ מהמלים הראשונות, הוא בלשון רבים.

(יג-טו) פסוקים אלו כוללים חשבונות שהם תוצאה ישירה ופשוטה מן הנאמר לעיל על ההבדל שבין מספר ימי השמש ובין מספר ימי הירח, אם שנת השמש נחשבת בת שלש מאות שנים וארבעה ימים. אשר לסבה אשר הביאה את המחבר לציין את החשבון לשמונה שנים, יש סוברים כי נרמזת פאן השיטה אשר

עז

* ראשי שרי האלפים הממנים על כל-הבריאה ועל כל-הכוכבים ממנים גם כן על ארבעת הימים הנוספים ואינם נבדלים מתפקידם לפי חשבון השנה והם משרתים בארבעת הימים אשר אינם נחשבים בחשבון השנה. י"א ועל-אודותם טועים בני-האדם כי המאורות משרתים בדיוק את מושבות העולם, אחד בשער הראשון ואחד בשער השלישי, אחד בשער הרביעי ואחד בשער הששי, ודיוק השנה נשלם בשלש מאות שנים וארבע מושבות העולם. י"ב כי האותות, הזמנים, השנים והימים הראוי אוריאל, המלאך אשר מנה אדון הכבוד בעולם על כל מאורות השמים בשמים ובעולם למען ימשלו על פני השמים, יראו על הארץ ויגהיגו יום ולילה, השמש, הירח והכוכבים וכל-היצורים המשרתים המסתובבים על כל מרכבות השמים.

י"ג אוריאל הראוי גם-כן שנים עשר שערים פתוחים מסביב למרכבת השמש בשמים; בדרךכם יוצאות קרני השמש ובדרךכם מתפשט החם על הארץ כאשר הם פתוחים בעתים הקבועות להם. י"ד והם [גם-כן] לרוחות ולרוח הטל כאשר הם פתוחים, בשמים, בקצוות. י"ה שנים עשר שערים ראיתי בשמים

יום ובסופן מוסיפים [שלשים יום] על 1062 ובוה מספר ימי שנות הירח שנה למספר ימי שנות השמש.

(טז) בפסוק זה נאמר פעמים דבר אחד. (יז) דברי חתימה וסיום. * שלשים יום / בכל אחד משלשים ימי החודש.

עז

(א) ראשי שרי האלפים, אשר הם הכוכבים מדרגה גבוהה מכלם, הם הממנים על ארבעת הימים הנוספים. * אשר אינם נחשבים וכו' / הכונה לבני אדם המזכירים בפסוק הבא התועים כאשר אינם יודעים על ארבעת הימים הנוספים וחושבים כי ימי שנת השמש הם 360 (השוה פב, ה), ולפעמים גם דברי ספרנו הם לפי חשבון זה (עב, לה ועוד).

(ב) * המאורות / הממנים על ארבעת הימים.

* אחד בשער הראשון וכו' / ראה פרק עב.

* בשלש מאות וכו' / מושבות העולם השונות.

כלומר המקומות אשר בהם נמצא השמש במשך

(ד) מסביב למרכבת השמש שנים עשר שערים: לפי מספר השערים הפתוחים מתרבה ומתמעט חם השמש.

(ה) רב החוקרים סוברים כי פסוק זה הוא הוספה הואיל ואינו מן הענין אשר עליו מדבר כאן.

(ו) * שנים עשר שערים / הם אשר דבר עליהם בפסוקים הקודמים. ראה עב, ג.

בקצות הארץ: מהם יוצאים השמש והירח והכוכבים וכל צבא השמים במזרח ובמערב. ונחלונות רבים פתוחים מימין ומשמאל, וכל-חלון מפזר את-החם בעתו, בהתאם לשערים אשר בדרךם יוצאים הכוכבים כאשר צום הוא ובדרךם הם שוקעים לפי מספרם. וארא בשמים מרכבות המתהלכות בעולם ממעל לשערים ההם; בהם מסתובבים הכוכבים אשר אינם שוקעים. ואחת גדולה מכלן, והיא הולכת סביב העולם כלו.

עו

* בקצות הארץ ראיתי שנים עשר שערים פתוחים לכל בנפות הארץ: מהם יוצאות הרוחות וגושבות על הארץ. * שלשה מהם פתוחים אל פני השמים ושלשה אל מערב, שלשה לימין השמים ושלשה לשמאלם. * ושלשת הראשונים הם אשר למזרח, שלשה לדרום ושלשת הבאים אחריהם אשר משמאל לצפון ושלשה למערב. * ודרך ארבעה מהם יוצאות [רוחות] ברכה ושלוש ודרך שמונה יוצאות רוחות הפרענות; כאשר הן נשלחות הן מביאות אבדן לכל-הארץ ולמים אשר עליה ולכל-היושבים בה ולכל אשר במים ועל האדמה. * הרוח הראשונה, אשר שמה קדים, יוצאת מן השערים האלה, ודרך הראשון אשר מצד מזרח ופונה לדרום; ממנו יוצאים שממה, יבש, חם ואבדן. * ודרך השער השני, שער האמצע, יוצא הטוב ומהם יוצאים הגשם והפריה והשלוש והטל. ודרך השער השלישי מצד צפון, יוצאים הקר והיבש

- (ו) מימין ומשמאל של כל אחד השערים לפי עונות השנה. * הוא / אלהים.
(ח) * ממעל לשערים ההם / בנסח אחר נוסף ומתחתם.
(ט) אולי הפונה לדבה הגדולה.

עו

- (א) * בנפות הארץ / בנסח האתיופית מלה המורה על הרוחות (הגושבות). ברור כי המתרגם השתמש במלה זו לפי ההוראה שיש לה לפעמים בעברית או טעה בתרגומו את המלה רוח שבנסח העברי.
(ב) * פני השמים / מזרח. * לימין / לדרום.
(ג) * לשמאלם / לצפון.
(ה) הרוח המזרחית-דרומית-מזרחית הנקראת קדים.
(ו) * לדרום... לצפון / כן צריך להיות

והתבואה. * ואחריהם יוצאות הרוחות מצד הדרום ודרך שלשה שערים, הראשונה ודרך השער הראשון הפונה לצד מזרח יוצאת ברוח החם. * ומן השער האמצעי אשר אחרי יוצאים הריחות הטובים והטל והגשם והשלוש והחיים. * ומן השער השלישי אשר מצד מערב יוצאים הטל והגשם והארבה והשממה. * ואחריהן, רוחות הצפון, מן השער השביעי אשר במזרח באים הטל והגשם, הארבה והאבדן. * ומן השער הימני אשר באמצע יוצאים החיים והגשם והטל והשלוש. ודרך השלישי אשר במערב, הפונה לצפון, יוצאים העננים והכפור והשלג והגשם והטל והארבה. * אחריהן הרוחות אשר במערב, ודרך השער הראשון אשר מצד צפון יוצאים הטל והכפור והקר והשלג והקרר. * ודרך השער האמצעי יוצאים הטל והגשם, השלוש והברכה ודרך השער האחרון אשר בדרום יוצאים היבש והאבדן, החם והשממון. * בזה תמו שנים עשר שערי ארבע רוחות השמים והראיתי לך את כל-חקם ואת כל-פרענותם ואת כל-שלומם, בני מתושלח.

עו

* הרוח הראשונה נקראת קדם כי היא הקדמונית, לשניה קוראים דרום, כי העליון יורד שם והמכרך לעולם יורד שם. * ורוח המערב, שמו הוא המתמצט, כי שם שוקעים ויורדים כל מאורות השמים. * הרוח הרביעית, אשר שמה צפון, מתחלקת לשלשה חלקים. הראשון בהם הוא מושב בני-

- (ו) הרוח המזרחית.
(ז) הרוח הדרומית-דרומית-מזרחית.
(ח) הרוח הדרומית.
(ט) הרוח הדרומית-דרומית-מערבית.
(י) * השביעי אשר במזרח / השער השביעי אשר הוא המזרחי של שער הצפון: הרוח הצפונית-צפונית-מזרחית: בפסוק זה נמצאות

עו

- (א) * הרוח / הפונה לא לרוח נושבת אלא לאחת מארבע בנפות הארץ (ראה עו, א).
* הקדמונית / הפונה, כנראה, הראשונה אשר בה נראה השמש, ולכן ראשונה בדרך הטבע.
* העליון יורד שם / מבארים דרום מלשון

אדם, השני הוא בימי המים ותהומות ועפרות ונהרות וחשך וענן והחלק השלישי בגן העדן.

י וארא שבועה הרים גבהים, גבהים מכל-ההרים אשר על הארץ; מהם בא הקרח. והימים והזמן והשנה עוברים. י וארא שבועה נהרות על הארץ גדולים מכל-הנהרות; אחד מהם בא ממערב ובים הגדול הוא שופך את-מימיו. י ושנים באים מן הצפון עד הים ושופכים את-מימיהם בים האריתראי במזרח. י ושאר הארבעה יוצאים מצד צפון עד ים: [שנים] בים האריתראי ושנים בים הגדול; הם נשפכים שם. אחדים אומרים: במדבר. י שבועה אים גדולים ראיתי בים וליד הארץ: שנים ליד הארץ וחמשה בים הגדול.

עז

* אלה שמות השמש: אחד מהם הוא אוריאס והשני טומס. י ולירח ארבעה שמות: שמו הראשון הוא אסונייה, השני אבלה והשלישי בנסה והרביעי אראה. י הם שני המאורות הגדולים; עגלים כעגול השמים ומדות שני עגוליהם שוות. י בעגול השמש שבועה חלקי אור נוספים לו יתרים על הירח ובמדה הוא

כלומר נשברים, נמצאים, בני-האדם; השני הוא צפון, כלומר מקום שאין להשיגו, או מקום אשר בו צפים המים (איכה ג, נד); השלישי הוא צפון לצדיקים. * בגן העדן / מושב הצדיקים, הנמצא ביז צפון למערב (ע, ג).

(ד) * שבועה הרים / ברור שאין הכוונה למזכרים במקומות אחרים (יה, ה; כד, ב; לב, א).
(ה) * אחד מהם / אולי הנילוס, אבל קשה להסביר את הפסוק בא ממערב, ויש משערים כי אין הכוונה למערב אלא לערבה, יוב' ה, כט.

עז

(א) * שמות השמש / השמות באים כנראה לצין את תכונות השמש בעונות השנה השונות. * אוריאס / משערים כי זה תעתיק משבש של אור חרס והכוונה לעונת החורף כשאור השמש הוא חלש, כחרש. בשם זה יש לראות רמז לשם חרס בהוראת שמש (שופ' יד, יח).

נתון עד אשר יגיע אל החלק השביעי מן השמש. י והם שוקעים ובאים בשערי המערב ועושים את-סבובם דרך צפון ודרך שערי המזרח הם יוצאים על פני השמים. י וכאשר יוצא הירח, הוא מופיע בשמים ולו חצי שביעית אור וכיום ארבעה עשר הוא ממלא את כל-אורו. י ושלשה פי חמשה חלקי אור נתונים בו; ביום חמשה עשר אורו מתמלא לפי אות השנה והוא בן חמשה עשר חלקים, והירח גדל [בהוספת] חצי שביעית. י ובהתמצטו ביום הראשון מתמצט לארבעה עשר חלקי אורו, בשני מתמצט לשלשה עשר חלקים, בשלישי מתמצט לשנים עשר חלקים, וברביעי מתמצט לאחד עשר חלקים, ובחמישי מתמצט לעשרה חלקים, ובששי מתמצט לתשעה חלקים, ובשביעי מתמצט לשמונה חלקים, ובשמיני מתמצט לשבעה חלקים, ובתשיעי מתמצט לששה חלקים, ובצעירי מתמצט לחמשה חלקים, ובאחד עשר מתמצט לארבעה חלקים, ובשנים עשר מתמצט לשלשה חלקים, ובשלשה עשר מתמצט לשני חלקים, ובארבעה עשר מתמצט למחצית שביעית כל-אורו, ובחמשה עשר כלה אשר נשאר מן הכל. י ובחדשים מסמים תשעה ועשרים

* אסונייה / יש משערים אישון, כשהירח, בהיותו מלא, יש לו צורה של פני איש; לפי השערה אחרת שה'רן, מלשון ס'ה'ר ירח. * אבלה / משערים ל'בנה כשהירח הוא חור, בזמן התמצטותו. * בנסה / משערים בן פסה או פסא, כשהוא מכסה (תהל' פא, ד; מש'ו, כ לפי אחד הפרשים) ביום המולד. * אראה / משערים ירח והכוונה לירח בתקופת התגדלותו.

(ג) * הם / השמש והירח. * שני המאורות הגדולים / השנה בר'א, טו. * עגלים כעגול השמים / הכוונה, כנראה: הם עגלים כשם שהשמים עגלים (השנה עב, ד). * ומדות וכו' / ראה עב, לו.

(ד) * בעגול... הירח / ראה שם. * ובמדה וכו' / אור הירח הולך ומתרחב במדה עד שהוא מגיע, כשהירח מלא, לחלק שביעי מאור השמש (עב, ג-ב).

(ה) * אחד מהם / אולי הנילוס, אבל קשה להסביר את הפסוק בא ממערב, ויש משערים כי אין הכוונה למערב אלא לערבה, יוב' ה, כט.

(ה) אחרי שקיעתם במערב, מסתובבים השמש והירח בדרך צפון ולמחרת יוצאים במזרח (ראה עב, ה).

(ו) * חצי שביעית / 1/14 במקרה שעוברים ארבעה עשר יום מיום המולד ליום מלוי הירח (עב, ה-ד).

(ז) בפסוק זה מדבר במקרה שעוברים חמשה עשר יום מיום המולד ליום מלוי הירח (שם, ו-ז). * ושלשה פי חמשה / חמשה עשר.

* והירח וכו' / כשאור הירח הולך ומתרחב הוא מוסיף בכל יום 1/14 מאורו.

(ח) בחמשה עשר יום אשר בהם אור הירח הולך ומתמצט חסר לו מאורו בכל יום 1/14 במשך ארבעה עשר יום, וביום החמשה עשר תשעה ועשרים או שלשים לחדש, לא נשאר לו כלום מאורו.

(ט) * ובחדשים מסמים / בחדשים בני שלשים יום. * ויש / בחדשים בני תשעה ועשרים יום.

יום לחדש ויש אשר הוא שמונה ועשרים יום. ויראני אוריאל חק אחר: מתי האור נתן לירח ומאיה צד נתן לו מאת השמש. * כל-זמן שהירח מתגדל באורו ינתן לו לפני השמש ארבעה עשר יום אורו ואורו מלא בשמים וכשהוא מאיר כלו אורו מלא בשמים. * ביום הראשון הוא יקרא ירח חדש כי ביום הזה האור עולה עליו. * והוא ימלא בדיוק בזמן אשר השמש שוקע במערב והוא יוצא ממזרח בלילה והירח מאיר כל-הלילה עד אשר יוצא השמש נגדו והירח נראה מול השמש. * במקום אשר יתחיל אור הירח, שם הוא מתמעט שוב עד אשר יכלה כל-אורו וימי החדש עוברים ועגולו הוא ריק בלי אור. * ושלשה חדשים הוא עושה שלשים יום ובזמנו הוא עושה שלשה חדשים של תשעה ועשרים יום; בימים האלה הוא מתמעט בזמן הראשון ובשער הראשון במאה ושבעה ושבעים יום. * ובזמן צאתו, במשך שלשה חדשים הוא נראה שלשים יום, ובשלשה חדשים נראה תשעה ועשרים יום. * בלילה הוא נראה עשרים יום כבן-אדם וביום בשמים, כי אין לו דבר מלבד אורם.

(יא) אין הפסוק ברור בכל פרטיו. הפננה הכללית היא, כנראה, כשהירח מתקדם, כלומר כשאורו הולך ומתרבה, הוא מקבל בכל יום מן השמש אור נוסף וזה במשך ארבעה עשר יום עד שאור הירח נעשה מלא. יש סוברים כי המלים ואורו מלא בשמים הן כפול של המלים אורו וכו' שבסוף הפסוק.

(יב) ביום אשר בו הירח מלא, הוא יוצא ממזרח כשהשמש שוקע במערב, הוא מאיר כל הלילה ולמחרת שוקע במערב כשהשמש יוצא ממזרח והוא נמצא מגול.

(יג) פסוק זה סתום ברבו; מה שנראה ברור הוא כי בזמן הראשון, כלומר במחציתה הראשונה של השנה, שלשה חדשים הם בני שלשים יום ולשלשה בני עשרים ותשעה, בסך-הכל מאה ושבעים ושבעה ימים.

המספרים תשעה ועשרים, שמונה ועשרים הם, כנראה, לא מספרי ימי החדש שהם שלשים או עשרים ותשעה אלא מספרי הימים אשר בהם הירח הולך ומתגדל והולך ומתקטן: ביום האחרון של החדש אין לו אור כלל כמבאר בפסוק הקודם. בהזכרת חדשים של עשרים ושמונה ימים יש רואים רמז למחזור הנקרא מחזור קליפוס, השונה מן המחזור הנהוג אצלנו (מחזור של מטרון) בכך שלפיו המחזור הוא של $4 \times 19 = 76$ שנה והחדש האחרון של מחזור זה הוא בן עשרים ושמונה יום. אולם, אם נקבל פרוש זה, קשה להבין מדוע לא הזכירו חדשים בני שלשים יום.

(י) * מתי וכו' / איך משתנה אור הירח בעתים שונות לפי מדת האור אשר הוא מקבל מן השמש.

עט

* ועתה, בני, הראיתי לך את-הכל וחק כוכבי השמים נשלם. * ויראני את כל-חקיהם לכל-הימים ולכל-הזמנים אשר להם השלטון ולכל-השנה ולסופה ולחקי כל-החדשים וכל-השבועות. * והתמעטות הירח הנעשית בששת השערים, כי בששת השערים אורו משתלם ואחרי-כן תהיה תחלת ההתמעטות. * [וההתמעטות] הנעשית בשער הראשון בעתה עד מלאת מאה שבעה ושבעים יום, או לפי חשבון השבועות, חמשה ועשרים שבועות ושני ימים. * והוא מאחר מן השמש וממערבת הכוכבים חמשה ימים בדיוק בזמן אחד כאשר יעבר המקום אשר ראית. * זה חזון כל-האור ודמות אשר הראני אוריאל, המלאך הגדול מנהיגם.

פ

* בימים ההם ענה אוריאל המלאך ויאמר אלי: חנוך, הנה הראיתיך את-הכל ואגל לך את-הכל למען תראה את-השמש ואת-הירח האלה ואת מנהיגי כוכבי השמים ומסובביהם, מעשיהם ועתותיהם ומוצאיהם. * בימי

(סז) הפננה, כנראה, כי גם במחציתה השנייה של השנה, שלשה חדשים בני שלשים יום ושלשה בני עשרים ותשעה.

(ז) * בלילה... אדם / אולי הפננה היא כי בעשרים יום אשר בהם הירח נראה כלו או

בחלק נכר ממנו (מן הלילה הרביעי עד העשרים וארבעה של החדש) פניו דומים לפני בן-אדם. * וביום וכו' / ביום, אף כשרואים את הירח, אין רואים בו אור מלבד אור השמים.

עט

(ב) * לכל הזמנים... השלטון / הם, כנראה, השנים, החדשים והשבועות.

(ג) בכל אחד מששת השערים, כלומר בכל חדש אור הירח משתלם ומתמעט. * תחלת ההתמעטות / לפי פרוש אחר: תחלת החדש.

(ד) בפסוק זה נתן מספר הימים והשבועות שבמחצית שנת הירח.

(ה) במחצית שנה ימי השמש והכוכבים יתרים בחמשה ימים על ימי הירח. לפי דעת המחבר אין הבדל בין שנת השמש ובין שנת הכוכבים.

פ

יש סוברים כי אין פרק זה והבא אחריו שייכים לספר בצורתו המקורית.

(א-ב) חנוך הראה הסדרים התקינים, אולם בימי הרשעים ישתנה הכל. * מנהיגי... השמים / המלאכים. * ומסובביהם / הפננה, כנראה, לרוחות (עכ, ה; עג, ב).

החוטאים תקצרונה השנים, ורעם יאחר על ארצם ועל שדותיהם וכל-דבר בארץ ישתנה ולא יראה עוד בזמנו, והגשם יעצר והשמים ימנעוהו. בעת ההיא יאחר פרי האדמה ולא יצמח בעתו ופרי העצים ימנע בעתו. והירח ישנה את-חקו ולא יופיע בעתו. ובמים ההם תופיע בשמים העקרות בקצה המרכבה הגדולה במערב והוא ירבה להאיר יותר מחק האור. ורבים מראשי הכוכבים יתעו והם ישנו את-דרכיהם ואת-מעשיהם ולא יופיעו בעתים אשר נקבעו להם. וכל סדר הכוכבים יסתר על-ידי החוטאים ומחשבות החיים על הארץ יתעו על-אודותם והם יסורו מכל-דרכיהם ויתעו ויחשבו כאלים. ותרבה הרעה עליהם ותבוא הפרענות עליהם לאבד.

פא

* ויאמר אלי: הסתכל, חנוך, בלוחות השמים וקרא את אשר כתוב בהם והבן כל-דבר ודבר. ואסתכל בלוחות השמים ואקרא את כל-הכתוב ואבין את-הכל ואקרא את ספר כל מעשי בני-אדם וכל בני בשר אשר על הארץ עד דורות עולם. ואברך את-האדון הגדול, מלך הכבוד לעולם, כי עשה את כל יצורי העולם, ואהלל את-ה' על ארץ אפיו ואברכהו בגלל בני-האדם. ואמר: אשרי האיש אשר מת צדיק וטוב, ואשר עליו לא נכתב

(ב) * ורעם... בזמנו / הארץ לא תתן את יבולה בזמנו.
(ד-ח) גם תהינה הפרעות במהלך השמש, הירח והכוכבים.
(ה) בפנים נתן תרגום מלולי של הנסח האתיופאי שאין לו מובן. ביח הנסיונות שגעשו לתקנו כדי להזכיר: „ובמים ההם השמש (במקום בשמים) יורח (במקום יופיע) בערב (במקום עקרות: טעות המתרגם שקרא רעב במקום ערב) ומרכבתו הגדולה תסע למערב ותביא מצוקה (במקום בקצה)“;
(ו) ויש סוברים כי יש למחוק תחלת הפסוק עד במערב וכי בסופו והוא ירבה וכו' יש לראות המשך לפסוק הקודם.
(ז) * וכל סדר... החוטאים / השנויים במהלך צבא השמים הם תוצאות מעשי הרשעים. ומחשבות וכו' / תושבי הארץ יפנו אל העבודה הנורה בחשבם את צבא השמים כאלים. יש סוברים כי בדרברים על תעיה שבפסוק זה נרמזים האנשים שאינם מביאים בחשבון את ארבעת הימים הנוספים (פג, 6).

פא

(א) * לוחות השמים / לוחות אשר כתובים בהם חקי עולם וכל המאורות העתידיים להתרחש (השוה יוב' ג, * ומקומות רבים בספר ההוא).

ולא נמצא כתב אשמה ביום המשפט. ויביאנוי שבעת הקדושים ההם ויניחוני על הארץ לפני פתח ביתי ויאמרו לי: הודע את-הכל למתושלח בנה ולמד את כל-בניך כי לא יצדק בשר לפני ה' כי הוא בוראם. וניח אותה אצל בנה שנה אחת עד אשר תצוה ללמד את-בניך ולכתב להם ולהעיד בכל-בניך ובשנה השנייה יסירו אותה מקרבם. ויאמץ לבך כי הטובים ילמדו הטובים צדק, הצדיק ישמח עם הצדיקים ויברכו איש את-רעהו. והחוטאים ימותו עם החוטאים והפושע יטבע עם הפושע. ועושי הצדק ימותו בגלל בני-האדם ויאספו בגלל הרשעים. ובמים ההם כלו לדבר עמי ואבוא אל בני ביתי ואברך את אדון העולם.

פב

* ועתה, מתושלח בני, אומר אני לך את כל-הדברים האלה וכותבם לך ומגלה לך את-הכל ונותן לך את ספרי כל-הדברים האלה. שמר, בני, את-הספרים מיד אביך וכן תגם לדורות עולם. ונתתי לך את-החקמה לך ולבניך אשר יהיו לך למען יתנוה לבניהם לדורות, אשר היא למעלה ממחשבותיהם. והמבינים לא יישנו כי ישו און ללמד את-החקמה הזאת והיא ערבה לאוכלים מאכל טוב. ואשרי כל-הצדיקים, אשרי כל-

(ג) * בגלל בני האדם / במיוחד על בריאת האדם ועל השגחתו עליו.
(ד) * לא נכתב וכו' / לפי נסח אחר: „לא נכתב עליו כתב אשמה ולא ימצא יום המשפט [נגדו]“.
(ה) * שבעת הקדושים ההם / לא הזכירו בשום מקום בחלק זה של הספר: הכונה למזכירים בפרק כ. לפי נסח אחר שלשת במקום שבעת (פג, ב-ג). * כל בניך / נסח אחר: בנה. * כי
לא יצדק וכו' / השנה תהלי קמנו, בן איוב טו, יד ועוד.
(ו) * תצוה / תצוה לביתך, תסדר צוואה. מלה שפרושה עוד הנמצאת בנסח האתיופאי אחרי תצוה היא כנראה כפל בטעות של המלה עד. סח אחר: עד אשר תתאמץ.
* יסירו / נושא סתמי: תוסר.
(ט) כונת הפסוק היא כנראה להסביר מדוע גם הצדיקים מתים: הרשעים במעשיהם מביאים מות לעולם והמות פוגע בכל בני-האדם.

פב

(ב) * אשר היא וכו' / החקמה אשר נתתי לך עולה על מחשבות בני אדם: הם לא יוכלו להשיגה בשכלם האנושי.
(ג) * והמבינים... הזאת המבינים את ערך החקמה הזאת ימנעו שנה מעיניהם כדי ללמדה.
(ד) אין כל הבטויים של פסוק זה ברורים: המדבר על התועים שאינם מביאים בחשבון את ארבעת הימים הנוספים על שלשים הימים

ההולכים בדרך הצדק ואינם חוטאים כהוטאים בחשבון כל-ימיהם אשר בהם מתהלך השמש בשמים, בא ויוצא דרך השערים שלשים יום עם ראשי אלפים ממערכת הכוכבים עם ארבעת הנוספים המבדילים בין ארבעת חלקי השנה, המנהיגים אותם והבאים עמם בארבעת הימים [הנוספים].
 " על-אודותיהם תועים בני אדם ואינם חושבים אותם בחשבון כל-השנה כי בני-האדם תועים על-אודותם ואינם יודעים אותם בדיוק. כי הם שכיחים לחשבון השנה והם קבועים באמת לעולם, אחד בשער הראשון, אחד בשלישי, אחד ברביעי ואחד בששי, והשנה נחשבת לשלש מאות ששים וארבעה [ימים]. ויבין אמת הוא דברו ומדק חשבונו הרשום כי אוריאל הראני את-המאורות והחדשים והמועדים והשנים והימים ויגד לי את אשר הפקיד אותו אדון כל בריאת העולם על צבא השמים. ולו השלטון על הלילה ועל היום בשמים, להאיר את-האור על בני-האדם: השמש והירח והכוכבים וכל כחות השמים המסתובבים בגלגליהם. וזה הוא חק הכוכבים השוקעים במקומותיהם בעתותיהם במועדיהם ובחדשיהם. ואלה שמות מנהיגיהם, המשגיחים למען יבואו בזמנם, המנהיגים אותם במקומותיהם ולפי חקיהם ובעתותיהם ובחדשיהם ולפי זמני שלטונם ומשבותיהם.
 " ארבעת מנהיגיהם המבדילים את ארבעת חלקי השנה באים בראשונה ואחרי-כן שנים עשר ראשי המערכות המבדילים את-החדשים, ולשלש

של כל חדש, בחדשים אשר בסוף כל אחת מארבע עונות השנה, המשלימים את מספר ימי שנת החמה שהם שלש מאות ששים וארבעה (פרק עב ולהלן פסוק ו).
 (ה-1) מי שתועה בכך שאינו יודע על מציאות ארבעת הימים הנוספים אינו יכול לעמד בדיוק על מספר ימות החמה. * כל השנה / פן נראה לתפון במקום כל העולם שבנסח האתיופאי.
 (ו) * אחד ... בששי / הימים הנוספים הם החדשים אשר בהם עובר השמש בשער הראשון בשלישי, ברביעי ובששי, כלומר בשלישי ובששי במחציתה הראשונה של השנה, כשהשמש עושה את הלכו מן השער הראשון

- (ז) * דברו / של אוריאל. * הפקיד אותו / פן לפי תקן שהצב במקום צוה לי שבנסח האתיופאי.
- (ח) * המשגיחים למען יבואו / פן לפי תקן

מאות וששים הימים ראשי האלף המבדילים את-הימים, ולארבעת הנוספים עליהם, המנהיגים המבדילים את ארבעת חלקי השנה. י ראשי האלף האלה נוספים בין מנהיג למנהיג כל-אחד אחרי התחנה ומנהיגיה הם המבדילים. י ואלה שמות המנהיגים המבדילים את ארבעת חלקי השנה הקבועים: מלכיאל, אלימלך, מיליאל, נראל. י ואלה שמות מנהיגיהם: אדנראל, יסוסאל, אלומיאל: שלשה אלה הם ההולכים אחרי ראשי המערכות ההולכים אחרי ראשי התחנות המבדילים את ארבעת חלקי השנה. י בראש השנה קם הראשון ומולך מלכיאל אשר שמו טמעני ושמש; וכל ימי שלטונו אשר בהם הוא מושל הם תשעים ואחד יום. י ואלה אותות הימים המופיעים על הארץ בעת שלטונו: זעה, חם ושקט; וכל-העצים נושאים פרות והעלים צומחים על כל-העצים; וקציר החטה ופרח הורד, וכל-התפוחים הצומחים בשדה ועצי החורף מתבשמים. י ואלה שמות המנהיגים אשר תחתיו: ברפאל, ולבסאל וראש האלף האחר הנוסף אשר על ידו מסתימים ימי שלטונם שמו הלויסקף. י המנהיג האחר הבא אחרי הוא אלימלך הנקרא שמש מזהיר וכל ימי אורו תשעים ואחד יום. י ואלה אותות הימים [האלה] על הארץ: חם ויבש, העצים מכשילים את-פרותיהם ונותנים את כל-פרותיהם בשלים וגמורים, הצאן מזדננות ומתעברות, ואוספים את-כל פרות הארץ ואת כל-אשר בשדה ובגת, וזה נעשה בימי

שהצב במקום השומרים הבאים שבנסח האתיופאי.
 (יא) * ארבעת ... השנה / הממנים על ארבעת הימים הנוספים המבדילים בין עונה לעונה.
 * שנים עשר ... החדשים / הממנים על החדשים.
 * ולשלש ... הימים וכו' / הממנים על הימים מלבד ארבעת הימים הנוספים, אשר להם ממנים מיוחדים כמבאר לעיל ובסוף פסוק זה.
 (יב) חזרה בצורה אחרת על הנאמר לעיל: המנהיגים של הימים הנוספים מבדילים בין מנהיג למנהיג, כלומר בין המנהיג של יום השלשים של החדש ובין המנהיג של היום

הראשון של החדש הבא אחריו. * התחנה / יום התקופה.
 (יד) לפסוק זה, שיש לו קשר עם הפסוק יב, לא נמצא פרוש.
 (טו) * בראש השנה / בתחלת השנה, בחדש הראשון (עב, ו). * אשר שמו / הנקרא גם פן. * וכל ימי וכו' / שני חדשים בני שלשים יום ואחד בן שלשים ואחד מתקופת ניסן לתקופת תמוז.
 (טז) * אותות / סימנים. * זעה וכו' / תאור האביב ותחלת הקיץ.
 (יח) * וכל ימי וכו' / שלשת החדשים שבין תקופת תמוז לתקופת תשרי.
 (יט) אותות הקיץ ותחלת הסתו.

שלטונו. * ואלה שמות ראשי האלה וסדריהם ומנהיגיהם: גדאל, כאל, האל; ושם ראש האלה הנוסף להם הוא אספאל, וימי שלטונם מסתמים.

פג

* ועתה רוצה אני להגיד לך, מתושלח בני, את כל-החזיונות אשר ראיתי, ואספרם לפניך. * ראיתי שני חזיונות בטרם אשא אשה, ואין זה דומה לזה. הראשון כאשר למדתי לכתב והשני לפני קחתי את-אמה. ראיתי חזון נורא ועל-אודותיו התפללתי אל ה'. * הייתי שוכב בבית מהללאל סבי וארא בחזון את-השמים והנה התמוטטו השמים ויפלו לארץ. * וכאשר נפלו על הארץ ראיתי את-הארץ [והנה] גבלעה בתהום גדולה, הרים נתלו על הרים וגבעות טבעו על גבעות ועצים גדולים נעקרו משרשיהם והשלו [ארצה] ויטבעו בתהום. * אז נפל דבר לפי, ואשא [קולי] לצעק ואמר: הארץ אבדה. * אז העירני מהללאל סבי כי שכבתי לידו. ויאמר לי: מדוע צועק אתה ככה, בני, ומדוע אתה נאנח ככה?

* אז ספרתי לו את כל-החזון אשר ראיתי ויאמר לי: כאשר ראית דבר נורא, בני, ונורא הוא חזון חלומה על עוונות כל עוונות הארץ, כן [הארץ] עומדת להבלע בתהומות ולאבד אבדן גדול. * עתה קום, בני, והתפלל

(כ) אחרי פסוק זה השמטו משום מה הידיעות לתקופת טבת ומתקופת טבת לתקופת על שתי העונות הנשארות, מתקופת תשרי ניסן.

חלק רביעי

פרשה א (פג - פד)

מבוא

בפרשה זו, אשר תכנה הוא תלומה הראשון של חנוך, מספר על חנוך אשר הגיד לבנו מתושלח כי ראה תלום בשכבו בבית מהללאל ונבהל ממנו וצעק (פג, א-ו). לאחר ששאל אותו מהללאל על סבת צעקתו, ספר לו חנוך את תלומה ומהללאל פתר לו את התלום המבשר חרבן לארץ ובקש ממנו שיתפלל שלא יהיה חחרבן גמור (פג, ז-ט). חנוך התפלל וכתב את תפלתו (פג, י - פד, א). בפרשתנו מובא נסח התפלה (פד, ב - פד, ו). חחרבן הנרמז בפרשתנו הוא המבול.

פג

(ב) * לפני קחתי את אמה / וזמן קצר לפני ששים וחמש (בר' ה, כא) היה החזון וזמן-מה לפני-שואתי. כיון שמתושלח נולד כשהיה חנוך בן כן. * ראיתי / בתלום מתוך שנה (פסוקו).

לאדון הכבוד כי נאמן אתה למען ישאר שריד בארץ והוא לא ישמיד את-הארץ כלה. * בני, כל-זה יבוא מן השמים על הארץ ואבדן גדול יהיה על הארץ.

* אני קמתי ואתפלל ואתחנן ואבקש, ואכתב את-תפילתי לדורות עולם ואת-הכל אראה לך, בני מתושלח. * וכאשר ירדתי וראיתי את-השמים ואת-השמש יוצא ממזרח ואת-הירח יורד למערב וכוכבים מעטים ואת-הארץ ואת כל-אשר הבין בראשונה, ברכתי את אדון המשפט, וארוממהו כי הוציא את-השמש מחלונות המזרח למען יעלה ויזרח בפני השמים, ויעלה וילך בדרך אשר הראתה לו.

פד

* ואשא את-ידי בצדק ואברך את-הקדוש והגדול בהבל פי ובלשון הבשר אשר עשה אלהים לבני בשר האדם למען ישמשו בה לדבר ויתן להם נשמה ולשון ופה למען ידברו בהם.

* ברוך אתה ה' המלך הגדול והגבור בגדלתך, אדון כל בריאות השמים, מלך המלכים ואלהי תבל כלה. ממשלתך ומלכותך וגדלתך יעמדו לעולם

(ג) * את השמים וכו' / המבול מתאר כאן כהתמוטטות השמים ונפילתם על הארץ.

(ד) * וגבלעה בתהום גדולה / כלה מכסה מים.

* הרים וכו' / תוצאות המבול.

(ה) * נפל דבר לפי / דברתי בלי פגנה מצדי

כאלו אלצני כח עליך; הדבר הזה בתלום.

(ו) * עוונות כל עוונות / דרך הפלגה: עוונות רבים וגדולים. לפי נסח אחר: סודות כל עוונות.

(ח) * נאמן אתה / לאלהים ולכן יש לקוות כי

(י) * תפילתי / היא המובאה להלן (פד, ב-ו).

(יא) * ירדתי / בתלומה העלה חנוך השמימה

וכאשר הקיץ ושכ בחושיו אל הארץ הסתפל

בשמים. * הבין / כן לפי הנסח האתייופי אולי

על פי הפסוק, "אלהים הבין דרכה" (איוב כח,

כג) ויש משערים כי טעה המתרגם וקרא הבין

במקום הכין, על פי הכתוב, "הכניה וגם

תקרה" (שם שם, כו). * הראתה לו / צוה ללכת

בה.

פד

(א) * ואשא את ידי / ושאתי את כפי לשם תפלה. * בצדק / בנאמנות, בלב שלם.

חנוך [את-קולו] יאמר למתושלח בנו: רוצה אני לדבר אליה, בני; שמע את-דברי והט אָזְנְךָ לחזון חלום אביה. י לפני קחתי את-עֲדֹנָה אִמִּי, ראיתי חזון על משכבי והנה פר יוצא מן הארץ והפר הזה לבן. אחרי יצאה עֲדֹנָה ועמה יצאו שני עֲגֻלִים אשר אחד מהם שחר והשני אדם. י בֵּן הָעֵגֶל הַשָּׁחַר את-הָאָדָם וַיִּרְדֵּף אַחֲרָיו עַל הָאָרֶץ וּמָאָז לא יָכַלְתִּי לְרַאוֹת אֶת-הָעֵגֶל הָאָדָם הַהוּא. י ואחרי-כן גָּדַל הָעֵגֶל הַשָּׁחַר וְעֲגֻלָּה בָּאָה עִמּוֹ וְאָרָא יוֹצֵאִים מִמֶּנָּה בְּנֵי-בָקָר רַבִּים דּוֹמִים לוֹ וְהוֹלְכִים אַחֲרָיו. י וְהָעֲגֻלָּה הִרְאִינִי חֲקָקָה מִן הַפֶּר הִרְאִינִי לִבְקֹשׁ אֶת-הָעֵגֶל הָאָדָם וְלֹא מִצָּאָה אוֹתוֹ וַתֵּשֶׂא עָלֶי קִנְיָה גְדוֹלָה וַתַּחֲפֹשֶׂהוּ. י וְאָרָא עַד אֲשֶׁר בָּא הַפֶּר הִרְאִינִי וַיִּשְׁקִיטָהּ וּמָאָז לא נִעְתָּה עוֹד. י וַתֵּלֶד אַחֲרֵי-כֵן בֶּן-בָּקָר שֵׁנִי לָבֵן וְאַחֲרֵי-כֵן יָלְדָה בְּנֵי-בָקָר רַבִּים וְעֲגֻלוֹת שְׂצָבָעִם שָׁחַר. י וְאָרָא בִּשְׁנֵתִי אֶת בֶּן-הַבָּקָר הַלָּבֵן הַהוּא גָּדַל וַיְהִי לִפְר גְּדוֹל לָבֵן וּמִמֶּנּוּ יָצְאוּ בְּנֵי-בָקָר לִבְנִים רַבִּים

צִיֹּן וּבְנֵי בֵית שֵׁנִי (פט, עב-עג). חטאות ישראל וצרותיו; המלאך המפקד על הרועים יתפלל בעד ישראל (פט, עד-עז); המלך הספור עד תקופת החשמונאים (ז, א-טז); משפט על הרועים (ז, יז-יח); חזון אחרית הימים וימות המשיח (ז, כח-לח); חתימת הפרשה (ז, לט-מב). בפרשה זו מכנים בני ישראל „צאן“; בני בקר מסמלים את האבות; כבשים, טלאים ואילים הם מנהיגי העם; חיות רעות ועופות טורפים הם הנזירים שונאי ישראל. אשר למשל הרועים ראה בפרש. מן הקטע פט, מב-מט נשתמר גם נסח יוני (ראה במבוא לספר), אולם, אף-על-פי שאינו שונה בהרבה מן הנסח האתיופאי, נראה מסימנים אחדים כי אינו העתק מדויק מן המקור, אלא כנחת הסופר היא למסר את תוכנו בהשתמשו על-הרב בבטויים המקוריים. לכן תרגומנו נתן על פי הנסח האתיופאי, אשר, כנראה, הוא קרוב יותר אל צורתו המקורית של הספר, ורק במקומות שהנסח היוני נראה נכון יותר, נתן בפנים תרגום ממונ. תרגום של הנסח היוני נתן בנספח ב (עמ' 138-139).

פה

(ג) * עֲדֹנָה / ראה יב' ד, כ. * פר / המלה שבנסח האתיופאי יש לה מובנים שונים: פר, בקר, עֲגֻלָּה, פרה; רק לפי הענין אפשר לקבץ מדי פעם בפעם מה היא הכוונה. כאן הפר הוא אדם הראשון. * לבן / סמל לטהר מוסרי. * עֲגֻלָּה / חוה. * שני עֲגֻלִים / קן והכל. * שחר / סימן לרשע, הוא קן. * אדם / צבוע הדם: הבל אשר דמו נשפך.

(ד) * לא יָכַלְתִּי / רמז למותו.

(ה) * וְעֲגֻלָּה / אשת קין. * בני בָּקָר / המלה שבנסח האתיופאי מורה הן על זכרים הן על נקבות. * דומים לו / רשעים כמותו.

(ו) * וְהָעֲגֻלָּה הִרְאִינִי חֲקָקָה / חוה.

(ז) * בֶּן בָּקָר שֵׁנִי לָבֵן / שת. לפי נסח אחר: „וּזֶה בְּנֵי בָקָר לִבְנִים“ ותפונה לשת ולאחיות המיעדות להיות אשתו. * יָלְדָה וכו' / שאר

ולעולמי עולמים, ולכל דורות הדורות ובורתך, כל-השמים כסאך לעולם וכל-הארץ הדום רגליך לעולם ולעולמי עולמים. י כי אתה הוא אשר עשית את-הכל ומושל בו ואין דבר אשר יבצר ממך; וכל-חכמה לא תחסר לך ולא תסור ממקום כסאך ומפניך. ואתה יודע רואה ומבין את-הכל, ואין דבר נסתר ממך; כי אתה רואה את-הכל. י ועתה מלאכי שמיך חוטאים ועל בשר האדם יהיה חרונוך עד יום הדין הגדול. י ועתה, אֲדוֹן וּמֶלֶךְ גְּדוֹל, אֲנִי מִתְחַנֵּן לְךָ וּמִבְקֹשׁ כִּי תִשְׁמַע לְתַפִּלָּתִי, תִּשְׁאָר שְׂאֵרִית בְּאָרֶץ וְאֵל תִּשְׁחַת אֶת כָּל בָּשָׂר אָדָם וְאֵל תִּשָּׂם אֶת-הָאָרֶץ וְהַשְׁמָדָה לֹא תִהְיֶה לְעוֹלָם. י ועתה, ה', אֲבִד מִן הָאָרֶץ אֶת-הַבָּשָׂר אֲשֶׁר הִכְעִיסָךְ, וְאֵת בָּשָׂר הַצֹּדֵק וְהַיָּשָׁר נִטַּע אֲשֶׁר זָרְעוּ יְהִי לְעוֹלָם וְאֵל תִּסְתַּר פְּנֵיךָ מִבְּקִשְׁתְּ עַבְדֶּךָ, ה'.

פה

* ואחרי-כן ראיתי חלום אחר ואת כל-החלום הזה אספר לך, בני. י וישא

(ב) * כל השמים... רגליך / ראה יב' ט, א.

(ג) * ולא תסור... ומפניך / התרגום הוא לפי אדם, שהם בשר ודם, עד שתשמיד אותם ביום הדין הגדול ביום המבול? הפעל מדת הדין הענין ועל פי תקונים שהציעו לנסח האתיופאי ומדת הרחמים: השמד את הרשעים, ומאיש אשר הוא בלי ספק משבש.

(ד-ו) הכוונה: אף המלאכים, יצורים שמימיים, צדיק וישר הקם ורע שיסאר לעולם.

פרשה ב (פה-ז)

מבוא

בפרשה זו, הכוללת את הספור על החלום השני של חנוך, נרמזות תולדות בני אדם ובמיוחד תולדות בני ישראל מאדם הראשון עד ימות המשיח: אדם וחוה ובניהם (פה); חטא המלאכים אשר באו אל בנות האדם (פו); תוצאות חטא המלאכים הרעים והופעת מלאכים טובים (פז); פרענות המלאכים הרעים (פח); המבול והצלת נח ובניו (פט, א-ט); צאצאי נח, האבות ובני יעקב (פט, י-יד); ירידה למצרים ושעבוד (פט, טו-טז); משה ואהרן, יציאת מצרים וקריעת ים-סוף (פט, יז-כח); המסע במדבר, מעמד הר סיני, חטא העגל והקמת המשכן (פט, כט-לו); מות אהרן ומשה ובני דורם (פט, לו-לח); ימי יהושע והשופטים ושמאל (פט, לט-מב); שאול (פט, מג-מד) דוד ושלמה ובנין בית המקדש (פט, מה-נ); חלקת המלכות, אליהו הנביא ושאר המוכיחים (פט, נא-נג); גלות עשרת שבטים ויהודה וחרבן הבית (פט, נד-נח). אלהים ממונה שבעים רעים להנהיג את ישראל ומפקיד עליהם אחד המלאכים אשר ימסר דין-וחשבון על מעשיהם למען יעש אלהים את הרועים אשר יאבדו מן הצאן יותר ממה שצוה: ישראל סובל הרבה מן הגוים ומן הרועים, וכתב האשמה על הרועים נמסר לאלהים (פט, נט-עא); שיבת

דומים לו. י ויחלו להוליד פרים לבנים רבים דומים להם וילכו זה אחר זה.

פו

* וארא עוד בעיני בשנתי וארא את השמים ממעל והנה כוכב נפל מן השמים ויתרומם ויאכל וירעה בתוך הפרים ההם. * וארא אחרי כן פרים גדולים ו[פרים] שחרים והנה החליפו את רפתיהם ואת מרעיהם ואת עגליהם ויחלו לחיות זה עם זה. * וארא עוד בחזון ואביט אל השמים והנה ראיתי כוכבים רבים יורדים ונופלים ממרום השמים אצל הכוכב שהוא הראשון ובתוך העגלים ההם היו לפרים ועמקם היו רועים בתוכם. * ואביט אליהם וארא והנה כלם הוציאו את ערוותיהם כסוסים ויחלו לעלות על עגלות הפרים וכלן הרו ותלדנה פילים, גמלים וחתמורים. * וכל הפרים פחדו ונבהלו מהם ויחלו לגשף בשניהם ולבלע ולנחץ בקרניהם. * ויחלו לבלע את הפרים והנה כל בני הארץ החלו לרעד ולפחד מפניהם ולברח.

פז

* וארא עוד כי החלו להכות איש את רעהו ולבלע איש את רעהו ותחל הארץ לזעק. * ואשא שנית את עיני לשמים וארא בחזון והנה [יצאו] מן השמים יצורים דומים לבני אדם לבנים וארבעה יצאו מן המקום שהוא

בני אדם וחוה. * שצבעם שחר / הפונה הראשון, חוץ מהכל, שת וצאצאיו, היו רשעים. כנראה, הן לפרים והן לעגלות כי כל בני אדם (ט) צאצאי שת הצדיקים.

פח

(א) * כוכב נפל מן השמים / הראשון מבין המלאכים החוטאים: שמחוי (ג) או צואל (ד).
(ב) * גדולים / הפונה, כנראה, לבנים, צאצאי שת. * שחרים / צאצאי קין. * החליפו וכו' / התחברו וחי יחד.
(ג) * כוכבים וכו' / המלאכים הרעים אשר הלכו בדרכי הראשון (פסוק א). * היו לפרים / התחפשו

פז

(א) ראה שם.
(ב) * יצורים... לבנים / הם המלאכים אשר לא חטאו. * וארבעה, ושלשה / אם זה הוא הנסח הנכון, הפונה לשבעת ראשי המלאכים

ושלשה עמקם. * והשלשה אשר יצאו באחרונה החזיקו בידי וישאוני למעלה מן משפחות הארץ ויעלוני אל מקום גבה ויראוני מגדל מתרומם על הארץ וכל הגבעות היו שפלות ממנו. * ויאמרו לי: השאר פה עד אשר תראה את כל אשר יקרה את הפילים, הגמלים והחתמורים האלה ואת הכוכבים ואת הפרים ואת כלם.

פח

* וארא אחד מן הארבעה אשר יצאו בראשונה ויקח את הכוכב הראשון אשר נפל מן השמים ויאסר את ידיו ואת רגליו וישליכוהו אל תהום ותהום והיא היתה צרה ועמקה, תלויה ואפלה. * ואחרי כן הוציא אחד מהם את החרב ויתנה לפילים, לגמלים ולחתמורים ויחלו להכות איש את רעהו וכל הארץ רעדה בגלגלם. * ועוד ראיתי בחזון, והנה אחד מן היוצאים השליך... מן השמים ויאספו וילקחו כל הכוכבים הגדולים אשר ערוותיהם היו כערוות הסוסים, והוא אסר את כלם בידיהם וברגליהם וישליכם אל תהום הארץ.

פט

* וילך אחד מן הארבעה אל הפר הלכן וילמדוהו סוד והוא לא חרד. הוא נולד פר ויהי לאדם ויבן לו ספינה גדולה וישב בה ושלשה פרים ישבו עמו

(פא, ה ועוד). לפי נסח אחר. ואחד מהם יצא והפונה כנראה למיכאל. קבוצה של שלשה מלאכים מזכרת גם במקום אחר (ג). (א) * מגדל / הפונה, כנראה, למושב הצדיקים בעולם הבא.
(ד) * הפילים, הגמלים והחתמורים / ראה פז, ד. * הכוכבים / המלאכים הרעים.

פח

(א) * הכוכב הראשון / ראה פז, א. * ויאסר וכו' / ראה יד ואילך.
(ב) ראה פז, ט.
(ג) * השליך / ברור כי אחרי מלה זו חסר * ערוותיהם... הסוסים / ראה פז, ד.

פט

(א) * הפר הלכן / נח. * סוד / ענין המבול ובנית המבנה. * נולד פר ויהי לאדם / נהפך לאדם כדי שיוכל לבנות את המבנה. * ויבן לו / דברים אלו סותרים את הנאמר לעיל (ס, ב)

בספינה ההיא והיא כסתה עליהם. * ואשא שנית את עיני לצד השמים וארא גג גבה ועל הגג הוא שבע ארבות והארבות האלה מזילות מים רבים לתוך מכלא. * וארא עוד והנה נפתחו מעינות בקרקע במכלא הרחב ההוא והמים האלה החלו לבעבע ולהתרומם על הקרקע וארא את המכלא ההוא עד אשר כסו כל פניו מים. * והמים והחשך והערפל רבו עליו וארא את גבה המים ההם ויגבהו המים למעלה מן המכלא ההוא ויתפשטו על המכלא ויעמדו על הקרקע. * כל פרי המכלא נאספו עד כי ראיתם טובעים, נבלעים ומשמידים במים ההם. * והספינה שטה על פני המים וכל הפרים והפילים והגמלים והחמורים נבלעו בקרקע עם כל הבהמות ולא יכלתי עוד לראותם, ולא יכלו לצאת וישמדו ויטבעו בתהום. * וארא עוד בחזון עד אשר נעלמו הארבות ההן מן הגג הגבה ההוא וסדקי הארץ נשתמו ותהומות אחרות נפתחו. * ויחלו המים לרדת בהן עד כי נגלתה הארץ ונחנח הספינה על הארץ ויסר החשך ויהי אור. * ויצא מן הספינה הפר אשר היה לאדם ושלש הפרים עמו ואחד משלשת הפרים היה לבן וידמה לפר ואחד מהם היה אדם כדם ואחד שחר, והפר הלכן התרחק מהם.

י ויחלו להוליד חיות ועופות ויהי מהם המון רב מכל המינים: אריות, נמרים, כלבים, זאבים, צבועים, חזירי בר, שועלים, סנאים, חזירים, נצים,

כי המלאכים בנו את התבה. * ושלש פרים / (ז) * ונעלמו / נסגרו (שם, ב) ולכן לא נראו שם, חם ויפת. * עליהם / בעדם (בר, ז, טו).
 (ב) * גג / אשר עליו נקרים המים העליונים. * נשתמו / נסגרו (שם שם) ונעשו שדים לשאר הקרקע. * ותהומות וכו' / כדי שירדו בהם המים אשר נשארו על הארץ.
 (ח) ראה שם שם, ג-ה. * ויסר וכו' / בימי המבול נשתמו סדקי הטבע (שם שם, כג) ולא היה אור על הארץ.
 (ט) ראה שם שם, יח. * הפר ... לאדם / ראה פסוקא. * ואחד ... היה לבן / שם. * לפר / לנח. * ואחד ... אדם כדם / יפת. * ואחד שחר / חם. * והפר הלכן / נח. * התרחק מהם / מת.
 (ד) ראה שם שם, יח ואילך.
 (ה) * כל פרי המכלא / כל בני-אדם.
 (ו) * והפילים ... והחמורים / הנולדים מן המלאכים אשר באו אל בנות האדם (פר, ד). * תבהמות / כל בעלי החיים.

דיות, איות, נשרים ועורבים, ובתוכם נולד פר לבן. * ויחלו לנשף איש את רעהו; אחרי-כן הוליד הפר הלכן, אשר נולד בתוכם, חמור-בר ופר לבן עמו, וירב חמור-הבר. * אחרי-כן הוליד הפר הלכן אשר נולד ממנו חזיר-בר שחר ושה לבן. * והוא הוליד חזירים רבים והשה הוליד שנים עשר צאן. * וכאשר גדלו שנים עשר הצאן האלה, מסרו אחד מהם אל חמורים והחמורים גם הם מסרו את-השה ההוא לזאבים ויגדל השה בין זאבים. * אחרי-כן הביא ה' את אחד עשר הצאן להושיכם עמו ולרעות עמו בתוך הזאבים, וירבו ויהיו לעדרי צאן רבים.

י ויחלו הזאבים לירא מהם עד אשר אבדו את-ילדיהם וישליכו את-ילדיהם לנהר מים רבים. ויחלו הצאן לצעק על-אודות ילדיהם ולהתחנן לאדונייהם. * וינס אחד הצאן אשר נמלט מן הזאבים וילך אל חמור-הבר. וארא את-הצאן צועקים ומתחננים ומבקשים לאדונייהם בכל-כחם עד אשר ירד אדון הצאן לקול הצאן ממקדשו הנשא ויבוא אליהם וירעם.

י ויקרא לשה אשר נמלט מן הזאבים וידבר אליו על הזאבים למען יזהירם לבל יגעו בצאן. * וילך השה אל הזאבים על פי מצות האדון ויבוא שם אחר לקראתו וילך עמו, וילכו ויבואו שניהם יחד לעדת הזאבים וידברו אליהם

(י) * אריות ... ועורבים / אבות כל העמים
 השונים, צאצאי שלשת בני נח. * פר לבן / אברהם.
 (טו) * לירא מהם / ראה שם שם, י. נסח אחר: להפחידם. * לצעק וכו' / ראה שם ב, כג.
 (טז) * אחד ... הזאבים / משה. ראה שם שם, טו.
 * חמורי הבר / המדינים. * וארא וכו' / ראה שם ג, ז ואילך.
 (יז) ראה שם ג, י.
 (יח) * הזאבים / פרעה ושוריו. ראה שם ה, א ואילך.
 * שם אחר / אהרן. * לעדת הזאבים / לאספת זקני מצרים.
 (יט) * אחד מהם / יוסף. * חמורים / מדינים (פסוק טז). * לזאבים / למצרים.
 (יד) * הביא ... הזאבים / הוריד מצרימה

וַיִּזְהָרוּם לְבָל יַעֲזוּ עוֹד בְּצֵאן. יט וְאָרָא אִז כִּי הִצִּיקוּ קֶשֶׁה הַזֹּאבִים אֶת־הַצֵּאן
בְּכָל־כֶּחֶם וַיִּצְעֲקוּ הַצֵּאן. כ וַיָּבֹא אֲדוֹנֵיהֶם אֶל הַצֵּאן וַיַּחֲל לְהַכּוֹת אֶת־
הַזֹּאבִים הֵהֱם וַיַּחֲלוּ הַזֹּאבִים לְהִתְאַוֵּן, וַיִּשְׁקְטוּ הַצֵּאן וְלֹא זָעְקוּ עוֹד. כא וְאָרָא
אֶת־הַצֵּאן וַיִּצְאִים מִבֵּין הַזֹּאבִים וַתַּחֲשִׁכְנָה עֵינֵי הַזֹּאבִים, וַיִּצְאוּ הַזֹּאבִים הֵהֱם
וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרֵי הַצֵּאן בְּכָל־חֵילָם. כב וַיִּלֶּךְ עִמָּהֶם אֲדוֹן הַצֵּאן וַיִּנְהֵלֶם וַיִּלְכוּ
אַחֲרָיו כָּל־הַצֵּאן וּפְגִיָּהֶם הָיוּ מִזִּהְרִירִים וּמִפְּאָרִים וְנוֹרְאִים לְמִרְאָה. כג וַיַּחֲלוּ
הַזֹּאבִים לִרְדֹּף אַחֲרֵי הַצֵּאן עַד אֲשֶׁר הִשְׁיִגוּם לִיד יָם מִים. כד וַיִּבְקַע הַיָּם
הַהוּא וַיַּעֲמְדוּ הַמַּיִם מִשְׁנֵי הַצִּדְדִּים לִפְנֵיהֶם וַהֲאֲדוֹן אֲשֶׁר הִרְאֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ
עָמַד בִּינֵיהֶם וּבֵין הַזֹּאבִים. כה וְכֹאֲשֶׁר לֹא רָאוּ עוֹד הַזֹּאבִים אֶת־הַצֵּאן
הַחֹלְכִים בְּתוֹךְ יָם הַמַּיִם הַהוּא וַיִּרְדְּפוּ הַזֹּאבִים אַחֲרֵי הַצֵּאן וַיִּרְצוּ אַחֲרֵיהֶם
הַזֹּאבִים אֶל תוֹךְ יָם הַמַּיִם הַהוּא. כו וְכֹאֲשֶׁר רָאוּ אֶת אֲדוֹן הַצֵּאן שָׁבוּ לְנוֹס
מִפְּנָיו, וְיָם הַמַּיִם נִסָּר וַיָּשָׁב פְּתָאֵם לֹאִיתָנוּ וַיִּמְלֹא מַיִם וַיִּתְּרוּמָם עַד אֲשֶׁר
כָּסָה אֶת־הַזֹּאבִים הֵהֱם. כז וְאָרָא עַד אֲשֶׁר אָבְדוּ וַיִּטְבְּעוּ כָּל־הַזֹּאבִים
הַרְדִּיפִים אַחֲרֵי הַצֵּאן. כח וַיַּעֲבְרוּ הַצֵּאן מִן הַמַּיִם וַיִּלְכוּ בַּמִּדְבָּר בְּלִי מַיִם
וַדָּשָׂא, וַיַּחֲלוּ לִפְלֹחַ אֶת־עֵינֵיהֶם וּלְרֹאוֹת. וְאָרָא אֲדוֹן הַצֵּאן רוֹעֶה אוֹתָם
וְנוֹתֵן לָהֶם מַיִם וַדָּשָׂא וְהִשָּׂה הַהוּא הוֹלֵךְ וּמְנַהִיגָם.

כט וַיַּעַל הַשָּׁה עַל רֹאשׁ הַסֵּלַע הַגָּבֹהַ וַאֲדוֹן הַצֵּאן שָׁלַחוּ אֵלֵיהֶם. ל וְאַחֲרֵי־כֵן
רָאִיתִי אֶת אֲדוֹן הַצֵּאן עוֹמֵד לִפְנֵיהֶם וּמִרְאֵהוּ הָיָה גָדוֹל וְנוֹרָא וַיִּנְהַדֵּר וְכָל־

- (ב) עֲשֵׂר הַמַּכּוֹת. * וַיַּחֲל / אֱלֹהִים. לְפִי נֹסח
אַחֵר: וַיַּחֲלֵנוּ מִשָּׁה וְאַחֲרָיו.
(כא) יִצְיָאֵת מִצְרַיִם וַיִּרְדִּיפֵת הַמִּצְרַיִם אַחֲרֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. * וַתַּחֲשִׁכְנָה עֵינֵי הַזֹּאבִים /
מִכַּת הַחֲשֶׁךְ, הִיא הַמַּכָּה הַיְחִידָה אֲשֶׁר נִרְמְזָה
כָּאן.
(כב) דֶּרֶךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לְיָם־סוּף
בְּהִנְהַגְתָּ אֱלֹהִים (שם יג, כא-כב) וַיִּבְדֵּד רְמָה
(שם יד, ח).
(כג) רְדִיפֵת הַמִּצְרַיִם אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
(שם שם, ט).
(כד) קָרִיעַת יָם־סוּף. * וַהֲאֲדוֹן וְכו' / הַעֲמוּד.
- (כז) סִמֵּל הָאֱלֹהִים, בָּא בֵּין מִתְּנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִתְּנֵה
מִצְרַיִם (שם שם, כ).
(כו) * וְכֹאֲשֶׁר... מִפְּנָיו / פָּרַט זֶה אֵינוֹ בִּסְפּוּר
הַתּוֹרָה וְכִנְיָתָהּ כְּנֹרְאָה: כְּשֶׁרָאוּ הַמִּצְרַיִם אֶת
הַעֲמוּד הַכִּבִּיז כִּי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נִלְחָם בָּהֶם
וּבִהְיוֹתָם עַל קֶרֶקַע הַיָּם נִסּוּ לַחֲזוֹר לְאַחֲרֵי,
אֲךָ לֹא יָכְלוּ. * נִסָּר וְכו' / רָאָה שֵׁם שֵׁם.
כו-כח.
(כח) * וּלְרֹאוֹת / לְפִי נֹסח אַחֵר וַיִּירָאוּ
וַתַּכְנֶנָּה לִירֹא מִפְּנֵי אֱלֹהִים. * וַדָּשָׂא / (הַשְׁנִי)
הַכְנֶנָּה, כְּנֹרְאָה, לִמֶּן כִּי דָשָׂא מִמֶּשׁ לֹא נָתַן
לָהֶם בַּמִּדְבָּר. * וְהִשָּׂה וְכו' / מִשָּׁה.

הַצֵּאן רָאוּהוּ וַיִּירָאוּ מִפְּנָיו. לא וְכָלֶם פָּתְדוּ וַרְעָדוּ מִפְּנָיו וַיִּצְעֲקוּ אֶל הַשָּׁה
אֲשֶׁר הָיָה עִמָּהֶם: לֹא נוֹכַל לַעֲמֹד לִפְנֵי אֲדוֹנָנוּ וּלְהַבִּיט אֵלָיו. לב וְכֹאֲשֶׁר עָלָה
הַשָּׁה אֲשֶׁר הִנְהִיגָם אֶל רֹאשׁ הַסֵּלַע הַחֲלוּ הַצֵּאן לְהִתְעוֹרַר וּלְסוּר מִן הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר הִרְאָה לָהֶם וְהִשָּׂה לֹא יָדַע. לצ וַיִּקְצֹף אֲדוֹן הַצֵּאן מְאֹד עֲלֵיהֶם וְכֹאֲשֶׁר
יָדַע זֹאת הַשָּׁה וַיִּרַד מִרֹאשׁ הַסֵּלַע וַיָּבֹא אֶל הַצֵּאן וַיִּמְצָא אֶת עֵינֵי רַבָּם עוֹרוֹת
וְהֵם סָרוּ מִדֶּרֶכּוֹ. לד וְכֹאֲשֶׁר רָאוּ אוֹתוֹ יִרְדּוּ וַיִּרְעָדוּ מִפְּנָיו וַיִּתְּפְצוּ לְשׁוֹב אֶל
מְכַלְאוֹתֵיהֶם. לה וַיִּקַּח הַשָּׁה עוֹד שָׁה עִמּוֹ וַיָּבֹא אֶל הַצֵּאן אֲשֶׁר מָרְדּוּ וַיַּחֲל
לְהַמִּיתָם וַיִּירָאוּ הַצֵּאן מִפְּנָיו וַיָּשָׁב אֶת־הַצֵּאן אֲשֶׁר מָרְדּוּ וַיִּשׁוּבוּ אֶל
מְכַלְאוֹתֵיהֶם. לו וְאָרָא בְּחֻזּוֹן הַזֶּה עַד אֲשֶׁר הָיָה הַשָּׁה לְאָדָם וַיִּבֶן בֵּית לְאֲדוֹן
הַצֵּאן וַיָּבֵא אֶת כָּל־הַצֵּאן אֶל הַבַּיִת הַהוּא.

לי וְאָרָא עַד אֲשֶׁר שָׁכַב וַיִּרְדָּם הַשָּׁה אֲשֶׁר פָּגַשׁ אֶת־הַשָּׁה אֲשֶׁר הִנְהִיג אֶת־הַצֵּאן.
נא וְאָרָא עַד אֲשֶׁר אָבְדוּ כָל גְּדוֹלֵי הַצֵּאן וַהֲקִטְּנִים עֲמָדוֹ בְּמִקְוֹמוֹתֵיהֶם וַיָּבֹאוּ
אֶל מִרְעָה וַיִּקְרְבוּ אֶל נַחַל מַיִם. נב אִז נִפְרַד מֵהֶם הַשָּׁה אֲשֶׁר הִנְהִיג אוֹתָם
וַיְהִי לְאָדָם, וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם וְכָל־הַצֵּאן בִּקְשׁוּהוּ וַיִּצְעֲקוּ עָלָיו צָעָקָה גְּדוֹלָה.

נז וְאָרָא עַד אֲשֶׁר חָדְלוּ לַצֶּעֶק עַל הַשָּׁה הַהוּא וַיַּעֲבְרוּ אֶת נַחַל הַמַּיִם וַיִּקְוּמוּ
אַחֲרֵיהֶם מִן הַצֵּאן לְמִנְהִיגִים בְּמִקּוֹם אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׁכְבוּ וַיִּרְדְּמוּ וַיַּעֲזֹבוּם. נח וְאָרָא
עַד אֲשֶׁר בָּאוּ הַצֵּאן אֶל מְקוֹם טוֹב וְאֶל אֶרֶץ נַחֲמָדָה וְנִכְבָּדָה וְאָרָא עַד אֲשֶׁר

- (כט) עֲלִית מִשָּׁה לְהַר סִינִי וּשְׁלִיחוֹתוֹ אֶל הָעָם.
* הַסֵּלַע הַגָּבֹהַ / הַר סִינִי.
(ל-לא) הוֹפְעַת אֱלֹהִים עַל הָהָר וּמַעֲמַד הַר
סִינִי.
(לא) רָאָה שֵׁם כ, יט.
(לב) מַעֲשֵׂה הַעֲגֹל בְּהִיּוֹת מִשָּׁה עַל הַר סִינִי.
(לד) * וַיִּתְּפְצוּ וְכו' / רָצוּ לַחֲזוֹר בְּתִשְׁבָּה.
(לה) * עוֹד שָׁה / הַכְנֶנָּה, כְּנֹרְאָה, לְהִשְׁעָה.
(לו) * הָיָה הַשָּׁה לְאָדָם / נִתְפַּךְ לְאָדָם לְבִנּוֹת
אֶת הַבַּיִת. הַשָּׁה פְּסוּקָא. * בֵּית / הַמִּשְׁכָּן.
* וַיָּבֵא וְכו' / הַמִּשְׁכָּן הָיָה לְמִרְכָּזוֹ אֲשֶׁר סָבִיבוֹ
הַתְּאִסָּף כָּל הָעָם.
(לז) * שָׁכַב וַיִּרְדָּם / מַת. * הַשָּׁה אֲשֶׁר פָּגַשׁ...
הַצֵּאן / אַחֲרָיו (פְּסוּקָיָה). * כָּל גְּדוֹלֵי הַצֵּאן /
הַמִּבְגָּרִים אֲשֶׁר מָתוּ בַּמִּדְבָּר. * מִרְעָה / אֶרֶץ
סִיחֹן וְעוֹג מִמּוֹרָח לַיִּרְדֵּן. * נַחַל מַיִם /
הַיִּרְדֵּן.
(לח) * הַשָּׁה... לְאָדָם / מִשָּׁה. * נִפְרַד...
וַיִּרְדָּם / מַת.
(לט) * נַחַל הַמַּיִם / הַיִּרְדֵּן. * אַחֲרֵיהֶם וְכו' /
הַשָּׁה, כָּלֵב וְהַשּׁוֹפְטִים אֲשֶׁר קָמוּ אַחֲרֵיהֶם
לְהוֹשִׁיעַ אֶת הָעָם.
(מ) * מְקוֹם... וְנִכְבָּדָה / אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל

שבעו הצאן והבית עמד ביניהם בארץ הנחמדה. ^{מא} ולפעמים עיניהם פקוחות ולפעמים עורות עד אשר קם שה אחר וינהג אותם וישב את כלם ותפקחנה עיניהם. ^{מב} ויחלו הכלבים, השועלים וחזירי הבר לאכל את הצאן עד אשר הקים אדון הצאן שה אחר איל אחד מתוכם אשר הנהיג אותם.

^{מג} ויחל האיל לנח מכל הצדדים את הכלבים, את השועלים ואת חזירי הבר והם עד כי השמיד רבים מהם. ^{מד} ותפקחנה עיניו וירא את האיל אשר היה בתוך הצאן כי עוב את כבודו וילך בלא דרך.

^{מה} וישלח אדון הצאן את השה אל שה אחר ויקימהו לאיל להנהיג את הצאן במקום האיל אשר עוב את דרך ה'. ^{מי} וילך אליו וידבר אליו לבדו ויקימהו לאיל להיות נגיד ומנהיג הצאן ובכל אלה לחצו הכלבים את הצאן. ^{מז} וירדף האיל הראשון את האיל השני ויקם האיל השני ויברח מפניו וארא עד אשר הפילו הכלבים את האיל הראשון. ^{מנ} ויקם האיל השני וינהג את הצאן ויולד האיל כבשים רבים וישכב וירדם ויהי שה קטן לאיל

המערבית. * שבעו / אכלו מתבואת הארץ. * עיניו / של שמואל. * וירא וכו' / נזכר לדעת כי לא הלך האיל, הוא שאול, בדרך

הנכונה (שמ"א יג, טו, י ואילך). * וילך בלא דרך / כן לפי הנסח היוני.

* שה אחר / יש סוברים כי צריך להיות אחד. הכונה לשמואל.

(מב) * הכלבים / הפלשתים (פסוקים מז—מו). השועלים / הפונה, כנראה, לעמונים או לעמלקים. * וחזירי הבר / האדומים (פסוק יב). * איל אחד / שאול.

(מג) * השועלים / הפונה לעמונים, ראה שמ"א יא, יא, או לעמלקים (ראה שם טו, ז). * וחזירי הבר / אין במקרא ידיעות על מלחמות שאול באדומים. * רבים מהם / כן לפי הנסח היוני הנראה טוב מן הנסח האתיופי המוסר את כלם.

(מז) * האיל הראשון ... מפניו / שאול רדף את דוד ודוד ברח מפניו. * הפילו וכו' / שאול נפל מת לפני הפלשתים.

(מח) * ויקם ... הצאן / דוד היה למלך

במקומו. ^{מא} ויגדלו וירבו הצאן, וכל הכלבים, השועלים וחזירי הבר יראו ויברחו מפניו. ^{מב} וינח האיל וינהג את כל החיות הרעות, ולחיות הרעות האלה לא היה עוד כל כח בין הצאן ולא חמסו עוד אותן בדבר, והבית ההוא היה גדול ורחב ומגדל גבה וגדול גבנה לאדון הצאן; והבית ההוא היה שפל והמגדל היה רם וגבה ואדון הצאן שכן במגדל ההוא ושלחן מלא מושם לפניו.

^{מג} וארא עוד את הצאן והם תועים והולכים בדרךים רבות ויעזבו את ביתם ואדון הצדק קרא לאחדים ביניהם וישלחם אל הצאן ויחלו הצאן להרג אותם. ^{מד} ואחד מהם נצל ולא נהרג ויקפץ ויצעק על הצאן ויבקשו להרגו ואדון הצאן הצילו מיד הצאן ויעלהו וישבו אצלו. ^{מז} ואחדים מן הצאן שלח אל הצאן להעיד [בהם] וילקונו עליהם.

^{מז} ואחריו כן ראיתי כי עזבו את בית האדון ואת מגדלו ונסורו כלם ועיניהם התעוררו וארא את אדון הצאן עושה טבח בעדריהם עד אשר הזמינו הצאן רוצחים ויבגדו במקומם. ^{מנ} ויתנם ביד אריות ונמרים וזאבים וצבועים וביד

* ויולד וכו' / לדוד וילדו בנים רבים, ואחד מהם, שעדן היה צעיר, מלך אחרי מותו. (מט) ברור כי בנסח שלפנינו שבש הסדר, כי כל הנאמר בפסוק זה מוסב אל דוד אשר נלחם בכל אויביו ונצחם ולא אל שלמה. הסדר הנכון היה נמצא, כנראה, בנסח היוני אשר בו דברי פסוק זה באים תכף אחרי וינהג את הצאן. הקטע היוני מסתיים במלים יראו ויברחו מפניו.

(נ) * ומגדל ... לאדון הצאן / מרבים חלופי הנסחים. המרומם נתן על פי הנסח הברור יותר. הבית הוא ירושלים והמגדל הוא בית המקדש. * ושלחן וכו' / מובח מלא קרבות. (נא) * הצאן ... ביתם / עשרת השבטים אשר מרדו בבית דוד ועזבו את בית המקדש בירושלים. * לאחדים ... הצאן / נביאים.

(ג) * ואחדים מן הצאן / נביאים אחרים.

(גד) בפסוק זה נרמזים צוונותיהם של מלכי יהודה והפרענות אשר הביא אליהם על המלכות. * עד אשר וכו' / אולי נרמז כאן מעשה אחז אשר קרא לעזרו את מלך אשור (מל"ב טו, ז). את החלק האחרון של פסוק זה יש מפרשים בדרך אחרת: עד אשר קראו

יש מפרשים בדרך אחרת: עד אשר קראו

יש מפרשים בדרך אחרת: עד אשר קראו

שועלים וכל-חיות רעות והחיות הרעות האלה החלו לטרף את הצאן.
 11 וארא כי עוב את-ביתם ואת-מגדלם ויתגם ביד האריות לטרף ולאכל אותם ביד כל-החיות הרעות. 12 ואחל לזעק בכל-כחי ולקרא לאדון הצאן ולהראות לו על הצאן הנאכלים בידי כל-החיות הרעות. 13 והוא החריש כאשר ראה את-זאת וישמח כי הם נאכלים ונבלעים ונחמסים וניחם להיות נאכלים בידי כל-החיות.

14 ויקרא לשבעים רועים וימסר להם את-הצאן לרעות אותם ויאמר לרועים ולעוזריהם: מעתה ירעה כל-אחד מכם את-הצאן ועשו את כל אשר אצוה אתכם. 15 ואני אמסר אותם לכם במספר ואניד לכם מי מהם תשמידו ואותם תשמידו. ויתן להם את-הצאן. 16 ויקרא לאחר ויאמר לו: הסתכל ורשם את כל אשר יעשו הרועים לצאן כי הם יאבדו יותר מאשר צויתים. 17 וכל-הפרנה והשמדה אשר תעשה בידי הרועים, רשם כמה ישמידו על פי מצותי וכמה בשרירות לבם ורשם על כל-רועה ורועה את כל-ההשמדות אשר יעשו. 18 וקרא לפני את מספר כל-אשר השמידו וכמה ימסרו להשמדה למען תהיה לי זאת לעדות נגדם ואדע את כל מעשי הרועים ואבין ואראה

הצאן (אל האדון) בעבור המכות ושובו אלי.
 (נה) * אריות ונמרים / אשור ובבל. * ואבים / מצרים (פסוק יג). * וצבועים / אולי פוששים, או ארמים.
 (טו) * אלהים עוב את ארצו ואת מקדשו ובני ישראל נתנו בידי אויביהם. * ביד כל וכו' / יש סוברים כי מלים אלו לא היו בנפסח המקורי.
 (נח) * וישמח / השנה דב' כח, סג.

(נט) * לשבעים רועים / השערות שונות הביע המפרשים על משמעותם של רועים אלו. לפי ההשערה המתקבלת ביותר על הדעת, הם המלאכים אשר בידם מסר אלהים את ישראל

מה הם עושים לצאן אשר מסרתי להם אם עמדו במצותי אשר צויתים.
 19 אך הם אל ידעו זאת ולא תניד להם ואל תזהירם כי אם תרשם את כל-ההשמדה אשר יבצעו הרועים כל-אחד ואחד בעתו ושים את-הכל לפני. 20 וארא עד אשר רעו הרועים בעתם והם החלו להרג ולהשמיד יותר מאשר צווי וימסרו את-הצאן ביד האריות. 21 והאריות והנמרים אכלו ובלעו את רב הצאן וחזירי-הבר אכלו יחד אתם וישרפו את-המגדל ויהרסו את-הבית. 22 ואתעצב הרבה על המגדל כי נהרס בית הצאן ואחר-יכן לא יכלתי לראות את-הצאן באים אל הבית. 23 והרועים וחבריהם נתנו את-הצאן לכל-החיות הרעות לאכל אותם וכל-אחד מהם קבל בעתו מספר מסים והאחר כתב בספר על כל-אחד מהם כמה מהם השמיד. 24 וכל-אחד מהם הרג והשמיד יותר מאשר צווי ואחל לבכות ולקונן על-אודות הצאן. 25 וארא בחלום את-הסופר בכתבו אחד אל אחד את כל אשר השמידו בידי הרועים והם יום יום ויבא את כל-הספר הזה לפני אדון הצאן וינח וירא [אליו] את כל אשר עשו ואת כל אשר השמיד כל-אחד מהם ואת כל אשר נתנו להשמדה. 26 והספר נקרא לפני אדון הצאן ויבא את-הספר מידו ויקרא אותו ויחתמהו ויניחהו.

(סג) * ואבין... להם / התרגום הוא לפי תקונים שהצעו לנפסח הנראה משבש. * ואבין / לפי הצעת תקון אחרת: ואשקל.
 (סד) אין אלהים רוצה שידעו הרועים כי יש משגיחים עליהם, וכי יזהירו המלאכים על מעשיהם, כדי שכל אחד יעשה כרצונו ואחר-יכן יבוא על ענושו על מה שיעשה שלא כמצות אלהים.
 (סה) * האריות / אשור (פסוק נה).
 (סו) * הנמרים / בבבל (סם). * וחזירי הבר / אדום (פסוק יב) השנה יח' כח, יב; עוב' י—יב; תחל' קלו, ז). * וישרפו וכו' / רמז לחרבן ירושלים ובית המקדש.
 (סז) * לא יכלתי וכו' / רמז לגלות בבבל.
 (סח) * והאחר / ראה פסוק סא.

אמות העולם אשר בידם נמסרו בני ישראל בימי הגלות. רעיון הרועים אשר בידם נמסר ישראל בא אולי בהשפעת דברי זכריה (י, ג יא, ד).
 (סא) * לאחר / למלאך אחר, שאינו אחד מבין השבעים וכנראה הוא מיכאל (ז, יד, כג).
 * הסתכל וכו' / הרועים מצוים אמנם להשמיד ולאבד, אך במדה, ועל המלאך האחר משל התפקיד להשגיח עליהם ולרשם את מעשיהם כי יודע אלהים כי הם ישמידו יותר ממה שצווי להשמיד.
 (סב-סג) על המלאך לרשם את מעשי כל רועה ורועה ולהגיש לאלהים דין-וחשבון כי רוצה הוא להעמיד במשפט את הרועים אשר השמידו יותר מדי.

עב ואחר-כן ראיתי את-הרועים רועים שמים עשרה שעות והנה שלשה מן הצאן שבו ויבואו ויכנסו ויחלו לבנות את כל חרבות הבית וחזירי-הבקר נסו למנוע אותם ולא יכלו. ויחלו לבנות בקדם, ויקימו את-המגדל ויקרא המגדל הגבה ויחלו לשם שלחן לפני המגדל, אולם כל-הלחם עליו היה טמא ולא טהור.

ויעם כל-אלה נתעוררו עיני הצאן ולא ראו וכן עיני רועיהם וימסרו במספר רב לרועיהם להשמידה וירמסו את-הצאן ברגליהם ויאכלום. ויבאדון הצאן החשה עד אשר נפוצו כל-הצאן על פני השדה ויתערבו בהם והם לא הצילום מידי החיות. ויכותב הספר העלהו ויראהו ויקראהו לפני אדון הצאן ויתחנן אליו בעדם ויבקש ממנו ויראהו את כל מעשי הרועים ויעד לפניו נגד כל-הרועים. וינקח את-הספר וישימהו אצלו וילך לו.

צ

* וארא עד אשר שלשים וחמשה רועים נסו לרעות בדרך זו את-הצאן וכלם כלו את-עמותיהם כל-אחד בפני עצמו כאשר עשה הראשון ואחרים

(עב) * שמים עשרה שעות / קשה לעמד בדיוק על כנות מספר שעות זה וכן על מספרי השעות הפאים להלן, ואולי כיון שרצה המחבר לחלק את תקופת שלטון הרועים לארבע עתים, שמים קצרות ושמים ארוכות, יחס לעתים הקצרות מחצית מספר השעות בערך של השעות שיחס לעתים הארוכות, כלומר שמים עשרה לקצרות ועשרים ושלש לארוכות. * שלשה מן הצאן / אולי ורפבל, עזרא, נחמיה, או ורפבל, יהושע בן יהוידק וכו' (או חזי או עזרא או נחמיה). ויש משערים כי בנסח המקורי היה מדבר על שנים בלבד, ורפבל ויהושע, וסבת השעות

(עד) * נתעוררו עיני הצאן / הפגנה, כנראה, לנשואי תערובת.

(עה) * בהם / בבצלי החיים השונים, כלומר בעינים. * והם / והרועים.

(עו) * ויבקש / התפלל בעד העם.

צ

(א) * וחמשה / בן צריף להיות ולא ששה או שבעה שגמץ בנסחים אחרים: המספר כולל את שתי התקופות הראשונות, אחת של שמים עשרה שעות ואחת של עשרים ושלש

קבלון בידיהם לרעות אותן בעתם כל-רועה בעתו. * ואחר-כן ראיתי בקוזון את כל עופות השמים באים, הנשרים, הדיות, האיות, העורבים והנשרים היו מנהיגים את כל-העופות ויחלו לאכל את-הצאן ולנקר את-עיניהן ולאכל את-בשרן. * והצאן צעקו כי נאכל בשרן על-ידי העופות וארא ואבך בשנתי על הרועה אשר רעה את הצאן. * וארא עד אשר נאכלו הצאן על-ידי הכלבים והנשרים והאיות ולא השאירו להן בשר ועור וגיד עד אשר רק עצמותיהן עמדו שם וגם עצמותיהן נפלו ארצה ותמעטנה הצאן. * וארא עד אשר עשרים ושלשה נסו לרעות והם כלו כל-אחד בפני עצמו את עתם חמשים ושמונה זמנים. * והנה טלאים נולדו לצאן הלבנות ויחלו לפקח את-עיניהם ולראות ולקרא אל הצאן. * והצאן לא קראו אליהם ולא שמעו את אשר אמרו אליהן כי היו חרשות מאד ועיניהן עורות הרבה מאד. * וארא בקוזון והנה העורבים טסו על הטלאים והם ויקחו אחד הטלאים והם ויקרעו את-הצאן לבתרים ויאכלון. * וארא עד אשר צמחו קרניים על הטלאים והם והעורבים גדעו את-קרניהם וארא עד אשר צמחה קרן גדולה לאחד מן הצאן ועיניהן נפקחו. * ויבט עליהן ועיניהן נפקחו ויקרא אל הצאן והאילים ראוהו וירצו כלם אליו. * ועם כל-אלה הנשרים והאיות

* ואחרים קבלום בידיהם / מעבר מן התקופה הפרסית לתקופה היוונית בימי אלכסנדר מוקדון.

(ב) * כל עופות השמים / המדינות אשר נתהוו מהתפוררות האמפריה של אלכסנדר, ובמיוחד מצרים וסוריה אשר שלטו על ארץ-ישראל. אין בידינו לקבוע מה מסמל כל מין ומין של עופות: הפגנה הכללית, מלבד אשר לסורים ולמצרים, לעמים זרים אחרים, כגון יוונים, פלשתיים, אדומים, עמונים אשר לפעמים הציקו ליהודים בתקופה היוונית.

(ג) * הרועה... הצאן / אולי הפגנה לתלמי הראשון, בן לגוס, אשר כבש את ירושלים בשבת (יוסף בן מתתיהו קד' יב, א, א [4]); לפי נסח אחר: „על כל הרועים אשר רעו“.

(ה) * עשרים ושלשה / תקופת שלטון היוונים. * חמשים ושמונה / שלש התקופות הראשונות המסתמיות כנראה זמן מה לפני ימי המחבר.

(ו) * טלאים נולדו לצאן הלבנות / הנאמנים לתורה אשר התנגדו למתיונים, והתסידים.

(ז) רמז למתיונים.

(ח) * אחד הטלאים וכו' / אולי נרמזת כאן הריגת חנני הכהן (חש'בד, לד).

(ט) * קרניים / התשמונאים. * קרן גדולה / הפגנה, כנראה, ליהודה מקבי. לפי סברה אחרת, שאינה מתקבלת כל כך על הדעת, ליוחנן הורקנוס.

(י) הנאמנים לתורה התאספו מסביב ליהודה. * והאילים / החזקים והחשובים מתוך העם.

(יא) * הנשרים... והדיות / יש רואים כאן

והעורבים והדיות הוסיפו עוד לטרף את-הצאן ויעוטו אליהן ויאכלון והצאן לא עשו דבר אף האילים בכו ויצעקו. י והעורבים רבו וילחמו עמו ויבקשו להשמיד את-קרנו, אולם לא יכלו לו. יי וארא אותם עד אשר באו הרועים והגשרים והדיות והאיות ויקראו אל העורבים כי ישברו את קרן האיל וילחמו ויריבו עמו וילחם עמם ויקרא לעזר כי יבוא. יי וארא עד אשר בא איש אשר כתב את שמות הרועים ויבא [את-הספר] לפני אדון הצאן ויעזר את-האיל ויראהו הכל כי בא לעזר לו. יי וארא עד אשר בא אליהם אדון הצאן בחמה וכל אשר ראוהו נסו והפילו את-עצמם בחשך מלפניו. יי כל-הגשרים והדיות והעורבים והאיות התאספו יחד ויביאו אתם את כל צאן השדה וכלם באו יחד ויאמרו איש אל רעהו לשבר את קרן האיל.

י וארא את-האיש אשר כתב את-הספר כמצות ה' עד אשר פתח את-הספר על-אודות ההשמדה אשר עשו שנים עשר הרועים האחרונים וירא לפני אדון הצאן כי השמידו יותר מקודמיהם. יי וארא עד אשר בא אליהם אדון הצאן ויקח בידו את מטה חמתו ויך את-האֶרֶץ ותבקע האֶרֶץ לקרעים וכל-החיות ועופות השמים נפלו מתוך הצאן וישקעו באֶרֶץ ותסגר עליהם. יי וארא עד אשר נתנה חרב גדולה לצאן ותלכנה כל-הצאן נגד כל חיות השדה להרגן וכל חיות השדה ועופות השמים נסו מפניהן. י וארא עד אשר

(טו-יט) בין החוקרים רווחת הדעה כי פסוק טו הוא הוספה מאחרת וכי אחריו נשתבש סדר הפסוקים: פסוק יט הוא המשך של יד ואחריו יבוא טו. כן נגמר כנראה ספור המאורעות אשר התרחשו עד זמן המחבר. בפסוק יט, או, לפי סברה אחרת, בפסוק טו, מתחיל תאור העתיד אשר קנה המחבר שיהיה קרוב. אם זה נכון, יש להניח כי חלק זה של הספר נכתב לפני מותו של יהודה מקבי.

(טז) * צאן השדה / יהודים מתוונים, או, בדרך כלל, רשעים. לפי נוסח אחר: ח מורי השדה.

(יז) * האיש... כמצות ה' / ראה פט, סא.

רמו לעבדה שבצבא הסורי היו תילים שכירים בני עמים שונים.

(יב) הכונה לימי המרד הראשונים אשר בהם לא יכלו הנאמנים לתורה להתגבר על אויביהם. * עמו / עם האיל (ראה פסוק ט).

(יג) אולי העופות רומזים כאן לעמים השונים אשר נלחם בהם יהודה (חש"א ת). * ויקרא וכו' / הכונה, כנראה, לעזר מן השמים.

(יד) * איש / אולי זה הוא האיש הרוכב על סוס בבגדים לבנים אשר הופיע לצבא יהודה (חש"ב יא, ח), ומחבר ספרנו וזהו אותו במלאך המשיח על הרועים. * ויראהו הכל / אין הכונה ברורה ואולי הוסח משבש.

הינקם כסא בארץ החמדה ואדון הצאן ישוב עליו ויקח [המלאך] את-הספרים החתומים ויפתחם לפני אדון הצאן. כ * ויקרא ה' לשבעת הלכנים הראשונים והם יוצו כי יובאו לפניו החל מן הכוכב הראשון אשר הלך בראש כל-הכוכבים אשר ערוותיהם היו כערוות הסוסים ויביאו את-כלם לפניו. כ * וידבר אל האיש אשר כתב לפניו ואשר היה אחד משבעת הלכנים ויאמר אליו: קח את שבעים הרועים אשר מסרתי להם את-הצאן ואשר לקחו אותן וימיתו מדעתם יותר מאשר צויתים. כ * והנה כלם אסורים וארא והם עומדים לפניו. כ * והמשפט נעשה ראשונה על הכוכבים, והם נשפטו וימצאו אשמים וילכו אל מקום הפרענות וישלכו אל עמק מלא אש בוערת ומלא עמודי אש. כ * ושבעים הרועים נשפטו וימצאו אשמים וכמו-כן השלכו אל העמק הלוחט. כ * וארא בעת ההיא והנה נפתח עמק כזה בתוך הארץ [והוא] מלא אש, ותובאנה הצאן העורות ההן ותשפטנה ותמצאנה אשמות ותשלכנה לעמק האש ההוא ותשרפנה והעמק ריק לימין הבית ההוא. כ * וארא את-הצאן ההן בוערות ועצמותיהן בוערות.

כ * ואקום לראות עד אשר הטו [ארצה] את-הבית הישן ההוא וישאו את-העמודים ואת כל קורות הבית וקשוטיו ויטו אותם [ארצה] עמו וישאום וישליכום אל מקום בדרום הארץ. כ * וארא את אדון הצאן עד אשר הביא

המלאכים אשר חטאו (ראה פט, א): בהם מתחיל משפט האלהים. * ערוותיהם וכו' / ראה שם, ג. (כד) הכוכבים, כלומר המלאכים החוטאים, השלכו לגיהנם (השוה יח, יא יט, כא, ז-י).

(כה) הרועים נענשו בענש של המלאכים החוטאים.

(כו) * הצאן העורות / המתוונים והסורים מדרך האלהים. * לימין וכו' / מדרום לירושלים, בניא בן הנום.

(כז) * הצאן ההן / הצאן העורות.

(כח) הריסת ירושלים החוטאת. * וישאו / נשא סתמי והכונה למבצעי הפרענות.

(יח) * אליהם / אל הרועים. * וכל החיות וכו' / השמדת כל הדינו שונאי ישראל. סופם יהיה פסוק של אנשי עדת קרח (במ' טז, לא-ג).

(יט) * נתנה וכו' / אם נכונה השערת החוקרים על מקומו המקורי של פסוק זה, האיש הנזכר בפסוק יד הוא הנותן את החרב ונרמזים כאן נצחונותיו האחרונים של יהודה מקבי.

(כ) לפי ההשערה הנ"ל המשך של פסוק יח.

* הינקם... החמדה / סוף שלטונם של הרועים ותחלת מלכות שמים בארץ הקדש.

(כא) תחלת משפט האלהים ברועים.

* לשבעת הלכנים הראשונים / שבעת ראשי המלאכים. * מן הכוכב הראשון וכו' /

בית חדש גדול וגבה מן הראשון וניקמהו במקום הראשון אשר בו הטה, כל-
עמודיו היו חדשים וקשוחיו חדשים וגדולים מן הראשון אשר נשא משם ואדון
הצאן היה בתוכו. * וארא את כל-הצאן אשר נשארו ואת כל-החיות אשר
על הארץ ואת כל עופות השמים ופלים ומודים לצאן ומתחננים ונשמעים
להן בכל-דבר. * ואחר-כן אחזוני בדי שלשת לבושי הלבן אשר קדם
לקחוני, תפסוני בדי ויד האיל תפסה אותי ויקחוני וישיבוני בתוך הצאן
ההן בטרם יעשה המשפט. * והצאן היו קלן לבנות וצמרן רב וטהור.
* ויתאספו בבית ההוא כל-האובדים והנפוצים וכל חיות השדה וכל עופות
השמים וישמח אדון הצאן שמחה גדולה כי כלם היו בטוב וישובו אל ביתו.
* וארא עד אשר הניחו את-החרב אשר נתנה לצאן וישיבוה אל ביתו ותחתם
לפני ה' וכל-הצאן נקראו אל הבית ולא הכילן. * ועיני כלם נפקחו ויראו
את-הטוב ולא היה אחד בתוכם אשר לא ראה. * וארא כי הבית היה גדול
ורחב ומלא מאד. * וארא כי נולד פר לבן ולו קרנים גדולות וכל חיות
השדה וכל עופות השמים יראו מפניו ויתחננו אליו בכל-עת. * וארא עד

(כט) בנן ירושלים החדשה. * ואדון הצאן
וכר / אלהים שב לשכן בירושלים.
(ל) * כל הצאן אשר נשארו / קבוצ שרידי
ישראל. * ואת כל החיות וכו' / כל הוויים
אשר לא השמדו מקבלים עליהם על מלכות
שמים ונקנעים לפני ישראל (השוה יש' יד, כו, כז).
כנעני (כט).
(לא) * שלשת לבושי הלבן / ראה מ, ג.
* האיל / הפונה, כנראה, לאלהו הנביא (פט).
(לב) כל בני ישראל טהורים ונקיים.
(לג) * כל האובדים והנפוצים / כל פזורי
עם ישראל. * וכל חיות... השמים / שרידי
הוויים אשר קבלו עליהם על מלכות
שמים.
(לד) שלום גמור שורר בעולם. * וישיבוה...
ותחתם / החרב, אשר לא יהיה עוד צורך
להשתמש בה, תנח לזכרון בבית אלהים ושם

אשר נשתנו כל-מיניהם וכלם היו לפרים לבנים והראשון בהם היה לראם
והראם היה לחיה גדולה ועל ראשה קרנים גדולות שחרות וישמח אדון
הצאן עליו ועל כל-הפרים.

* ואישן בתוכם ואיקץ וארא הכל. * זה הוא החזון אשר ראיתי כאשר ישנתי,
ואיקץ ואברך את אדון הנצדק ואמן לו כבוד. * ואחר-כן בכיתי בכי גדול
ודמעותי לא חדלו עד אשר לא יכלתי שאת וכאשר ראיתי נולדו על אשר
ראיתי כי הכל יבוא ויתקיים וכל מעשי אדם הראיתי בסדרם. * ובלילה
ההוא זכרתי את-חלומי הראשון ועליו בכיתי וגבהלתי כי ראיתי את-החזון
ההוא.

צא

* ועתה, מתושלח בני, קרא אלי את כל-אחיו ואסוף אלי את כל בני אמה
כי הדבור קורא אלי והרונם נשפכה עלי למען אראה לכם את כל אשר
יקרה אתכם עד עולם. * וילך מתושלח ויקרא אליו את כל-אחיו ויאסף

חלק חמישי פרשה א (צא — צג)

מבוא

ברור כי בפרשה זו נשתבש הסדר. הוכחה ברורה לכך היא העברה כי בפרק צא, יא-יז מדבר
על שלשת השבועות האחרונים מבין עשרת השבועות אשר בהם התחלק הזמן מימי חנוך ועד
אחרית הימים ואחר-כן (צג, ג-י) מדבר על שבעת השבועות הראשונים. ברור אפוא כי צא,
יב הוא המשך של צג. * מלבד זה, מוכיחים דבריו הראשונים של פרק צב כי שם מתחיל ספר
חדש וכי דברי חנוך אל בניו מתחילים בראש פרק צא. לכן נראה כי הסדר המקורי הוא: צב;
צא, א-י, יח-ט; צג, א-י; צא, יא-יז. והרי תכן הפרשה לפי סדר זה: כותרת הספר (צב, א)
והבטחה כי הצדיקים והרשעים יקבלו שכר או ענש לפי מעשיהם (צב, ב-ה); אסיפת צאצאי
חנוך אליו ודבריו אליהם המבשרים פרענות לרשעת הארץ וסופה באחרית הימים (צא, א-י;
יח-ט); תאור מארעות, אשר יתרחשו בעתיד, מחלקים לעשרה שבועות (צג, א-י; צא, יא-יז);
חתימת הפרשה: אין ביכלת בני האדם להשיג דברים נשגבים (צג, יא-יד).
עד שלא נתגלו המגלות של כת מדבר יהודה היתה מקבלת אצל כל החוקרים הדעה כי נרמזים
בפרשה זו מארעות מימי חנוך עד אחרית הימים ולפי זה אין להבין את המלה שבו ע כמשמעה,
אלא כל שביע הוא תקופה שאין בה מספר שנים קבוע. לפי דעה זו נבאר את דברי הספר
בפרשנו. בזמן האחרון הבעה דעה שלפיה נרמזים בשבעת השבועות הראשונים מארעות שהביאו
לידי יסוד הכת ולתולדותיה. מארעות אלו נתרשחו, לפי השערה זו, במשך ארבעים ותשע שנה.

את-קרוכיו. י וידבר אל כל בני הצדק ויאמר: שמעו, בני חנוך, את כל דברי אביכם והקשיבו היטב לקול פי, כי אני מיעץ ומגיד לכם, אהובי: אהבו ישר וילכו בו. י ואל תגשו אל הישר בלב כפול ואל תתחברו אל אנשי לב כפול ורק לכו בישר והוא ינהיג אתכם בדרךים טובות וצדק ילנה אתכם. י כי ידעתי כי ירבה חמס על הארץ ופרענות גדולה תעשה על הארץ וכל-הרשעה תכלה ותשרש וכל אשר נבנה עליה יחרס. י ורשעה תהיה עוד על הארץ וכל מעשי רשעה וחמס ופשע יגברו עוד. י וכאשר ירבו רשע וחטא וגדוף וחמס בכל-המעשים וירבו בגידה, פשע וטמאה תבוא פרענות גדולה מן השמים על כל-אלה והאדון הקדוש יצא בחמה ובזעם לעשות משפט על הארץ. י ב"מים ההם יעקר חמס משרשי ושרשי הרשע יחד עם מרמה ויאבדו מתחת השמים. י וכל פסילי הגויים יעזבו, ההיכלים ישרפו באש ויוסרו מכל-הארץ והם ישלכו אל משפט אש ויאבדו בחמה ובמשפט מדאיב לעולם. י והצדיקים יקומו משנתם וחכמה תקום ותנחן להם.

י ואחרי העקר שרשי הרשע והחוטאים ישמדו בחרב [והשרשים] יעקרו מן המגדפים בכל-מקום, וחורשי החמס והמגדפים יאבדו בחרב, י אז יהיה

שבועה שבועות שנים (180 – 132 לפסטה"ג). ראה: Thorndike J. P., The apocalypse of weeks and the Qumrân Sect. (Revue de Qumrân 3, 1961, 163–184).

צא

(א) * הדבור / דבר אלהים. * והרוח / רוח הנבואה.

(ב) * בני הצדק / הם כל בני משפחתו.

(ג) * בלב כפול / בלב ולב, לא בלב שלם.

(ד) * בלב כפול / בלב ולב, לא בלב שלם.

(ה) * בני הצדק / הם כל בני משפחתו.

(ו) * בני הצדק / הם כל בני משפחתו.

(ז) * בני הצדק / הם כל בני משפחתו.

(ח) * בני הצדק / הם כל בני משפחתו.

(ט) * בני הצדק / הם כל בני משפחתו.

(י) * בני הצדק / הם כל בני משפחתו.

(יא) * בני הצדק / הם כל בני משפחתו.

(יב) * בני הצדק / הם כל בני משפחתו.

(יג) * בני הצדק / הם כל בני משפחתו.

(יד) * בני הצדק / הם כל בני משפחתו.

(טו) * בני הצדק / הם כל בני משפחתו.

(טז) * בני הצדק / הם כל בני משפחתו.

שבוע אחר, השמיני, [שבוע] הצדק ותנחן לו חרב לעשות משפט צדק על כל עושי חמס והחוטאים יתנו בידי הצדיקים. י ובסופו יקנו בתים בצדקתם ובית יבנה למלך הגדול בתפארת לעולם. י ואחרי-כן בשבוע התשיעי יגלה משפט הצדק לתבל כלה וכל מעשי הרשע יעברו מכל-הארץ והעולם יכתב להשמידה וכל בני אדם יביטו אל דרך הצדק. י ואחרי-כן בשבוע העשירי בחלקו השביעי יהיה משפט-עולם הגדול אשר בו תעשה נקמה במלאכים. י והרקיע הראשון יחלף ויעבר ויראה רקיע חדש וכל צבא השמים יאירו שבועות. י ואחרי-כן יהיו שבועות רבים בלי מספר לעולם בטוב ובישר ולא יזכר עוד חטא לעולם.

י ועתה אניד לכם, בני, ואראה לכם את דרכי הצדק ואת דרכי החמס, ואראה עוד לכם למען תדעו את אשר יקרה. י ועתה הקשיבו, בני, ולכו בדרכי צדק ולא בדרכי חמס כי כל אשר ילך בדרכי רשע יאבד לעולם.

צב

* כתוב בידי חנוך ויכתב חנוך תורת החכמה הזאת השלמה, אשר היא ראוייה

הראשונים מדבר להלן (צג, ג ואילך). אשר למשמעות השם שבוע ראה במבוא לפרשה. בשבוע השמיני תחול הקמת מלכות המשיח, ובו יתחיל המשפט הסופי באחרית הימים. * לו / למשיח.

(יג) * ובסופו... בצדקתם / אחרי המשפט יהיו שלום ואשר לצדיקים. * ובית וכו' / בית המקדש. * לעולם / אשר לא יהיה לו חרבן.

(יד) מרב בטיייו של פסוק זה נראה שפגנתו לאנשים שלא נמנו לא עם הצדיקים ולא עם הרשעים, ולכן לא השמדו. כאשר יתפרסם משפט האלהים, גם הם ילכו בדרך הצדק ולכן יהיו כל יושבי תבל צדיקים. קשה לפרש

(טו) * ובסופו... בצדקתם / אחרי המשפט יהיו שלום ואשר לצדיקים. * ובית וכו' / בית המקדש. * לעולם / אשר לא יהיה לו חרבן.

(טז) * ובסופו... בצדקתם / אחרי המשפט יהיו שלום ואשר לצדיקים. * ובית וכו' / בית המקדש. * לעולם / אשר לא יהיה לו חרבן.

(יז) * ובסופו... בצדקתם / אחרי המשפט יהיו שלום ואשר לצדיקים. * ובית וכו' / בית המקדש. * לעולם / אשר לא יהיה לו חרבן.

(יח) * ובסופו... בצדקתם / אחרי המשפט יהיו שלום ואשר לצדיקים. * ובית וכו' / בית המקדש. * לעולם / אשר לא יהיה לו חרבן.

(יט) * ובסופו... בצדקתם / אחרי המשפט יהיו שלום ואשר לצדיקים. * ובית וכו' / בית המקדש. * לעולם / אשר לא יהיה לו חרבן.

(כ) * ובסופו... בצדקתם / אחרי המשפט יהיו שלום ואשר לצדיקים. * ובית וכו' / בית המקדש. * לעולם / אשר לא יהיה לו חרבן.

(כא) * ובסופו... בצדקתם / אחרי המשפט יהיו שלום ואשר לצדיקים. * ובית וכו' / בית המקדש. * לעולם / אשר לא יהיה לו חרבן.

(כב) * ובסופו... בצדקתם / אחרי המשפט יהיו שלום ואשר לצדיקים. * ובית וכו' / בית המקדש. * לעולם / אשר לא יהיה לו חרבן.

(כג) * ובסופו... בצדקתם / אחרי המשפט יהיו שלום ואשר לצדיקים. * ובית וכו' / בית המקדש. * לעולם / אשר לא יהיה לו חרבן.

(כד) * ובסופו... בצדקתם / אחרי המשפט יהיו שלום ואשר לצדיקים. * ובית וכו' / בית המקדש. * לעולם / אשר לא יהיה לו חרבן.

(כה) * ובסופו... בצדקתם / אחרי המשפט יהיו שלום ואשר לצדיקים. * ובית וכו' / בית המקדש. * לעולם / אשר לא יהיה לו חרבן.

(כז) * ובסופו... בצדקתם / אחרי המשפט יהיו שלום ואשר לצדיקים. * ובית וכו' / בית המקדש. * לעולם / אשר לא יהיה לו חרבן.

(כח) * ובסופו... בצדקתם / אחרי המשפט יהיו שלום ואשר לצדיקים. * ובית וכו' / בית המקדש. * לעולם / אשר לא יהיה לו חרבן.

(כט) * ובסופו... בצדקתם / אחרי המשפט יהיו שלום ואשר לצדיקים. * ובית וכו' / בית המקדש. * לעולם / אשר לא יהיה לו חרבן.

לשכח כל בני-אדם והיא שופטת כל-הארץ, לכל-בני אשר ישכנו על הארץ ולדורות הבאים אשר ישמרו ישראל ושלום. * אל תתנו לרוחכם להתרגז על העתים כי הקדוש הגדול זמן ימים לכל. * והצדיק יקום משנתו וילך בדרך הצדק וידרכו ודבורו יהיו בטוב ובחסד לעולם. * הוא יחן את-הצדיק ויתן לו ישראל עולמים ויתן לו שלטון ויחיה בטוב ובצדק וילך באור עולם. * ואיבד החטא בחשך לעולם, ולא יראה עוד מן היום ההוא לעולם.

צג

* ואחרי אשר החל חנוך לספר מתוך הספרים, * ויאמר חנוך: על בני הצדק ועל בחירי העולם ועל גטע הישר, על אלה אדבר אליכם, בני, ואודיעכם, אני חנוך על-פי אשר נראה לי בחזון השמים וידעתי בדבר המלאכים הקדושים ולמדתי מלוחות השמים. * ויחל חנוך לספר מתוך הספרים ויאמר: נולדתי שביעי בשבוע הראשון, כאשר עוד היו קיימים משפט וצדק. * ואחרי יקום בשבוע השני רשע גדול ותצמח מרמה ובו יהיה הקץ הראשון ובו בן-אדם יצא וככלותו תגדל הרשעה והוא יעשה חק לחוטאים. * ואחרי-כן בשבוע השלישי בסופו יבחר אדם לגטע משפט צדק ואחריו יבוא גטע הצדק

- במלים אלו הוספה מאחרת. * והיא שופטת וכו' / השנה פד, ג' חכמת שלמה ז', כב-כג.
(ב) עצה טובה: קבלו בשקט את כל אשר בא עליכם ואל תתרגזו אם אינכם רואים שכן לצדיקים וענש לרשעים. * זמן ימים לכל / קבע זמן לכל דבר, והפונה לשכר ולענש.
(ג) * והצדיק / שם כולל. השנה לעיל (צא. י).
* יקום משנתו / הפונה לתחית המתים.
* וילך וכו' / בתחית החדשים יוסיף ללכת בדרך הצדק.
(ד) * הוא / אלהים. * ויחיה וכו' / הצדיק.
(ה) השנה י, טז, כ.

צג

- (א) אשר להשערה על מקומם המקורי של הפסוקים * יראה במבוא לפרשה. * הספרים / אשר כתב חנוך (לג, ג, מ, נ, ע, פ).
על פי מה שלמד מן המלאך המלוא אותו (לג, ד).
(ב) * מלוחות השמים / ראה פא, א-ב.
(ג) * שביעי / חנוך הוא דור שביעי לאדם הראשון (בר, ה, ג-ה). * כאשר וכו' / לפני
(ד) * ויחיה וכו' / השנה לעיל (צא. י).
* יקום משנתו / הפונה לתחית המתים.
* וילך וכו' / בתחית החדשים יוסיף ללכת בדרך הצדק.
(ד) * הוא / אלהים. * ויחיה וכו' / הצדיק.
(ה) השנה י, טז, כ.

לעולם. * ואחרי-כן בשבוע הרביעי בסופו יראו מראות הקדושים והצדיקים ויעשה להם חק לכל-הדורות הבאים ויעשה להם מכלא. * ואחרי-כן בשבוע החמישי בסופו יבנה בית תפארת ושלטון לעולם. * ואחרי-כן בשבוע הששי יעורו כל-החיים בו ולבבות כלם יפלו לרשע הרחק מן החכמה ובו יעלה אדם ובסופו ישרף בית השלטון באש וכל זרע השרש הנבחר יפזר. * ואחרי-כן בשבוע השביעי יקום דור רשע ורבים יהיו מעשיו וכל-מעשיו יהיו תועבה. * ובסופו יבחרו בחירי הצדק מגטע צדק העולם לקבל שבועתים חכמת כל-בריות.

* כי מי מכל בני-אדם יוכל לשמע את קול הקדוש ולא יחרד? ומי יוכל לחשב את-מחשבותיו? ומי יוכל לראות את כל מעשי השמים? * ומי יוכל להתבונן בשמים? ומי יוכל להבין את עניני השמים ולראות גפש או רוח ולספר עליהם או לעלות ולראות את כל-קצותיהם ולהבינם ולעשות כמותם? * מי מכל בני-אדם יוכל לדעת מה הוא ארך הארץ ורחבה ואשר תראה מדות הכל? * ה' יש אדם אשר יוכל להכיר את ארך השמים וגובהם ועל מה נוסדו ומה מספר הכוכבים ואיפה ינוחו כל-המאורות?

- יציאת מצרים. * חק / עשרת הדברות.
* מכלא / ארץ-ישראל. לפי פרוש אחר חצר והפונה למשכן.
(ז) בנן בית המקדש.
(ח) * יעורו... החכמה / חטאות בני ישראל אחרי בנן בית המקדש. * אדם / הפונה, כנראה, לאליהו. * ובסופו וכו' / חרבן בית המקדש ופזר ישראל.
(ט) * יקום דור רשע וכו' / המתוונים. המלה רשע חסרה בכתבי יד אחדים.
(י) בפסוק זה נרמז, כנראה, דורו של המחבר. * לקבל וכו' / הפונה כנראה להתנלות מעין חזיונותיו של חנוך עצמו.
(יא-יד) פסוקים אלו באים לפרש כי רק על-ידי התנלות מן השמים, הנרמזות בפסוק הקודם, אפשר לדעת דברים שלא יוכל להשיג שכל בני-אדם. חנוך ידע את הדברים כי היו לו חזיונות; הוא העלה השמיעה והמלאך המלוא אותו גלה לו סודות.

פרשה ב (צד - קא)

מבוא

בפרשה זו מבצע בצורות שונות הרעיון של השכר לצדיקים ושל הענש לרשעים (צד - ק); בסופה (קא) קריאה לירא את אלהים אשר מפניו יראים כל הנוצרים, חוץ מן הרשעים. הקטע המתחיל בפסוק צז, ו, ששומר גם בנסח יוני (ראה המבוא לספר), נתן בתרגום מן הנסח

צד

* וַעֲמָה אָמַר לָכֶם, בְּנֵי: אֶהְיֶה צֶדֶק וְלִכּוּ בּוֹ כִּי דִרְכֵי הַצֶּדֶק רַאיוֹת לְאַחֲזוֹ בָּהֶן, וְדִרְכֵי הָרָשָׁע תִּשְׁמְדֶנָּה פֶּתָאם וְתִאבְדֶּנָּה. * וְלֹאֲנָשִׁים מְסִימִים בְּדוֹר יִגְלוּ דִרְכֵי הַחֲמָס וְהַמָּוֶת וְהֵם יִרְחֲקוּ מֵהֶן וְלֹא יִלְכוּ בָּהֶן. * וַעֲמָה אָמַר אֲנִי לָכֶם, הַצִּדִּיקִים: אֵל תִּלְכוּ בְּדֶרֶךְ הָרָשָׁע וּבְדֶרֶךְ הַמָּוֶת וְאַל תִּקְרְבוּ אֵלֶיהֶן פֶּן תֵּאבְדוּ. * וּבִקְשׁוּ וּבִחָרוּ לָכֶם צֶדֶק וְחַיִּים קְדוֹשִׁים וְלִכּוּ בְּדִרְכֵי שְׁלוֹם לְמַעַן תַּחֲיוּ וְתִצְלִיחוּ. * וְהִחֲזִיקוּ בְּדִבְרֵי בְּמַחֲשָׁבוֹת לְבָבְכֶם וְאַל תִּתְּנוּם לְהַמְחֹת מִלְּבָבְכֶם, כִּי יִדְעֹתִי כִּי הַחוֹטְאִים יִפְתּוּ בְּנִי-אָדָם לְהִרְע לְחַכְמָה וְלֹא יִמָּצֵא לָהּ מָקוֹם וְלֹא תִחַסֵּר לָהֶם כָּל דֶּרֶךְ פִּתּוּי. * אוֹי לְבוֹנִים רָשָׁע וְחֲמָס וְלִשְׁמִים מִרְמָה יְסוּדָם] כִּי הֵם יִמְגְרוּ פֶּתָאם וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם שְׁלוֹם. * אוֹי לְבוֹנִים אֶת-בְּתִיָּהֶם בְּחֶטָא כִּי הֵם יִמְגְרוּ מִיְסוּדוֹתֵיהֶם וְיִפְלוּ בַּחֲרֵב וְהַקּוֹנִים זָהָב וְכֶסֶף יֵאבְדוּ פֶּתָאם בְּמִשְׁפָּט. * אוֹי לָכֶם, עֲשִׂירִים, כִּי בִטְחַתֶּם בְּעֲשָׂרְכֶם וּמַעֲשָׂרְכֶם תִּפְרְדוּ כִּי לֹא זָכַרְתֶּם אֶת-הָעֲלִיּוֹן בְּיָמֵי עֲשָׂרְכֶם. * עֲשִׂיתֶם גְּבֻלָּה וְרָשָׁע וְאַתֶּם גְּבוּנִים לַיּוֹם הָרָצָח וּלַיּוֹם הַחֹשֶׁךְ וּלַיּוֹם הַמִּשְׁפָּט הַגָּדוֹל. * כֵּן אָמַר אֲנִי וּמוֹדִיעַ לָכֶם כִּי בּוֹרְאֲכֶם יִמְגְרָכֶם וְלִמְפַלְתְּכֶם לֹא יִהְיוּ רַחֲמִים וּבוֹרְאֲכֶם יִשְׁמַח לְאַבְדְּכֶם. * וְצִדִּיקִים בְּיָמֵים הָהֵם יִהְיוּ סִבָּה לְחִרְפָּה לַחוֹטְאִים וְלִרְשָׁעִים.

צה

* מִי יִתֵּן עֵינַי עָנָן מִיָּם וְאַבְכָּה עַל־יָכֶם וְדַמְעוֹתַי תִּשְׁפַּכְנָה כַּעֲנָן מִיָּם לְמַעַן אָנוּחַ

הַזֶּה, עַל פִּי מַהְדוּרַת Bonner וְהַשְׁלָמוֹת אֲשֶׁר הוּא הֵצִיעַ בְּמָקוֹמוֹת שֶׁהַפִּירוֹס לָקִי. בְּמָקוֹמוֹת שֶׁהַפִּירוֹס הֵינִי מְקַלְקֵל אוֹ שֶׁכִּנְרָאָה דִּלְגַּהּ הַסּוֹפֵר עַל מַלְיָם אַחֲדוֹת, גּוֹסֵף הַחֲסֵר בַּתּוֹךְ סוּגְרִים עֲגִלִּים עַל פִּי הַתַּרְגוּמִים מִן הַנִּסְחָה הָאֲתִיוֹפִי כַּרְגִּיל.

צד

- (ב) בְּפִסּוּק זֶה נִרְמְזִים הַנְּבִיאִים אוֹ בְּדֶרֶךְ כָּלֵל * אוֹי... בְּחֶטָא / הַשְׁוֶה יר', כב, יג.
 הַצִּדִּיקִים שֶׁבָּכַל דוֹר וָדוֹר. (ט) הַשְׁוֶה מה, ב. הַכּוֹנֶה לְמִשְׁפָּט אֲשֶׁר יַעֲרֹף
 (ה) * הַחוֹטְאִים / הַכּוֹנֶה לְמַתִּינִים וְלִמְפָּרִי הַמִּשִּׁית.
 הַבְּרִית. * לְהִרְע לְחַכְמָה / לְהַלְחֵם נֶגֶד הַחֲכָמָה, (י) * וּבוֹרְאֲכֶם... לְאַבְדְּכֶם / הַשְׁוֶה פט, נח;
 אוֹ לְהִמִּיר אוֹתָהּ בְּדִבְרֵי רַע, לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ לְרָעָה. צו, ב.

צה

- (א) הַשְׁוֶה יר', ט, א. * עָנָן מִיָּם / עָנָן שֶׁמִּמֶּנּוּ בְּטַעוֹת בְּמָקוֹם עֵין, כְּלוֹמֵר מַעֲקָן.
 יוֹרֵד גֶּשֶׁם; וְשֶׁמֶשֶׁרִים כִּי הַמֶּלֶה עָנָן בָּאָה (א) * כִּי יָשׁוּב וְכו' / אוֹלֵי נִרְמְזִים כָּאֵן

מַצְעֵר לְבִי. * מִי נָתַן לָכֶם לַעֲשׂוֹת שְׁנֵאָה וְרָשָׁע? כֵּן יִשְׁיָגְכֶם מִשְׁפָּט חוֹטְאִים.
 * אֵל תִּירָאוּ אֶת-הַחוֹטְאִים, צִדִּיקִים, כִּי יָשׁוּב ה' לְתַתֶּם בְּיַדְיָכֶם לְמַעַן תַּעֲשׂוּ
 בָּהֶם מִשְׁפָּט כַּחֲפָצְכֶם. * אוֹי לָכֶם הַמְטִילִים חֲרָמִים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם הַתְּרָה;
 רְפוּאָה תִּהְיֶה רַחֲוָקָה מִכֶּם בְּגִלְלַת עֲוֹנוֹתֵיכֶם. * אוֹי לָכֶם הַגּוֹמְלִים רַע לְרַעְכֶם
 כִּי תִקְחוּ גְמוּלָה כַּמַּעֲשִׂיכֶם. * אוֹי לָכֶם, עַדִּי שָׁקַר וְשׁוֹקְלִי עוֹל, כִּי פִתְאֵם
 תֵּאבְדוּ. * אוֹי לָכֶם, חוֹטְאִים, כִּי רִדַּפְתֶּם אֶת-הַצִּדִּיקִים כִּי תִמְסְרוּ וְתִרְדְּפוּ
 בְּגִלְלַת הָרָשָׁע, וְכִבְדִּי יִהְיֶה עַל־יָכֶם עָלֶם.

צו

* קוֹ, צִדִּיקִים, כִּי פִתְאֵם יֵאבְדוּ מִפְּנֵיכֶם הַחוֹטְאִים וְתִשְׁלֹטוּ בָּהֶם כַּחֲפָצְכֶם.
 * וּבְיוֹם מַצּוֹקַת הַחוֹטְאִים יַעֲלוּ בְּנֵיכֶם וְיִרְוּמוּ בְּנִשְׁרִים וְגִבָּה מִדִּוִּית יִהְיֶה קִנְיָם
 וְתִטְפְּסוּ כְּסָנָאִים וְתִבְאוּ בְּמַחֲלוֹת הָאֲדָמָה וּבִנְקֻרוֹת הַצּוּר לְעוֹלָם עַל פְּנֵי
 הָרָשָׁעִים וְהֵם יֵאָנְחוּ וְיִבְכּוּ בְּגִלְלַתְכֶם כְּשַׁעֲרִים. * לָכֵן אֵל תִּירָאוּ, הַסּוֹבְלִים,
 כִּי רְפוּאָה תִּהְיֶה חֲלָקְכֶם וְאוֹר מְזִהִיר יֵאִיר לָכֶם וְתִשְׁמְעוּ קוֹל מְנוּחָה מִן
 הַשָּׁמַיִם. * אוֹי לָכֶם, חוֹטְאִים, כִּי עֲשָׂרְכֶם יִרְאֶה אֶתְכֶם כְּצִדִּיקִים אֲךָ לְבָבְכֶם
 יוֹכִיחַ לָכֶם כִּי חוֹטְאִים אַתֶּם וְדָבָר זֶה יַעֲזִיד בְּנִדְכֶם לְזָכֵר רָשָׁע[כֶם]. * אוֹי לָכֶם
 הָאוֹכְלִים חֵלֶב חֹטֵה וְהַשּׁוֹתִים כַּח מְקוֹר הַמַּעֲקָן וְהַרּוֹמְסִים תַּחַת רַגְלֵיכֶם
 בְּכַחְכֶּם אֶת-הָעֲנִיּוֹם. * אוֹי לָכֶם הַשּׁוֹתִים מִיָּם בְּכָל-עֵת כִּי פִתְאֵם תַּעֲשֶׂה
 בָּכֶם נִקְמָה וְתִיבְשׁוּ וְתִבְלוּ כִּי עֲזַבְתֶּם אֶת מְקוֹר הַחַיִּים. * אוֹי לָכֶם הָרָשָׁעִים,

הַנִּצְחֻנוֹת שֶׁל הַחֲשֻׁמוֹנָאִים הָרֵאשׁוֹנִים. (ו) * וְשׁוֹקְלִי עוֹל / הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּמֵאֲזֵנֵי מִרְמָה,
 (ד) * חֲרָמִים... הַתְּרָה / יֵשׁ רוֹאִים כָּאֵן רָמָז לְמַעֲשֵׂי כְּשָׁפִים.

צו

- (ב) יֵשׁ סוֹבְרִים כִּי פִסּוּק זֶה לֹא הָיָה בְּסִפְרָנוּ בְּצוּרְתוֹ הַמְּקוֹרִית וְכִי הַמִּשְׁפָּט פִּסּוּק א' הוּא
 פִּסּוּק ג. * וְתִבְאוּ... הַצּוּר / הַשְׁוֶה יר', ב.
 * הַשְׁעִירִים / רָאָה יט, ב.
 (א) * הַסּוֹבְלִים / צִדִּיקִים שֶׁסָּבְלוּ מִרְדִּיפוֹת הָרָשָׁעִים. * קוֹל מְנוּחָה / קוֹל מְבַשֵּׁר מְנוּחָה.
 (ד) * עֲשָׂרְכֶם... כְּצִדִּיקִים / תִּבְיָאוּ אֶת עֲשָׂרְכֶם הוֹכַחָה עַל צִדִּיקְכֶם. * לְבָבְכֶם וְכו' / יוֹדְעִים
 אַתֶּם כִּי רָשָׁעִים אַתֶּם וְלָכֵן לֹא תוֹכְלוּ לְהַמְנִיעַ
 (ו) * וְשׁוֹקְלִי עוֹל / הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּמֵאֲזֵנֵי מִרְמָה, אוֹ אוֹלֵי הַכּוֹנֶה לְשׁוֹפְטִים הַשּׁוֹקְלִים, כְּלוֹמֵר
 הַדְּנִים, לֹא בְּצֶדֶק.
 מִלְּהַעֲדִיד בְּעֲצָמְכֶם גִּנְדְּכֶם. * וְדָבָר זֶה / דָּבָר
 לְבָבְכֶם.
 (ה) * כַּח מְקוֹר הַמַּעֲקָן / אִם הַנִּסְחָה נִכּוֹן, נִבְאָר:
 הַסּוֹבְלִים שֶׁבְּמִי הַמַּעֲקָן; וְשֶׁמֶשֶׁרִים כִּי הַנִּסְחָה
 הַעֲבָרִי הַמְּקוֹרִי הָיָה בְּמִרְקָי יין (עמ' 10)
 וְהוּא נִשְׁתַּבֵּשׁ: בְּכַח עֲקָר עֵין.
 (ו) * הַשּׁוֹתִים מִיָּם בְּכָל עֵת / אוֹת לְחֵי עֲשִׂי
 וְתַעֲנוּגָה. וְשֶׁמֶשֶׁרִים כִּי בְּנִסְחָה הַעֲבָרִי הַמְּקוֹרִי
 הָיָה מִכָּל עֵין, כְּלוֹמֵר מִכָּל מַעֲקָן, וְהַמְתָּרָגִם

הַרְמָאִים וְהַמְגִדִּים; וְזָכְרוֹן יִהְיֶה נִגְדְּכֶם לְרָעָה. * אוֹי לָכֶם, עָרִיצִים, הַמְדַּבְּאִים הַצְדִּיקִים בְּכַח כִּי יוֹם מִפְּלִתְכֶם יָבוֹא. בְּיָמִים הֵם יָבוֹאוּ יָמִים רַבִּים וְטוֹבִים לַצְדִּיקִים, בְּיוֹם מִשְׁפָּטְכֶם.

צו

* הָאֲמִינוּ, צְדִיקִים, כִּי הַחוּטָאִים יִהְיוּ לְחֶרֶף וְיֵאבְדוּ בְּיוֹם [מִשְׁפָּט] הָרָשָׁע. * וַיִּנְדַּע לָכֶם כִּי הָעֲלִיּוֹן יִזְכֹּר הַשְׁמֵדֶתְכֶם וּמִלֹּאכֵי הַשָּׁמַיִם יִשְׁמְחוּ לְמִפְּלִתְכֶם. * מֵהַ תַּעֲשׂוּ, חוּטָאִים, וּלְאֵן תִּגְּסוּ בְּיוֹם הַמִּשְׁפָּט כְּאִשֶּׁר תִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל תְּפִלַּת הַצְדִּיקִים? * וְאַתֶּם תִּהְיוּ כְּמוֹ אֵלֶּה אֲשֶׁר נִגְדָם יִהְיֶה הַדָּבָר הַזֶּה לַעֲדוּת: חֲבָרִים הֵייתֶם לַחוּטָאִים. * בְּיָמִים הֵם תִּגִּיעַ תְּפִלַּת הַצְדִּיקִים אֶל ה' וְלָכֶם יָבוֹאוּ יָמֵי מִשְׁפָּטְכֶם. * וַיִּקְרְאוּ כָל דְּבָרֵי רַשְׁעוֹתֵיכֶם לִפְנֵי הַגָּדוֹל הַקָּדוֹשׁ לִפְנֵיכֶם; אַחֲרֵי-כֵן יִדְּחוּ כָל-הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר לָהֶם חֵלֶק בְּרָשָׁע. * אוֹי לָכֶם הַחוּטָאִים אֲשֶׁר בְּתוֹךְ הַיָּם וּבִיבְשָׁה; וְזָכְרוֹן רַע נִגְדְּכֶם. * אוֹי לָכֶם הָרוֹכְשִׁים כֶּסֶף וְחֶבֶב שֶׁבִּלְא-צֶדֶק וְתִאמְרוּ: בָּעֵשֶׂר הַתַּעֲשָׂרָנוּ; נִכְסִים לָנוּ וְאוֹתָם רִכְשָׁנוּ. * וְכָל אֲשֶׁר נִחְפָּץ נַעֲשֶׂה כִּי כֶסֶף אֲצִירָנוּ בְּאוֹצְרוֹתֵינוּ וְנִכְסִים רַבִּים בְּבִתְנוֹנוּ וְכַמִּים הֵם נִשְׁפָּכִים. * טַעֲיִתָם, כִּי לֹא יִתְקִים עֲשָׂרְכֶם, כִּי מֵהָר (יַעֲלֶה) מִכֶּם כִּי אֶת-הַכֹּל רִכְשָׁתֶם בִּלְא-צֶדֶק וְתִנָּתְנוּ לְקַלְלָה גְּדוֹלָה.

צח

* וַעֲתָה נִשְׁבַּע אֲנִי לָכֶם, לַחֲכָמִים וְלֹא לַכְּסִילִים, כִּי חֲטָאִים רַבִּים תִּרְאוּ עַל הָאָרֶץ. * כִּי הַגְּבָרִים יִלְבְּשׁוּ יָפִי כְּנָשִׁים, צָבַע יָפֶה יוֹתֵר מִבְּתוּלוֹת, בְּמִמְלָכָה

קָרָא בְּכָל צַה. * מְקוֹר הַחַיִּים / אֱלֹהִים. (ז) * וְזָכְרוֹן וְכו' / תִּזְכְּרוּ לְרָעָה לִפְנֵי וְתוֹרְתוֹ. אֱלֹהִים.

צו

(ב) * יִזְכֹּר הַשְׁמֵדֶתְכֶם / יִתֵּן אֶל לְבֹו לְהַשְׁמִידְכֶם. (ד) בְּפִסּוֹק זֶה הִרְבָּה חִלּוּפֵי נִסְחִים וְאֵין אֶף * וּמִלֹּאכֵי וְכו' / הַשְׁוֶה זֶה. * קוֹל תְּפִלַּת הַצְדִּיקִים / הַמְבַקְשִׁים מֵאֱלֹהִים (ג) * וְזָכְרוֹן וְכו' / כָּל אֲשֶׁר נִזְכָּר עַל-אוֹדוֹתֵיכֶם שִׁיקֶם אֶת נִקְמָתָם מִן הָרָשָׁעִים אֲשֶׁר רָדְפוּם (פסוק ה). מַעֲיֵד נִגְדְּכֶם וּמִבִּיא לָכֶם פְּרַעְנוֹת.

צח

(ב) תוֹכַחַת נִגְדֵי תַּיִ תַּעֲנוּג. * יָפִי / דְּבָרִים יָפִים, בְּגִדֵי רִקְמָה. * וְיִהְיוּ... לְמַאֲכָל / דֶּרֶךְ גִּזְמָה: עֲשִׂיטִים וְעִדִּיִים. * צָבַע / בְּגִדֵי צִבְעוֹנִים, * יִשְׁפָּכוּ כַּמִּים / סִמָּל לְרָבוּ.

וּבִגְדֵיהֶם וּבִיכְלֵת. וְיִהְיוּ לָכֶם כֶּסֶף וְחֶבֶב לְמַאֲכָל וּבִבְתִּיכֶם יִשְׁפָּכוּ כַּמִּים. * בְּגִלְלֵי אֲשֶׁר אֵין לָכֶם לֹא חֲכָמָה וְלֹא תְבוּנָה, לָכֵן תֵּאבְדוּ יַחַד עִם כָּל-רִכְוֹשְׁכֶם וְכָל-כְּבוֹדְכֶם וְתִפְאָרְתְּכֶם (וּבְחֶרֶף וּבְרָצַח וּבְמַחְסוֹר גְּדוֹל תִּשְׁלַכְנָה רוּחוֹתֵיכֶם אֶל תַּנּוּר אֵשׁ). * נִשְׁבַּעְתִּי לָכֶם, חוּטָאִים, כִּי כְּהָר [אֲשֶׁר] לֹא יִהְיֶה לַעֲבָד וְכִנְבָּעָה לֹא תִהְיֶה לְשִׁפְחַת אִשָּׁה כֵּן הַחֲטָא לֹא נִשְׁלַח אֶל הָאָרֶץ, כִּי בְּגֵי הָאָדָם (בְּרִאוּהוּ) בְּעֶצְמָם וַיָּבוֹאוּ (לְקַלְלָה) גְּדוֹלָה הָעוֹשִׂים (אוֹתוֹ). * וְשִׁפְחָה לֹא תִנָּתֵן לְאִשָּׁה כִּי אִם בְּגִלְלֵי מַעֲשֵׂי יָדֶיהָ, כִּי לֹא נִקְבַּע כִּי שִׁפְחָה תִהְיֶה שִׁפְחָה, לֹא נִתְּנָה מִלְמַעְלָה כִּי מַעֲשֶׂק הִיָּתָה. כֵּן הָרָשָׁע לֹא נָתַן מִלְמַעְלָה כִּי אִם מַעֲבָרָה. כֵּן אִשָּׁה לֹא נִבְרָאָה עֲקָרָה כִּי אִם בְּגִלְלֵי מַעֲשֵׂיהָ הָרָעִים נִעֲנָשָׁה בְּעֲקָרוּת וְתִמּוּת בְּלִי בָנִים. * אֲנִי נִשְׁבַּע לָכֶם, הָרָשָׁעִים, בְּקִדּוֹשׁ הַגָּדוֹל כִּי מַעֲשִׂיכֶם הָרָעִים יִהְיוּ גְלוּיִים בְּשָׁמַיִם: לֹא יִהְיֶה לָכֶם מַעֲשֶׂה רַע אֲשֶׁר יִסְתֵּר. * אֵל תִּדְמוּ בְּנַפְשְׁכֶם וְאֵל תַּחֲשְׁבוּ בְּלִבְכֶם כִּי לֹא יִדְעוּ וְלֹא יִרְאוּ מַעֲשִׂיכֶם הָרָעִים וְלֹא יוֹשֵׁם לֵב לָהֶם וְלֹא יִכְתְּבוּ לִפְנֵי הָעֲלִיּוֹן. * מַעֲתָה דַּעוּ כִּי כָל-מַעֲשִׂיכֶם הָרָעִים נִכְתָּבִים יוֹם עַד מִשְׁפָּטְכֶם. * אוֹי לָכֶם, הַכְּסִילִים, כִּי תֵאבְדוּ בְּכִסְיֹתְכֶם וְלֹא תִשְׁמְעוּ לַחֲכָמִים וְהַטּוֹבוֹת לֹא תִהְיֶינָה חֵלְקְכֶם וְהָרַעוֹת תִּהְיֶינָה סִבִּיבְכֶם. * וַעֲתָה דַּעוּ כִּי [הַכֹּל] מוֹכֵן לָכֶם לְיוֹם אָבְדָן. אֵל תִּקְוֶה, חֲטָאִים, לִישׁוּעָה, [כִּי] תַחֲלִפוּ וְתִמּוּתוֹ בְּדַעְתְּכֶם כִּי [הַכֹּל] מוֹכֵן לְיוֹם הַמִּשְׁפָּט הַגָּדוֹל וְהַמְּצוּקָה הַגְּדוֹלָה לְרוּחוֹתֵיכֶם. * אוֹי לָכֶם, קָשִׁי עֶרְף, בְּלִב עוֹשִׂים אֶת-הָרַע (וְאוֹכְלֵי דָם מֵאֵין) לָכֶם (לְאַכֹּל דְּבָרִים טוֹבִים וְלִשְׁבַּע מִכָּל-

(א) * בְּגִלְלֵי... תְבוּנָה / נִאֲוָתָם וַיִּרְדִּיפְתֶּם אַחֲרֵי הַתַּעֲנוּגוֹת מִרְחִיקוֹת אוֹתָם מִן הַחֲכָמָה. * תִּשְׁלַכְנָה וְכו' / הַכְּנָה, כְּנִרְאָה, לֹא לִיסוּרֵי הַגּוֹף בְּגִיהָנָם, אֲלֵא לְכִלְיוֹן הַנֶּפֶשׁ. (ג-ד) דְּבָרֵי פִסּוּקִים אֵלּוּ אֲבָדוּ כִּמְעַט לְגִמְרֵי בַּפִּסְרוֹס הַיָּנִי. (ד) * כְּהָר וְכו' / אֵין הַמִּשְׁלַח בְּרוּר כָּל צָרְפוֹ וְאוֹלֵי הַכְּנָה: כֶּסֶם שֶׁהַהָרִים וְהַגְּבָעוֹת אֵינָם מִשְׁעָבָדִים לְשׁוֹם כַּחַ שְׁמִחוּץ לָהֶם, כֵּן אֵין הַחוּטָא אֲנוֹס לַחֲטָא מִסְּבוֹת שְׁמִחוּץ לוֹ, אֲלֵא הוּא עֲצָמוֹ הַגֵּרִם הַיְחִידִי שֶׁל הַחֲטָא וְלָכֵן שֶׁל הַפְּרַעְנוֹת אֲשֶׁר תִּבּוֹא בְּעֻקְבוֹתֶיהָ. גַּם הַעֲבָדוֹת וְהַעֲקָרוֹת לֹא נִגְּרוּ מִן הַשָּׁמַיִם: שִׁפְחָה נִמְצְאָה בְּמִצְבַּע עֲבָדוֹת בְּגִלְלֵי מַעֲשֵׂיהָ אוֹ בְּגִלְלֵי עֲשֶׂק אַחֲרִים; הַעֲקָרוֹת הֵיא פְּרַעְנוֹת עַל מַעֲשֵׂיהָ הָרָעִים שֶׁל הָאִשָּׁה. (ז) כִּיִּן שְׁהוֹדַעְתִּיכֶם אֶת כָּל אֵלֶּה לֹא תוֹכְלוּ לַחֲשֹׁב וְלִזְמֹר כִּי לֹא יִדְעַתֶּם כִּי כָל מַעֲשִׂיכֶם יִדְּעוּם וְנִזְכָּרִים לִפְנֵי הָאֱלֹהִים. * יִדְעוּ, יִרְאוּ / נוֹשֵׂא סֵתָמִי, וְהַכְּנָה לְאֱלֹהִים וְלַמַּלְאָכִים. (ח) * מַעֲתָה / מִיּוֹם פִּרְסוּמוֹ שֶׁל סֵפֶר זֶה. (יא-ב) רָאָה הַפְּרוֹשׁ עַל גִּיד. (יא) * וְאוֹכְלֵי דָם / אוֹלֵי רִמּוֹ לְמַעֲשֵׂי הַמִּתְיָוִיִּם בְּגִיד לְמִצְוֹת הַתּוֹרָה.

א. אוי לַכֶּם הָעוֹשִׁים טָעוֹת וְהַלֹּקְחִים כְּבוֹד וְתִפְאָרֶת בְּמַעֲשֵׂי שְׁקָרֵיכֶם; תֵּאבְדוּ, אֵין לַכֶּם יְשׁוּעָה לְטוֹב. ב. אוי לַכֶּם הַמְּשַׁנִּים אֶת דְּבָרֵי הָאֱמֶת וְהַמְּסַלְפִים בְּרִית עוֹלָם וְהַחוֹשְׁבִים אֶת־עַצְמְכֶם חֲפִים מִפֶּשַׁע: בְּאָרֶץ תִּבְלַעוּ. ג. אֲזִי הָיוּ נְכוּנִים, צַדִּיקִים, וְהִגִּישׁוּ אֶת־בִּקְשׁוֹתֵיכֶם לְזָכְרוֹן. תָּנוּ אוֹתָן לַעֲדוֹת לִפְנֵי הַמַּלְאָכִים לְמַעַן יָבִיאוּ אֶת עֲוֹנוֹת הָרָשָׁעִים לִפְנֵי הָעֲלִיִּן לְזָכְרוֹן. ד. וְאֲזִי יִבְהֻלוּ וַיָּקוּמוּ בַּיּוֹם אֲבֹדֵן הָרָשָׁע. ה. בָּעֵת הַזֶּה יִתְּשַׁלְכֶּה הַיּוֹלֵדוֹת וְתִרְחַקְנָה וְתִתְּצוּבְנָה אֶת־הַיֵּלֶד הַרָּךְ וְהַקְּרוֹת תִּפְלֹגָה וְהַמִּינִיקוֹת תִּשְׁלַכְנָה אֶת־יֵלְדֵיהֶן וְלֹא תִשְׁכְּנָה אֶל־יֵלְדֵיהֶן וְאֵל תִּינוּקוֹתֵיהֶן וְלֹא תַחֲסֹנָה. ו. (וְעוֹד אֲנִי נֹשֵׁב לַכֶּם, חוֹטְאִים, כִּי חָטָא נָכוֹן לַיּוֹם שְׁפִיכַת דָּמִים אֲשֶׁר לֹא תִחַדֵּל. ז. וְהַעוֹבְדִים לַאֲבֹנִים) וְהַחוֹרְתִים פְּסִילֵי כֶסֶף וְזָהָב וְעֵץ וְאֲבָן וְחָרָס וְהַעוֹבְדִים לַדְּמוּת וְלַיִלָּשָׁדִים וְלַתּוֹעֵבוֹת וְלַרוּחוֹת רָעִים וְכָל־הַטָּעוֹת בְּלֹא חֻכְמָה וְכָל־עֲזָרָה לֹא יִמָּצְאוּ מֵהֶם. ח. וַיִּתְּעוּ בְּכָל אֹנֶלֶת לָבָם וּמִרְאוֹת הַחֲלוּמוֹת יִתְּעוּ אֶתְכֶם. ט. וְאַתֶּם וּמַעֲשֵׂי שְׁקָרְכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם וּמַעֲשֵׂי הָאֲבָן אֲשֶׁר עֲבַדְתֶּם בְּרֹגַע אֶחָד

(יג) * לֹא יִכְרֶה וְכו' / לֹא תִזְכּוּ לְקְבוּרָה.
(יד) * מִקּוֹת תַּיִם / מִקּוֹה לַחַיִּית חַיִּי נִצָּח.
(טו) * הַכּוֹתָבִים וְכו' / גִּרְמָזִים כָּאֵן הַסּוֹפְרִים
הַמַּתִּיבִּים אוֹ הַצְדוּקִים.

(ב) * המִשְׁשִׁים... עוֹלָם / מִזְמִים אֶת דְּבָרֵי
הַתּוֹרָה וּמִפְרָשִׁים אוֹתָם לְפִי רוּחָם.
(ג) * לְזַכֵּר / לְמַעַן יִזְכְּרוּ מַעֲשֵׂי הָרָשָׁעִים.
(ו-ז) מִפְּסוּקִים אֵלֶּי וְנִשְׁאַרוּ רַק שְׂרִידִים וְשְׁמֵי
שׁוֹרֹת אֲבָדוֹ לְגִמְרִי.

(א) ויבִימִים הָהֵם יָפוּ בְּמָקוֹם אֶחָד הָעָבוֹת עִם בְּנֵיהֶם וְאֲחֵיהֶם יָפְלוּ מֵתִים אִישׁ עִם אָחִיו עַד אֲשֶׁר יִזְרֹם דַּמָּכֶם בְּנֹהֶר. ב כִּי לֹא יִמְנַע אִישׁ אֶת־יָדוֹ מֵאֲהוֹבוֹ לְהַרְגֹּתוֹ, וְהַחוּטָא מִן הַנִּכְבֵּד וּמֵאֲחִיו; מִמְּזִרְחַ שְׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ יִהְיֶה יָחִידוֹ. ג יַעֲבֹר הַסּוֹס עַד חֲזוֹהוּ בְּדָם הַחוּטָאִים וְהַמְרַכְבָּה תִּשְׁקַע עַד הַצִּירִים. ד יִיָּרְדוּ הַמְּלָאכִים וַיִּצְלְלוּ עַד (הַמְּקוֹמוֹת) הַנִּסְתָּרִים בַּיּוֹם הַהוּא וְכָל־הָעוֹזְרִים לְרָשָׁע וַיִּתְּאֲסְפוּ יָחִידוֹ אֶל מָקוֹם אֶחָד וַיִּתְּעוֹרֶר הָעֲלִיּוֹן בַּיּוֹם הַמְּשֻׁפָּט לַעֲשׂוֹת בְּכָלֶם מִשְׁפָּט גָּדוֹל. ה וַיִּתֵּן מִשְׁמֶרֶת מְלָאכִים קְדוֹשִׁים עַל כָּל־הַצַּדִּיקִים וְהַקְדוֹשִׁים וַיִּשְׁמְרוּ כְּבֹבֶת עֵץ עַד אֲשֶׁר יָכֻלוּ הָרָעוֹת וְהַחוּטָא. וּמֵאֲזַי יִישְׁנוּ הַחֲסִידִים שָׁנָה מִתּוֹקָה וְלֹא יִהְיֶה עוֹד אֲשֶׁר יִפְחִיד אוֹתָם. ז אֲזַי יֵרְאוּ הַחֲכָמִים מִבְּנֵי־אָדָם וַיִּתְּבוֹנוּ בְּנֵי הָאָרֶץ בַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה שֶׁל אֲגֻרָת זֹאת וַיֵּדְעוּ כִּי לֹא

(יד) * יסוד... מעולם / מדותיהם ודרכיהם
הטובות של אבותיכם.

(טו) הנשא הוא אלהים. * זכרו את רשעותיכם /
לבקש מאת אלהים שינשכם.

(א-ב) * מִפְּסוּקִים אֵלּוּ נִשְׁאָרוּ רַק שְׁרִידִים וְשְׁתֵּי שׁוּרוֹת אֲבָדוֹ לְגִמְרִי.
(ג) * הַמְּלָאכִים / אֲשֶׁר בָּאוּ אֶל בְּנוֹת הָאָדָם.
(ד) * (הַמְּקוֹמוֹת) הַנִּסְתָּרִים / בְּמַעְמְקֵי הָאָרֶץ.
(ה) * מִשְׁמֶרֶת / לִשְׁמֹר אֶת נַפְשָׁם בְּעוֹלָם הַבָּא.
* שְׁנֵה מְתוּקָה / מִיּוֹם מוֹת נֹפֶם עַד תְּחִילַת הַמָּתִים.
(ו) * הַחֲכָמִים / הַנְּבוֹנִים מִבֶּין הָרָשָׁעִים. * בְּנֵי הָאָרֶץ / הַכּוֹנֵה לַחוּטָאִים, בְּנוֹד לַצַּדִּיקִים שֶׁהֵם בְּנֵי הַשָּׁמַיִם. * אֲנִית / כֵּן נִקְרָא הַסֵּפֶר. רֹאה בְּסוֹף פֶּרֶק קו.

• אם ישלח את-חמתו עליכם ועל מעשיכם, הלא תתחננו לו? למה אומרים אתם בפיכם גדולות וקשות על גדלתו? • ראו את-המלחים המפליגים בים, אנזותיהם מטלטלות על-ידי הגלים והסערה. • והם נעים בגלל הסערה, כלם פוחדים ומשליכים אל הים את כל-רכושם וחוששים בלבם פן יבלעם הים ויאבדו בו. • הלא כל-הים וכל-מימיו מעשי העליון הם, והוא הקים את-גבולותיהם ויבאסר אותם ויסגור מסביב בחול. • ומרעשו יראים ומתנפשים. והדגים (מתים וכל אשר בו. ואתם, החוטאים אשר על הארץ, לא תיראו מפניו? • הלא עשה) הארץ וכל אשר בה? ומי נתן חכמה לכל-השורצים בים? המלחים יראים את-הים.

קב

• וכאשר שליך עליכם את גל אש שרפתכם לאן תנוסו ותנצלו? וכאשר יתן עליכם את קולו, הלא תחרדו ותיראו מן הרעש הגדול? • וכל-הארץ תחרד ותרעד ותבהל. • והמלאכים יבצעו את אשר צוו והמאורות יחרדו וירעדו וכל בני הארץ, ואתם, חוטאים מקללים לעולם, לא תהיה לכם שמחה.

(ו-ז) הים בא בפסוקים אלו כדגמה לאיתן הרשעים, לא תיראו מפניו • ותדגים / אחרי הטבע: כל תנועותיו הן ביד אלהים, ואיך אתם, מלה זו אבדו סוף שורה אחת ועוד שלש שורות.

סרשה ג (קב-קה)

מבוא

בנות פרשה זו לעודד את הצדיקים הסובלים בעולם הזה. אחרי תאור יום הדין (קב, א-ג) אומר חנוך לצדיקים כי אין להם לפחד ממנו ומיבאים דברי הרשעים האומרים כי לא כדי להיות צדיקים כי סופם בסוף הרשעים (קב, ד-א). אחר-כך באה תשובת חנוך על דברי הרשעים (קג). אחרי-כן באים הבטחות לצדיקים ואיומים לרשעים (קד, א-ט). הרשעים יכתבו כתבים, אולם לצדיקים ינתנו ספרי חנוך (קד, י-יב). בסוף הפרשה צו לצדיקים להעיד על החכמה אשר למדו מכתבי חנוך (קה).

על הקטע קב - קד שנשתמר גם בנסח היוני ראה בסוף המבוא לפרשה הקודמת. העדרו של פרק קה בנסח היוני מסייע להשערת החוקרים החושבים כי פרק זה אינו שייך לספרנו בצורתו המקורית, כי מדבר בו על המשיח שלא הזכיר בפרק הקודם.

קב

(א) * גל אש שרפתכם / לתבת אש הדומה לגל אשר תשרף אתכם.

יכל עשרם להצילם במפלת הרשע. • אוי לכם, הרשעים, כאשר עשקתם את-הצדיקים, ביום המצוקה הקשה ותשמרו אותם באש כי תקבלו לפי מעשיכם. • אוי לכם קשי לב ערים לחרש רשע; מגור מסביבכם ואין רב את-רביבכם. • אוי לכם כל-החוטאים על מעשי פיהם. אוי לכם כל-החוטאים בדברי פיהם ועל [מעשי] ידיכם כי תעיתם ממעשים קדושים (תשורפו באש להבה לוהטת. • ועתה דעו כי המלאכים ידרשו את-מעשיכם בשמים מן השמש ומן הירח ומן הכוכבים על חטאיכם על עשותכם משפט הצדיקים על הארץ. • והוא יביא) ענן וערפל וטל וגשם להעיד על חטאיכם. • תנו אפוא מתנות לגשם למען לא יעצר מרדת לכם ולטל ולענן ולערפל. חלקו זהב למען ירדו. • כי אם יפלו עליכם שלג וכפור וקרח וקרות וקרחון וכל-הצלפותיהן, לא תוכלו לעמד בפני קרתם והצלפותיהן.

קא

• התבוננו אפוא, בני-אדם, במעשי העליון ויראתם מעשות הרע בעיניו. • אם יסגר את שערי השמים ויכלא הטל והגשם מרדת בגללכם, מה תעשו?

(ו) * ביום המצוקה הקשה / ביום הדין. מלים אלו מוסבות אל אוי לכם. • ותשמרו... באש / אין בטו זה ברור. כנראה, הנסח הנכון הוא הנסח האתייופי: ושוורפים במקום ותשמרו. (ט) * מעשי / (הראשון) צריף להיות דברי וכן בנסח האתייופי. כנראה, תקן הסופר את אשר כתב בטעות ולא מחק את השבוע ויש למחק את המשפט הראשון של פסוק זה ולהעביר את המלה מעשי לחלקו השני.

(ט-א) מסוף פסוק ט ומן הפסוקים י-יא נשארו רק שרידים וארבע שורות אבדו לגמרי. (י) * המלאכים... הכוכבים / המלאכים אשר מתפקדים לחקר את מעשיהם ידרשו מן השמים וצבאם שיעידו על מעשיהם בארץ. * משפט / משפט רשע. (יא) כל תופעות הטבע תעננה ברשעים. (יב) לשון התול ואירוניה: נסו אם תוכלו לשחד את המטר ואת הטל למען ירדו כרגיל עליכם. ירדת הטל והמטר היא סימן ברכה. (יג) ירדת השלג והכפור היא סימן פרענות. * הצלפותיהן / מכות הרוחות הדומות להצלפות שוט.

קא

(ב) * יסגר / אלהים. (ד) * המלחים וכו' / ואיך לא תיראו מפניו בורא הים. (ג) * תתחננו / פירש אחר: תצטרכו.

י חוקנה, נפשות הצדיקים המתים, הצדיקים והחסידים, ואל תעצבו בדרך נפשותיכם בגיון שאולה ולא קרה את גוף בשרכם בחייכם לפי חסידותכם כי הימים אשר הייתם היו ימי החוטאים והמקללים על הארץ. י כאשר תמותו יאמרו החוטאים כי החסידים מתו לפי הגורל ומה יתרון להם בגלל מעשיהם? י גם הם מתו כמונו. ראו אפוא איך מתים בגיון ובחשך ומה יתרון להם? מעתה יקומו וינשעו. י ויראו לעולם אתכם אוכלים ושותים. י לכן שדד וחסא ונב ורכש וראה ימים טובים. י ראו עתה, המצדיקים אותם, איך תהיה גדולה מפלתם כי כל צדקה לא נמצאה בהם. י עד אשר מתו ואבדו ויהיו כלא היו ותפלנה נפשותיהם בגיון אל (שאול).

קג

* (ועתה) נשבע אני לכם, (צדיקים, בכבוד הגדול והמפאָר ובכח מלכותו ובגדלתה נשבע אני לכם). י ידעתי את הסוד הזה כי קראתי בלוחות השמים וארא כתב הקדושים ואדע את הכתוב בהם ואת החרות על אודותיכם. י כי טובות שמחה וכבוד נכוננו ונחתנו לנפשות המתים החסידים. י וישמחו ולא יאבדו כחותיהם ולא זכרונם מלפני הגדול לכל דורות עולמים. י אל תיראו את חרפותיהם. ואתם, מתים מבין החוטאים, כאשר אתם מתים, אומרים עליכם: מאשרים החוטאים כל ימיהם אשר ראו בחייהם, י וימותו בכבוד ומשפט לא נעשה בחייהם. י אתם עצמכם דעו כי שאולה יביאו את-

- (ה) * ואל תעצבו... חסידותכם / עצה
לצדיקים שלא יתעצבו אם נראה להם שקורות
הייהם ומותם אינן ראיות להם. * ימי וכו' /
ימי שלטון הרשעים.
(ו) * לפי הגורל / במקרה, בלי שום קשר עם
מעשיהם.
(ז) * מעתה וכו' / דברי לעג.

קג

(ב) * כתב הקדושים / ספר המלאכים אשר
בו מתגלים הסודות של העתיד הצפוי
(ג-ד) הכונה לאשר הצדיקים בעולם הבא
ולנצחיות חייהם.

נפשותיכם ושם תהיינה במצוקה גדולה. י ובחשך ובפח ובלהבה בוערת, ולמשפט גדול תבאנה נפשותיכם בכל דורות עולם. אוי לכם, אין לכם שמחה. י ואל תאמרו, צדיקים וחסידים אשר בחיים, בימי צרה עמל סבלנו ונכרתנו והיינו למעטים ולא מצאנו מנוח; י נשברנו ואבדנו והתאשנו ולא ידענו ישועה מיום ליום. י קוינו להיות לראש והיינו לזנב. עמלנו ועבדנו ולא שלטנו באשר הכינונו. היינו למאכל לחוטאים והרשעים הכבידו עלינו את העל. י הם אדונינו, אויבינו, עוקצים ומקיפים אותנו. י בקשנו: אנה ננוס מהם, איך נמצא מנוח (ולא מצאנו מקום אשר ננוס אליו ונמלט מהם). י צעקנו על משפילינו ועל חומסינו ובקשתינו לא נתקבלו ולא רצו לשמע לקולנו. י ולא רבו את ריבנו ולא מצאנו [עוזרים] נגד חומסינו ואוכלינו כי אם מחזקים עלינו אותם אשר הרגנו והמעיתנו ואינם מודיעים על הורגנו ואשר לחוטאים אינם מזכירים את חטאיהם.

קד

* אני נשבע לכם כי המלאכים בשמים וזכרים אתכם לטובה לפני כבוד הגדול. י קו, כי [אמנם] וקנתם ברעות ובצרות; [אולם] כמאורות השמים תזהירו ותופיעו, שיערי השמים יפתחו לכם. י וצעקתכם תשמע ומשפטכם אשר [עליו] צעקתם יגלה על כל אשר יעזר למצוקתכם ועל כל אשר יהיה לו חלק עם חומסיכם ואוכליכם. י (קו) ואל תשליכו את תקנתכם כי תהיה

- (ה) * חרפותיהם / דברי חרפות של הרשעים.
(ו-ח) תשובה על דברי הרשעים.
(ט) מכאן עד סוף הפרק דברי חנוך אל
הצדיקים, המביא את דברי תלונות הצדיקים
על גורלם בעולם הזה.
(יג) אחרי המלה שפרושה נמצא מנוח
אבדו שלש שורות.
(יד) * צעקנו / ממה שנאמר אחרי-כן נראה

קד

(א) תשובה על דברי הצדיקים: אם אין לכם
שומעים בארץ, דבריכם נשמעים בשמים.
(ב) * וקנתם ברעות ובצרות / חייכם היו חיי
צער עד ימיכם האחרונים.

לכם שמחה רבה כמלאכי השמים). ה [לא תיראו] את הטרעות ביום המשפט הגדול ולא תמצאו חוטאים: [אתם, חוטאים], תבהלו ועליכם יהיה משפט עולם לכל דורות עולמים. י אל תיראו, צדיקים, כאשר תראו את החוטאים תזקים מצליחים ואל יהיה לכם חלק עמהם כי אם רחוקו הרבה מכל מעשיהם הרעים. י ואל תאמרו, החוטאים, כי לא ידרשו חטאיכם... ימים. י ועתה מראה אני לכם: ... אור וחשך יום ולילה מביטים אל כל חטאיכם. י ואל תתעו בלבבכם ואל תשקרו ואל תשנו את דברי האמת ואל תכחישו את דברי הקדש ואל תתנו כבוד ל[אלילי]כם כי לא אל צדק יביאו (כי אם לחטא גדול).

י ועתה ידעתי את הסוד הזה כי כל החוטאים ישנו וישו את דברי האמת והחוטאים משנים וכותבים נגד[ם] וממירים רבים ומשקרים ומזיפים וזופים רבים וכותבים את הכתבים על שמותיהם. י מי יתן ויכתבו כל דברי-

(ד) * כמלאכי / כמלאכי.

(ה) * לא תיראו / מלים אלו נוספו על פי השערה. הנוסח האתיופי מוסיף להיות שונה לגמרי מן הינוי ולכן אי-אפשר לתקן את זה על פיו.

(ו) הצלחת הרשעים בעולם הזה אל תביא אתכם לקנא בהם וללכת בדרכיהם (חשוד תהלי' לו, א).

(ז) לפני המלה שפרשה ימים (ביחס גיטיבוס) אבדו אותיות אחדות.

(ח) כל אשר אתם עושים באור ובחשך, ביום ובלילה הפל ידוע, גם לפני המלה

שפרשה אור אבדו כמה אותיות.

(ט) * ל[אלילי]כם / בפסירוס אבדו כמה אותיות והמלה השלמה על פי הנוסח האתיופי. אחרי יביאו אבדו חלק גדול משורה אחת ושתי שורות שלמות.

(י) * משנים... ומשקרים / הכוונה לזיזים בכתיבי הקדש או לפרושים בלתי נכונים ולספרים נוגדים לדברי ספרנו. * וממירים / מביאים לידי המרת דת.

(יא) * מי יתן / בנוסח הינוי מלה המשמשת תרגום של אח לי (תהלי' קיט, ה).

קה

(א) * יקראו / הצדיקים. * ואת השקר / אשר יבוא בגלל הצדיקים.

(ב) * אני ובני / יש סוברים כי הם דברי אליהם וכי במלה בני נרמז המשיח. המשיח לא כנה בן במקומות אחרים של הצדיקים.

האמת בשמותיהם ולא ימירו ולא ישנו מן הדברים האלה, כי אם יכתבו באמת את כל-אשר אני מעיד להם. י ועוד יודע אני סוד שני כי לצדיקים ולחסידים ולחכמים יתנו ספרי לשמחת אמת והם יאמינו בהם וישמחו בהם ויגילו כל-הצדיקים ללמד מהם את כל דרכי האמת.

קה

* ובמים ההם, אמר ה', יקראו ויעידו לבני הארץ על חקמתם; הראה זאת להם, כי אתם מנהיגיהם, ואת-השקר על כל-הארץ. * כי אני ובני נתחבר עמכם לעולם בדרכי ישר בחייהם ולכם יהיה שלום. שמחו, בני הישר, אמן.

קו

* אחר זמן לקחתי אשה למתושלח בני ותלד בן ותקרא את-שמו למך. וימעט הצדק עד היום ההוא. וכאשר גדל לקח לו אשה ותלד לו בן. * וכאשר נולד

פרשה ד (קו - קז)

מבוא

פרשה זו היא מעין נספח לספר והיא כוללת: ספור על הולדו של נח ועל הודעת חנוך אליו כי מבול עתיד להיות בימיו (קו-קז). על הרשע, אשר יהיה על הארץ אחרי-כן ועל ימות המשיח. הפרק הכולל את הספור על לדת נח מוכיח כי לפני המחבר היה נוסח המורה שונה מנוסח המסורה ומנוסח השבעים, אולי הנוסח השמרוני, כי לפי נוסח המסורה נוסח השבעים נולד נח שנים רבות לאחר שזלזל חנוך. פרשה זו נשמרה גם בנוסח יוני. ראה בסוף המבוא לפרשה ב. ספור דומה במקצת על לדת נח נמצא בעמוד II של „המגלה החיצונית לבראשית“, בשפה הארמית, שנתגלתה במדבר יהודה⁽¹⁾. שם מספר כי למך, החושש שהילד שילד לא יהיה בנו כי אם בן המלאכים, פונה קדם כל אל אשתו בת אנוש, והיא מבטיחה אותו כי הילד הוא באמת בנו, ואחרי-כן, כמו בספור שלפנינו, אל מתושלח אשר הלך אל חנוך אביו לבקש פשר הדבר. בזה מסתים הקטע שנתפרסם.

קטע מפרשה זו (קו, א-יח) נמצא, מלבד אשר באתיופית, גם ברומית (ראה במבוא לספר). תרגום עברי של הנוסח נתן להלן בנוסח ג. באחד הקטעים שנתגלו בין המגלות העניות, נמצאו שרידים ממש שורות בעברית אשר, כנראה, היו כוללות ספור על לדת נח דומה לספור שפרשתנו ושהן אולי שיכות לספרנו או לספר נח. ראה במבוא לספר עמ' 8 הערה 22.

(1) אבינוד ב', ידן י'. מגילה חיצונית לבראשית ירושלים חש"ו, עמוד ב. מלבד התצלום וההעתיקה של הקטע, נמצא שם תרגום בעברית (ע' לד) ובאנגלית (ע' 40).

הבן, הנה גופו לבן מן השלג ואדם מן הנורד ושערו כולו לבן וכצמר לבן ומסלסל ומפאר. וכאשר פקח את העינים האיר הבית בשמש. ויקם מידי המילדת ויפתח את פיו ויברך אתה. ויירא למך מפניו וינס ויבוא אל מתושלח אביו ויאמר לו: "נולד לי בן מנור, אינו דומה לבני-אדם כי אם לבני מלאכי השמים ומראהו מנור, אינו דומה לנו: עיניו כקרני השמש ופניו מפארים. ואני חושב כי לא ממני [הוא] כי אם ממלאך וחושש אני פן יהיה דבר בקמי בארץ. ואני מבקש ומתחנן, אבי, לך אל חנוך (אביך) ותדע ממנו את האמת כי מקום מושבו בין המלאכים. וכשמע מתושלח את דברי בנו (בא) אלי אל קצות הארץ אשר ידע כי אני שם ויאמר אלי: אבי, שמע בקולי ובוא אלי. ואשמע בקולו ואבוא אליו ואמר: הנה אני פה, בני, למה באת אלי? ויען ויאמר: באתי הנה בגלל צרך גדול. ועתה נולד בן ללמך בני ומראהו (ודמותו אינם דומים לבני-אדם וצבעו) לבן משלג ואדם מנור ושער ראשו לבן מצמר לבן ועיניו דומות לקרני השמש. ויקם מידי המילדת ויפתח את פיו ויברך אדון העולם. ויירא בני למך וינס אלי ואינו מאמין כי הוא בנו כי אם מן מלאכי (השמים). והנה באתי אליך למען תודיעני... ואת האמת. ויען ויאמר: ה' יחדש פקדנה על הארץ ואת דרך בצועה.

קו

- (א) * ותקרא / אפשר גם ויקרא כי אין ביותי שני לפי המין בפעלים.
(ב) * האיר וכו' / השנה אגדת חז"ל על לדת משה (שמות רבה א, כ).
(ד) השתוממות ופחד אחוז את למך בגלל הדברים הנפלאים המתארים בפסוק הקודם.
(ו) לדת בן שתכונותיו יוצאות מן הכלל סימן למארכות יוצאים מן הכלל שיתרחשו בימיו.
* דבר / לא רגיל, דבר נפלא.
(ז) אחרי חנוך אבדו סופה של שירה אחת. חלק גדול משורה אחרת ושתי שורות שלמות.
* כי מקום מושבו וכו' / כית שישב חנוך ומן מה עם המלאכים והם הודיעו לו כמה סודות, יש להניח כי הודיעוהו גם פשר דבר זה.
(ט) * צרך גדול / דבר חשוב מאד. אפשר גם לתרגם מצוקה גדולה.
(י) * ודמותו... וצבעו / מלים אלו השלמו על פי הנסח האתיופי. הסופר הייני דלג, כנראה, על מה שהיה בין שתי מלים שפרשן ש לו.
(יב) אחרי מלאכי השמש, כנראה, משה, שירה אחת או שתי שורות. בפפירוס, לפני ואת האמת, מלה שפרושה דיוק, ותפונה, כנראה: את האמת לאמתה.
(יג) * דרך בצועה / בן נראה לפרש מלה שהוראתה אפן, אפי.
(יד) * בדור ירד אביו וכו' / ראה הו.
* עברו / נושא סתמי, ותפונה למלאכים.
(יד) * ויולדות וכו' / המחבר רוצה להדגיש

בני, ראיתי והודעתי לך; כי בדור ירד אביו עברו על דברי ה' [ויסורו] מברית השמים. והנה חוטאים ועוברים על הנהג ומזדגים עם נשים וחוטאים עמהן ויקחו מהן לנשים ויולדות לא דומים לרוחות כי אם בשריים. ויהיה כעס גדול על הארץ ומבול ויהיה אכזר גדול שנה אחת. ויהבן הנה הנולד יסאר ושלשת בניו ינצלו במות אשר על הארץ. וישקוט את הארץ מהשחיתות אשר בה. ועתה אמר ללמך כי בנה יהיה בצדק ובחסידות וקרא את שמו (נח) כי יהיה שאריתכם על אשר תנוחו... מן שחיתות הארץ בגלל החטאים (וכל העול אשר יעשו על הארץ בימיו. ואחר-כן תהיה רשעה יותר מאשר נעשתה בראשונה על הארץ כי ידעתי את סודות הקדש, כי הוא, ה'). ה' רצני והודיעני ובלוחות השמים קראתי את הדברים האלה.

קו

* אז ראיתי את הדברים הכתובים עליהם, כי יהיה דור רע מדור נארא זאת עם קום דור צדק, והרשע יכלה והחטא ירחק מן הארץ וטובות תבאנה על הארץ עליהם. ועתה רוע, בני, והודע ללמך בנה כי ילד זה הנולד בנו הוא באמת ולא בשקר. וכשמע מתושלח את דברי חנוך אביו, כי גלה לו בסתר, (שב וידע לו). ויקרא שמו נח מנחם את הארץ מן החרבן.

- (יח) * נח / השם חסר בנסח הייני בגלל טעות סופר. * כי יהיה וכו' / השם נח מתפרש כאן, נח, או מנח, כלומר נשאר, שלא לפי מדרש השם בתורה (בר' ה, כט) ולהלן קו, ג. לפני מן שחיתות אבדו כמה אותיות ואחריהן מלה שפרושה ש לו. אחרי ה' טאים כמה אותיות, שרידים משורה אחת וחסרות ארבע שורות.
(יט) * ואחרי כן... על הארץ / ראה צא, ה צג, ה * בלוחות השמים / ראה מז, ג סא, א עור.
* כי כל גבורתם וגדלתם של הנולדים היא רק המרית.
(טו) * שנה אחת / המבול התחיל בחדש השני בשבעה עשר לחדש לפי נסח המסורה, ובשבעה ועשרים לפי נסח השבעים (בר' ז, יא) ובחדש השני בשבעה ועשרים לחדש בשנה הבאה יבשה הארץ (שם, יד).
(יז) * וישקוט וכו' / המבול יביא שקט על הארץ בהשבתו את השחיתות.

קו

- (א) * דור צדק וכו' / בימות המשיח. * עליהם / על בני אדם.
(ג) * שב וידע לו / מלים אלו חסרות בפפירוס. הסופר דלג, כנראה, מן לו אל לו. * מנחם וכו' / כאן נרמז פרוש השם הנחן בתורה (בר' ה, כט). אחרי פסוק זה נמצאות המלים:

אנרת חנוד

קח

* ספר אחר אשר כתב חנוד לבנו מתושלח ולאשר יבואו אחרי וישמרו את החק באחרית הימים. * אתם אשר עשיתם טוב תחכו לימים ההם עד אשר יסופו אשר עשו רע ויסוף כח הרשעים. * ואתם תחכו עד אשר יעבר החטא כי שמותייהם ימחו מספר החיים ומספרי הקדושים וירעם יפרת לעולם ורוחותיהם תימתנה ותועקנה ותתאוננה במקום אשר הוא מדבר תהו ותשרפנה באש, כי אין שם ארץ. * וארא שם כענן בלתי נראה כי בגלל עמקו לא יכלתי להביט אליו וארא להבת אש בוערת בהירה וכעין הרים מזהירים מסתובבים ומתנועעים הנה ונהנה. * ואשאל אחד המלאכים הקדושים אשר עמי ואמר: מה הוא הדבר המזהיר הזה? כי הוא איננו שמים כי אם רק להבת אש בוערת וקול צעקה ובכי ויללה וכאב חזק. * ויאמר אלי: במקום הזה אשר אתה רואה אליו תשלכנה רוחות החוטאים והמגדפים ועושי רשעה וההופכים כל אשר דבר אלהים בפי הנביאים — הדברים אשר יהיו. * כי אחדים מהם כתובים וחקיקים ממעל בשמים למען יקראום המלאכים וידעו את אשר

פרשה ה (קח)

מבוא

גם פרשה זו היא נספח לספר ואין לה קשר עם הקודמת, ואיננה בפירוט היגיוני שגשגמר (ראה בפרוש לסוף הפרשה הקודמת). לפי מה שכתוב בתחלתה (פסוק א) פרשה זו מהנה ספר בפני עצמו והיא כוללת דברי חנוד אל מתושלח ואל הצדיקים שבדורות הבאים על פרענות הרשעים בניהם ועל הטוב המוכן לצדיקים.

קח

- (ב) * לימים ההם וכו' / לימות המשיח אחר המשפט הגדול.
 (ג) * שמותייהם / של הרשעים. * ומספרי / הקדושים / ומן הספרים אשר בהם נרשמים שמות הצדיקים לחי נצח. * ורוחותיהם תימתנה / מן הנאמר להלן יוצא כי אין הפונה להשמדת הנפשות, שכן הן תענשנה בניהם.
- (ב) * לימים ההם וכו' / לימות המשיח אחר המשפט הגדול.
 (ג) * שמותייהם / של הרשעים. * ומספרי / הקדושים / ומן הספרים אשר בהם נרשמים שמות הצדיקים לחי נצח. * ורוחותיהם תימתנה / מן הנאמר להלן יוצא כי אין הפונה להשמדת הנפשות, שכן הן תענשנה בניהם.
- (ד) * עמקו / עמק המקום אשר בו נמצא העץ.
 (ו) * ההופכים / הצותנים פרושים בלתי נכונים לדברי הנביאים אשר הידו את אשר יהיה בעתיד (חשוק קד, י). הפונה, פנראה, לדברי נבואה המבשרים פרענות לרשעים.

יקרה את החוטאים ורוחות הענוים ואשר סגפו את גופם ויקבלו את שכרם מאת אלהים ואשר נתנו להרפה על ידי אנשים רשעים, * אשר אלהים ואלהם ואינם אלהים כסף וזהב וכל טוב העולם כי אם נותנים את גופם לענויים, * ואשר מעודם לא התאוו למאכלי הארץ כי אם חשבו את גופם כהבל עובר ויחיו בהתאם לכך ואשר נסו הרבה בידי ה' ורוחותיהם נמצאו טהורות למען יברכו את שמו. * וכל הברכות אשר יקבלו ספרתי בספרים והוא קבע להם את שכרם כי נמצאו אלהים את השמים מחייהם בעולם וכל עוד נרמסו תחת רגלי הרשעים וישמעו כלמות וגדופים מהם וינתנו להרפה, ברכוני. * ועתה אקרא לרוחות הטובות השוכות לדור האור ואהפך את כל אשר נולדו בחשך אשר לא בקשו כבוד בבשר כראוי לאמונתם. * ואביא את אלהי שם קדשי לבושים באור מזהיר ואושיב כל אחד על כסא כבודו. * והם יזהירו לעתים בלי מספר כי צדק משפט אלהים, כי לנאמנים יתן אמונה במושב דרכי הישר. * ויראו את הנולדים בחשך משלכים לחשך בעוד הצדיקים יזהירו. * והחוטאים יקראו בקול גדול ויראו אותם בזהרם ואמנם הם ילכו אל אשר נגזר עליהם ימים ועתים.

- (ז) * מהם / מדברי הנביאים. * סגפו את גופם / מדת חסידות.
 (ט) * יחיו בהתאם לכך / וילמעשה, פיון שחשבו לאפס את גופם, סגפו אותו.
 (י) * וכל הברכות... בעולם / מאמר מסגור הפולל דברי המחבר בחוד דברי המלאך.
 (יא) * ואהפך וכו' / ואשנה את גורלם של הצדיקים אשר בעולם הזה לא קבלו את השכר המגיע להם בעד אמונתם.
 (יב) * אלהי שם קדשי / המלאך מדבר בשם אלהים, או אולי כל דברי הפסוקים יא-יב דברי אלהים הם, ולא דברי המלאך. * כסא
- כבודו / לפי הכבוד אשר הוא ראוי לו.
 (יג-טו) דברי המחבר. * יתן אמונה במושב דרכי הישר / ישיבם במקום נאמן, קנים לעולם, אשר בו ראויים לשבת האנשים אשר הלכו בדרכי ישר.
 (יד) * הנולדים בחשך / הרשעים. * משלכים לחשך / מדה כנגד מדה. הצדיקים יראו את פרענות הרשעים.
 (טו) הרשעים יראו את זהר הצדיקים. * הם / הרשעים. * אל אשר וכו' / אל מקום פרענותם הנצחית.

תרגום קטע מובא מספרנו על ידי סינקילוס (מהדורת Dindorf ע' 63), שלא נמצא בנסח האתיופאי. לפי דעתו של Charles, שהעתיק אותו בתוך תרגומו ע' 81 (ולא תרגומו), מקומו אחרי טו, א. ראה במבוא לספר, ע' 8.

ושוב אצל הקר אשר בו נשבעו והחרימו נגד רעיהם כי לעולם לא ירחק ממנו קר ושלג וקרר וטל לא ירד עליו כי אם לקללה ירד עליו עד יום המשפט הגדול. בעת ההיא ישרף ויתמעט ויהיה שרוף ונמס בדונג מפני אש כן ישרף בגלל כל מעשיו. ועתה אומר אני לכם, בני-אדם, כעס גדול בכם ובבניכם ולא יחדל הכעס ההוא מכם עד עת רצח בניכם ויאבדו אהוביכם וימותו ויבדוכם מכל-הארץ כי כל ימי חיהם מעתה לא יהיו יותר ממאה ועשרים שנה ואל תחשבו עוד לחיות שנים יתרות כי אין לכם כל דרך מנוס מעתה בגלל הכעס אשר כעס עליכם מלך כל-הדורות. אל תחשבו כי תמלטו מאלה. וכל-אלה מן הספר הראשון של חנוך על העירים.

* ושוב... רעיהם / מובקן של מלים אלו אינו ברור. * ממנו, עליו / לא ברור אל מי מוסבים הכפירים וכן מי הוא הנושא של הפעלים הבאים אחרי-כן. * בני אדם / הכפירה, כנראה.

★ ★

נספח ב

תרגום קטע על פי כתב יד של הוטיקן (ראה מבוא לפרשה ב של החלק הרביעי, ע' 101).

פט

ויהי ויהיו הכלבים לאכל את-הצאן ויאכלום החזירים והשועלים עד אשר הקים בעל הצאן איל אחד מן הצאן. ויהי האיל הזה לגנח ולרדף בקרנים ויגוף את השועלים ואחריהם את חזירי היער וישמד חזירים רבים. ואחריהם... הכלבים. ויתפקחנה עיני השה ותראנה את-האיל אשר בקרב הצאן עד

אשר עזב את-דרך ויחל לקלח בלא דרך. וישלח בעל הצאן את-השה הזה אל שם אחר להעמידו לאיל בראש הצאן במקום האיל אשר עזב את-דרך. ויהי אליו וינדבר אליו לבדו ויקימהו לאיל וילראש וילמנהיג הצאן ובכל-אלה לחצו הכלבים את-הצאן. ואחר-כן גבתב כי האיל הראשון רדף את-האיל השני ויברח מפניו וארא (אומר) את-האיל הראשון עד אשר נפל לפני הכלבים. והאיל השני קפץ וינהל את-הצאן. ונהצאן גדלו ורבו וכל-הכלבים והחזירים והשועלים ברחו ממנו וייראו אותו.

★ ★

נספח ג

נסח רומי

תרגום קטע רומי מכתב יד של הבריטיש מתאום (ראה המבוא לפרשה ד של החלק החמישי, ע' 133).

קו

* ויהי בהיות למך בן-שלש מאות וחמשים שנה נולד לו בן. ויעניו כקרגי השמש, שערוות ראשו לבנות שבצתים מן השלג ואל גופו לא יוכל איש להביט. ויקם בין ידי מילדתו וישתחו (ו)ישבח ה' החי לעולם. ויירא למך פן לא ממנו נולד אלא [מ]מלאך אלהים ויבוא אל מתושלח אביו ויספר לו את הכל. ויאמר מתושלח: איני יכול לדעת אם לא גלף אל חנוך אבינו. ויכראות חנוך את-בנו מתושלח בא אליו [ו]יאמר: מדוע באת אלי, בני? ויאמר כי נולד [בן] לבני למך אשר עניו כקרגי שמש ושערוות ראשו לבנות שבצתים משלג ואל גופו לא יוכל איש להביט. ויקם בין ידי מילדתו בשעה אשר בה נפל מרחם אמו, התפלל לה' החי לעולם וישבח. ויירא למך. ויאמר חנוך: הגד לי, בני, כי אחרי חמש מאות שנה. וישלח אלהים מבול מים למען ישמיד כל בריאה [ארכעים יום כאשר] גלה לעינינו. ויהיו לו שלשה בנים ויהיו שמות בניו שם חם יפת. והוא יקרא נח אשר מפרש מנוחה כי מנוחה יתן בתבה.

רומיאל סט, ב

רמיאל כ, ז

רעואל כ, ד; כב, ו; כג, ד; לב, ו; סח, ב; סח, ג; סח,

ד; עא, ח; עא, ט; עא, יג

רפאל ט, א; י, ד; ז, יג; ד"ה; כ, ג; כב, ג; מ, ב;

מ, ה; מ, ט; נד, ו

שאול פט, מב; פט, מג; פט, מד; פט, מה; פט, מז;

שדיאל ח, ב

שילה פט, מ

שלח כו, ב

שם פט, א; סט, ט

שמואל פט, מא; פט, מד; פט, מה;

שמחזי ו, ג; ו, ז; ח, ג; ט, ז; י, יא; סט, ב; סט, ד;

סו, א

שמפסיק ח, ב

שניר יג, ט

שריאל כ, ו

שת לו, א; פה, ח; פה, ט"י; פו, ב

תומאל סט, ב

תוניאל ו, ז

תלמי בן לגוס ז, ב

הספרים הקיצונים